Миралиён Қиёмиддин Абдусалимзода

Бахшида ба 35-солагии Истиқлолияти
давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон

СИЁСАТИ ҶАВОНОН

Душанбе - 2026

ТДУ 329.78 + 323 (575.3)
ТКБ 66.75(2) + 66.3 (2 тоҷик)
М65

СИЁСАТИ ҶАВОНОН
(рисолаи илмӣ)

Муқарризон:
Набиев В. М. – доктори илмҳои таърих, профессор, Академики Академияи илмҳои педагогӣ ва иҷтимоии Федератсияи Россия
Қозиён Ш. Қ. – мудири кафедраи ҳуқуқи Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айнӣ, доктори илмҳои сиёсӣ, профессор

Миралиён Қ.А., Сиёсати ҷавонон: рисолаи илмӣ. – Душанбе: 2026. – 372 с.

Рисолаи мазкур фарогири масъалаҳои илмию назариявӣ, асосҳои консептуалӣ ва методологии сиёсати ҷавонон ва ҷавонон ҳамчун гурӯҳи иҷтимоӣ буда, хулоса ва тавсияҳои он барои татбиқ дар фаъолияти илмию тадқиқотӣ, таълимӣ, омӯзгорӣ, эҷодӣ, маърифатӣ, иттилоотӣ ва барномасозӣ дар соҳаи сиёсати иҷтимоӣ ва идоракунӣ пешниҳод мегарданд.
Натиҷаҳои тадқиқот барои истифода дар самти амалисозии самаранок ва рушди устувори сиёсати давлатии ҷавонон, аз ҷумла дар ҷараёни ниҳодикунонӣ ва ислоҳоти низоми идоракунии соҳаи мазкур тавсия мегардад.

© Миралиён Қ. А., 2026 ISBN 978-9906-9918-03

МУНДАРИҶА

ПЕШГУФТОР 5

ИХТИСОРАҲО 16

БОБИ 1. АСОСҲОИ НАЗАРИЯВӢ ВА МЕТОДОЛОГИИ ТАШАККУЛЁБИИ СИЁСАТИ ҶАВОНОН 17

§ 1.1. Ҷанбаҳои назариявӣ ва зарурати ташаккулёбии сиёсати ҷавонон ҳамчун илм ва фанни таълимӣ 18

§ 1.2. Хусусиятҳои консептуалии сиёсати давлатии ҷавонон .. 40

§ 1.3. Вазъи иҷтимоию иқтисодӣ ва сиёсии ҷавонони Тоҷикистон дар ҳошияи татбиқи афзалиятҳои асосии сиёсати давлатии ҷавонон 56

БОБИ II. ХУСУСИЯТҲОИ ҲАМКОРИИ МУТАҚОБИЛАИ ҲОКИМИЯТИ СИЁСӢ, ҶОМЕАИ ШАҲРВАНДӢ ВА БАХШИ ХУСУСӢ ҲАМЧУН МЕХАНИЗМИ НАВИ РУШДИ СИЁСАТИ ҶАВОНОН ДАР ТОҶИКИСТОН 110

§ 2.1. Вазъ, вазифаҳо (функсияҳо), соҳаҳои афзалиятнок ва равандҳои татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон 111

§ 2.2. Нақши ҷомеаи шаҳрвандӣ дар татбиқ ва рушди сиёсати ҷавонон 123

§ 2.3. Ислоҳот ва рушди имконоти идории мақоми худидоракунии маҳаллӣ дар шароити ҷомеаи муосир 138

§ 2.4. Хусусиятҳои ҳамкории байни доираи тиҷорат ва ҷавонон 145

БОБИ III. АСОСҲОИ МЕЪЁРИЮ ҲУҚУҚӢ ВА ҶАНБАҲОИ ИДЕОЛОГИИ СИЁСАТИ ДАВЛАТИИ ҶАВОНОН: ХУСУСИЯТҲО ВА РАВАНДҲО 169

§ 3.1. Асосҳои меъёрии сиёсати давлатии ҷавонон дар Тоҷикистон, пешрафт ва танназули он дар давраи гузариш . 170

§ 3.2. Хусусиятҳои идеологии сиёсати давлатии ҷавонон ҳамчун механизми таълиму тарбияи мақсадноки ҷавонон дар Тоҷикистон..... 208

БОБИ IV. БАЪЗЕ ТЕХНОЛОГИЯҲОИ РУШДИ УСТУВОРИ СИЁСАТИ ҶАВОНОН ДАР ШАРОИТИ ДЕМОКРАТИЯ ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН 244

§ 4.1. Иштироки ҷавонон дар таҳкими рукнҳои демократии ҷомеа 245

§ 4.2. Нақши иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон ва фаъолияти волонтёрӣ дар рушди демократия дар Тоҷикистон..... 269

§ 4.3. Парламентаризми ҷавонон дар кишварҳои ИДМ: амалия, мушкилот ва дурнамо 281

§ 4.4. Модели рушди муназзами сиёсати ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон..... 303

АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО 356

ПЕШГУФТОР

Зарурат ва аҳамиятнокии ташаккул ва рушди сиёсати ҷавонон аз мавқеъ, нақш ва эътирофгардии он дар шароити муосири Тоҷикистон ва арсаи ҷаҳонӣ асос меёбад. Сиёсати ҷавонон дар рушди самти иҷтимоии давлат ҳамчун соҳаи афзалиятнок ва стратегӣ муқаррар гардидааст. Дар ин росто – «*Мо ҳалли мушкилоту масъалаҳои ҳаёти наврасону ҷавононро самти стратегӣ ва афзалиятноки сиёсати иҷтимоии давлат эълон кардаем»* – иброз мекунад, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон зимни мулоқот бо намояндагони ҷавонони ҷумҳурӣ, 23 майи соли 2013[1].

Заминаҳои илмии сиёсати ҷавонон ҳамчун равиши илмии муосир ба масъалагузории моҳият, рисолат ва таъсиррсонии нав ба ҷомеа ва ҷавонон, инчунин бунёдгузорӣ ва ояндадории он асос меёбад. Вижагиҳои назариявӣ, таҷрибавӣ ва ниҳодикунонии сиёсати ҷавонон дар ҷараёни ташаккулёбӣ қарор дорад, зимнан, таҳқиқи шаклҳои гуногун ва технологияҳои рушд, устувории низом, таҳкими сохторӣ, идорӣ, илмӣ ва методологии онҳо тақозо мегардад.

Дар доираи яке аз паёмҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон Президенти мамлкат соли 2017 «Соли ҷавонон» эълон мегардад. Дар ҳамин ҷо иброз менамояд, ки *«Амалисозии босамари сиёсати давлатии ҷавонон аз рӯзҳои аввали истиқлолият дар меҳвари Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон қарор дорад»* [2].

Аҳамиятнокии рушди сиёсати ҷавонон дар ҷомеаи муосир ҳамчунин, ба эътирофёбии он дар сатҳи

[1] Суханронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Эмомалӣ Раҳмон дар мулоқот бо намояндагони ҷавонони ҷумҳурӣ, 23.05.2013 [Маводи электронӣ] – Душанбе: 2013. – Тартиби дастрасӣ: http://president.tj/node/4438

[2] Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олӣ [Маводи электронӣ] – Душанбе, 2016. – Тартиби дастрасӣ: http://president.tj/ru/node/13747

байналмилалӣ ба сифати институти фаъоли ҷараёнҳои сиёсӣ асос меёбад.

Ҳанӯз соли 1965 аз ҷониби Ассамблеяи генералии СММ Декларатсия «Дар бораи дар миёни ҷавонон паҳн намудани идеалҳои сулҳ, эҳтироми мутақобила ва ҳамдигарфаҳмии байни халқҳо» қабул гардида буд, ки асосан хусусияти тарбиявӣ дошта, ҷавононро ба сулҳдӯстӣ ва таҳаммулпазирӣ ҷалб менамуд. Дар соли 1998 за ҷониби ҳамин ташкилоти байналмилалӣ Декларатсия (Лиссабонӣ) оид ба сиёсати ҷавонон ва барномаи ҷавонон қабул мегарад, ки бо назародошти ташаккулдиҳии сиёсати ҷавонон дар ҳамаи мамлакатҳои ҷаҳон 8 самтро фаро мегирад, мувофиқан ин муносибат аҳамиятнокӣ ва зарурати омӯзиши илмию амалии сиёсати мазкурро, аз ҷумла таҳияи тадбирҳо ва технологияҳоро оид ба ташаккулдиҳии асосҳои институтсионалӣ, илмии технологӣ ва таҷрибавӣ (эмпирикӣ) баланд мебардорад [3].

Ҳамчунин, дар сатҳи кишварҳои ИДМ Созишномаи давлатҳои иштирокчии ИДМ оид ба ҳамкорӣ дар соҳаи кор бо ҷавонон қабул мегардад, ки аз эътирофи нақш ва иштироки ҷавонон дар ҳаёти ҷомеа дарак медиҳад, зимнан, ин муносибат аҳамиятнокии рушди сиёсати давлатии ҷавононро дар шароити демократикуниниӣ ва ё дигаргунсозии ҷомеа баланд мебардорад [4].

Ҳамин тариқ, дар шароити таваҷҷӯҳи хоссаи Ҳукумати мамлакат ба масъалаҳои ҷавонон, эътироф гардидани сиёсати ҷавонон дар сатҳи байналмилалӣ ва ИДМ зарурати омӯзиши (тадқиқи) бунёдӣ, баррасӣ ва таҳияи тадбирҳои муосир, механизмҳо ва технологияҳо барои беҳтар гардонидани вазъи иҷтимоию иқтисодӣ ва маънавии ҷавонон тариқи рушди устувори сиёсати давлатии ҷавонон зарурат пайдо мекунанд.

---

[3] Манко, Ю. В. Сотсиологияи ҷавонон: маводи таълимӣ [Матн] / Ю. В. Манко, М. Оганян. - СПб.: Петрополис, 2008. - 316 с. (забон-русӣ)

[4] Дар бораи ҳамкорӣ дар соҳаи кор бо ҷавонон: Созишномаи кишварҳои узви ИДМ аз 25.11.2005 [Маводи электронӣ] – Минск: 2012. – Тартиби дастрасӣ: http://cis.minsk.by/reestr/ru/Reestr.html#reestr/view/text?doc=3044 (забон-русӣ)

Вазифаи асосии баррасии илмии сиёсати ҷавонон – ин омӯзиши (таҳқиқи) назариявию методологӣ ва таҷрибавии (эмпирикии) вазъи ҷавонон ҳамчун объекти (ҳамзамон субъекти) асосӣ ва равонасозии онҳо ҷиҳати беҳтаргардонии муносибатҳо дар ҷомеа мебошад.

Зарурати омӯзиши ҷавонон ба сифати субъект ва ё объекти илм ба якчанд хусусиятҳои табиӣ, демографӣ, физиологӣ, психологӣ ва гуманистӣ ба монанди ҷавонӣ, оммавият, серҳаракатӣ, тавононӣ, чандир (ёзанда), нерӯмандӣ, захиравӣ ва ояндасозӣ доштани онҳо асос меёбад.

Имрӯз аз нисф зиёди аҳолии рӯи ҷаҳонро шахсони то 30 сола, яъне шахсони ҷавон ташкил медиҳанд, ки аҳамиятнокӣ ва арзишмандии ҷавонон ва сиёсати ҷавонон ва нақши онҳоро дар рушди муносибтаҳо дар ҷаҳони муосир инъикос менамояд [5].

Тоҷикистон аз рӯи нишондодҳои демографӣ дар байни кишварҳои ҷаҳон ҷавонтарин давлат ба ҳисоб меравад, чун синну соли миёнаи аҳолӣ ба 26,6 сол баробар аст – 70 фисади аҳолиро шахсони ҷавон ташкил медиҳанд [6, с.38].

Ҳамин тариқ, ҷавонон ва сиёсати давлатии ҷавонон ҳар рӯз набзи нав касб намуда, дар шароити ҷомеаи муосир ҳар қадар зиёд талабот ва талабгор пайдо мекунанд. Дар ҳолати имрӯза дар қисми зиёди кишварҳо сиёсати давлатии ҷавонон аллакай ташаккул ёфтааст. Шумори зиёди олимону муҳаққиқон ва ташкилотҳои тадқиқотӣ ҳам сиёсати давлатии ҷавонон ва ҳам ҷавононро дар маҷмӯъ ва ҳам дар алоҳидагӣ меомӯзанд. Ҳадаф аз ин таҳлилу омӯзишҳо, ин дарёфти механизмҳо ва технологияҳои мувофиқ ва муносиби мутақобилан судманди истифодаи самаранок ва рушди ҷавонон ҳамчун қисмати ҷамъияти илмӣ ва ҷомеаи фаъол,

[5] Фрич, П. Ҷавонон дар шаҳрҳои пур [Маводи электронӣ] Лондон: 2015. – Тартиби дастрасӣ: http://www.youthpolicy.org/blog/youth-research-knowledge/cities-are-definitely-full-of-youth-but-are-they-youthful/#FN1 (забон-англисӣ)

[6] Маҷмӯаи омории шумораи аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон то 1 январи соли 2025. [Матн] / Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. - Душанбе: 2025. – 55 с.

инчунин таҳкими сиёсати ҷаҳонӣ ва сиёсатҳои миллии давлатӣ нисбат ба онҳо мебошад.

Ҷавонон – ин гурӯҳи мураттабсоз ва иҷтимоии демографиест, ки қисми серҳаракати эҷодӣ ва ҳасоси аҳолиро ташкил медиҳад. Шахси ҷавон қувваи зиёд дорад ва қобилияти зудмутобиқшавиро ба талаботи ҷомеа ва табдилёбиро ба равандҳои сиёсӣ ва иқтисодӣ соҳиб мебошад.

Омӯзиши ҷавонон ҳамчун объект, ҳамзамон субъекти илм ҳанӯз аз аввалҳои асри ХХ оғоз гардидааст. Дар даҳсолаҳои охир доираи омӯзиши масъалаҳои (мушкилоти) ҷавонон васеъ гардида, ба мавзӯи тадқиқотҳои илмҳои гуногуни гуманитарӣ, ба монанди психология, педагогика, сотсиология, демография, сиёсатшиносӣ, ҳуқуқ, таърих ва ғайра табдил меёбад.

Олимонро усулҳои гуногуни омӯзиши мавзӯъ, ҳамчунин анъанаҳои басинфҷудокунӣ дар мактабҳои муайяни илмӣ ташаккулёфта ҷудо месозад. Омилҳои идеологӣ низ, нақши аҳамиятнок мебозанд, чун ҷавонон дар раванди муборизаи ҳасоси сиёсӣ қарор доранд.

Қисми зиёди олимон, ба сифати нишонаҳои муҳими гурӯҳбандии ҷавонон, хусусиятҳои синнусолӣ ва асосҳои вазъи иҷтимоии ба онҳо робитадоштаро, ки ба ин ва ё он рукнҳои иҷтимоии психологӣ вобастагӣ дорад, эътироф намудаанд.

Оилмони зиёди хориҷӣ ва ватанӣ, ба монанди Боенко Н. М., Григор.ева Р., Ил.инский И. М., Михайлова М. В., Митева П., Нехаева В. В., Новикова Т., Радионова В. А., Раҳимов И. Х., Икромов Ғ. Х., Тураева З. Н., Ҳоидбоев Ф. А. ва диг. ҷавононро ҳамчун гурӯҳи иҷтимоӣ мавзӯи тадиқиқоти худ қарор додаанд, ки чандин маротиба ба зарурати омӯзиши амиқи ин гурӯҳ ба сифати василаи сифатӣ ва миқдорӣ дар самти беҳгардонии вазъи иҷтимоӣ ва рушди ҷомеаи муосир таъкид кардаанд.

Дар ҳақиқат, ҷавонон қисми ҷудонашавандаи дигаргуниҳои иҷтимоии ҷомеа буда, қувваи бузург ва иқтидори (нерӯи) навоварро, ки барои ташаккулёбии дилхоҳ

шакли давлатдорӣ зарур мебошад, ташкил медиҳанд. Барои ҳамин ҳам мебояд ин захираро бисёр боэҳтиёт ва самаранок истифода бурд.

Илми хос, ки дар шароити омӯзиши гуногунҷабҳаи мушкилоти шахсиятҳои ҷавон дар муҳити илм ҳамчун соҳаи нави дониши маҷмӯии байнифаннӣ – илм дар бораи наврасӣ, ҷавонон (juventilis – лот.: ҷавонӣ, наврасӣ; logos – дониш) [7] ба омӯзиши амиқи ҷавонон ва масъалаҳои ҷавонон машғул гардидааст, ин ювенология мебошад. Ювенология ба дониши байнифаннӣ оид ба раванди рушди насли наврас дар робитаҳои иҷтимоии иқтисодӣ, фарҳангӣ, рӯҳӣ ва физиологӣ, ки ташаккулёбии комили шахсиятро таъмин менамояд, асос меёбад.

Фарди ҷавон ҳамчун гурӯҳи иҷтимоӣ таваҷҷӯҳи зиёди ҷомеашиносонро ҷалб намуд. Дар баробари ин, қисми зиёди донишҳо дар бораи ҷавонон хусусияти иҷтимоии гуманитарӣ доранд, ки аҳамиятнокии онро (донишро) нисбат ба шахсони ҷавон зиёд мегардонд. Омӯзиши зичи мушкилоти иҷтимоии ҷавонон фани нав – «сотсиологияи ҷавонон»-ро ба вуҷуд овард. Сотсиологияи ҷавонон ҳамчун илм аз се зина иборат мебошад: 1) умумиметодологӣ – шинохти ҷавонон ҳамчун ҷамъиятан фавқулода / беҳамто; 2) махсуси назариявӣ, ки ҷавононро ба сифати қисми алоҳидаи иҷтимоии демографӣ меомӯзад; 3) таҷрибавӣ (эмпирикӣ) – таҳлили вазъи ҷавонон бар асоси омилҳои собитшаванда дар соҳаҳои дахлдори [8].

Омӯзиши зичи моҳияти ҷавонон ва муносибатҳои мутақобилаи онҳо дар ҷомеа, иштирок дар азнавсозиҳои иҷтимоии иқтисодӣ ва сиёсии давлатҳо ва ҷамъиятҳо, афзоиши талаботи онҳо аз ҳукуматдорон ба ташаккулдиҳии сиёсати ҷавонон боис мегардад.

Амалисозии сиёсати давлатии ҷавонон дар ҷаҳони муосир дар шароитҳои зудтағйирёбӣ ва демократикунонии

---

[7] Википедия. Ювенология [Манбаи электронӣ] – Тартиби дастрасӣ: http://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki

[8] Лисовский, В. Т. Сотсиологияи ҷавонон: китоби дарсӣ [Матн] СПб: 1996. - 460 с. (забон-русӣ)

ҷомеа беш аз пеш зарурат пайдо мекунад, инчунин хусусияти аҳамиятноки сиёсати мазкур бар ҷавон будани он ва он ки ояндаро имрӯз муайян месозад, асос меёбад.

Масъалаҳои ташаккулёбии сиёсати давлатии ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар корҳои олимони зерини ватанӣ кушода шудаанд: Асадуллоев Р. Н., Ашуров С. Б., Набиев В. М., Ҳакимов Ш., Раҳимов И., Тураева З. Н., Ҳоидбоев Ф. А. Аз ҷониби олимони мазкур то ҳадди муайян нақши ҷавонон дар шароитҳои демократикунонии ҷомеа, тарбияи сиёсии ҷавонон, ҷараёнҳои таърихии барқароршавии сиёсати ҷавонон, масъалаҳои амалисозии сиёсати давлатии ҷавонон тавассути низомҳои махсусгардонидашудаи идоракунӣ, сохтори мақомоти давлатии кор бо ҷавонон, таҳкими иқтидорнокии ташкилотҳои ҷавонон, дастгирии институтҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ ва иштироки онҳо дар татбиқи барномаҳои давлатии соҳаи сиёсати ҷавонон дар Тоҷикиситон омӯхта шудаанд.

Мактаби ватании «сиёсати ҷавонон», дар ҳақиқат, шароитҳои зиёдеро барои ташаккулёбии сиёсати давлатии ҷавонон дар Тоҷикистон фароҳам овардааст, аммо иқтидори он дар таносуб ба мактабҳои аврупоӣ ва ё россиягӣ хеле заиф арзёбӣ мегардад. Танҳо як далел, ки дар ин кишварҳо соҳаи мазкур, аллакай, ба сифати фанни илмӣ ва мавзӯӣ ворид гардидааст (пазируфта шудааст) ва дар Тоҷикистон не, шаҳодати хулосаи боло мебошад. Барои ҳамин ҳам тадқиқоти мазкур идомаи мантиқии мактаби ватанӣ мебошад, мувофиқан, ба рушди устувори сиёсати давлатии ҷавонон тавассути коркарди механизмҳо / технологияҳои муосир, зимнан, воридсозии он ба сифати фанни илмӣ ва мавзӯӣ мусоидат менамояд.

Заминаҳои назариявӣ-методолгии рисолаи мазкур ба тавсеаҳои муосири илмию назариявӣ ва таҳлилии дар тадқиқотҳои олимони гуногуни ватанию хориҷӣ асос меёбад. Ҳамчунин, дар раванди тадқиқот таҳлилҳои ташкилотҳои

байналмилалии СММ (Муҳоҷирати ҷавонон) [9], Бонки умумиҷаҳонӣ (Гузориш дар бораи рушди ҷаҳонӣ) [10], Ташкилоти умумиҷаҳонии меҳнат (Қатъномаи алоқаманд ба шуғли ҷавонон) [11] ва маводҳои маҷаллаи байналмилалии «Youth & Policy» [12] (бо забонҳои русӣ ва англисӣ) истифода бурда шудаанд.

Дар ҳошияи моделикунонии сиёсии сиёсати давлатии ҷавонон дар Тоҷикистон консепсияи рушди бонизоми байнисоҳавии он тавассути амалҳои мутақобилаи ҳокимият, ҷомеаи шаҳрвандӣ ва бахши хусусӣ таҳия гардидааст. Дар ин росто, дар тадқиқот консепсияи Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 ва ҷанбаҳои сиёсӣ-дипломатии Барномаи умумиҷаҳонии амалиёти ҷавонон то соли 2000 ва пас аз он истифода гардидаанд [13].

Ҳамин тариқ, дар доираи тадқиқоти мазкур масъалаҳои зерин ҳамчун навовариҳои илмӣ ва ё механимзмҳои ташаккул ва рушди ҷавонон ва сиёсати давлатии ҷавонон муайян карда шуданд.

- Муҳимтарин масъалаҳои назариявӣ ва консептуалии омӯзиши сиёсати ҷавонон дар ҷараёни ташаккулёбии муносибатҳои муосири илмӣ–назариявӣ, сиёсӣ ва институтсионалӣ баррасӣ карда шуда, мулоҳизаи муаллифии рушди он дар шароитҳои дигаргунсозии демократии ҷомеа пешниҳод гардидааст. Дар ҳамбастагӣ ба ин, зарурати рушди равияи нави илмӣ бо фарогирии омӯзиши масъалаҳои

---

[9] Ҳисоботи ҷаҳонии ҷавонон [Маводи электронӣ] / СММ. – Нюйорк (ИМА) – тартиби дастрасӣ: https://www.un.org/publications (забон-англисӣ)

[10] Ҳисоботи ҷаҳонии рушд 2007 [Маводи лектронӣ] / Бонки фаҳонб. - Вашингтон (ИМА)., 2006. - Тартиби дастрасӣ: http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2006/09/13/000112742_20060913111024/Rendered/PDF/359990WDR0complete.pdf (забон-англисӣ)

[11] Резолютсияи марбут ба шуғли ҷавонон [Маводи электронӣ] / ТҶМ. – Женева., 2005. – 21 с. – Тартиби дастрасӣ: http://www.ilo.org/employment/areas/youth (забон-русӣ)

[12] Маҷаллаи “Youth & Policy Journal” [Маводи электронӣ]: NE21 6DX. – (1982) 2016. – Тартиби дастрасӣ: https://www.youthpolicyandpolicy.org (забон-анлисӣ)

[13] Барномаи ҷаҳонии амал барои ҷавонон: Резолютсияи СММ аз 13.03.1996 #50/81 [Маводи электронӣ] – Нбйорк, 2010. – Тартиби дастрасӣ: www.un.org/youth. (забон-анлисӣ)

интегратсионӣ, байнисоҳавӣ ва методии сиёсати ҷавонон ва мушкилоти ҷавонон, чӣ дар маҷмӯъ ва чӣ дар алоҳидагӣ (аз рӯи соҳаҳо), асоснок карда шудааст.

Бояд зикр намуд, ки омӯзиши илмии сиёсати ҷавонон дар ҷомеа, одатан, ҳамчун як равияи илмӣ (сиёсӣ) фаҳмида мешавад, аммо танҳо далели аҳамияти байнисоҳавӣ, бисёрамалӣ ва байнифаннӣ доштани он, бисёрҷабҳа будани ин соҳаро инъикос менамояд, ки дар баробари омӯзиши сиёсии он, боз омӯхтани асосҳо, ҷараёнҳо, падидаҳо ва хусусиятҳои сотсиологӣ, иҷтимоӣ, ҳуқуқӣ, идоракунӣ, фарҳангӣ, омӯзгорӣ, психологӣ ва таърихии он тақозо мегардад;

- Консепсияи назариявии амалисозии сиёсати давлатии ҷавонон бар асоси вазъи иҷтимоӣ, иқтисодӣ, сиёсӣ, фарҳангӣ ва ахлоқӣ бо сохторҳои (тарзҳои) амудӣ ва уфуқӣ, ҳамчунин усулҳои мудохилаи бисёрсоҳавӣ, масъулияти интизомӣ ва таъсиррасонии принсипиалӣ пешниҳод гардидаст. Консепсияи мазкур бо назардошти амалисозии бонизом ба рушди устувори сиёсати давлатии ҷавонон мусоидат мекунад;

- Соҳаҳои асосии афзалиятноки сиёсати давлатии ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян карда шудаанд, ки ба сифати технологияи асосии заминавии рушди он, иборат аз: 1) иштироки ҷавонон; 2) шуғли ҷавонон; 3) ташаккули тарзи ҳаёти солими ҷавонон; 4) таҳсилоти муносиб барои ҷавонон; 5) таъминоти иҷтимоии ҷавонон; 6) таъмини ҳуқуқ ва манфиатҳои ҷавонон; 7) мустақилияти иқтисодии ҷавонон; 8) ватандӯстии ҷавонон; 9) рафтори шоиста ва фарҳанги ҷавонон; 10) ҷанбаҳои институтсионали ва илмӣ–амалии сиёсати давлатии ҷавонон, тартиб дода шудаанд, ки бар шароитҳои вазъияти баамаломада нисбат ба ҷавонон, талаботи онҳо, вобастагӣ ва робитаи мутақобила байни ҷомеа, ҳукумат ва худи ҷавонон таҳия (коркард) гардидаанд;

- Вазъияти умумии (бори аввал дар мамлакат) иҷтимоӣ–иқтисодӣ ва сиёсии ҷавонон дар робита ба амалисозии афзалиятҳои асосии сиёсати давлатии ҷавонон пешниҳод (таҳлил) гардидааст.

Муайян карда шуд, ки механизмҳои ҷории амалисозии сиёсати давлатии ҷавонон бар сохтори нақшавии амалӣ бо усулҳои анъанавии татбиқсозӣ асос ёфтаанд, ки ба низомҳои патриархалии (оддии) идоракунӣ шомил мебошанд. Мувофиқан, технологияҳои идоракунии муосири байнисоҳавӣ, бисёрсоҳавӣ, маҳаллӣ ва матрисавӣ пешниҳод карда шуданд;

- Низоми ниҳодикунонии илмӣ, тадқиқотӣ ва назариявӣ-методологии алоқаманд ба сиёсати давлатии ҷавонон пешниҳод карда шудааст, ки аз чунин ҷузъиётро / вазифаҳоро фаро мегирад: ошкорсозии мураттаб, омӯзиш, таҳлил, пешбинӣ ва пешгӯии мушкилоти ҷавонон, касбикунонии «кор бо ҷавонон», сохторҳои амудӣ ва уфуқии таҳлили (мониторинг ва баҳогузории) амалисозии соҳои сиёсати давлатии ҷавонон, натиҷанокии он ва таъсиррасонӣ ба фаъолнокии сиёсӣ ва мутобиқати иҷтимоии ҷавонон дар ҷомеа;

- Модели нави муосидаткунанда ба рушди устувори сиёсати ҷавонон дар шароити рушди демократии ҷомеа – механизми байнисоҳавии амалҳои мутақобила байни ҳокимияти сиёсӣ, ҷомеаи шаҳрвандӣ ва бахши хусусӣ муайян гардид;

- Василаҳои дастрас – усулҳои амалисозии самараноки қонунгузории сиёсати ҷавонон, аз ҷумла барномаҳои мақсадноки рушди ҷавонон тавассути ҳамкориҳои мутақобила ва шарикии байни сбуъектҳои сиёсати давлатии ҷавонон бо институтҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ ва бахши хусусӣ муайян карда шуданд;

- Механизми муосири рушди сиёсати давлатии ҷавонон дар робита ба хусусиятҳои идеологияи миллӣ бо назардошти ба ҷавонон талқин намудани асосҳои демкоратӣ, озодӣ, соҳибихтиёрӣ ва арзишҳои фарҳангии ҳаёт бо усули амалҳои мутақобилаи байнисоҳавӣ ва маҳаллии байни институтҳои сиёсӣ ва ҷомеаи шаҳрвандӣ, ки ҳамчун амалисозии самараноки асосҳои идеологии сиёсати давлатии ҷавонон арзёбӣ мегардад, коркард (таҳия) гардид. Мулоҳизаи

(назарияи) идеологяи миллӣ – таълим (омӯзонидан), талқин ва рӯҳбаландии ҷомеа ба хусусиятҳои (асосҳои) демократӣ, озодӣ, мустақилият ва фарҳангии арзишҳои ҳаётӣ – муайян карда шуд;

- Консепсияи «иштироки ҷавонон» дар рушди ҷараёнҳои демократии давлат тавассути муайян кардани ҳиссаи намояндагии ҷавонон дар ҳар се шохаи ҳокимият, ки ба ҷавонишавии кадрӣ ва таҳкимёбии низоми идоракунии давлатӣ боис мегардад коркард (таҳия) карда шуд. Ҳамзамон, ба низоми идоракунии сиёсати давлатии ҷавонон додани мақоми «мактаби кадрҳо» асоснок карда шудааст, ки дар ҳақиқат бояд рисолати асосии худ – омодасозӣ ва баамалбарории захираҳои кадриро иҷро намояд;

- Механизми наври рушди сиёсати ҷавонон – ташаккулдиҳии парламентаризми ҷавонон, ки фарогири иштироки фаъоли (намояндагии) ҷавонон дар мақомоти қонунгузории ҳокимияти давлатӣ мебошад, коркард (таҳия) гардид.

Механизми мазкур ба фаъолнокии сиёсии ҷавонон ва таҳкими иқтидори технологии сиёсати ҷавонон, ки бар таҷриба, дастовардҳои мамлакатҳои хориҷӣ ва уҳдадориҳои байналмилалии Тоҷикистон асос меёбад, равона гардидааст;

- Модели рушди мунтазам ва устувори сиёсати ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар робита ба муттаҳидсозӣ ва рушди иқтидорҳои тарафҳои гуногун, ба монанди ҳокимияти сиёсӣ, ҷомеаи шаҳрвандӣ ва бахши хусусӣ таҳия гардид.

Модели мазкур бо назардошти афзалиятҳои асосии сиёсати давлатии ҷавонон ба сифати механизми ягонаи стратегӣ, ки фаъолияти амалӣ ва рушди сиёсати ҷавононро дар шароитҳои демократикунонии ҷомеа таъмин месозад, пешниҳод гардидааст. Қисмати амалии роҳандозии тадбирҳо аз рӯи модели мазкур ба маҳалликунонӣ ва ғайримуттамарказонии муносибатҳо, ҳамчунин тақсимоти баробари уҳдадориҳо дар асоси имкониятҳои воқеии амалии субъектҳои асосии сиёсати давлатии ҷавонон равона гардидааст.

Рисолаи мазкур, ки масъалаҳои илмию назариявӣ ва заминаҳои консептуалии сиёсати ҷавононро баррасӣ намудааст, хулоса ва тавсияҳои он барои истифодаи васеъ дар фаъолияти илмию тадқиқотӣ, таълимию омӯзгорӣ, эҷодию маърифатӣ ва иттилоотию барномавӣ (барномасозӣ ва банақшагирӣ) пешниҳод мегардад. Масъалаҳои консептуалии ошкоршуда ва усулҳои мутақобилаи ҳамгироӣ ва байнисоҳавӣ ба васеъ гардидани майдони тадқиқоти илмӣ ва рушди назариявию методологии сиёсати ҷавонон имокният медиҳанд.

Аҳамиятнокии амалии рисола ба коркарди технологияҳои мукаммали рушди устувори сиёсати ҷавонон ҳамчун «хусусиятҳои илмию назариявӣ ва контсептуалии сиёсати давлатии ҷавонон», «афзалиятҳои асосии сиёсати давлатии ҷавонон», «иштироки ҷавонон», «заминаҳои идеологии сиёсати давлатии ҷавонон», «парламентаризми ҷавонон» ва «модели муназзами байнисоҳавии амалҳои мутақобилаи ҳокимияти давлатӣ, ҷомеаи шаҳрвандӣ ва бахши хусусӣ» асос меёбад.

Натиҷаҳои асосии тадқиқот метавонанд дар амалисозии самаранок ва рушди устувори сиёсати давлатии ҷавонон, аз ҷумла дар раванди ниҳодикунонӣ (институтсионализатсия) ва ислоҳоти низоми идоракунии соҳаи мазкур истифода карда шаванд. Заминаҳои назариявӣ, методологӣ ва технологияҳои таҳияшуда метавонанд барои ба сатҳи баланд бардоштани таъминоти институтсионалӣ, илмию назариявӣ ва амалии сиёсати давлатии ҷавонон мусоидат намоянд.

ИХТИСОРАҲО

ВМКБ – Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон

ИМА – Иёлоти Муттаҳидаи Амрико

ИҶ – иттиҳолияи ҷамъиятӣ

КМД - мақомоти худфаъолияти ҷамъиятӣ ё кумитаҳои маҳаллаву деҳот

ММД – маҷмӯи маҳсулоти дохилӣ

МОИ - минтақаи озоди иқтисодӣ

СДҶ – сиёсати давлатии ҷавонон

СММ – Созмони Милали Муттаҳид

СМР-2030 - Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030

СҶС - Созмони Ҷаҳонии Савдо

ТҒТ - ташкилотҳои ғайритиҷоратӣ

ТҒҲ - ташкилотҳои ғайриҳукуматӣ (ба қайди давлатӣ гирифта шуда)

ҲРУ - Ҳадафҳои рушди устувор

ҲХДТ - Ҳизби Халқии Демократии Тоҷикистон

БОБИ 1. АСОСҲОИ НАЗАРИЯВӢ ВА МЕТОДОЛОГИИ ТАШАККУЛЁБИИ СИЁСАТИ ҶАВОНОН

§ 1.1. Ҷанбаҳои назариявӣ ва зарурати ташаккулёбии сиёсати ҷавонон ҳамчун илм ва фанни таълимӣ

Ҷавонон ҳамчун захира ва сиёсати ҷавонон ҳамчун дастгоҳи идоракунии ин манбаъ (захира) ҳар рӯз такони нав пайдо мекунанд ва дар ҷомеаи муосир ба онҳо талабот бештар мешавад. Бисёр олимон, тадқиқотчиён, сиёсатмадорон, доираи тиҷорат, ҷомеаи шаҳрвандӣ, ҷомеаҳои байналмилалӣ ва дигарон онҳоро барои дарёфти нуқтаҳои мувофиқ ва равишҳое, ки барои ноил шудан ба ҷанбаҳои башардӯстонаи рушд, инкишофи муносибатҳо ва имкониятҳои ҷавонон ҳамчун як ҷузъи ҷомеаи фаъол меомӯзанд.

Даҳсолаҳои ахири рушд ва шароит, бахусус талаботи рушди технологӣ, ки ба тағйироти босуръати ҷомеа таъсир мерасонанд, аз он шаҳодат медиҳад, ки наслҳои нав устувортар, қобилиятнок ва чандирпазиранд ва аз ин рӯ, метавонанд хеле зуд дигаргун, ба талаботи ҷомеаи муосир мувофиқ шуда, ҷои наслҳои гузаштаро ишғол кунанд. Ин қобилияти зудтағйирёбӣ ва мутобиқшавии устувори ҷавонон таваҷҷӯҳи атрофиён, аз ҷумла муҳити ташкилию амалӣ ва илмиро ба худ ҷалб мекунад.

Дар баробари ин мувофиқи хосиятҳои физиологӣ ва биологии ҳаёти ҷамъиятӣ, захираҳои кӯҳна ҳамеша бо захираҳои нав иваз карда мешаванд, ки тадриҷан ба захираи тару тоза табдил меёбанд ва ба шароити муҳити зист мутобиқ мешаванд. Нуктаи муҳим дар ин табдилдиҳии систематикӣ ва генетикӣ дар он аст, ки ҳама чиз бояд дар ҷойи худ бошад ва сари вақт тағйир ёбад. Вайрон кардан ё қасдан тағйир додани ин механизм номувозинатиро ба вуҷуд меорад ва дар ниҳоят метавонад ба оқибатҳои хатарбор оварда расонад.

Аз ин рӯ, ин қишри ҷомеаро аз нуқтаи назари илмӣ хеле бодиққат бояд омӯхт, механизмҳои тағйирёбии табиӣ ва ба ҷомеаи муосир мутобиқ шудани онҳоро мавриди амал қарор додан лозим мегардад. Яъне, субъектҳои илмию таҳқиқотӣ

бояд ба ин қишри ҷомеа таваҷҷуҳ намуда, дар ҳамкорӣ бо мақомоти ваколатдори марказӣ ва маҳаллӣ раванди тағйирёбӣ ва талаботи онҳоро ба шароитҳои муносиб муайян амалӣ намоянд.

Зарурати омӯзиши ҷавонон ҳамчун субъекти мустақили илмӣ ва амалӣ аз якчанд хусусиятҳои табиӣ, демографӣ, физиологӣ, равонӣ ва иҷтимоӣ, аз қабили ҷавонӣ, оммавӣ, пурҳаракатӣ, пуқувватӣ, чандирӣ, пуриқтидорӣ, захиравӣ ва ғайра доштани онҳо бармеояд.

Имрӯз беш аз 50% аҳолии ҷаҳонро шахсони то 30-сола, яъне ҷавонон ташкил медиҳанд, ки ин аҳамиятнокии ҷавонон ва нақши муҳим доштани сиёсати ҷавононро арсаи ҷаҳонӣ инъикос менамояд [1].

Тоҷикистон аз рӯи нишондиҳандаҳои демографӣ дар байни кишварҳои ҷаҳон ҷавонтарин кишвар мебошад; синни миёнаи аҳолӣ 26,6 сол буда, 70 фоизи аҳолии кишварро шахсони то 30 сола, ҳамчунин 32,9 фоизи сокинонро ҷавонони 14–30 сола ташкил медиҳад [2, с.27].

Ҷавонон – гурӯҳи иҷтимоӣ, демографӣ, ташаккулдиҳандаи низомҳо буда, ҳамчун қисми серҳаракат ва осебпазири аҳолӣ арзёбӣ мегардад. Шахси ҷавон нерӯ ва тавоноии бештар дорад, зимнан ба шароити ҷомеа зуд мутобиқ мешавад ва ба низоми сиёсиву иқтисодӣ зуд ҳамгиро мегардад.

Омӯзиши ҷавонон ҳамчун объект ва ҳамзамон субъекти илм аз ибтидои асри 20 оғоз ёфт. Дар ин давра олими амрикоӣ Стэнли Холл назарияи фанҳои психологӣ, антропологӣ ва иҷтимоӣ-мантиқии ҷавононро пешниҳод кард [3, с.110]. Дар даҳсолаҳои охир доираи омӯзиши муҳити ҷавонон васеъ

---

[1] Фриш, П. Ҷавонони шаҳрҳои пурра [Манбаи электронӣ] / П. Фриш. – Лондон: 2015. – тартиби дастрасӣ: http://www.youthpolicy.org/blog/youth-research-knowledge/cities-are-definitely-full-of-youth-but-are-they-youthful/#FN1 (забон-англисӣ)

[2] Маҷмӯаи оморӣ шумораи аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон то 1 январи соли 2025. [Матн] / Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. - Душанбе: 2025. – 55 с.

[3] Стэнли, Г. Ҷавонон - маориф, низом ва гигиена [Матн] / Г. Стэнли Холл. - Зеландияи Нав: Донишгоҳи Кларк, 1904. –168 с. (забон-англисӣ)

шуда, ҳамчун мавзӯи тадқиқоти бисёр илмҳои гуманитарӣ, аз қабили фалсафа, психология, педагогика, ҷомеашиносӣ, демография, сиёсатшиносӣ, ҳуқуқ, таърих ва ғайра табдил ёфт.

Олимонро равишҳои гуногуни омӯзиши ҷавонон ҷудо менамояд, инчунин анъанаҳои таснифӣ, ки дар мактабҳои муайяни илмӣ ташаккул ёфтаанд. Омилҳои идеологӣ низ, дар ин самт нақши муҳим мебозанд, зеро ҷавонон дар марҳилаи муборизаҳои шадиди сиёсӣ қарор доранд.

Аксари олимон хусусияти синну солӣ ва нишондодҳои иҷтимоии ба он алоқамандро ҳамчун мавқеи иҷтимоӣ эътироф кардаанд, инчунин хосиятҳои муайяни иҷтимоию–психологиро муҳимтарин омили ба гурӯҳи муайян шомил шудани ҷавонон арзёбӣ намудаанд.

Ҷомеашиносон аввалин шуда ҷавононро ҳамчун як гурӯҳи иҷтимоӣ бо хусусиятҳои фарҳангӣ, манфиатҳои мушаххас, арзишҳо ва меъёрҳои рафтории ба худ хос шинохтанд.

Пас аз бартараф гардидани нофаҳмиҳо ва равишҳои маҳдуди классикӣ оид ба муайян кардани ҷавонон, инчунин мафҳумҳои маҳдуди эмпирикӣ, ки ба бисёре аз мактабҳои ювенологӣ хос мебошанд, тадриҷан ба гурӯҳи иҷтимоӣ-демографӣ назари васеътар ташаккул ёфт.

Ҷавононро ҳамчун субъекти илм бисёре аз олимони хориҷӣ ва ватанӣ, аз қабили Н.М. Боенко, Р. Григорьева, И. Илинский, М.Михайлова, Митева П., Нехаева В.В., Новикова Т., Радионова В.А., Раҳимов И. Х., Миралиён Қ.А., Икромов Ғ.Х., Тураева З.Н., Ҳоидбоев Ф.А. ва дигарон омӯхтаанд, ки борҳо зарурати омӯзиши амиқи ин гурӯҳро ҳамчун воситаи муҳим ва калидӣ дар самти беҳтар гардонидани вазъи иҷтимоӣ ва рушди ҷомеаи муосир таъкид кардаанд.

Лисовский В.Т. яке аз аввалинҳо шуда мафҳуми «ҷавонон»-ро муайян кард: «Ҷавонон – насле мебошанд, ки марҳилаи иҷтимоишавиро (сотсиализатсияро) гузашта, қобилияти азхудкунии функсияҳои (вазифаҳои) омӯзишӣ,

касбӣ, фарҳангӣ ва дигар падидаҳои иҷтимоиро дошта ва онҳоро дар калонсолӣ аз худ карда ба ҳисоб мераванд; вобаста ба шароити мушаххаси таърихӣ нишондодҳои синнусолии ҷавонон метавонанд аз 16 то 30 сола бошанд» [1, с. 38].

Ҳамчунин, аз ҷониби олимони болозикр муайян гардидааст, ки ҷавонон – дар дигаргунсозиҳо ва навовариҳои иҷтимоӣ қувваи бузург ва субъекти муҳим мебошанд. Ин қувваро мебояд оқилона истифода бурд. Аммо набояд фаромӯш кард, ки намояндагони гурӯҳҳои ҷавонон аз рӯи минтақа ва сатҳи азхудкунии таҳсил ва фарҳанг фарқ мекунанд ва ба таълиму тарбия низ, таваҷҷуҳи гуногун доранд. Аммо талабот нисбат ба ҷавонон, дар умум яксон аст ва на ҳама ба онҳо тоб оварда метавонанд.

Ба ақидаи М.Илинский - ҷавонон арзиши асосӣ ва навъи махсуси ҷамъиятӣ мебошад; ин на танҳо як мафҳуми демографӣ аст, балки иқтисодӣ, иҷтимоӣ, сиёсӣ низ мебошад; ин падидаи воқеии ҷамъиятиест, ки ҳамеша ҳамчун зергурӯҳи бузургу мушаххаси синнусолӣ боқӣ мемонад, барандаи неруи бузурги зеҳнӣ ва қобилияти махсуси эҷодӣ мебошад [2, с. 108].

Дар ҳақиқат, ҷавонон қисми ҷудонопазири дигаргуниҳои иҷтимоӣ дар ҷомеа мебошанд, онҳо қудрати бузург ва иқтидори инноватсиониро барои ташаккули ҳама гуна шаклҳои сохти давлатӣ ташкил медиҳанд, аз ин рӯ бояд аз ин манбаъ хеле бодиққат ва самаранок истифода намуд.

И.С. Кон: Ҷавонон – гурӯҳи иҷтимоию–демографие мебошад, ки дар асоси маҷмӯи нишондодҳои синнусолӣ ва хусусиятҳои вазъи иҷтимоӣ ва шароитҳои иҷтимоию психологӣ муайян карда мешаванд [3, с. 478].

---

[1] Лупандин, В. Н. Сотсиологияи ҷавонон: Китоби дарсӣ [Матн] / В. Н. Лупандин. – Орел: 2011 - 238 с. (забон-русӣ)

[2] Масалов, А. Г. Равишҳои назариявӣ барои муайян кардани моҳияти ҷавонон [Матн] / А. Г. Масалов // Бюллетени силсилаи илмҳои гуманитарии Донишгоҳи давлатии Маскав ба номи Шолохов, илмҳои сиёсӣ – 2012. - С. 102-110 (забон-русӣ)

[3] Кон, И. С. Ҷавонон: Энсиклопедияи бузурги шӯравӣ. Нашри 3-юм. Ҷилди 16. [Матн] / И. С. Кон.– Москва: 1998. (забон-русӣ)

Ҷавонон чун як қишри муҳимми ҷомеа мавриди омӯзиши илмҳои гуногуни ҷамъиятшиносӣ қарор дошта, ҳар кадом мувофиқи самт ва ё равиши худ мафҳуми «ҷавонон»-ро баррасӣ мекунанд. Аммо дар умум мафҳуми ҷавононро чунин мқарра кардан мумкин аст: «ҷавонон - гурӯҳи иҷтимоӣ-демографӣ ва ташаккулдиҳандаи низомҳо буда, қишри нисбатан пурҳаракат, эҷодкор, аммо осебпазири аҳолӣ мебошад» мебошад. Шахси ҷавон нерӯ, қувва ва тавоноии бештар ва қобилияти зуд мутобиқ шудан ба шароити ҷомеа ва мувофиқи низоми сиёсиву иқтисодӣ хоситяи дигаргун шуданро дорад.

Ба омӯзиши васеи мушкилоти ҷавонон ва ҷавонон ҳамчун гурӯҳи иҷтимоӣ ювенологҳо машғул шудаанд. Дар шароити омӯзиши мушкилоти гуногунҷанбаи ҷавонон дар муҳити илмӣ соҳаи нави дониши маҷмӯии байнифаннӣ – ювенология, илм дар бораи наврасон, ҷавонон (juventilis лот.: ҷавонӣ, наврасӣ; logos дониш) падид омад [1].

Ювенология ба дониши маҷмӯии байнифаннӣ дар бораи раванди рушди насли наврас дар робита бо падидаҳои иҷтимоӣ–иқтисодӣ, фарҳангӣ, маънавӣ ва физиологӣ асос ёфтааст, ки онҳо ба ташаккулёбии шахсияти баркамол мусоидат мекунанд. Ин фанҳо демография, ҷамъиятшиносӣ (сотсиология), биология, равоншиносӣ (психология), сиёсатшиносӣ, иқтисод, ҳуқуқшиносӣ ва ғайра мебошанд.

Мактаби илмии ювенология дар солҳои 90-ум дар Федератсияи Русия маъруфият пайдо кард, аммо оғози ташаккулёбии ин илм ба солҳои 60-уми асри гузашта рост меояд. Яке аз муассисони он Е.Г.Слутский соли 1996 ташкили Академияи ювенологияро ташаббус мекунад, ки ба он олимон ва тачрибаомӯзони 25 шаҳри Русия шомил мегарданд [2, с.66]. Дар идомаи омӯзиши мушкилоти ҷавонон, соли 2004

[1] Википедия. Ювенология [Маводи электронӣ]. Тартиби дастрасӣ - http://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki (забон-русӣ)

[2] Луков, А. Ювенология: Масъалаҳои ташаккули назарияи ҷавонон [Матн] / Вал. А. Луков // Бюллетени Академияи Байналмилалии Илмҳо.– 2007. - №2. - С. 66-69 (забон-русӣ)

монографияи дастаҷамъии «Ювенология ва сиёсати ноболиғон дар асри 21: таҷрибаи омӯзиши байнисоҳавӣ» дар Санкт-Петербург таҳти таҳрири Е.Г.Слутский нашр мегардад. Дар монография предмети омӯзиши ноболиғон ҳамчун ҷанбаҳои гуногун, унсурҳои равандҳо ва падидаҳои ювенологӣ, ки бо хусусияти объекти назариявӣ ва эмпирикӣ – шахс (гурӯҳ) ба «ҷаҳони калонсолон» ворид мешавад, муайян карда мешавад [1, с. 27].

Тибқи назари О.В. Лукичев ювенология - ин илми гуманитарӣ (инсондӯстӣ) мебошад, ки донишҳои табиии илмии ҷамъиятиро дар бораи шахсони ҷавон ва ҷавонон муттаҳид мегардонад. Олим ювенологияро хамчун илми мустакил муайян мекунад, ки сохтори ба худ хосе чун методология, феноменология ва праксеология дорад [2, с. 38].

Асоси ювенологияро ҳамчун илми байнисоҳавӣ нишондиҳандаҳои зерин ташкил медиҳад:

- ҳамкории ҷомеа ва ҷавонон;
- махсусияти муносибатҳои байни ҷавонон ва давлат;
- ҷавонон ҳамчун манбаи дигаргунсозиҳои вазъи ҷомеа;
- ҷавонон ҳамчун захираи меҳнатии ояндаи ҷомеа;
- ҳамкории ҷчавонон бо дигар гурӯҳҳои иҷтимоӣ.

Воқеан, дар Русия, махсусан дар даҳаи аввали асри 21, ювенология ба марҳилаи устувор ворид мешавад. Дар сатҳҳои гуногуни ҳукумат ва ҷомеа ва дар байни олимони соҳаҳои гуногун омӯзиши ҷавонон торафт маъмул мегардад. Дар ин давра чи дар Русия ва чи дар дигар давлатхои пасошуравӣ истилоҳҳои нави илмӣ ва фаннӣ бештар истифода мешаванд: ҳуқуқи ҷавонон, адлияи ҷавонон, тибби наврасон, кори иҷтимоӣ бо ҷавонон ва ғайра.

[1] Слутский, Э. Г. Ювенология дар асри 21: Дониши ҳамаҷонибаи байнифаннӣ дар бораи насли ҷавон [Матн] / таҳрири Э. Г. Слутский ва В. В. Журавлев. - Санкт-Петербург: 2007. – 734 с. (забон-русӣ)

[2] Лукичев, О. В. Падидаи ювенология ҳамчун дониши ҳамаҷонибаи байнифаннӣ дар бораи насли ҷавон [Матн] / О. В. Лукичев // Криминология. – 2011. - С. 36-40 (забон-русӣ)

Дар гурӯҳи мактабҳои олии Русия масъалаи омӯзиши ювенология ба роҳ монда мешавад ва аз рӯи ихтисоси нави «Кор бо ҷавонон» мутахассисон тайёр карда мешаванд. Масалан, дар Донишгоҳи давлатии технология ва дизайни Санкт-Петербург кафедраи омӯзиши ювенология фаъолият менамояд, мувофиқан дар доираи он фанҳо ва нақшаҳои таълимии алоҳида ҷорӣ мегардад, ки шоёни таваҷҷӯҳи махсус мебошад [1, с.386].

Новобаста аз ҷанбаҳои мусбати омӯзиши ювенология, махсусан дар Русия, татбиқи фаъолонаи он ҳоло ҳам таваҷҷуҳи хосса талаб мекунад. Зиёда аз 50 сол мешавад, ки масъалаҳои ташаккули илмии ҷавонон бодиққат омӯхта мешавад, аммо то ҳол ювенологияро ҳамчун илми ташаккулёфта ҳисоб кардан номумкин аст. Бахусус дар Тоҷикистон, ки то ҳол ягон муассисаи илмӣ ё таълимӣ ба ин масъала ҳамчун илм ва ё фани мустақил машғул нагардидааст.

Ҷавонон ҳамчун як гурӯҳи иҷтимоӣ таваҷҷӯҳи зиёди ҷомеашиносонро ҷалб кардааст. Бо вуҷуди ин, қисми зиёди донишҳо дар бораи ҷавонон хусусияти иҷтимоӣ-гуманитарӣ дорад, ки таваҷҷуҳро ба ин гурӯҳи иҷтимоӣ бештар мегардонад.

Омӯзиши зиёди мушкилоти иҷтимоии ҷавонон як фанни тамоман навро ба вуҷуд овард — «**Сотсиологияи ҷавонон**», яъне илм дар бораи ҷамъияти иҷтимоии фарди ҷавон. Сотсиологияи ҷавонон ҳамчун илм аз се марҳила иборат аст: 1) умумиметодӣ – дониши иҷтимоӣ ва феноменалии ҷавонон; 2) назариявӣ-иҷтимоии махсус, ки ҷавононро ҳамчун гурӯҳи алоҳидаи иҷтимоию демографӣ меомӯзад; ва 3) эмпирикӣ

[1] Елисеева, И. И., "Ювенология ва сиёсати ноболиғон дар асри 21: Таҳқиқоти ҳамаҷонибаи байнифаннӣ" (баррасии монографияи муштарак) [Матн] / И. И. Елисеева // Бюллетени Донишгоҳи Санкт-Петербурги Вазорати корҳои дохилии Русия. – №3 (31). - 2011. - С. 383-386 (забон-русӣ)

(таҷрибавӣ) – таҳлили вазъи ҷавонон дар асоси омилҳои собитшаванда дар соҳаҳои дахлдори ҳаёт [1, с.5–6].

Дар ташаккули сотсиологияи ҷавонон олимонба монанди И.С.Кон, М. Титма, Ю. Г.Волков, Е.Г.Слутский, Г.И.Хмара, Ю.В.Манко, К.М.Оганян, И.Валев, П.Митяев, М.Семов, В.Фридрих, У.Старке, И.Рихтер, З.Бекели ва дигарон саҳм гузоштаанд [2].

Ҷомеашиносон мушкилоти ҷавононро нисбатан васеъ меомӯзанд, аз ҷумла: ҷавонон дар системаи донишҳои сотсиологӣ; асосҳои назариявии мушкилоти иҷтимоии ҷавонон; маданият ва тамоюлҳои рушди ҷавонон; мушкилоти меҳнат ва шуғли ҷавонон; ҳаёти маънавии ҷавонон; тамоюли ҷавонон ба дин; мушкилоти демографии ҷавонон; инкишофи ҳаракатҳои ҷавонон; ҷавонон дар сохти иҷтимоию сиёсии ҷомеа; низоъ дар доираи ҷавонон ва ғайра, ки ин масъалагузориҳо барои таҳлили амиқи иҷтимоишавӣ ва рушди сиёсии ҷавонон имкон медиҳад.

Масъалаҳои сотсиологияи ҷавонон хеле муфассал дар маводи таълимии «Сотсиологияи ҷавонон: китоби дарсӣ», ки соли 1996 зери таҳрири В.Т. Лисовский чоп гардидааст, ҳамчунин дар асарҳои Ю.В. Манко ва М. Оганян «Сотсиологияи ҷавонон: маводи таълимӣ» (Санкт-Петербург: 2008) инъикос ёфтаанд.

Тибқи Энсиклопедияи Сотсиологии Русия сотсиологияи ҷавонон дар соли 1999 мақоми **фанни илмиеро касб мекунад, ки** ҷавононро ҳамчун гурӯҳи иҷтимоӣ бо хусусиятҳои иҷтимоӣ–демографии онҳо (сарҳадҳои синнусолӣ, сохтор, динамика) бо назардошти маҷмӯи - нишондодҳои объективӣ ва субъективӣ, ҳамчунин робита ва

[1] Лисовский, В. Т. Сотсиологияи ҷавонон: Китоби дарсӣ [Матн] / В. Т. Лисовский. - Санкт-Петербург: Нашриёти Донишгоҳи Санкт-Петербург,1996. - 460 с. (забон-русӣ)

[2] Манко, Ю. В. Сотсиологияи ҷавонон: Китоби дарсӣ [Матн] / Ю. В. Манко, М. Оганян. - Санкт-Петербург: Петрополис, 2008. - 316 с. (забон-русӣ)

муносибатҳои онҳо бо дигар гурӯҳҳои иҷтимоӣ меомӯзад [1, с.97].

Мактаби сотсиологияи ҷавонон дар самти худшиносӣ ва худогоҳии ҷавонон дар шароити таҳаввулоти ҷомеа ва иштироки онҳо дар рушди институтҳои ҷамъиятию сиёсии давлатӣ асарҳои зиёд ва василаҳои хеле мукаммал эҷод (таҳия) мекунад. Аммо ин асарҳо дар бисёре аз кишварҳои пасошӯравӣ, аз ҷумла Тоҷикистон нопадид боқӣ мемонанд; Дар даҳсолаҳои охир бо ин масъалаи барои ҷомеаи муосир муҳим чӣ ҷомеашиносон, сиёсатшиносон, ҳуқушиносон ва ё маъмурон хеле кам машғул мегарданд. Масалан, дар Ҷумҳурии Африқои Марказӣ, аз ҷумла дар Тоҷикистон, дар ҷомеаҳои илмӣ ва таълимӣ мафҳуми институти сотсиологияи ҷавонон амалан вуҷуд надорад.

Дар шароити рушди иҷтимоӣ олимон ба гурӯҳи коргарҷавонон диққати махсус додаанд. Онҳо ҷавононро ҳамчун қувваи асосии корӣ мешуморанд, ки иқтидори ба зудӣ ба бозори меҳнат мутобиқ шудан ва дар шуғл ва вазъи иқтисодӣ ба муваффақият ноил шуданро доранд.

Д.Колб (олими амрикоӣ) чор марҳилаи бебозгашти шуғлмандии ҷавононро муайян кардааст: таҷрибаи мушаххас; мушоҳида ва мулоҳиза; ташаккули консепсияи назорат (дидан) ва арзёбии интизориҳо; таҳлили оқибатҳои консепсия [2, с.56].

Марк Смит гурӯҳи ҷавонони коргарро бо тарзи дигар – алоқаманд бо таълим ё таҳсилот тавзеҳ медиҳад. Тибқи назри ӯ, таълими амалӣ ба се хусусият асос ёфтааст: 1) Одамон беҳтар меомӯзанд, агар беовиста ба таълими (омӯзиши) амалӣ ҷалб карда шаванд; 2) Дониш ба таври инфиродӣ ташаккул меёбад, агар он барои ҷавонон аҳамияти назаррас дошта бошад ё рафтори онҳоро тағйир диҳад; 3) Майлу кӯшиши шахс ба омӯзиш вақте зиёд мешавад, ки вай дар муайян кардани

[1] Манко, Ю. В. Сотсиологияи ҷавонон: Китоби дарсӣ [Матн] / Ю. В. Манко, М. Оганян. - Санкт-Петербург: Петрополис, 2008. - 316 с. (забон-русӣ)

[2] Ҷон, О. Ҷ. Дюи ва омӯзиши таҷрибавӣ: Таҳияи назарияи кори ҷавонон [Матн] / О. Ҷ. Ҷон // Ҷавонон ва сиёсат. – 2012. - №108. - С. 55-72 (забон-англисӣ)

(интихоби) мақсадҳои таълимии худ озод аст ва қодир аст, ки ба амалисозии онҳо ба муваффақият ноил гардад [1, с.55].

Ашӯров С.Б. дар натиҷаи кори илмии худ зарурати татбиқи сиёсати давлатии ҷавононро дар заминаи рушди устувори иқтисодӣ, афзоиши иқтидори инноватсионии ҷумҳурӣ, беҳтар намудани фазои соҳибкорӣ ва таъмини шуғли пурсамари қувваи кории кишвар, бахусус ҷавонон асоснок мекунад [2, с. 123].

Бо назардошти таҳлилҳои боло метавон гуфт, ки масъалаҳои рушди иҷтимоию иқтисодии **ҷавонон ва шуғли онҳо** дар ҷомеа, аз ҷумла дар Тоҷикистон, воқеан ҳам хеле муҳим аст, зеро ин гурӯҳ қувваи кории асосии кишварро ташкил медиҳад ва аз ин рӯ, барои беҳбуд бахшидан ба вазъи ҷавонон ва ҷомеа андешидани таҳлилҳои иловагӣ ва тадқиқотҳои илмию методӣ боз ҳам тақозо мегардад.

Омӯзиши табиати ҷавонон ва муносибатҳои онҳо дар ҷомеа, иштирок дар дигаргуниҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва сиёсии давлат, ҳамгироӣ ба талаботи ҷаҳони муосир ва талаботи рӯзафзуни системаҳои сиёсиро идома дода, мо ба ташаккули сиёсати муносиб ё махсус нисбат ба ҷавонон наздик мешавем.

Гузашта аз ин, ҷавонӣ ё наврасӣ, ин як амал нест, балки маҷмӯи муносибатҳоест, ки давраи мушаххаси инкишофёбии инсонро аз кӯдакӣ то ба камолот дар бар мегирад. Аз ин рӯ, мо бо таҳқиқи донишҳо дар бораи ин муносибатҳо, аз ҷумла омӯзиши муносибатҳои рафтории (интизомии) ҷавонон бо давлат ва ҷомеаи шаҳрвандӣ, ба асосҳои илмии ин масъала - **илми соҳаи сиёсати ҷавонон** рӯ меорем.

Омӯзиши пуршиддати табиати ҷавонон ва муносибатҳои онҳо дар ҷамъият, иштирок дар дигаргунсозиҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва сиёсии давлат ва ҷомеа, афзоиши талабот ва

---

[1] Ҷон, О. Ҷ. Дюи ва омӯзиши таҷрибавӣ: Таҳияи назарияи кори ҷавонон [Матн] / О. Ҷ. Ҷон // Ҷавонон ва сиёсат. – 2012. - №108. - С. 55-72 (забон-англисӣ)

[2] Ашуров, С. Б. Ташаккул ва танзими бозори меҳнат дар минтақаи изофаи меҳнат (назария, методология ва амалия) [Матн]: Хулосаи рисолаи доктори илмҳои иқтисодӣ: 08.00.05 / Ашуров С. Б. – Душанбе., 2012. – 40 с. (забон-русӣ)

эҳтиёҷоти онҳо нисбат ба ҳокимияти давлатӣ масъалаи ташаккули сиёсати ҷавононро пеш мегузорад.

Сиёсати ҷавонон - ин системаи маҷмӯи тадбирҳои интизомӣ мебошад, ки дар раванди инкишофи ҳамаҷонибаи ҷавонон ба ташкили шароитҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ, сиёсӣ, ташкилӣ, ҳуқуқӣ, фарҳангӣ, фароғатӣ, таълимӣ, тандурустӣ ва дигар шароитҳо равона гардидааст. Гузашта аз ин, дар сатҳи ҷаҳонӣ, бахусус аз ҷониби созмонҳои байналмилалӣ ғояи иштироки ҷавонон дар татбиқи (амалисозии) масъалаҳои худ, аз ҷумла фаъолнокии сиёсӣ ва ҳалли мушкилоти иҷтимоӣ ҳарчи бештар таблиғ мешавад.

Сиёсати давлатии ҷавонон – ин сиёсате байнисоҳавиест, ки аз ҷониби сохторҳои гуногуни давлатӣ, вазорату идораҳо, аз қабили вазоратҳои маориф, меҳнат, ҳифзи иҷтимоӣ, фарҳанг, тандурустӣ, варзиш, сайёҳӣ, мудофиа, корҳои дохилӣ, кор бо ҷавонон, кор бо занон ва оила ва ғайра амалӣ карда мешавад.

Масъалаҳои ташаккули сиёсати давлатии ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар асарҳои Асадуллоев Р.Н., Ашӯров С.Б., Набиев В.М., Ҳакимов Ш., Раҳимов И., Тураева З.Н., Ҳойидбоев Ф.А., Миралиён Қ.А. ва дигар олимони ватанӣ баён шудаанд [1]. Ин олимон нақши ҷавононро дар шароити демократикунонии ҷомеа, тарбияи сиёсии ҷавонон, равандҳои таърихӣ ва марҳалаҳои ташаккули сиёсати ҷавонон, масъалаҳои татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон тавассути системаи махсуси идоракунӣ, сохтори мақомоти давлатии кор бо ҷавонон, таҳкими иқтидори ташкилотҳои ҷавонон, дастгирии институтҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ ва иштироки онҳо дар татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон дар Тоҷикистон ва ғайраро то андозае омӯхтаанд.

Мактаби ватании **«Сиёсати ҷавонон»** дар ҳақиқат шароитҳое зиёде фароҳам овардааст, ки ба ташаккул ва рушди

[1] Асадуллоев, Р. Н. Ҷавонон дар равандҳои демократикунонии ҳаёти ҷамъиятӣ дар кишвар (бо истифода аз Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун мисол) [Матн] / Р. Н. Асадуллоев. – Душанбе, 2004. – 179 с. (забон-русӣ)

сиёсати ҷавонон дар Тоҷикистон мусоидат менамояд, аммо иқтидори он дар қиёс бо мактабҳои аврупоӣ ва русӣ ҳоло заиф арзёбӣ мешавад. Танҳо далели он, ки дар ин кишварҳо ин соҳа (сиёсати ҷавонон) аллакай ҳамчун як фанни илмӣ ва таълимӣ ҷорӣ шудааст, ин иддаъоро тасдиқ мекунад. Аз ин рӯ, идомаи пажӯҳишҳо, мутаносибан рушди устувори сиёсати давлатии ҷавонон тавассути таҳияи механизму технологияҳои муосир ва татбиқи он ҳамчун як фанни илмӣ ва таълимӣ саривақтӣ арзёбт мегардад.

Дар ин замина, дар баъзе кишварҳо олимон ва сиёсатмадоронро як рисолати муштарак муттаҳид мегардонад - омӯзиши ҷавонон на ҳамчун як фард, балки ҳамчун субъекти сиёсат. Мутаносибан, дар гурӯҳи кишварҳо институтҳои сиёсати ҷавонон таъсис ёфтаанд, вале бо шаклҳои гуногун ва - равишҳои ташкилии хос – дар ҷое дар шакли муассисаи давлатӣ ва дар ҷои дигар ҷамъиятӣ, вале ҳадаф як аст, - омӯзиши ҷавонон ва сиёсати ҷавонон, таҳияи тавсияҳо оид ба инкишофи ҳамаҷонибаи ҷавонон. Аз ҷумла:

- **Донишгоҳи ҷавонони Чин оид ба илмҳои сиёсӣ** - соли ташкилёбӣ – 1985, мутахассисони соҳаи кор бо ҷавононро бо фарогирӣ бо донишу малакаи идоракунии муосир омода месозад. Ба ғайр аз ин дар донишгох Институти илмӣ-тадқиқотии психологияи ҷавонон ва Институти илмӣ-тадкикоти сиёсати ҷавонон фаъолият мекунанд. Дар Донишгоҳ донишҷӯён аз тамоми ҷаҳон таҳсил мекунанд ва барои донишҷӯёни хориҷӣ шариоти махсус фароҳам оварда шудааст [1];

- **Институти фарҳанг ва сиёсати ҷавонони Донишгоҳи давлатии омӯзгории** Новосибирски - Федератсияи Русия – соли таъсис-2003. Институт ба тайёр

[1] Донишгоҳи ҷавонони Хитой оид ба илмҳои сиёсӣ [Манбаи электронӣ] – 2025. – Тартиби дастрасӣ: https://www.cyu.edu.cn/ (забон-англисӣ)

кардани кадрҳо оид ба сиёсати ҷавонон ва кори иҷтимоӣ машғул мебошад [1];

- **Институти илмии ҷавонон** дар Калифорния (ИМА) аз соли 1953 инҷониб фаъолият дошта, доираи васеи барномаҳои таълимиро барои ҷавонон пешкаш мекунад [2];

- **Институти Тадқиқоти Ҷавонони** Коннектикут (ИМА) аз соли 1996 инҷониб дар соҳаи рушди сарварии ҷавонон, пешгирии таваккалҳо ва тағйироти иҷтимоӣ фаъолият мекунад. Он ҷавононро барои пешбурди фаъолиятҳои гуногун дар байни ҳамсолони худ таълим медиҳад ва омода мекунад, барномаҳо ва модулҳои ташаббусҳои ҷавононро таҳия мекунад, тадқиқот мегузаронад ва модулҳоро барои таълимм интерактивии ҷавонон дар самтҳои гендер, фарҳанг ва балоғатрасӣ таҳия мекунад [3];

- **Институти ҷавонони Олмон** – соли 1963 таъсис ёфта, дорои 170 омӯзгор буда, дар самти дастгирии кӯдакон, ҷавонон ва оилаҳо фаъолият мекунад. Он масъалаҳои марбут ба ҷавонон ва оилаҳоро меомӯзад, барои ҳалли мушкилоти мавҷуда дар сатҳи ҷомеа ва сиёсӣ тавсияҳо таҳия мекунад, ба муассисаҳои давлатӣ машваратҳои сиёсӣ медиҳад ва ба бахшҳои сеюм аз ҷиҳати амалӣ ва махсус хизматрасонӣ менамояд [4].

Чи тавре мебинем, усулҳои илмӣ ба сиёсати ҷавонон, асосҳои назариявӣ, таҷрибавӣ ва амалӣ, иқтидори тадқиқотию таҳлилӣ дар ҳошияи рушди илми ин соҳа хеле барвақт (50-70 сол қабл) ба роҳ монда шудааст. Донишгоҳҳо, институтҳои илмӣ-тадқиқотӣ ва дигар муассисаҳо ташкил карда шудаанд, ки ҷавононро дар доираи сиёсати ҷавонон ва

[1] Институти фарҳанг ва сиёсати ҷавонони Донишгоҳи давлатии омӯзгории Новосибирски Федератсияи Русия [Манбаи электронӣ] – 2025. – Тартиби дастрасӣ: https://nspu.ru/obuchenie/instituty-fakultety/detail.php?ID=176 (забон-русӣ)

[2]Институти илмии ҷавонон дар Калифорния (ИМА) [Манбаи электронӣ] – 2025. – Тартиби дастрасӣ: https://www.ysi-ca.org/index.html (забон- англисӣ)

[3]Институти Тадқиқоти Ҷавонони Коннектикут (ИМА) [Манбаи электронӣ] – 2025. – Ҳолати дастрасӣ: https://sites.tufts.edu/iaryd/about/ (забон- англисӣ)

[4] Институти ҷавонони Олмон [Манбаи электронӣ] – 2015. – Реҷаи дастрасӣ: https://www.dji.de/ (забон- англисӣ)

омодагӣ ба ҳаёту фаъолияти мустақилона меомӯзанд ва таълим медиҳанд. Аз ин рӯ, таълими сиёсати ҷавонон ҳамчун як фанни алоҳида бахусус дар шароити Тоҷикистон, ки кишвари ҷавонтарини ҷаҳон аз лиҳози аҳолӣ ба ҳисоб меравад, саривақтӣ арзёбӣ мегардад.

Гузашта аз ин, имрӯз дар мамлакат соҳае нест, ки бо ҷавонон сарукор надошта бошад, аз ҷумла дар соҳаи **маориф** – таълим ва омодасозии мутахассисони соҳаҳои гуногун ва омӯзгорони ҷавон (истифода ҳамчун омӯзор), **мудофиа** – тарбияи ҳарбию ватандӯстии ҷавонон (истифода ҳамчун сарбоз), **ҳифзи ҳуқуқ** (ВКД, прокуратура ва ғ.) – тарбияи ҳарбию ватандӯстӣ ва ҳуқуқию сиёсии ҷавонон (истифода ҳамчун сарбоз ва субъект), **мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатӣ** – ҳифзи манфиатҳо, тарбияи идоракунӣ, сиёсӣ ва кадрӣ (истифода ҳамчун идоракунанда), **ниҳодҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ** – тарбияи ҷавонон дар рӯҳияи худшиносӣ, худогоҳӣ ва масъулияти шаҳрвандӣ (истифода ҳамчун актори иҷтимоӣ, иштирокчӣ), **ташкилотҳои соҳибкорӣ, аз ҷумла тиҷорат, сохтмонӣ ва кишоварзӣ** – омӯзиш ва тарбияи ҷавонон дар рӯҳияи меҳнатдӯстӣ, мустақилияти иқтисодӣ ва иҷтимоӣ (истифода ҳамчун қувваи асосии корӣ) ва ғайра.

Аммо дар кадом вазъ ё ҳолат метавон аз иқтидори фарди ҷавон босамар истифода бурд ва ё ӯро дуруст роҳнамоӣ намуд? Танҳо дар сурати доштан ё омӯхтани дониш ва малака оид ба идоракунии ҷавонон, методҳои таълиму тарбияи муосири онҳо, усулҳои ҳифзи ҳуқуқ ва манфиатҳои сиёсию иҷтимоии онҳо ва дар маҷмӯъ сиёсати ҷавонон ва роҳу усулҳои татбиқи он. Яъне, маъмурони оянда ва имрӯзи аксари ниҳодҳои давлатӣ ва ҷамъиятиро зарур аст, ки вобаста ба сиёсати давлатии ҷавонон ва роҳу усулҳои татбиқи самарноки он дониш омӯзанд ва маълумоти касбӣ гиранд. Илова бар ин, вақти он расидааст, ки дар бахши кор бо ҷавонон, занон, оила ва робита бо ҷомеа мутахассисони касбии соҳаи кор бо ҷавонон омода карда шаванд. Ин натанҳо тақозои илми сиёсӣ, ҷомеашиносӣ ва идоракунӣ аст, балки талаботи Конститутсия,

қонунгузорӣ, стратегияҳо ва барномаҳои давлатии Ҳукумати Тоҷикистон дар ҳоши рушди сармояи инсонӣ мебошад.

Ҷавонон дар сатҳҳо ва соҳаҳои гуногун ҳамчун як воқеият ва субъекти махсусан муҳим мавриди баррасӣ қарор дода шудаанд, ки дар барои омӯхтан ва муайян кардани қадамҳои эҳтимолии рушди онҳо ҳамеша равишҳои наву замонавӣ омӯхта мешаванд, ки дар натиҷа ба рушди тамоми башарият хизмат мекунанд.

Ҳамин тариқ, дар шароити қонеъ гардонидани талабот ва манфиатҳои ҷавонон зарурати ташаккули низоми муносибатҳои муносиби давлат ва ҷавонон ба миён омад, ки он **сиёсати давлатии ҷавонон** ном гирифт.

Татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон дар ҷаҳони муосир дар шароити пеш омадани дигаргуниҳои бошиддат ва демократикунонии ҷомеа беш аз пеш, ки ояндаи он имрӯз муайян карда мешавад, зарур мегардад.

Ҷавонон ҳамчун субъекти асосӣ ва ҳам объекти сиёсати давлатӣ дар айни замон бештар осебпазиранд ва ба таваҷҷӯҳи ҷиддӣ ва дастгирии доимӣ ниёз доранд. Дар ҷаҳони имрӯза, мутаассифона, на ҳама вақт ба насли наврас таваҷҷуҳи лозима дода мешавад, ки дар натиҷа як қатор мушкилот, аз ҷумла иҷтимоӣ, ҳуқуқӣ, фарҳангӣ, каҷравӣ ва ғайра ба вуҷуд меояд. Маҳз ҳамин мураккабии мушкилот амалӣ намудани сиёсати давлатиро нисбат ба ҷавонон тақозо мекунад, зеро масъалаи ҷавононро ягон ниҳоди давлатӣ ё низоми маъмурӣ дар танҳоӣ ҳал карда наметавонад.

Масалан, маҷмӯи мушкилоти имрӯзаи ҷавонон инҳоянд: бекорӣ, ҷиноятқорӣ, маҳдудият дар таҳсил, поймолгардии ҳуқуқ, танфурӯшӣ, истеъмоли маводи мухаддир ва ғайра. Аз ин рӯ, барои ҳалли ин мушкилот тадбирҳои ҳамоҳангшуда, байнисоҳавӣ, бисёрсоҳавӣ ва маҳаллӣ зарур аст, то ки онҳо зина ба зина ва мунтазам ҳал карда шаванд.

Аз ин нуқтаи назар мо метавонем як масъаларо муфассалтар баррасӣ кунем. Масалан, хадамоти шуғли аҳолӣ метавонад масъалаҳои шуғлро ҳал кунад. Бо вуҷуди ин,

мушкилоти дигаре вуҷуд доранд, ки бо шуғли аҳолӣ низ дар ҳам мепайвандад, аз қабили танфурӯшӣ, ҷиноятқорӣ ва - истеъмоли маводи мухаддир. Ин масъалаҳо бевосита ба ваколати хадамоти шуғли аҳолӣ алоқамандӣ надоранд, вале бояд ҳал карда шаванд.

Вақте мо «ҷавонон» мегӯем, сухан танҳо дар бораи як гурӯҳи демографӣ, ки дар вазъияти душвору мураккаби иҷтимоӣ қарор дорад, намеравад, инҷо пеш аз ҳама қисми иҷтимоӣ, идеологӣ ва қувваи асоси кории ҷомеа дар назар дошта мешавад, ки ба хотири онҳо ислоҳотҳои гуногуни идоракунӣ гузаронида мешавад ва он ки дар ояндаи наздик худи ҳамин гурӯҳ раванди ин ислоҳотҳоро муайян менамояд.

Аз ин лиҳоз, дар аввли солҳои 90-ум дар Тоҷикистон мисли дигар кишварҳои пасошӯравӣ зарурати ташаккули - сиёсати давлатии ҷавонон ба миён омад.

Сиёсати давлатии ҷавонон – ин системаи ягонаи тадбирҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ, ташкилӣ, ҳуқуқӣ ва тарбиявӣ мебошад, ки аз ҷониби мақомоти ҳокимияти давлатӣ, ташкилоту муассисаҳо новобаста аз шакли ташкилию ҳуқуқӣ ва моликияташон, иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон ва шаҳрвандон бо мақсади таълиму тарбия, ташаккул ва рушди ҷавонон, ҳифзи ҳуқуқ ва истифодаи самараноки нерӯи онҳо ба манфиати ҷомеа истифода ва амалӣ карда мешаванд.

Ин мафҳуми сиёсати давлатии ҷавонон ба мафҳуми «сиёсати давлатии ҷавонон ба маънои васеъ» мувофиқат мекунад. Инчунин мафҳумҳои дигари «сиёсати давлатии ҷавонон ба маънои маҳдуд» низ мавҷуданд, ки асосан ба масъалаҳои муайянкунии соҳавии сиёсати давлатии ҷавонон, яъне «фаъолияти соҳаи кор бо ҷавонон» вобаста мебошанд.

Маълум аст, ки раванди ташаккул ва татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон «ташаккули низоми комил, аз ҷумла заминаи қонунгузории системаи мақомот ё сохторҳои кор бо ҷавонон ва татбиқи тадбирҳоро (асосан дар асоси усули барномасозии мақсаднок)» пешбинӣ мекунад. Раванди ташаккулёбии сиёсати давлатии ҷавонон аз ташкили

заминаҳои қонунгузории он ва мақомоти давлатӣ оид ба кор бо ҷавонон, ки барои татбиқи он муайян (вобаста) шудаанд, иборат аст [1, с.14] .

Сиёсати давлатии ҷавонон сиёсати байнисоҳавӣ буда, аслан тавассути мақомоти гуногуни давлатӣ, аз қабили сохторҳои (вазоратҳои) маориф, илм, меҳнат, муҳоҷират, ҳифзи иҷтимоӣ, фарҳанг, тандурустӣ, варзиш, сайёҳӣ, мудофиа, корҳои дохилӣ, кор бо ҷавонон, занон, оила, дин ва ғайра, инчунин аз ҷониби иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ, гурӯҳҳои ташаббускор, ниҳодҳои байналмилалӣ ва ғайра амалӣ карда мешавад.

Сиёсати давлатии ҷавонон барои Тоҷикистон сиёсати нав нест; он ҳануз дар шароити гузариш ва ба даст овардани истиқлолияти давлатӣ ташаккул ёфтааст.

Мутобиқи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҷавонон ва сиёсати давлатии ҷавонон» сиёсати давлатии ҷавонон - низоми ягонаи тадбирҳои ташкилӣ ва ҳуқуқӣ, иҷтимоию иқтисодӣ, фарҳангӣ мебошад, ки аз ҷониби субъектҳои сиёсати давлатии ҷавонон бо мақсади ташаккулу камолоти ҷавонон, ҳифзи ҳуқуқ ва истифодаи босамари неруи зеҳнии онҳо ба манфиати ҷамъият татбиқ мегардад. Яъне, он ҳамчун як низом, системаи ягона барои ҳалли як қатор масъалаҳои ҷавонон тавассути ҷалб ва ба самти мувофиқ равона кардани тамоми соҳаҳои фаъолияти давлатию ҷамъиятӣ нигаронида шудааст.

Зимнан, сиёсати давлатии ҷавонон чун низоми қонунӣ, яъне расмиёт ва зарурати он бо қонун пазируфта шуда мебошад, татбиқи он бояд дар ҳамаи сатҳҳо ва аз ҷонби ҳамаи субъектҳо, аз ҷумла мақомоти ҳокимияти давлатӣ ба таври самаранок таъмин карда шавад.

Татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон дар Тоҷикистон аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва бевосита аз

[1] Миралиев Қ.: Татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон ва нақши он дар таҳкими иқтидори ҳаракатҳои ҷавонон дар Тоҷикистон дар шароити ҷомеаи муосир [Матн] - Душанбе: Рафиграф , 2006. - 186 с.

ҷониби Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар сатҳи баланд дастгирӣ карда мешавад. Дар раванди ташаккулёбии сиёсати давлатии ҷавонон (1993-2025) аз ҷониби Президенти ҷумҳурӣ 10 вохӯрӣ ва мулоқотҳои васеи расмӣ бо намояндагони ҷавонони кишвар ташкил карда шуда, дар онҳо мушкилоти ҷавонон ва масъалаҳои рушди сиёсати давлатии ҷавонон, аз ҷумла тарбияи ҷавонон, ҳифзи иҷтимоӣ, рушди иттиҳодияҳои ҷавонон, гурӯҳҳои ташаббускор, маҳфилҳои гуногуни таълимӣ, марказҳои соҳибкорӣ, гурӯҳҳои дастгирии ҷавонон ва ғайра муфассал мавриди таҳлил ва баррасӣ қарор дода шудаанд.

Дар натиҷаи ҳар кадом вохӯрӣ тадбирҳои зиёде барои беҳтар намудани вазъи иҷтимоию иқтисодии ҷавонон ва ҷомеа ва ташаккули асосҳои институтсионалии сиёсати давлатии ҷавонон андешида шуданд.

Ҳамчунин, Сарвари кишвар дар доираи Паёми худ ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (с.2016) соли 2017-ро «Соли ҷавонон» эълон карда, иброз намуд, ки *«Татбиқи босамари сиёсати давлатии ҷавонон аз рӯзҳои нахустини соҳибистиқлолӣ дар меҳвари фаъолияти Ҳукумати Тоҷикистон қарор дорад.»* [1].

Дар натиҷаи ин вохӯриҳо дар ҷумҳурӣ дастовардҳои зиёд ба даст оварда шуданд: мақомоти ваколатдори давлатӣ оид ба кор бо ҷавонон таъсис дода шуд, стипендияҳои махсус барои донишҷӯён, мукофотҳои соҳавӣ (давлатӣ) барои олимони ҷавон, грантҳои ҳукуматӣ барои дастгирии иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон, бурсия (квота) барои қабули (дохилшавии) ҷавонон аз оилаҳои камбизоат ба муассисаҳои таълимии олии касбӣ, таъсиси марказҳои ҷавонон ва кӯдакон, ташкилёбии Шӯроии миллии кор бо ҷавонон дар назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва шӯроҳои маҳаллии кор бо ҷавонон ва ғайра амсоли инҳо.

[1] Паёми Пешвои миллат, Президенти Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон [Манбаи электронӣ] – Душанбе, 2016. – Тартиби дастрасӣ: https://president.tj/event/missives/12756

Дар вохӯрӣ бо намояндагони ҷавонон санаи 23 майи соли 2013 Президенти кишвар оид ба аҳамиятнокии сиёсати ҷавонон ва ҷавонон дар ҷаҳон чунин ибрози назар намуданд: «*Дар ҷаҳони муосир ҳалли мушкилоти ҷавонон ва истифодаи неруи зеҳнӣ ва ҷисмонии онҳо яке аз шартҳои ноил шудан ба рушди устувори давлат ва ҷомеа мебошад*» [1].

Дар баробари ин, Президенти Тоҷикистон аз дигар давлатҳо ва ҷамъиятҳо низ даъват ба амал овардаанд, ки ба рушди ҷавонон ва ҳалли мушкилоти онҳо, бахусус дар роҳи мубориза бо шомилшавии ҷавонон ба ҳаракатҳои ифротӣ, террористӣ ва радикалӣ таваҷҷӯҳи хоса зоҳир намоянд. Аз ҷумла, зимни суханронӣ дар ҷаласаи Шӯрои сарони кишварҳои узви Созмони ҳамкориҳои Шанхай, 10 июли соли 2015 муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон иброз мекунанд: «*Кор бо ҷавонон ва манфиатҳои ҷавонон бояд яке аз авлавиятҳои муҳими СҲШ арзёбӣ гардад. Бинобар ин пешниҳод мекунам, ки яке аз солҳои оянда «Соли ҷавонон» эълон карда шавад* [2].

Гуфтаҳои боло аз он шаҳодат медиҳанд, ки давлат дар шахсияти Пешвои миллат, Президенти кишвар татбиқ ва инкишофи сиёсати ҷавонон ва баланд бардоштани нақши ҷавононро дар ҷомеа ҳамаҷониба дастгирӣ менамояд. Барои воқеан қонеъ гардонидани ин интизориҳо ва амалӣ гардонидани ҳадафи давлат – татбиқи босамари сиёсати давлатии ҷавонон зарур аст, ки иқтидори мактаби илмии сиёсати ҷавononи Тоҷикистон, аз ҷумла заминаи устувори назариявӣ ва таҷрибавии он ташаккул дода шавад ва сатҳи фановарӣ ва илмию методии сиёсати давлатии ҷавонон баланд бардошта шавад.

Ҷавонон ҳамчун фард ва захираи иҷтимоӣ-фарҳангӣ ба дигаргуниҳо вобаста ба муносибатҳои байналмилалӣ таъсири назаррас доранд. Зимнан, ин вазъият ба омӯзиши асосҳои

[1] Миралиев Қ.А. Президент ва ҷавонон [Матн]: Дастури иттилоотӣ / Қ. А. Миралиев. – Душанбе: Тараққиёт, 2013. – 55 с.

[2] Суханронӣ дар ҷаласаи Шӯрои сарони давлатҳои аъзои СҲШ [Манбаи электронӣ] – Русия, 2015. – Тартиби дастрасӣ: http://president.tj/ru/node/9366

илмию методии муносибатҳои байналмилалии ҷавонон водор месозад.

Аҳамияти рушди сиёсати ҷавонон низ, ин натиҷаи эътирофи он ҳамчун институти фаъоли равандҳои сиёсӣ дар сатҳи байналмилалӣ мебошад.

Ҳануз соли 1965 Ассамблеяи Генералии СММ Эъломия «Дар бораи дар байни ҷавонон паҳн кардани идеалҳои сулҳ, эҳтиромӣ якдигар ва ҳамдигарфаҳмии байни халқҳо»-ро қабул намуд, ки асосан хусусияти тарбиявӣ дошт ва ҷавононро ба сулҳдӯстию таҳаммулпазирӣ даъват мекард. Зимнан, ин ташаббус ба вокуниши оммавии ҷавонони солҳои 60-ум асос меёбад. Соли 1998 аз ҷониби ин ниҳоди умумиҷаҳонӣ Эъломия оид ба сиёсати ҷавонон ва барномаи ҷавонон қабул мегардад, ки 8 самтро дарбар мегирад, аз ҷумла ташаккули сиёсати миллии ҷавонон дар ҳама кишварҳои ҷаҳон [1, с.15-16]. Аз ҷумла, дар муқаддимаи ин ҳуҷҷат қайд карда мешавад: «*боз ҳам дар асоси нуқтаи дар сархати 112-уми Барномаи ҷаҳонии амал зикршуда таъкид мегардад - давлатҳое, ки ҳанӯз ин корро накардаанд, чораҳои заруриро вобаста ба таҳия ва қабули сиёсати миллӣ дар бораи ҷавонон амалӣ созанд...*», ки аҳамият ва зарурати омӯзиши ин сиёсат, бахусус таҳияи чораҳо ва технологияҳоро барои ташаккули асосҳои институтсионалӣ, илмӣ, технологӣ ва эмпирикӣ баланд мебардорад.

Илова бар ин, танҳо бо ташаббуси СММ якчанд ҳуҷҷатҳои стратегии байналмилалӣ, аз қабили **Принсипҳои роҳбарӣ оид ба иштироки ҷавонон дар бунёди сулҳ**, **Эъломияи Амман оид ба масъалаҳои ҷавонон, сулҳ ва амният** (2015) ва **Барномаи амал оид ба пешгирии экстремизми зӯроварона ва таҳкими сулҳ дар ҷаҳон** қабул ва амалӣ карда мешаванд. Ғайр аз ин, дар қатъномаи ба қабулшудаи Шӯрои Амнияти СММ (9.12.2015) зикр шудааст, ки: «*Шӯрои Амният аз кишварҳои узв даъват мекунад, ки роҳҳои афзоиши*

[1]Манко, Ю. В. Сотсиологияи ҷавонон: китоби дарсӣ [Матн] / Ю. В Манко, М. Оганян. - Петербург: Петрополис , 2008. - 316 с.

намояндагии фарогири ҷавононро дар раванди қабули қарорҳо дар ҳама сатҳҳо дар доираи муассисаҳо ва механизмҳои маҳаллӣ, миллӣ, минтақавӣ ва байналмилалӣ оид ба пешгирӣ ва ҳалли низоъҳо, аз ҷумла муассисаҳо ва механизмҳои муқовимат ба экстремизми зӯроварона, ки метавонад ҳамчун заминаи парвариши терроризм хизмат кунад, омӯзанд ва дар ҳолати зарурӣ таъсиси механизмҳои ҳамоҳангонибаро барои таъмини иштироки пурмазмуни ҷавонон дар раванди сулҳ ва ҳалли баҳсҳо баррасӣ намоянд» [1].

Аз таҳлилҳои боло бармеояд, ки Созмони Милали Муттаҳид, ки беш аз 190 кишвари ҷаҳонро муттаҳид мекунад, ба масъалаҳои ҷавонон ва сиёсати ҷавонон таваҷҷӯҳи хоса зоҳир менамояд. Дар доираи ин созмон масъалаҳои ҷавонон аз ҷониби зерсоторҳои гуногуни он, ба монанди монанди Хазинаи кӯдакон, Хазинаи нуфузи аҳолӣ, Иттиҳодияи волонтёрон, Созмони умумиҷаҳонии тандурустӣ ва ғайра баррасӣ карда мешаванд.

Айни замон аксари кишварҳои ҷаҳон сиёсати мақсаднокро нисбат ба ҷавонон пеш мебаранд; онҳо сиёсати миллиро дар соҳаи ҷавонон амалӣ мекунанд ва дар натиҷа санадҳои махсуси қонунгузорӣ оид ба масъалаҳои рушд ва ҳифзи ҷавонон қабул шудаанд, зимнан дар қисми зиёди кишварҳо мақомоти давлатии соҳаи сиёсати ҷавонон фаъолият мекунанд [2].

Ба нақши ҷавонон ва иштироки онҳо дар ҷомеа дар сатҳи ИДМ баҳои баланд дода мешавад. Ин муқаррарот ва ҳадафҳо дар **Созишномаи давлатҳои аъзои ИДМ оид ба ҳамкорӣ дар соҳаи кор бо ҷавонон**, ки 25 ноябри соли 2005 қабул шудааст, баён мегардад. Дар моддаи 4-уми ин санад аз ҷумла

---

[1] Дар бораи Қатъномаи Шӯрои Амнияти СММ аз 9.12.2015, № 2250 [Манбаи электронӣ] – Ню Йорк: 2015. - Тартиби дастрасӣ: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2250(2015)&referer=http://www.youthpolicy.org/blog/peacebuilding/un-security-council-resolution-youth/&Lang=R (забон-русӣ)

[2] Хулосаҳо аз Форуми якуми ҷаҳонӣ оид ба сиёсати ҷавонон [Маводи электронӣ] – ш.Боку : 2014 (2015). – Тартиби дастрасӣ : http://www.youthpolicy.org/ (забон-русӣ)

гуфта мешавад: «*Тарафҳо дар самтҳои зерин ба ҳамдигар мусоидат менамоянд: тайёр кардани кадрҳои касбӣ дар соҳаи кор бо ҷавонон; мубодилаи маводҳои илмӣ, маълумотӣ, иттилоотӣ ва методӣ, таҷрибаи мақомоти давлатӣ, ташкилотҳои ҷамъиятии ҷавонон ва дигар ташкилотҳо ва иттиҳодияҳое, ки дар татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон ва дастгирии ташаббусҳои ҷавонон иштирок мекунанд; гузаронидани тадқиқоти муштараки илмӣ ва чорабиниҳо оид ба масъалаҳои гуногуни сиёсати ҷавонон ва ҳамкории ҷавонон*» [1, с.2].

Дар баробари Тоҷикистон, аксари кишварҳои собиқ Иттиҳоди Шӯравӣ ва ИДМ-и имрӯза татбиқи системаи сиёсати давлатии ҷавононро дар кишваҳои худ қабул кардаанд. Ғайр аз ин, ин сиёсат дар аксари кишварҳои Ғарб низ татбиқ карда мешавад, ки аҳамият ва афзалиятнокии онро дар рушди давлатҳо ва ҷомеаи ҷаҳонӣ нишон медиҳад.

Амалӣ намудани сиёсати давлатии ҷавонон дар ҷаҳони муосир, дар шароити тағйироти босуръат ва демократикунонии ҷомеа, муҳим аст ва яке аз асосҳои ин сиёсат худи ҷавонон ба ҳисоб меравад, ки ояндаи онҳо, яъне ояндаи ҷомеа (дар симои ҷавонон) имрӯз муайян карда мешавад.

Хулоса мегардад, ки дар шароити Тоҷикистон – давлати аз ҳам лиҳози сиёсӣ ва ҳам аз лиҳози иҷтимоӣ-демографӣ ҷавон амалӣ намудани сиёсати мақсаднок ва устувор дар самти кор бо ҷавонон, аз ҷумла ташкил намудани ниҳодҳои илмию тадқиқотӣ ва ихтисосии омӯзиш ва таълими сиёсати давлатии ҷавонон аҳамиятнок ва саривақтӣ арзёбӣ мегардад.
Ҷорӣ намудани фанни «Сиёсати ҷавонон» метавонад гурӯҳи мушкилоти иҷтимоӣ, иқтисодӣ ва сиёсии ҷомеаро дар самти худшиносӣ, худгоҳӣ, ҳувияти миллӣ, захираи кадрӣ, рушди сармояи инсонӣ, таҳкими шуури сиёсӣ, маданияти иқтисодӣ

[1] Дар бораи ҳамкорӣ дар соҳаи кор бо ҷавонон: Созишномаи кишварҳои узви ИДМ аз 25.11.2005 [Маводи электронӣ] – М: 2005. – Тартиби дастрасӣ: http://cis.minsk.by/reestr/ru/Reestr.html#reestr / view / text ?doc =3044 (забон-русӣ)

ва ғайра ҳал намояд ва ё ба ҳалли муносиб ва муосири онҳо мусоидат намояд.

§ 1.2. Хусусиятҳои консептуалии сиёсати давлатии ҷавонон

Таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки сиёсати ҷавонон як бахши нави ҷомеа аст, яъне он расман вуҷуд надошта, дар шароити равандҳо ва дигаргуншавиҳои сиёсӣ ташаккул ёфт. Ин навъи сиёсат дар шароити талошҳои зиёд ва муштараки соҳаҳои гуногун дар раванди ҳалли мушкилоти бисёрҷанбаи ҷавонон ба манфиати шукуфоии ояндаи ҷомеа ташаккул ёфта, дар ин замина имкониятҳои муайянро барои мутобиқшавӣ, худшиносӣ ва рушди ҷавонон дар роҳи шахсиятсозӣ ва пайдо кардани ҷойгоҳи худ дар ҷомеа фароҳам овард. Аз ин рӯ, назарияи сиёсати давлатии ҷавонон маҷмӯи чораҳоеро дар бар мегирад, ки барои ташаккул ва рушди муносибатҳои ҳамаҷониба байни давлат, ҷомеа ва ҷавонон равона шудаанд [1].

Аз ин лиҳоз метавон хулоса кард, ки сиёсати давлатии ҷавонон ба имкониятҳо ё шароитҳои иҷтимоию иқтисодӣ, сиёсӣ, фарҳангӣ ва ахлоқии ҷавонон дар ҷомеа асос меёбад. Ин хусусияти бисёрҷонибаи сиёсат усулҳои муносиби **уфуқӣ** ва **амудӣ**, **таъсиррасонии бисёрсоҳавӣ**, **масъулияти интизомӣ** ва **таъсиррасонии бунёдиро** (принсипиалиро) тақозо мекунад [2].

Зимни таҳлили ин муқаррарот ва роҳҳои ноил шудан ба онҳо, метавон тасаввуроти мувофиқро оид ба сиёсати давлатии ҷавонон, аҳамият ва нақши он дар ҳаёти ҷомеа ва ҷавонон ба даст овард.

---

[1] Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи ҷавонон ва сиёсати давлатии ҷавонон [Матн] / ш. Душанбе, 23 декабри соли 2021, №1830

[2] Миралиён Қ. А. Баъзе назарияҳои сиёсати давлатии ҷавонон [Матн] / Қ. А. Миралиён // Маркази ҳамкории илмӣ “Интерактив Плюс”: Технологияҳои инноватсионӣ дар илм ва маориф. – 2015. - №3 (3). - С. 24-30 (забон-русӣ)

Усулҳо ё сохтори амудии татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон чунинанд:

- равонасозӣ самти сиёсати ҷавонон аз боло ба поён, яъне аз сатҳи миллӣ то ба сатҳи минтақавӣ ва сипас ба сатҳи маҳаллӣ ва худидоракунӣ;
- таҳияи қонунгузории соҳаи сиёсати давлатии ҷавонон дар сатҳи миллӣ ва пешниҳоди он барои татбиқ ба сохторҳои минтақавӣ ва маҳаллӣ;
- ташаккули низоми (системаи) идоракунии сиёсати давлатии ҷавонон аз боло ба поён, мувофиқан муайян кардани ҳад ва ҳудуди ваколатҳо, уҳдадориҳо ва самтҳои амалӣ ва муносиби фаъолият;
- барномасозӣ ва банақшагирии вазифаҳо оид ба таъмини устуворӣ ва рушди сиёсати давлатии ҷавонон дар ҷомеа ва самти татбиқи барномаҳо ва нақшаҳои таҳияшуда дар сатҳи минтақавӣ ва маҳаллӣ;
- мониторинг ва баҳодиҳии раванди татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон ва мутаносибан ташаккули махзани миллии иттилоотӣ, ки тамоми сатҳҳои фаъолияти низоми идоракунӣ ва вазъро дар байни ҷавонон дар бар мегирад;
- ташаккули механизми миллии таъсиррасонии идеологии сиёсати давлатии чавонон, тарбия ва таълими ҷавонон дар руҳияи ватандӯстӣ, ваҳдати миллӣ, худшиносиву худогоҳӣ, эҳтироми арзишҳои миллӣ, сулҳдӯстӣ, таҳаммулпазирӣ ва ғайра;
- таҳкими заминаи илмии сиёсати давлатии ҷавонон, бо назардошти ҷустуҷӯи роҳҳои ҳалли масъалаҳо ва таъмини манфиатҳои ҷавонон дар сатҳи ҷумҳуриявӣ ва дастгирии фаъолияти илмии истеъдодҳои ҷавон, бо ин васила мусоидат ба рушди нерӯи зеҳнии кишвар;
- ташаккули механизми таъмини кадрҳо дар низоми сиёсати давлатии ҷавонон, аз ҷумла муайян намудани фаъолияти намуди кор бо ҷавонон ба сифати ихтисос ё касб (омодасозии кадрҳо, роҳнамоии касбӣ ва таҷрибаомӯзии мутахассисони ин соҳа).

Сохтори амудии идоракунӣ бештар ба низомҳои сотсиалистӣ ва коммунистии ҳокимият, ки асоси онҳоро муттамарказонидани муносибатҳои ҷамъиятӣ ва танзими онҳо ташкил медод, монандӣ мекунад [1, с. 86]. Зимнан, дар Тоҷикистон, ки даҳсолаҳои зиёд қисми давлати Шӯравӣ буд, равишҳои амудии идоракунӣ то ҳол амалӣ мегарданд. Бо вуҷуди ин, низоми демократии ҳокимияти давлатӣ низ таъсир мерасонад ва ҳолати баръаксро талқин мекунад, яъне ғайримарказикунонии идоракуниро, ки дар навбати худ равишҳои (усулҳои) уфуқиро ба низоми идоракунӣ ворид месозад.

Ҳамин тариқ, сиёсати давлатии ҷавонон ҳамчун як қисми сиёсати давлатӣ айни замон бояд усули омехтаи идоракуниро дошта бошад; аммо ба равиши демократикунонии ҷомеа, яъне усули уфуқӣ, ба ҳар ҳол, зарур аст, ки афзалият дода шавад. Усули уфуқӣ, яъне ғайримарказикунонии муносибатҳо ба рушди қобилиятҳои идоракунии ҷомеаи маҳаллӣ мусоидат менамояд [2, с. 190].

1.2.1. Усулҳои уфуқии татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон инҳоянд:

- равонасозии самти сиёсат нисбат ба ҷавонон дар як уфуқ, 1) дар асоси шароиту имкониятҳои маҳал ва 2) сиёсати дар сатҳи миллӣ таҳияшуда. Яъне дар татбиқи сиёсати ҷавонон бояд ба иқтидори маҳаллӣ афзалият дода шавад, зимнан эҳтимолияти он ҷой дорад, ки на ҳамаи вазифагузориҳои сиёсати миллӣ дар сатҳи маҳал татбиқ мешаванд;

- таҳияи заминаи меъёрии сиёсати давлатии ҷавонон дар асоси қонунгузории миллӣ бо дарназардошти мутобиқгардонии он ба шароит ва иқтидори идоракунии сатҳи маҳал;

---

[1] Гостенина, В. И. Сотсиологияи идоракунӣ: Стандарти насли сеюм [Матн] / В. И. Гостенина. – СПБ.: Питер, 2013. – 368 с. (забон-русӣ)

[2] Тошенко, Ж. Т. Сотсиологияи идоракунӣ: китоби дарсӣ. [Матн] / Ж. Т. Тошенко. – Москва: Маркази пешгӯии иҷтимоӣ ва маркетинг, 2011. – 300 с. (забон-русӣ)

- ташаккули системаи идоракунии сиёсати давлатии ҷавонон дар сатҳи маҳал бо тартиби уфуқӣ (ки айни замон татбиқ карда намешавад). Дар инҷо воҳидҳои роҳбарикунандаро муайян намуда, маблағгузории онро аз ҳисоби мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ба роҳ мондан лозим аст. Ҳамчунин барои ба даст овардани натиҷаҳои дилхоҳ ва низоми мукаммали идоракунии сиёсати давлатии ҷавонон иқтидори идоракунии мақомоти вилоятиро пурзӯр кардан зарур меояд. Дар навбати худ, ба мақамоти вилоятҳоро зарур аст, ки системаи идоракунии сиёсати давлатии ҷавононро дар сатҳи вилоятӣ ва бо дарназардошти имконоти худ ташкил кунанд;

- ташаккули низоми татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон дар сатҳи сохторҳои мақомоти маҳаллӣ, мутаносибан муайян намудани сатҳ ва ҳудуди ваколатҳо, салоҳиятҳо ва самти фаъолият. Дар ин сурат сохтори кор бо ҷавонон бояд такягоҳи асосӣ бошад ва аз ин рӯ, он бояд вазифаҳои ҳамоҳангсозӣ, назорат ва арзёбии фаъолияти тамоми сохторҳоро дар татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон ба уҳда дошта бошад.

- барномасозӣ ва банақшагирии вазифаҳо оид ба таъмини устуворӣ ва рушди сиёсати давлатии ҷавонон дар сатҳи маҳал дар асоси барномаҳо ва нақшаҳои миллӣ ва бо назардошти шароит ва имкониятҳои маҳаллӣ;

- ҳамгироии кушишу талошҳо дар самти татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон, бахусус барномаҳои иҷтимоию иқтисодӣ ва фаъол гардонидани иштироки доираи соҳибкорони маҳаллӣ дар раванди татбиқи онҳо.

- таъсиси фондҳо ва марказҳо барои дастгирии ташаббусҳои ҷавонон, ки барои ҷалби мунтазами ҷавонон ба татбиқи барномаҳои иҷтимоии ҷавонон равона шудаанд. Яъне, ҳавасманд гардонидани онҳо ҷиҳати иштирок дар амалисозии барномаҳои алоқаманд;

- ташаккули механизми фаъолсозии иҷтимоии ҷавонон тавассути рушди иқтидори ниҳодҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ;

- мониторинг ва баҳодиҳии раванди татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон, мутаносибан ташаккули махзани омори иттилоотии маҳаллӣ бо фарогирии фаъолияти низоми идоракунӣ ва танзими вазъи ҷавонон дар сатҳи маҳал;

- ташаккули механизми маҳаллии тарбияи идеологии ҷавонон дар рӯҳияи ватандӯстӣ, ваҳдати миллӣ, худшиносӣ, эҳтиром ба арзишҳои миллӣ, сулҳдӯстӣ, таҳаммулпазирӣ ва ғайра;

- ташаккули механизми бо кадрҳо таъмин намудани низоми маҳаллии сиёсати давлатии ҷавонон дар ҳамгироӣ бо низоми миллӣ.

Тавре маълум мегардад, татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон ба равиши (усули) идоракунии уфуқӣ, яъне татбиқи он дар сатҳи маҳал, вобастагии зиёд дорад, чуноне ки низоми идоракунии демократӣ талаб мекунад. Аммо дар амал, бори аввал ба дӯши низоми миллӣ (равиши амудӣ) меафтад. Аз ин рӯ, барои ноил шудан ба натиҷаҳои дилхоҳ, бояд ба ҳадафҳо ва мақсадҳои функсионалии ин ду равиш (усул) диққати махсус дода шавад.

Усули дигари татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон, ки хусусияти бисёрсоҳавӣ дорад, ба якчанд самти фаъолият нигаронида шуда, таъсиррасонӣ ё саҳмгузории соҳаҳои гуногуни низоми идоракуниро тақозо мекунад.

1.2.2. Усули таъсиррасонии бисёрсоҳавӣ

Дар баробари ду усули дар боло баррасишуда, технологияи таъсиррасонии бисёрсоҳавӣ низ ҳадафи хос дорад.

Дар боло якчанд далел пешниҳод шуданд, ки сиёсати ҷавонон як низоми ҳамкории байнисоҳавӣ мебошад ва барои фаъолсозии ҷавонон ва ҳалли мушкилоти зиндагии онҳо равона шудааст [1, с. 335]. Ин маънои онро дорад, ки сиёсати давлатии ҷавонон бе ҳамкории мутақобилаи соҳаҳои дахлдор, бахусус маориф, тандурустӣ, ҳифзи иҷтимоӣ, меҳнат, шуғл,

[1] Лисовский, В. Т. Сотсиологияи ҷавонон: китоби дарсӣ [Матн] / В. Т. Лисовский. - Санкт-Петербург: Нашриёти Донишгоҳи Санкт-Петербург, 1996. - 460 с. (забон-русӣ)

занон, оила, фарҳанг, варзиш ва дин вуҷуд дошта наметавонад. Ғайр аз ин, сарфи назар аз вазифаҳои ҳамоҳангсозии соҳаи кор бо ҷавонон, ҳудудан ҳамаи дигар соҳаҳо нисбат ба ҷавонон вазифаҳои хоси худро доранд, ки ин ҳамчун асос барои муайян кардани дараҷаи уҳдадориҳои онҳо ва нақши онҳо дар татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон дар як сатҳ арзёбӣ мегардад.

Моҳияти сиёсати давлатии ҷавонон дар он аст, ки он бояд дар ҳама соҳаҳои ҳокимияти давлатӣ ва ниҳодҳои ҷамъиятӣ ҳамчун воҳиди қисми махсус фаъол ва намоён бошад, фаъолияти он ҳамеша эҳсос шавад ва ба рафтор ва муносибати муҳит таъсири назаррас расонад. Он инчунин бояд рӯҳияи худшиносӣ ва худогоҳии ҷавононро тақвият бахшад ва бо ин васила ба тақвияти асосҳои идеологияи миллӣ ва ҳалли мушкилоти иҷтимоӣ-фарҳангӣ, таълимӣ ва дигар масъалаҳои мубрам мусоидат намояд.

Ҳамин тариқ, нақш, аҳамият ва дараҷаи таъсиррасонии бисёрсоҳавӣ дар таъмини рушди устувори сиёсати давлатии ҷавононро метавон чунин муайян кард:

- ташаккул ва тақвияти механизми ҳамоҳангсозӣ оид ба татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон байни соҳаҳо, бахусус муайян кардани сатҳи ҳамоҳангии мутақобила ва таъсиррасонии соҳаи кор бо ҷавонон ба дигар соҳаҳо, ки беш аз 40 фисади вазифаҳои онҳо мустақиман ё бавосита ба масъалаҳои ҷавонон алоқамандӣ дорад;
- азнавсозии (таҷдид) сиёсати идоракунии соҳаҳо (сохторҳое, ки дар онҳо беш аз 30% кормандонро ҷавонони то 30-сола ташкил медиҳанд) бо назардошти дохил кардани воҳиди махсуси оид ба кор бо ҷавонон ва ҷалби ҷавонон ба ҳайати роҳбарикунанда;
- таҳия ва татбиқи сиёсати босалоҳият (функсионалӣ) ва бонизоми байнисоҳавӣ нисбат ба ҷавонон бо фарогирии нақшаҳои амалӣ, стратегияҳо, консепсияҳо ва барномаҳои дорои хусусияти идеологӣ, иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва фарҳангӣ;

- мунтазам ва бо тартиби муайян ҷалб намудани доира соҳибкорӣ дар ҷараёни татбиқи ва рушди сиёсати давлатии ҷавонон, аз ҷумла рушди соҳибкорӣ ва ҳунармандӣ дар байни ҷавонон;

- фаъол гардонидани иштироки ҷомеаи шаҳрвандӣ, аз ҷумла иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ дар татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон, муайян кардани мушкилоти иҷтимоӣ, таҳия ва татбиқи лоиҳаҳо ва барномаҳои алоқаманд дар байни ҷавонон;

- таҳия ва ба роҳ мондани механизми амалисозии василаҳои ҳавасмандгардонии татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон дар соҳаи мудофиа ва ҳифзи ҳуқуқ бо мақсади тақвият бахшидани рӯҳия, сатҳи шуурнокӣ ва ҷисми сарбозон, инчунин тарбияи онҳо дар рӯҳияи ватандӯстӣ ва ахлоқи ҳамида;

- рушди иқтидори кадрӣ барои инфрасохтори соҳаҳои варзиш ва фарҳанг ва ҷалби мунтазами ҷавонон ба тарзи ҳаёти солим, тарбияи ҷисмонӣ ва маърифати фарҳангӣ.

Ҳамчунин бисёр тадбирҳои дигаре низ мавҷуданд, ки хусусияти соҳавӣ дошта, аз як соҳаи муайян ва ё сохтори ғайриҳукуматӣ вобастаанд ва метавонанд барои татбиқи самараноки сиёсати давлатии ҷавонон истифода шаванд.

Фаъолияти амалии ин механизм - усули байнисоҳавӣ оид ба татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон на танҳо инкишофи пурраи ҷавононро метавонад таъмин кунад, балки вазифаҳои давлатро сабук гардонад, маблағҳои муайянро сарфа кунад, иҷрои самараноки вазифаҳои салоҳиятноки (функсионалии) соҳаҳоро осон кунад ва аз ҳама муҳим он ки барои худинкишофёбии соҳаҳо дастгоҳи ёридиҳандаеро эҷод кунад. Ба ибораи дигар, ин равиш (усул) ҳам барои ҳокимияти давлатӣ ва ҳам барои ҷомеа, инчунин барои бахшҳои алоҳида фоидаовар мебошад.

Дар боло чанде назарияҳо оид ба усулҳои идоракунӣ ва татбиқи унсурҳои асосии сиёсати давлатии ҷавонон баррасӣ карда шуданд. Ғайр аз ин, дар заминаи таҳияи сиёсати

давлатии ҷавонон, инчунин баъзе назарияҳои умумӣ марбут ба шахсияти ҷавон мавҷуданд. Яке аз вазифаҳои маъмултарин ва муҳимтарин дар самти тарбияи ҷавонон, ин усулҳои интизомии таъсиррасонӣ мебошад, ки дар солҳои охир дар самти идоракунӣ бештар истифода мешаванд.

1.2.3. Усули масъулияти интизомӣ

Масъулият дар таъмини интизом, ин маҷмӯи муносибатҳо ва чораҳои интизомие мебошад, ки аз ҷониби субъектҳои сиёсати давлатии ҷавонон бо мақсади таълиму тарбияи ҷавонон ба амал бароварда мешаванд.

Бояд қайд кард, ки интизом дар ин ҷо ҳамчун як чораи тарбиявӣ барои субъектҳо ва объектҳои сиёсати ҷавонон баррасӣ мешавад. Мувофиқан, масъулияти интизомӣ ҳамчун як чораи байнисоҳавӣ ва байнисубъективии соҳаи тарбия пешниҳод карда мешавад.

Масъулият барои таълиму тарбияи ҷавонон, бахусус кӯдакон (то 18-сола) шохчаҳои паҳншуда дорад, ки сараввал ба оила, сипас ба мактаб (муассисаҳои таълимӣ) ва дар ниҳоят ба муҳити зист (ҷомеа) бор мегардад. Ин шохчаҳоро метавон муассисаҳои таълимӣ номид, ки ҳар кадом дар таълиму тарбияи ҷавонон масъулияти ҳадафноки худро дорад [1, с. 10].

Оила шахси ҷавонро аз рӯзи аввали ба дунё омадан тарбия мекунад, ӯро бо муҳаббат ва меҳрубонӣ фаро мегирад, аз таъсири беруна муҳофизат мекунад ва ғайра. Мактаб бо шахси ҷавон аз лаҳзаи ворид шудани ӯ ба марҳилаи нави ҳаёт - ба миён омадани талабот барои дониш ва пайдо шудани эҳсоси худшиносӣ дар ӯ, ҳамкорӣ мекунад. Ниҳоятан ҷомеа ҳамеша тавассути чораҳои ибратбахши тарбиявию маърифатӣ ва иттилоотӣ ба шахси ҷавон таъсир мерасонад.

Аммо, дар муқоиса бо ду ниҳоди аввалӣ чораҳои ибратбахши ҷомеа то андозае мубрам (принсипиалӣ) нестанд; яъне онҳо умумӣ ва асосан иттилоотӣ мебошанд. Маҳз аз ҳамин сабаб зарурати таҳияи равиши (усули) масъулият дар

[1] Манко, Ю. В. Сотсиологияи ҷавонон: Китоби дарсӣ [Матн] / Ю. В. Манко, М. Оганян. - Санкт-Петербург: Петрополис, 2008. - 316 с. (забон-русӣ)

таъмини интизоми ҷавонон пеш меояд, то ин ки ниҳодҳо якдигарро пурра кунанд. Дар айни замон, масъулияти интизомии ҳарсеи ниҳодҳо, ҳам дар алоҳидагӣ ва ҳам дар маҷмуъ, номукаммал боқӣ мемонад. Ба таври содда чунин метавон баррасӣ намуд: дар як оила шахс хуб тарбия меёбад, аммо дар оилае бад; дар як мактаб таълимгирандагон бо ҳам дӯстанд, аммо дар мактаби дигар дар низоъ; дар як кӯча одамон дар сулҳу осоиштагӣ зиндагӣ мекунанд, аммо дар кӯчаи дигар онҳо нооромонд ва ғайра.

Ҳамин тариқ, чораҳои масъулияти интизомро байни соҳаҳои ҳокимият чунин вобаста кардан мумкин аст:

- **Масъулияти байнисоҳавии ҳамоҳангшуда**: ташаккули механизми ҳамоҳангсозии амалҳо байни ниҳодҳои тарбиявии ҷавонон, ки дар инҷо яке аз ниҳодҳо илова бар масъулияти асосиаш ҳамчун ниҳоди ҳамоҳангсоз муқаррар мегардад. Ниҳодҳо барои ноил шудан ба ҳадафи умумӣ чораҳои муштарак ва ҳамоҳангшударо таҳия ва амалӣ мекунанд. *Масалан, вобаста ба тарбияи идеологии ҷавонон ҳар як соҳа саҳми худро мегузорад, ки он пешакӣ ба нақша гирифта шуда, бо дигар ниҳодҳо мувофиқа карда шудааст ва барои ҳамоҳангсозӣ бо онҳо нуқтаҳои муайяни боҳамоӣ (амалиёти муштарак) дорад. Намунаи чунин чораюинӣ, ин таҳия ва татбиқи нақшаи амалиёти байнисоҳавӣ мебошад, ки дар он нақши ҳар як ниҳод муайян ва барои ноил шудан ба ҳадафи мушаххас равона карда шудааст.*

- **Масъулияти мувофиқашуда оид ба таъмини интизом**: ҳадафи мушаххаси интизомӣ бо ҳамоҳангии байни ниҳодҳои тарбиявии ҷавонон таҳия ва амалӣ мегардад. Ҳар ниҳоде, ки амалисозии гурӯҳи муайяни вазифаҳоро ба нақша гирифтааст, онҳоро бо дигар ниҳодҳо мувофиқа мекунад, то инки такрори чорабиниҳо пешгирӣ карда шавад ва бо ин васила ниҳодҳои дигарро аз чораҳои банақшагирифташуда ва натиҷаҳои пешбинишуда огоҳ месозад.

- **Масъулияти сатҳи миллӣ дар таъмини интизом**: - иқтидори умумии ниҳодҳо ҷиҳати иҷрои вазифаи мушаххаси

сатҳи миллӣ муттаҳид карда мешавад, зимнан ҳар як ниҳод барои ноил шудан ба ҳадафи муқарраршуда, яъне дар доираи нақшаи умумии амалҳо саъю кӯшиш мекунад.

- **Мониторинги амалҳои байнисоҳавӣ:** Барои пайгирии татбиқи чораҳои интизомӣ, ҳар як ниҳод бояд бахши мониторинг ва баҳодиҳӣ ташкил намояд. Нақши он бояд аз назорат кардани ҷараёни чораҳои амалӣ, бахусус чорабиниҳое, ки аз ҷониби дигар ниҳодҳо амалӣ карда мешаванд, иборат бошад. Ин усул ҳамчунин принсипҳои усули "Масъулияти байнисоҳавии ҳамоҳангшуда"-ро дар бар мегирад.

Ҳамин тариқ, бо истифода аз усули "масъулият дар таъмини интизом" барои татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон, мо ба як қатор чораҳои бонизом, ҳамоҳангшуда, банақшагирифташуда ва мувофиқашуда, ки ҳамаи ҷонибҳо, аз ҷумла худи ҷавононро дар бар мегиранд, ноил хоҳем шуд. Мушкилоте, ки бисёре аз субъектҳои сиёсати давлатии ҷавононро ҳам дар кишвари мо ва ҳам дар саросари ҷаҳон ба ташвиш овардааст, ин масъулият дар таъмини интизоми ҷавонон мебошад, ки гурӯҳи васеътари субъектҳоро ҷалб месозад.

Асоси назариявии сиёсати давлатии ҷавононро як василаи муҳими дигар низ, ишғол мекунад - таъсиррасонии бунёдӣ ба тафаккури насли ҷавон», ки дар навбати худ, дар шароити афзоиши падидаҳои манфӣ дар байни ҷавонон, аз қабили экстремизм, терроризм, ксенофобия, ҷиноятқорӣ, фоҳишагӣ, нашъамандӣ ва ғайра, аҳамияти хосса пайдо мекунад.

1.2.4. Усули таъсиррасонии бунёдӣ (принсипиалӣ)

Усули «таъсиррасонии бунёдӣ»-ро метавон ба сифати яке аз технологияҳои асосии тарбияи идеологии ҷавонон ва татбиқи ҷанбаҳои идеологии сиёсати давлатии ҷавонон муносиб донист, ки дар шароити ҷомеаи муосир, бахусус барои муқовимат бо падидаҳои манфӣ, ки ба соҳибихтиёрии

давлат, сулҳу осоиштагии ҷомеа таҳдид мекунанд, тақозо мегардад [1, с.52].

Бояд қайд кард, ки барои ҳар як давлати муосири демократӣ меъёрҳои асосие, ки аз ҷониби шаҳрвандон бояд риоя рагданд, инҳоянд: эҳтиром ба (ҳифзи) соҳибихтиёрии давлат ва арзишҳои миллӣ, иҷрои вазифаҳои шаҳрвандӣ ҳамчун қарз дар назди Ватан (масалан, хидмати ҳарбӣ), риояи меъёрҳои қонунгузорӣ ва ҳуқуқҳои шаҳрвандӣ ва ғайра. Барои таъмини риояи ин меъёрҳои бунёдӣ Ҳукумат барномаҳои гуногуни идеологиро бо мақсади таҳкими сатҳи тафаккури шаҳрвандон ва роҳнамоии он ба самти дуруст таҳия мекунад.

Сиёсати давлатии ҷавонон, дар навбати худ, ҳадафҳое дорад, ки тавассути татбиқи баъзе тадбирҳои бунёдӣ онҳоро ба даст овардан мумкин аст. Роҳу усулҳои татбиқи тадбирҳои бунёдии сиёсати давлатии ҷавонон ба ду гурӯҳ ҷудо мешавад, (1) барои ё тавассути субъектҳои сиёсати давлатии ҷавонон ва (2) барои ё тавассути худи ҷавонон.

Субъектҳои сиёсати давлатии ҷавонон ба принсипҳои зерини фаъолият бояд асос ёбанд (бунёд гарданд):

- на кам аз 30 фисади кормандон бояд аз синни 30 сола хурдтар бошанд;
- татбиқи сиёсати дохилиидоравӣ оид ба ҷавонон (тариқи таҳия ва амалисозии стратегия ё консепсия);
- доштани на кам аз ду воҳиди (корманди) доимӣ (маошгиранда) оид ба кор бо ҷавонон;
- таъмини кадрҳо дар низоми сиёсати давлатии ҷавонон, инчунин касбигардонии соҳаи кор бо ҷавонон;
- робитаи доимӣ (ҳамоҳангсозӣ) бо сохторҳои болоии соҳаи кор бо ҷавонон.

Риояи ин принсипҳо, дар назари аввал, содда ба назар мерасад, аммо, бо таъмини риояи онҳо, ҳар як ниҳод метавонад ба ҷавонон таъсири манфиатбахш расонад ва дар натиҷа ба ҳадафҳои барномавии худ ноил гардад.

---

[1] Лисовский, В. Т. Сотсиологияи ҷавонон: китоби дарсӣ [Матн] / В. Т. Лисовский. - Санкт-Петербург: Нашриёти Донишгоҳи Санкт-Петербург, 1996. - 460 с. (забон-русӣ)

Ҷанбаи дигари таъсиррасонӣ ба ҷавонон дар он аст, ки онҳо ҳамчун захираи асосии меҳнатӣ имрӯз ва ояндаро муайян мекунанд. Барои истифодаи пурраи ин захира ва равонасозии дурусти он татбиқи принсипҳои зерини таъсиррасонӣ тавсия дода мешавад:

- таълим ва тарбияи идеологии ҷавонон (аз давраи кӯдакӣ то синни 30-солагӣ) ҳам дар оила, ҳам дар мактаб ва ҳам дар ҷомеа дар ҳошияи талқини рукнҳои ватандӯстӣ, демократикунонии ҷомеа, эҳтиром ба арзишҳои миллӣ, таҳаммулпазирӣ ва сулҳдӯстӣ ва ғайра;
- таъмини иштироки ҷавонон дар ҳаёти сиёсӣ ва иҷтимоию иқтисодии ҷомеа, аз ҷумла дар идоракунии мақомоти давлатӣ;
- фаъолсозии ҷавонон тавассути татбиқи барномаҳои рушди фарҳанг, эҷодкорӣ ва ғайра;
- татбиқи усули омӯзиши «ҳамсол ба ҳамсол» дар муҳити ҷавонон, яъне тавассути худи ҷавонон (пешвоён ва сухангӯёни ҷавон) амалӣ намудан чорабиниҳо.

Татбиқи ин тадбирҳои бунёдӣ сифат ва самаранокии сиёсати давлатии ҷавононро таъмин намуда, аҳамиятнокии онро барои мақомоти ҳокимияти давлатӣ ва ҷомеаи шаҳрвандӣ афзун мегардонад.

Бо такя ба таҷрибаи татбиқёбии сиёсати давлатии ҷавонон ва сабақҳои омӯхташуда, метавон хулоса кард, ки танҳо дар сурати амалӣ намудани маҷмӯи тадбирҳо, бахусус чораҳои бунёдӣ нақш ва аҳамиятнокии сиёсати давлатии ҷавонон дар ҷомеа воқеӣ ва пурсамар ҳисобида мешавад.

Дар қадами оянда мавқеъҳои муҳимтарини ҷавонон, ки дар Ҷадвали 1 нишон дода шудаанд, баррасӣ менамоем; унсурҳои иҷтимоию иқтисодӣ, сиёсӣ, фарҳангӣ ва ахлоқию маънавӣ нишондиҳандаҳои асосии таъмини самаранокии сиёсати давлатии ҷавонон мебошанд.

Ҷадвали 1

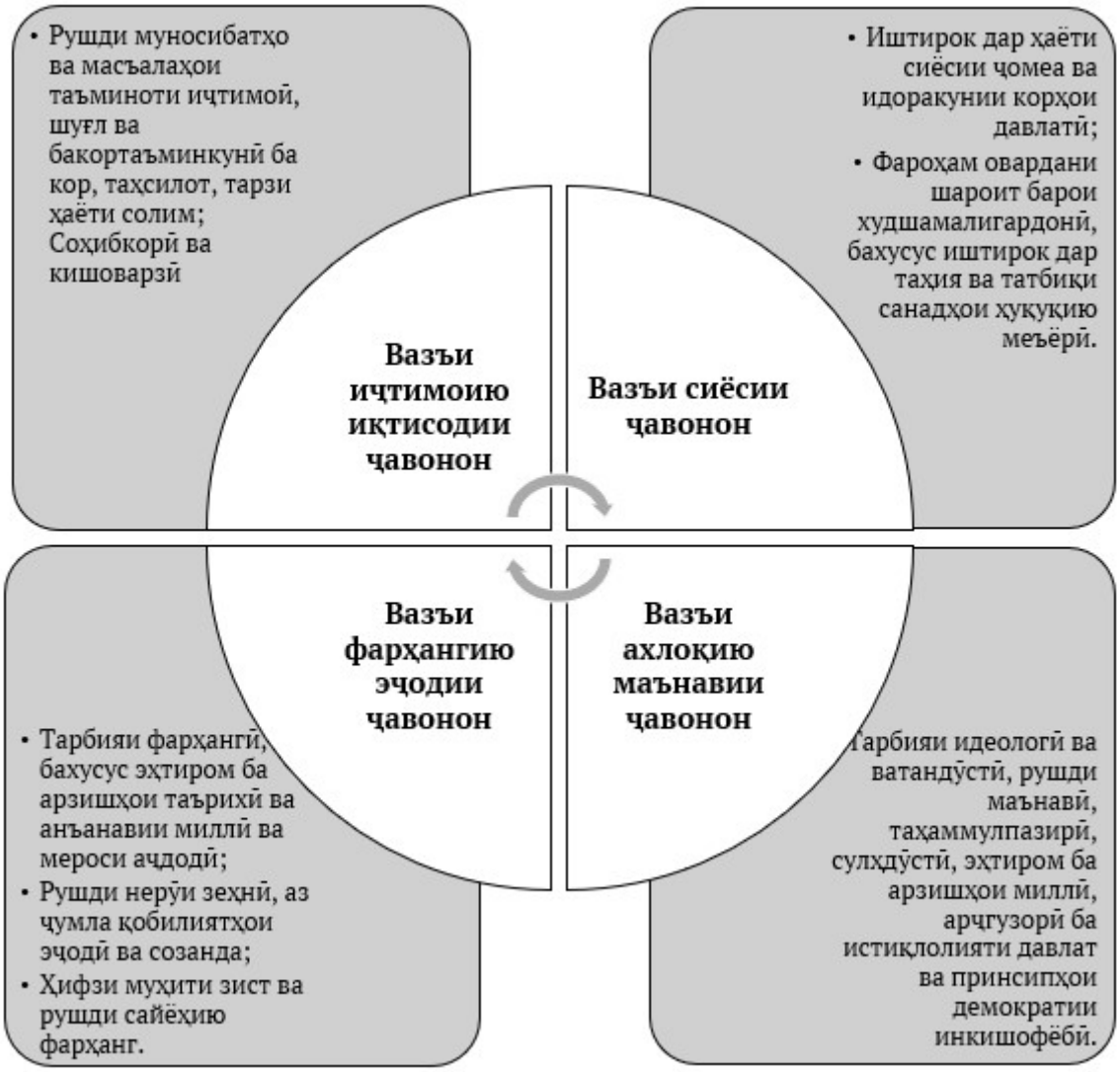

Вазъи иҷтимоию иқтисодии ҷавонон. Дар шароити демократикунонии ҷомеа, бахусус иҷтимоишавии ҷавонон яке аз афзалиятҳои асосии сиёсати давлатии ҷавонон ин беҳтар кардани вазъи иҷтимоию иқтисодии ҷавонон муқаррар карда мешавад, ки як қатор чораҳоро дар самти таъмини иҷтимоӣ ва фаъолсозии ҷавонон, иштироки ҷомеа ва маориф дар ҳаёти ҷавонон, ноилгардӣ ба мустақилияти иқтисодӣ ва таъминоти ҷавонон ва ғайраро дар бар мегирад [1].

[1] Консепсияи миллии сиёсати ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] (бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 03.06.2014, №228 тасдиқ шудааст)

Вазъи сиёсии ҷавонон. Вазъи сиёсии ҷавонон аз фаъолнокии сиёсӣ ва иштироки онҳо дар маъракаҳои сиёсӣ вобаста аст. Ин зарурат аз он бармеояд, ки ҷавонон ҳамчун як қишри асосии ҷомеа бояд ба идоракунӣ омода бошад, зеро дер ё зуд ба ин зина (мақом) мерасанд. Яъне қабл аз он ки масъулияти идоракунӣ ба души ҷавонон меояд, онҳо бояд дониш ва таҷрибаи заруриро ба даст оранд. Зеро ҳокимият такягоҳи ҷомеа аст, ки дар навбати худ захираҳои инсонии озмудашуда ва ботаҷрибаро тақозо мекунад [1, с.6].

Аз ин рӯ, истилоҳи «иштироки ҷавонон» - иштирок дар ҳаёти сиёсии ҷомеа - дар саросари ҷаҳон рӯз аз рӯз эътироф ва пазироии бештари субъектҳои сиёсиро пайдо менамояд. Ин маънои онро дорад, ки сарфи назар аз меъёрҳои қатъии идоракунӣ, ҷалби қувваи нави корӣ – ҷавонон ба мақомоти ҳокимияти давлатӣ, гӯш кардани андешаҳои онҳо ва қабули қарорҳои мувофиқ зарурат пайдо мекунад.

Фарҳанг ва эҷодкории ҷавонон. Барои ҳар як халқу миллат фарҳанг нуқтаи тамос - робитаи байни наслҳо ва даврaҳои таърихӣ ва ҳомии ҳувияти миллӣ арзёбӣ мегардад. Аз ин рӯ, тарбияи фарҳангии ҷавонон ва иштироки онҳо дар ҳифзи мероси моддию маънавӣ ин нуқтаи тамос ё робитаро таҳким мегардонад ва тақвият мебахшад [2, саҳ. 270].

Ташаббусҳои эҷодкорӣ дар байни ҷавонон дар ҳошияи татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон дар ҷомеаи муосир нақши муҳим мебозад. Эҷодкорӣ, дар навбати худ, қисми маърифат ва баррандаи фарҳанг ҳисобида мешавад, аз ин рӯ рушди муштараки онҳо ба ҳамин ҳадаф хизмат мекунад.

Қобили зикр аст, ки дар солҳои охир ташаббусҳои эҷодии ҷавонон на танҳо ба рушди фарҳанг ва ватандӯстӣ равона гардидааст, балки барои таъмини рушди шахсят, бахусус мустақилияти иқтисодӣ равона шудаанд, ки ин барои ҷалби бештари ҷавонон ба ин самти фаъолият хизмат мекунад.

---

[1] Миралиён, Қ. Ташаккули сиёсати ҷавонон ва ҷанбаҳои идеологии он [Матн] / Қ. Миралиён. – Олмон: Нашриёти академии LAPLAMBERT, 2015. – 89 с. (забон-русӣ)

[2] Набиев, В. М. Созандагони Тоҷикистони соҳибистиқлол [Матн] / В.М.Набиев. - Душанбе: Ирфон , 2013. - 340 с.

Мавқеи ахлоқӣ ва маънавии ҷавонон. Мавқеи ахлоқӣ ва маънавии ҷавонон маҷмӯи мураккаби хусусиятҳои равонӣ ва рафториро дар бар мегирад ва муҳимияти рафтору кирдори шахси ҷавонро нисбат ба муҳити зист муайян мекунад, ки ин дар навбати худ аз сатҳи тарбия ва таълими шахси ҷавон бармеояд.

Дар робита ба ин, тарбияи ҷавонон, бахусус тарбияи ватандӯстӣ, дар маркази диққати махсуси аксари давлатҳо, аз ҷумла Русия, Чин ва дигарон қарор дорад [1, с.335].

Бо назардошти вазъияти кунунӣ дар робита ба афзоиши амалҳои экстремистӣ ва террористӣ дар саросари ҷаҳон, мавқеи ахлоқӣ ва маънавии ҷавонон барои ҷомеаи ҷаҳонӣ аҳамияти бештар пайдо кардааст. Зеро шумори зиёди аъзои аксари ҳаракатҳои экстремистиро ҷавонон ташкил медиҳанд. Илова бар ин, маҳз ҷавонон бинобар иродаи заиф ва сатҳи пасти маълумотнокӣ гурӯҳи осебпазиреро мемонад, ки ҳаракатҳои экстремистӣ ҳамчун луқмаи тайёр ба онҳо назар мекунанд.

Дар айни замон аксари ҳукуматҳо бо дарназардошти принсипҳои демократии идоракунӣ, яъне плюрализими (гуногунандешии) сиёсӣ аз татбиқи барномаҳои идеологии сиёсӣ даст кашидаанд, ки вазъиятро боз душвортар мегардонад. Зимнан, зарур аст, ки ҳизбҳои сиёсӣ ҳамчун ниҳодҳои салоҳиятдор ба ташаккули идеологияи сиёсӣ бо назардошти рукнҳои идеологияи миллӣ таваҷҷуҳ карда, ҷавононро дар рӯҳияи сиёсати идоракунии комил тарбия намоянд ва ҷомеаи шаҳрвандиро низ дар ин самт фаъол гардонанд.

Ҳамин тариқ, чунин хулоса ба миён меояд:

1. Таҳқиқот нишон дод, ки **сиёсати ҷавонон дар шароити муттаҳидии талошҳои соҳаҳои гуногун** барои ҳалли мушкилоти ҳамарӯзаи ҷавонон ташаккул ёфтааст, ки боиси таҳия ва татбиқи чораҳои гуногунҷанба ҷиҳати

[1]Лисовский, В. Т. Сотсиологияи ҷавонон: китоби дарсӣ [Матн] / В. Т. Лисовский. - Санкт-Петербург: Нашриёти Донишгоҳи Санкт-Петербург, 1996. - 460 с. (забон-русӣ)

мутобиқшавӣ, худшиносӣ, худогоҳӣ ва худамалигардии ҷавонон гардидааст.

2. Муайян карда шуд, ки сиёсати давлатии ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон асосан тибқи сохтори амудӣ амалӣ карда мешавад, яъне сохтори уфуқии идоракунии сиёсати ҷавонон, ки асосҳо ва принсипҳои демократии рушд (ғайримуттамарказонӣ) тақозо мекунанд, амалан ба назар гирифта намешавад. Яъне, рӯи ин масъала андешидани табирҳои бетаъхир тақозо мегардад.

3. Сиёсати давлатии ҷавонон таҳия ва ё ташаккули маҷмӯи тадбирҳоро дар сатҳи миллӣ ва маҳаллӣ тақозо мекунад. Яъне, барои татбиқи самараноки сиёсати давлатии ҷавонон, бояд сохторҳои амудӣ ва уфуқии идоракунӣ тавассути таҳияи ва амалисозии василаҳои мувофиқ **ба роҳ монда шаванд.** Ин як **назарияи комилан нав дар татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон аст,** ки муаллиф онро ҳамчун як равиши системавӣ пешниҳод мекунад ва он аз технологияҳои идоракунии ниҳодҳои сиёсӣ ва принсипҳои демократии рушди ҷомеа бармеояд.

4. Ҳамин тариқ, дар шароити Тоҷикистон – ҷавонтарин кишвари ҷаҳон аз рӯи нишондиҳандаҳои демографӣ - **равиши (усули) системавии пешниҳодшуда**, ки маҷмӯи сохторҳои амудӣ ва уфуқӣ, амалҳои байнисоҳавӣ ва интерактивӣ, чораҳои ҳамоҳангсозӣ ва мониторингиро бо назардошти мушкилоти воқеии ҷавонон дар шароити дигагуниҳои демократӣ фаро мегирад, метавонад татбиқи самаранок ва рушди устувори сиёсати давлатии ҷавононро ҳам дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ҳам дар дигар кишварҳо, бахусус дар кишварҳои дорои аҳолии ҷавон **таъмин намояд.**

§ 1.3. Вазъи иҷтимоию иқтисодӣ ва сиёсии ҷавонони Тоҷикистон дар ҳошияи татбиқи афзалиятҳои асосии сиёсати давлатии ҷавонон

1.3.1 Таҳлили вазъи ҷавонон дар Тоҷикистон

Дар боло зикр гардид, ки **объекти асосии** сиёсати давлатии ҷавонон ин ҷавонон аст, мувофиқан, вазъи умумии ҷавононро дар кишвар метавон ҳам дастовард ва ҳам камбудии ин низом арзёбӣ кард. Аз ин рӯ, дар ин зербоб мушкилоти нисбатан муҳимми ҷавонон дар заминаи аҳамиятнокии самтҳои афзалиятноки сиёсати давлатии ҷавонон ҳамчун механизми асосии ин таҳқиқот баррасӣ хоҳанд шуд.

Дар солҳои охир дар шароити демократикунонии кишвар дар ҳаёти ҷавонон тағйироти зиёде ба амал омаданд, як гурӯҳ пешрафт карда, мавқеи худро дар ҷомеа пайдо намуданд, гурӯҳи дигар барои беҳтар кардани вазъи зиндагии худ мубориза мебурданд ва ин муборизаро идома дода истода, ҳуқуқ ва манфиатҳои худро ҳимоя мекунанд, гурӯҳи сеюм бошад, аз рукнҳои ҳаёти муосир ақиб мондаанд ва наметавонанд ба талаботи давраи гузариш мутобиқ шаванд.

Тоҷикистон ҷавонтарин кишвар дар ҷаҳон аст, ки синни миёнаи он ба 26,6 сол мерасад, 70 фоизи аҳолии Тоҷикистон шахсони то 30-сола аст, зимнан, ҷавонони аз 15 то 30 сола қувваи асосии кории арзёбӣ гардида, 20,2 фоизи аҳолиро ташкил медиҳанд [1, с.27]. Ин мавқеъҳои номуназзами ҷавонон дар баробари афзалиятнокии онҳо ҳамчун захираи калидӣ барои рушди ҳамаҷонибаи давлат аҳамиятнокии ҳадаф ва нақши воқеии сиёсати давлатии ҷавононро дар Тоҷикистони муосир зиёд менамояд. Барои муайян ва

[1] Маҷмӯаи омории шумораи аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон то 1 январи соли 2025. [Матн] / Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. - Душанбе: 2025. – 55 с.

арзёбии ин номуназзамӣ мушкилоти рӯзмарраи ҳаёти ҷавононро дар зер муфассалтар баррасӣ менамоем.

1.3.1.1 Иштироки ҷавонон

Иштироки ҷавонон дар шароити ҷомеаи муосир дар доираи татбиқи самараноки сиёсати давлатии ҷавонон самти нави фаъолият ва хеле аҳамиятнок буда, он фаъолгардонии сиёсӣ, такомули малакаҳои идорӣ ва имкониятҳои фаррох барои роҳбарӣ дар мақомоти дахлдори идорӣ, иштирок дар таҳия ва амалисозии барномаҳои алоқаманд, дастрасӣ ба грантҳо ва фармоишҳои иҷтимоии давлатӣ, таъсиси ташкилотҳои мустақил ва кафолати таъмини адолати ҳуқуқиро барои ҷавонон фаро мегирад.

Айни замон, дар татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон дар Тоҷикистон, бахусус дар сатҳи маҳал мушкилоти назаррас мавҷуд аст. Аз як тараф, ҳалли ин мушкилот чандон душвор нест, аз тарафи дигар, дарки масъала ва дастрасии субъектҳои алоқаманд ба ин мушкилот хеле маҳдуд аст, ки сабаби ин вазъият сершуғл будани ин субъектҳо ва тахассусманд набудани онҳо, зимнан, таваҷҷӯҳи суст ба ҳалли мушкилот арзёбӣ мегардад.

Воқеан тахассусманд набудан ва сатҳи пасти донишу малакаи кормандони мақомоти дахлдори давлатӣ дар соҳаи татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон ба рушди ҷомеа ва давлат дар ин самт, аз ҷумла рушди сармояи инсонӣ монеаҳо эҷод карда, боиси доманадор гардидани мушкилоти болозикр мебошад. Ин мушкилот ба таври васеъ эътироф нашудааст, аммо таъсири он, бахусус дар ҳошияи ҷаҳонишавӣ ва муқовимат ба таҳдидҳои муосир назаррас ва хеле намоён аст.

Масалан, "Барномаи миллии рушди иҷтимоии ҷавонон" (солҳои пеш «Барномаи миллии ҷавонон» дар сатҳи миллӣ мутаносибан беҳтар бо фарогирии аксари нишондодҳои (вазифаҳои) муайяншуда амалӣ карда мешавад. Аммо, дар сатҳҳои минтақавӣ ва маҳаллӣ ин нишондодҳо таҳриф (ба маротиб кам) шуда, дар баъзе ноҳияҳо ҳамагӣ дар сатҳи 8-10% амалӣ карда мешаванд. Қобили зикр аст, ки ин Барнома

механизми систематикиеро ташкил медиҳад, ки ба мақомоти маҳаллии кор бо ҷавонон ҷиҳати татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон дар сатҳи маҳал ҳамчун василаи асосӣ кумак мерасонад. Вале бинобар сабаби сатҳи пасти дониши субъектҳои маҳаллӣ ва дарки аҳамиятнокии ин фишанги амалӣ ҷараёни татбиқи Барномаи мазкур дар сатҳи минтақа ва маҳал ғайриқаноатбахш мебошад. Омили дигар он ки дар як ноҳия ҳамон Барнома ҳамчун Барномаи маҳаллӣ қабул мегардад, ки мувофиқ аст, вале дар дигар ноҳия он ҳамчун Нақшаи амал ё Нақшаи чорабиниҳо қабул карда мешавад, ки хилофи принсипҳо ва сиёсати татбиқ ва идоракунии сиёсати давлатии ҷавонон мебошад [1, с. 27].

Барномаи мазкур худ ба худ низомеро ташкил медиҳад, ки ба роҳ мондани фаъолияти дурусти он иштироки ҷавононро дар ҳаёти иҷтимоию сиёсӣ таъмин намуда, фаъолнокии онҳоро дар бартарафсозии мушкилоти худ ва ҷомеа бедор месозад.

Масъалаи дигаре, ки ба иштироки ҷавонон марбут аст, ин фаъолноксозии сиёсии ҷавонон ба ҳисоб меравад ва ин масъала хоси ҷомеаи муосир, аз ҷумла кишвари дорои сохти идоракунии демократӣ мебошад. Аз ин рӯ, таъмини мунтазами ҳар се шохаи ҳокимият (қонунгузор, иҷроия ва судӣ) бо кадрҳои ҷавон бо роҳи татбиқи механизмҳои ҳавасмандгардонӣ ба мақсад мувофиқ мебошад.

Ҷомеаи Тоҷикистон ва умуман ҳамаи кишварҳои пасошӯравӣ аз сиёсати идоракунӣ, аз ҷумла имтиёзҳо ва ё афзалиятҳои низоми кадрии собиқ «Комсомол» хуб огоҳӣ доранд, насли калонсол то ҳол ин низомро ҳамчун низоми устувор ва намунавии тарбия ва омодасозии кадрҳои ҷавон ба ёд меоранд. Мутаассифона, дар давраи пошхӯрии ҳукумати Шӯравӣ ин низом ва ё мактаби омодасозии кадрӣ чӣ дар

[1] Гузориши «Барномаи миллии рушди иҷтимоии чавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2016 – 2018» дар соли 2017 [Матн]: Кумитаи ҷавонон, варзиш ва сайёҳии назди Ҳукумати ҶТ. - Душанбе: 2018. - 28 с.

Тоҷикистон ва чӣ дар дигар кишварҳои ИДМ дар Тоҷикистон фаъолияти худро қатъ кард.

Низоми амалии тарбияи сиёсии кадрҳои ҷавон дар симои мақомоти ваколатдори давлатии кор бо ҷавонон ва чанде аз бахшҳои (қанатҳои) оид ба кор бо ҷавонони ҳизбҳои сиёсӣ то имрӯз аз уҳдаи ин рисолати созанда – тарбияи (омодасозии) сиёсии кадрҳои ҷавон – набаромадаанд. Илова бар ин, имтиёзҳое, ки дар ин самт муқаррар ва таҷриба шуда буданд, зимнан, мебоист, ки онҳо дар шароити нави идоракунӣ такмил дода шуда, беҳтару хубтар исфтиода бурда мешуданд, зеро Тоҷикистон кишвар ҷавон аст, зуд ё дер мо ба ин низом бояд бирасем.

Масалан, яке аз имтиёзҳо ва афзалияти ин низом чунин муайян карда шуда буд, ки агар шахси ҷавон узви «Комсомол» бошад ва дар ташкилоти комсомолӣ таҷриба гирад, ба ӯ кафолати ҷойи кор дар ҳама намуди ташкилотҳо новобаста аз сохтори ташкилию ҳуқуқӣ дода мешуд. Бояд қайд кард, ки ин низоми таъмини кадрҳои озмӯдашуда танҳо дар собиқ Иттиҳоди Шӯравӣ вуҷуд дошт; дар дигар кишварҳо, аз ҷумла Аврупо ва Иёлоти Муттаҳида, чунин низом вуҷуд надошт ва ҳоло ҳам вуҷуд надорад. Ин маънои онро дорад, ки низоми қаблии кор бо ҷавонон вазифаҳои худро дар сатҳи баланд иҷро мекард ва аз ҷониби ҳамаи сохторҳо ҳамчун қувваи пешбарандаи идеология эътироф карда мешуд. Албатта, дар шароити идоракунии демкоратӣ ҷорӣ кардани маҳз ҳамин имтиёз имконнопазир аст, аммо бар ивази он ва ҳаммонанд ба он мумкин аст, ки ташаккул дода шавад. Мисол, афзалият додан ба шахсони ҷавоне, ки узви иттиҳодияҳои ҷамъиятию сиёсии ҷавонон буда, то ба зинаҳои роҳбарикунандаи ин иттиҳодияҳо фаъолият карда, таҷрибаи хуби идоракунии иҷтимию сиёсиро аз худ кардаанд.

Яке аз ҷанбаҳои асосии татбиқи самараноки сиёсати давлатии ҷавонон дар раванди демократикунонии муносибатҳо ин иштироки ҷавонон дар рушди ҷомеаи шаҳрвандӣ, инчунин иштироки мунтазами онҳо дар таҳия ва

амалисозии лоиҳаҳои иҷтимоӣ, барномаҳои дахлдори давлатӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ мебошад.

Барои аҳолии кишвар, аз ҷумла ҷавонон то ҳол аҳамиятнокии ҷомеаи шаҳрвандӣ ва дарки нақши он дар рушди ҷомеа ва давлат, зимнан, тарзу услуби дастгирии он норавшан аст. Ин вазъиятро дар мисоли фаъолнокии иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ва бахши хусусӣ дар ҷомеаи Ғарб ва камфаъолии онҳо ҷомеаи Шарқ, бахусус кишварҳои ИДМ иброз каран мумкин аст.

Боиси зикр аст, ки фаъолияти босамари ҷомеаи шаҳрвандӣ яке аз принсипҳои асосии институти демократия, яъне талаботи ҷомеаи муосир мебошад, ин маънои онро дорад, ки ниҳодҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ, бахусус иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ бояд дар баробари мақомот ва ё ниҳодҳои ҳокимияти давлатӣ дар муайян ва ҳалли мушкилоти ҳаррӯзаи аҳолӣ ҳамқадам бошанд.

Дар солҳои охир дар Тоҷикистон афзоиши иттиҳодияҳои ҷавонон мушоҳида мешавад, аммо, дар муқоиса бо талаботи ҷомеа суръати ин раванд хеле суст аст. Айни замон ҷавононро дар Тоҷикистон 72 ниҳоди давлатии кор бо ҷавонон, 53 марказҳои ҷавонон, 40 ниҳоди бахши кор бо ҷавонони муассисаҳои таҳсилоти касбӣ, беш аз 4000 ҳаракати хонандагон дар муассисаҳои таълимии миёна, тақрибан 300 клуби ҳаваскорон ва 200 иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон намояндагӣ мекунанд. Ҳоло шумораи ҷавонон (аҳолӣ) дар кишвар ҳар сол ба шумори 260 ҳазор нафар меафзояд [1, с. 15]. Ин нишондиҳанда агарчанде хусусияти мусбӣ дошта бошад ҳам, аммо дар вазъияти имрӯза, тибқи мушоҳидаҳо ва таҳлилҳо ба тарбияи комили (босифати) насли ҷавон, таъминоти иҷтимоию иқтисодии онҳо ва фаъолияти сиёсию маънавб ва ахлоқии ҷавонон таъсири манфӣ дорад. Дар натиҷа сатҳи падидаҳои номатлуб, аз қабили камсаводӣ,

[1] Маҷмӯаи омории шумораи аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон то 1 январи соли 2025. [Матн] / Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. - Душанбе: 2025. – 55 с.

бекоргардӣ, ҷинояткорӣ, экстремизм ва ғайра дар байни насли ҷавон ҳамасола афзоиш меёбад. Яъне, ҷиҳати истфодабарии босамари ин нерӯ зарур аст, ки дар баробари афзоишёбии он инфрасохтори алоқаманд ва низоми муносиби идоракунӣ таҳким бахшида шавад.

Иштироки фаъоли ҷавонон ҳамчун як қишри фарогири ҷомеа дар муносибатҳои демократикунонӣ дар таҳия ва татбиқи барномаҳо ва стратегияҳо хеле муҳим аст. Аммо, ҷавонон дар бораи татбиқёбии барномаҳо ва ташаббусҳои ҷамъиятию давлатии ба онҳо робитадошта пурра огоҳӣ надоранд ва то андозае, бинобар сатҳи пасти дониш ва дарк накардани вазъият, барои иштирок дар татбиқ ва ё бардоштани самара аз онҳо ҳавасманд ҳам нестанд.

Аз ин рӯ, имрӯз мо бояд шароитеро барои тақвияти иштироки ҷавонон дар рушди ҷомеаи шаҳрвандӣ фароҳам оварем, ки ҷавононро барои таъсиси иттиҳодияҳо ва ҳаракатҳои гуногуни муташаккил ва худфаъол дар шакли марказҳо, ташкилотҳои ҷамъиятӣ, маҳфилҳо, иттиҳодияҳои донишҷӯён, ихтиёриён ва ғайра ҳавасманд гардонад. Бо дарназардошти таҷрибаи ҷаҳонӣ таҳияи системаҳои татбиқи фармоишҳои иҷтимоии давлатӣ барои ташкилотҳои ҷамъиятии ҷавонон дар ҳама сатҳҳои миллӣ, минтақавӣ, ноҳиявӣ ва маҳаллӣ (ҷамоат) ба мақсад мувофиқ аст.

Ҳамчунин, барои мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ муҳим аст, ки дар фароҳам овардани шароит барои рушди ҳаракатҳои ҷавонон, аз ҷумла таъсиси марказҳои маҳаллии кор бо ҷавонон дар ҳар як ҷамоат саҳм гузоранд. Ин ба ҷавонон имкон медиҳад, ки пас аз дарс ва дар вақти таътил ба фаъолиятҳои гуногуни худташаккулёбӣ ва донишомӯзӣ машғул шаванд.

Иштироки ҷавонон ҷавҳари сиёсати давлатии ҷавонон аст; рушди устувори ин самт метавонад иштироки самаранок ва муназзами ҷавононро дар ҳама сохторҳо, бахусус рушди сиёсӣ ва иҷтимоии ҷомеа таъмин намояд.

1.3.1.2 Шуғли ҷавонон

Дар давраи гузариш ҷавонон дар ҳама гурӯҳҳо ва табақаҳои иҷтимоӣ намояндагии худро доранд ва нобаробарӣ дар моликият ва тафовутнокӣ дар муносибат бо онҳо ба таври возеҳ инъикос мегардад, аммо маҳз ҳамин гурӯҳи иҷтимоӣ ҳамчун имконият ва дурнамои рушди иқтисодӣ арзёбӣ мегардад. Фаъолияти иқтисодии ҷавонон асосан бо рушди бахши хусусӣ алоқаманд мебошад. Бо иштироки ҷавонон дар муносибатҳои иқтисодӣ як гурӯҳи нави шахсони шуғлманд пайдо мегардад, ки бо тағйирётҳои шакли хусусӣ (ҳамчун ашхоси ба меҳнати кироя ҷалбнагардида) робитаи мустақил доранд. Инҳо соҳибмулкон ва ҳам соҳибмулкони корхонаҳои хусусӣ, шахсони (соҳибкорони) инфиродӣ, коргарони оилавӣ (бемузд коркунанда) ва ғайраро дар бар мегиранд [1, с. 182].

Барои қисми зиёди ҷавонон машғул шудан ба худкорӣ (шуғли муздноки худэҷод) ҳанӯз дар давраи наврасӣ, яъне бармаҳал одат шудааст, зеро талаботи ҷомеаи муосир дар ҳошияи мустақилияти иқтисодӣ онҳоро ба ингуна муносибат такон медиҳад. Одатан, ин корҳои намуди камтахассуснок буда, бештар дар соҳаи хизматрасонӣ дастрас мебошанд. Ин намуди фаъолияти меҳнатӣ, яъне шуғлмандии бармаҳали ҷавонон бештар бо номи «меҳнати сиёҳ» - бидуни касбу тахассус тавсиф мешавад. Мутаассифона, дар баробари нафъи пулӣ ин намуди корҳо ба ҷавонон таъсири зиёди манфӣ низ, мерасонад. Ҷавонон дар ин намуди фаъолият худро ба ҳолати номусоиде мерасонанд, ки имконият ва ё фурсати омӯхтан ва рушди касбиро аз даст медиҳанд.

Боиси зикр аст, ки дар бозори худкор дар баробари ҷавонон гурӯҳи дигари иҷтимоӣ низ, фаъолнокӣ нишон медиҳанд – шахсони бекор ва ё машҳур бо номи «мардикор». Мардикорон бештар ба кӯчабозорҳо баромада, ба ҳама намуди коре, ки ба онҳо муносиб аст ва аз уҳдаи он мебароянд,

[1] Орлова, В. В. Усулҳои таҳқиқоти ҳамаҷониба ва арзёбии мавқеи ҷавонон дар ҷомеа: китоби дарсӣ. [Матн] / В. В. Орлова. - Томск: Нашриёти Томск. Донишгоҳи давлатии системаҳои идоракунӣ ва радиоэлектроника, 2013. – 224 с. (забон-русӣ)

машғул мегарданд. Ин намуди ҷойҳои корҳо, одатан хусусияти муваққатӣ дошта, дар шакли ғайрирасмӣ аз ҷониби шахсони воқеи ва ҳуқуқии ба қувваи корӣ эҳтиёҷдошта ташкил карда мешаванд ва аксар вақт бе асоси қонунӣ. Илова ба номгӯи боло ҳамчунин фаъолияти меҳнатии муваққатӣ, ки ба гурӯҳи осебпазири аҳолӣ, аз ҷумла ҷавонон дастрас аст, дар шароити имрӯза чунин номгир мешаванд ва аксари онҳо дар шароити иқтисоди бозоргонӣ аз кишварҳои Ғарб ба мо кӯчидаанд: «корҳои донишҷӯӣ», «фрилансер», «хонакор», «дастраскунӣ (курер)», «худкорӣ» ва ғайра.

Албатта, мавҷуд будани шароити корӣ ва ё имкониятҳои ташаккулёбӣ аз ҷиҳати мустақилияти иқтисодӣ хуб аст, аммо ин низоми муносибатҳои меҳнатӣ бояд ба танзим дароварда шуда, хавфи ба пулу мол мафтуншавии ҷавонон, зимнан паст гардидани сатҳи касбияти онҳо дар бозори меҳнат аз байн бурда шавад.

Мутобиқи таҳлилҳои охир, ҳар сол беш аз 9,2 фоизи (550 ҳазор нафар) қувваи кории кишвар, аз ҷумла ҷавонони 15-29 сола барои кор ба кишварҳои хориҷӣ, аз ҷумла Федератсияи Русия сафар мекунанд [1, с. 37]. Таносуби муҳоҷирони меҳнатии ҷавон ба 49,1 фоизи (270 ҳазор нафар) шумораи умуми муҳоҷирони меҳнатӣ баробар аст [2, с.253].

Дар инҷо омили ташвишовар он аст, ки шумори зиёди муҳоҷирони меҳнатӣ дараҷаи маълумоти касбӣ надошта (миёнаи пурра - 71,7 фоиз), дар корҳои намуди дуюмдараҷа истифода мегарданд. Ин воқеист, чун бидуни маълумоти касбӣ дигар кореро уҳдабаро намегардӣ.., зимнан, ҳамагӣ 15 фоизи муҳоҷирони меҳнатӣ ҳамчун дорои дараҷаи маълумоти касбӣ муайян карда шудааст. Аз инҷост, ки муҳоҷирони тоҷик дар Федератсия Русия доимо зери маломат қарор доранд, на манфиати иҷтимоию иқтисодии худ ва манфиати ҷомеаи тоҷикро ҳифз карда наметавонанд.

[1] Тоҷикистон дар рақамҳо, 2025 [Матн] / Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. - Душанбе: 2025. – 167 с.

[2] Бозори меҳнат, 2025 [Матн] / Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. - Душанбе: 2025. – 327 с.

Боиси иброз аст, ки муҳоҷирати меҳнатӣ ҳам таъсири мусбат ва ҳам таъсири манфӣ дорад, аммо дар шароити кунунии иқтисодӣ таъсири мусбии муҳоҷирати меҳнатӣ афзалиятнок арзёбӣ мегардад. Тибқи таҳлилҳо ҳар сол бинобар муҳоҷирати меҳнатӣ беш аз 5 миллиард доллари ИМА (2022-$5,2 млрд) ба иқтисодиёти кишвар ворид мешавад, ки ба ҳалли мушкилоти сершумори иҷтимоию иқтисодии ҷомеа мусоидат мекунад.

Масъалаи дигар истифодаи самараноки ин захираи меҳнатӣ мебошад, аз ҷумла баланд бардоштани сатҳи маърифати иқтисодӣ ва касбии ҷавонон – муҳоҷирони эҳтимолии меҳнатӣ (дар ояндаи наздик), фароҳам овардани шароити зарурӣ барои фазои сармоягузорӣ (сармоягузории муҳоҷирони меҳнатӣ ба соҳибкории хусусии кишвар), мутаносибан, таъсиси ҷойҳои нави корӣ ва рушди шуғлмандии ҷавонон аз шумори чораҳои афзалиятнок арзёбӣ мегарданд.

Дар давраи Шӯравӣ, яъне дар доираи режими коммунистӣ мардум ба он эътимод дошт, ки ҷойи корӣ аз ҷониби давлат таъмин карда мешавад ва то андозае чунин ҳам буд. Аксари муносибатҳои идоракунӣ дар ҷомеа дар инҳисори далвати Шӯравӣ буд, мувофиқан таҳлили вазъи бозори меҳнат, аз ҷумла эҳтиёҷот ба кадрҳои тахассуснок, яъне нақшабандии воҳидҳои корӣ ба таври васеъ дастраси ҳокимияти давлатӣ буд, мувофиқан шумори зиёди хатмкунандгон бо ҷойи корӣ фаро гирифта мешуданд.

Аммо, ҷомеаи демократӣ шароити комилан дигари бо ҷойи кор таъминкунӣ - бозори меҳнатро барои шуғлмандии ҷавонон пешниҳод мекунад, ки он дар Тоҷикистон ба мисли дигар кишварҳои демократӣ мунтазам рушд мекунанд. Бо ифодаи дигар, агар дар режими коммунистӣ ба ҷавонон таъмини ҷойи корӣ кафолат дода мешуд, пас дар ҷомеаи демократӣ барои таъмингардии ҷавонон бо ҷойи корӣ танҳо шароит фароҳам оварда мешавад, ин ҳам шароити бозорӣ. Яъне, ҳар нафар бо назардошти кӯшиш, талош, қобилият ва

касбияти худ метавонад дар бозори меҳнат мавқеи сазоворро ва ё ҷойи кори муносибро соҳиб гардад. Дар робита ба ин, мушкили асосӣ дар дараҷаи дарк кардан ё сарфаҳм рафтани ин низом аз ҷониби шаҳрвандон ба миён меояд; ҳоло ҳам қисми зиёди онҳо, бахусус насли калонсол ба ин тақозои ҷомеаи муосир мутобиқ нашудаанд ва барои фарзандони худ, яъне ҷавонон (мисли пештара) ҷойи корӣ талаб мекунанд. Зиёда аз ин, яъне ҳолати бадтар ва хавфбор он аст, ки гурӯҳи зиёди волидон дар пасманзари собиқ давлати Шӯравӣ фарзандони худро дар рӯҳияи интизорӣ ё номуайянӣ тарбия медиҳанд ва умедвор мекунанд, ки новобаста аз ҳолат (қобилият, дониш, касбият) давлат ҷавононро бо ҷойи корӣ таъмин мекунад.

Аз ин лиҳоз, хурду бузурги кишварро бояд донист, ки иқтисоди бозоргонӣ тамоман равиши дигари шуғмандиро талаб мекунад, онеро ки ба талаботи Шариат низ, муносиб аст – иҷтимоишавии ҳар як шахс ва интихоби мустақилонаи роҳи зиндагӣ, аз ҷумла аз худ кардани дониш, малака, касб ва тахассуси муносб, шуғлмандӣ, фаъолнокӣ ва мутобиқшавӣ ба шароити ҷомеаи муосир.

Аз ин рӯ, дар масъалаҳои шуғлмандии ҷавонон дар баробари ҳокимияти давлатӣ ҷомеаи шаҳрвандӣ низ, ки аз оилаҳо, иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ, сиёсӣ ва бахши хусусӣ иборат мебошад, бояд нақши фаъол дошта бошад. Иштироки бахши хусусӣ дар ташаккули захираи кадрии худ ҳолати беҳтарро тақозо мекунад, зеро ин механизм дар кишвар амалан вуҷуд надорад, дар ҳоле ки дар кишварҳои пешрафта ин низом барои ҳар як корфармо ҳатмӣ ва асосӣ аст.

Маълум аст, ки маҳаки мушкилоти бо шуғл таъмингардии ҷавонон дар Тоҷикистон ин сатҳи пасти маълумотнокӣ ва огоҳии субъектҳои калидӣ, аз ҷумла оилаҳо ва корфармоён оид ба асолат, воқеияит ва талаботи иқтисоди бозорӣ ва ё бозори меҳнат арзёбӣ мегардад.

Дар ин ҷо нақши ниҳодҳои сиёсати давлатии ҷавонон ин тарбияи ҷавонон ҳамчун оилаҳо ва корфармоёни оянда,

ҳамзамон (ҳамчун механизми нав) ҷалб ва муттаҳид кардани доираҳои соҳибкорон ва ҷомеаи шаҳрвандӣ дар ташаккули механизми шуғлмандии ҷавонон дар шароити бозори меҳнат мебошад.

1.3.1.3 Саломатии ҷавонон

Саломатӣ неъмати бебаҳоест барои ҳама гуна талошҳо баҳри беҳтарсозӣ ва рушди вазъи иҷтимоӣ. Мувофиқан, консепсияи ташаккули тарзи ҳаёти солим омили муҳими суръат бахшидани рушди устувор, коҳиш додани сатҳи камбизоатӣ ва беҳтар кардани сифати зиндагии аҳолӣ мебошад.

Дар солҳои аввали соҳбистиқлолӣ сарфи назар аз ҳама мушкилоти иҷтимоию иқтисодӣ дар кишвар барои ҳифзи саломатии аҳолӣ, аз ҷумла кӯдакон ва ҷавонон чораҳои муайян андешида шуданд.

Новобаста аз ин, дар ҷомеа шумори бемориҳои хавфнок афзоши дорад ва яке аз онҳо, ки тавлиди тарзи ҳаёти муосири одамон мебошад, ин бемории ВНМО/БПНМ (ВИЧ/СПИД) аст. Мутобиқи маълумоти дастрасшуда ба ҳолати имрӯза дар саросари ҷаҳон 39,9 миллион нафар бо ВНМО/БПНМ зиндагӣ мекунанд ва 4,5 миллион нафари онҳо мубтало будани худро ба ин беморӣ намедонанд. Сеяки онҳое, ки ба ин беморӣ гирифтор шудаанд ҷавонони аз 15 то 24 сола мебошанд. Дар соли 2023, 630 ҳазор нафар аз бемориҳои марбут ба СПИД фавтиданд. Аз ибтидои мубталошавӣ (с.1981) то имрӯз 88,4 миллион нафар ба ВНМО гирифтор шуда, 42,3 миллион нафар аз ин беморӣ фавтидаанд [1].

Ба ҳолати январи 2021 дар Тоҷикистон расман 1084 (аз ибтидо 12876 нафар) ҳолати сироятёбии ВИЧ ба қайд гирифта шудааст, ки 197 нафари онҳо муҳоҷирони меҳнатӣ мебошанд [

[1] Омори ҷаҳони оид ба ВНМО: Дастурамали иттилоотӣ, 2024. [Маводи электронӣ] Тартиби дастрасӣ - https://www.unaids.org/sites/default/files/media_asset/UNAIDS_FactSheet_ru.pdf (бо забони русӣ)

1]. Вазъият бо ин сироят чунин аст, ки аз соли 2001 инҷониб дар Тоҷикистон афзоиши сироятёбӣ мушоҳида мешавад, ки ҳалли муносиб ва ҳамаҷонибаро талаб мекунад.

Расми 1

Сатҳи паҳншавии ВНМО дар байни ташхисшудагон дар ҶТ, барои солҳои 2015-2020

Сабабҳои асосии ин мушкилот муносибатҳои гуногунҷабҳаи байни одамон, бахусус ҷавонон мебошанд.

Тамоюли алоқаи ҷинсии бармаҳали ҷавонон ба назар мерасад, ки ба паҳншавии сироятҳо мусоидат мекунад. Набудан ё паст будани сатҳи дониш ва маълумотнокӣ дар бораи бемориҳои хавнок ва тарбияи ҷинсӣ низ, боиси паҳншавии бемориҳо дар байни наврасон мегардад ва онҳоро аз имконияти тарзи ҳаёти солим ва муносиб маҳрум мекунад.

Мутобиқи тадқиқотҳое, ки дар ҷумҳурӣ аз ҷониби Маркази ҷумҳуриявии иттилоот ва тамоюли ҷавонон (2010-2013) гузаронида шуда буданд, сабабҳои афзоиши ҳолатҳои ҳомиладории бармаҳал, исқоти ҳамл, истеъмоли маводи мухаддир, паҳншавии сироятҳои бо роҳи алоқаи ҷинсӣ гузаранда ва ВИЧ/СПИД дар байни ҷавонон ин сатҳи пасти

[1] Шумораи ҳолатҳои бақайдгирифташудаи ВИЧ дар Тоҷикистон, аз соли 1991 инҷониб [Маводи электронӣ] / Маркази ҷумҳуриявии пешгирӣ ва мубориза бо СПИД. - Душанбе: 2021. – Тартиби дастрасӣ: http://nac.tj/omori_rasmi/

маълумотнокӣ оид ба тарзи ҳаёти солим ва малакаҳои нигоҳубини худ мебошанд.

Ин тадқиқотҳо, агарчанде куҳна ҳам шуда бошанд, вазъияти имрӯзаро низ инъикос мекунанд; тибқи натиҷагирӣ аз ин пурсишҳо 73% ҷавонон аз гузаштани ташхиси ВИЧ худдорӣ кардаанд, сарфи назар аз он ки 74,5% ҷавонон боварӣ доранд, ки санҷиши ВИЧ ба онҳо аҳамиятнок аст. Шумораи назарраси ҷавонон - 18,1% мардон ва 27,4% занон - аз оқибатҳои алоқаи ҷинсии тасодуфӣ огоҳ нестанд ва намедонанд, ки дар асл кадом ҳолат ба сироятшавӣ аз бемориҳои хавфнок оварда мерасонад. 9,3% ҷавонон тасдиқ мекунанд, ки истеъмоли маводи мухаддир ба ВИЧ ва бемориҳои бо роҳи алоқаи ҷинсӣ гузаранда оварда намерасонад ва 34% онҳо қайд карданд, ки шиноварӣ ва газидани магас метавонад ба ВИЧ ва дигар бемориҳо мубтало гардонад.

Аз ин ҷо хулоса баровардан мумкин аст, ки сарфи назар аз муқовимати мунтазам бар зидди бемориҳои махсусан хавфнок, афзоиши онҳо то андозаи зарурӣ суст намешавад; ғайр аз ин, сатҳи огоҳии аксарияти одамон, бахусус ҷавонон, паст боқӣ мемонад, ки ин боиси афзоиши паҳншавии бемориҳо мегардад.

Дар давраи гузариш, дар асри 21, маълум мешавад, ки баъзе аз мушкилоти мураккаби тандурустии ҷомеаро танҳо тавассути тағйири рафтору кирдор ва рушди малака дар самти тарзи ҳаёти солим ҳал кардан мумкин аст. Ин воситаҳо, дар навбати худ, дар заминаи ҳамкории байнисоҳавӣ ва татбиқи самараноки сиёсати давлатии ҷавонон дастрас мегардад. Ин тадбирҳо ба натиҷаҳои муассир оварда мерасонанд, агар онҳо бештар дар байни ҷавонон дар марҳилаи аввали ташаккулёбии шахсияти онҳо амалӣ гардида, иштироки онҳо дар ин раванд таъмин карда шавад. Ғайр аз ин, хизматрасонии тиббӣ, ки ба ҷавонон пешниҳод карда мешавад, бояд ба таври оқилона бо назардошти манфиатҳо ва

ниёзҳои онҳо мутобиқ карда шуда, ҳама гуна хизматрасониҳо бояд дар шароити муносибати дӯстона расонида шавад.

1.3.1.4 Таҳсилоти муносиб барои ҷавонон

Дастовардҳои таълимӣ на танҳо ба тарзи фикрронӣ ва рафтори шахс таъсир мерасонанд, балки имкониятҳоро барои худмуайянкунии иҷтимоию фарҳангӣ низ фароҳам меоранд. Маориф муддати тӯлонӣ боз омили калидии рушди соҳаи иқтисод, воситаи муҳими сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҳам ҳокимияти давлатӣ ва ҳам ҷомеаи шаҳрвандӣ ба ҳисоб меравад.

Дигаргуниҳои ҷомеаи муосир, ки бо технологияҳои иттилоотии коммуникатсионӣ алоқаманданд ва тамоми соҳаҳои ҳаёти инсонро фаро гирифтаанд, ҳам барои фард ва ҳам барои низоми маориф аз як тараф рушду пешрафт, аз тарафи дигар таҳдиди воқеӣ ба миён овардааст. Тартиби тадрис, санҷиши сатҳи дониш, дастрасӣ ва ё расонидани маводи таълимиро ба таълимгиранда сабук ва шавқангез гардонида, таълимгирандаро ва ҳам омӯзгорро (то андозае) бинобар дастрасии фаррохи иттилоот дар шабакаи Интернет вобаста ба таҳлилу омӯзиш, омодагӣ ба тадрис ва худфаъолӣ танбал гардонидааст.

Илова бар ин, яъне дар шароити рақамигардии муносибатҳо аксари ҷавонон ба донишҳои иттилоотӣ ва технологӣ рӯ овардаанд, ки то як андоза нуфузи маорифро поён овардааст.

Дар солҳои охир имкониятҳои нав ва воқеии талқиндиҳандаи худмуайянкунии фардӣ пайдо шудаанд, ки дараҷаи баланди маълумоти касбиро (таҳсилотро) талаб намекунанд. Барои гурӯҳи зиёди ҷавонон ин имкониятҳо хеле ҷолибанд, гарчанде онҳо дар ин роҳ одатан ба муваффақияти воқеӣ ё пойдор намерасонанд, зимнан ингуна имкониятҳо ба рушди нерӯи эҷодии фардӣ таъсири манфӣ ба бор меоранд.

Воқеан дар сурате, ки шахси ҷавон имкон дорад, ки дар бозори меҳнат, бахусус бахши тиҷорат машғули коре гардад, ки тахассус ё дараҷаи касбиро талаб намекунад, аммо бо ин

машғулият даромади зарурӣ барои зиндагӣ ба даст меоранд, пас, афзалияти маълумоти касбӣ то андозае паст мегардад ва ҷавонон ба таҳсил ва омӯзиши ихтисоси касбӣ кушиш накарда, ҳанӯз аз айёми навҷавонӣ (бармаҳал) ба бозори меҳнат мебароянд.

Дар ҳамин асно, омили хатарнок, ҳатто дар дараҷаи аввал на бӯҳронҳои иқтисодӣ ва на сиёсӣ, балки камсаводии ҷомеа, бахусус ҷавонон (аксарият) – надоштани маълумоти касбӣ, паст будани сатҳи дониши маънавию ахлоқӣ, машғул шудан ба беҳудагардию айшу ишрати аз ҳад зиёд, мувофиқан дучор омадан ба ҷомеаи дорои мафкураи пасти миллӣ (худшиносӣ, худогоҳӣ) арзёбӣ мегардад.

Ҷавонон ба арзишҳои моддӣ диққати зиёд медиҳанд ва - мустақиман дар ҳаёти иҷтимоӣ ва сиёсии кишвар ба таври фаъол иштирок намекунанд. Ба ғояҳои сиёсӣ, ахлоқӣ, фарҳангӣ, ватандӯстӣ ва дигар арзишҳои иҷтимоӣ насли имрӯзаи ҷавонон таваҷҷӯҳи кам доранд.

Дар баробари ин, мутобиқи таҳлилҳо шакли (низоми) имрӯзаи таҳсилот талаботи ҷавононро то дараҷаи лозима қонеъ намегардонад, бахусус ҷиҳати мавқеъгирӣ дар бозори меҳнат фишангҳои муосирро, аз қабили ҳамкорӣ бо кордиҳандагон (ҷиҳати ташкили ҷойҳои корӣ), омодасозии мутахассисон дар доираи фармоишҳои махсус, мутобиқати касбҳои тахассусӣ ба бозори меҳнат ва ғайраро надорад.

Дар кишвар байни талаботи бозори маориф ва бозори меҳнат номувофиқатии зиёд дида мешавад ва дар натиҷа ҳазорҳо ҷавонон пас аз хатми муассисаҳои таҳсилоти касбӣ наметавонанд ҷойи кори муносиб пайдо кунанд.

Дар соли 2025 шумораи умумии хатмкардагон, яъне мутахассисон 77,2 ҳазор нафарро ташкил медиҳад, аз ин 59,2% бо маълумоти дараҷаи олии касбӣ (духтарон-50%), 29,8% бо маълумоти дараҷаи миёнаи касбӣ (духтарон-43,9%) ва 11% бо

маълумоти дараҷаи ибтидоии касбӣ (духтарон-6,1%) ба бозори меҳнат баромадаанд [1, с.8].

Дар ҳамин давра мактаби таҳсилоти умумиро 186,3 ҳазор нафар хатм карда, 46,3% (86,2 ҳаз.) аз ин таносуб ба таҳсилоти ояндаи касбӣ роҳ наёфтаанд.

Ҳамин тариқ, дар соли 2025 ба бозори меҳнат, албатта, ҳамчун захираи озоди меҳнатӣ ва ё эҳтиёҷманд барои ҷойи корӣ 163,4 ҳазор нафар баромадааст. Аз ин таносуб ҳамагӣ 47,2% соҳиби маълумоти касбӣ буда, бақия (86,2 ҳаз.) дараҷаи маълумоти миёна доранд [2, с.8].

Тибқи таҳлилҳои оморӣ дар соли 2024 ба 24,8 ҳазор нафар (32,1%) хатмкардагон мақоми бекорӣ дода шудааст, яъне мутахассисони нави ба бозори меҳнат баромада, натавонистаанд, ки бо ҷойи корӣ таъмин шаванд. Аз ин таносуб ба мутахассисони (шаҳравандорни) дорои мақомӣ бекор аз рӯи дараҷаи таҳсилот: 15,7% бо маълумоти дараҷаи олии касбӣ, 23,4% бо маълумоти дараҷаи миёнаи касбӣ, 19,4% бо маълумоти дараҷаи ибтидоии касбӣ ва 41,5% бо таҳсилоти миёнаи умумӣ рост меояд [3, с.143].

Аз инҷо бармеояд, ки қисми назарраси хатмкардагон натавонистанд аз рӯи тахассуси касбии хеш ҷойи кор пайдо кунанд. Аз ин гурӯҳ аксаран ҷавонони дорои дараҷаи таҳсилоти миёнаи касбӣ бекор мондаанд, гарчанде дар шароити бозори муосири меҳнат маҳз ҳамин гурӯҳ бояд аввалин шуда, ҷойи кор пайдо кунанд.

Вазъият дар байни аҳолӣ, бахусус ҷавонони бекори дорои дараҷаи маълумоти миёнаи умумӣ (41,5 аз шумораи умумии хатмкардагон) низ, нигаронкунанда аст.

Таҳлилҳои боло номувофиқатии барномаҳои таълимии омодасозии кадриро бо талаботи бозори меҳнат ва ё

[1] Маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн]: Маҷмӯаи оморӣ / Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. - Душанбе: 2025. – 96 с.

[2] Бозори меҳнат, 2025 [Матн] / Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. - Душанбе: 2025. – 327 с.

[3] Бозори меҳнат, 2025 [Матн] / Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. - Душанбе: 2025. – 327 с.

камфаъолии соҳаҳои маориф ва шуғлу меҳнати кишварро инъикос менамояд.

Дар ин ҳошия мушкилоти дигар, ин коҳиш ёфтани сатҳи донишандӯзии ҷавонон дар давраи пас аз хатми мактаби миёна мебошад. Ҳудудан нисфи хатмкардагони муассисаҳои таҳсилоти умумӣ, беш аз 100 ҳазор нафар аз идома додани таҳсилот дар муассисаҳои таҳсилоти касбӣ худдроӣ мекунанд ва ё роҳ намеёбанд; ҳарду сабаб дар шароити имрӯзаи муносибатҳои иҷтимию иқтисодӣ, ки ба принсипи бозорӣ асос меёбанд, нигароникунанда аст.

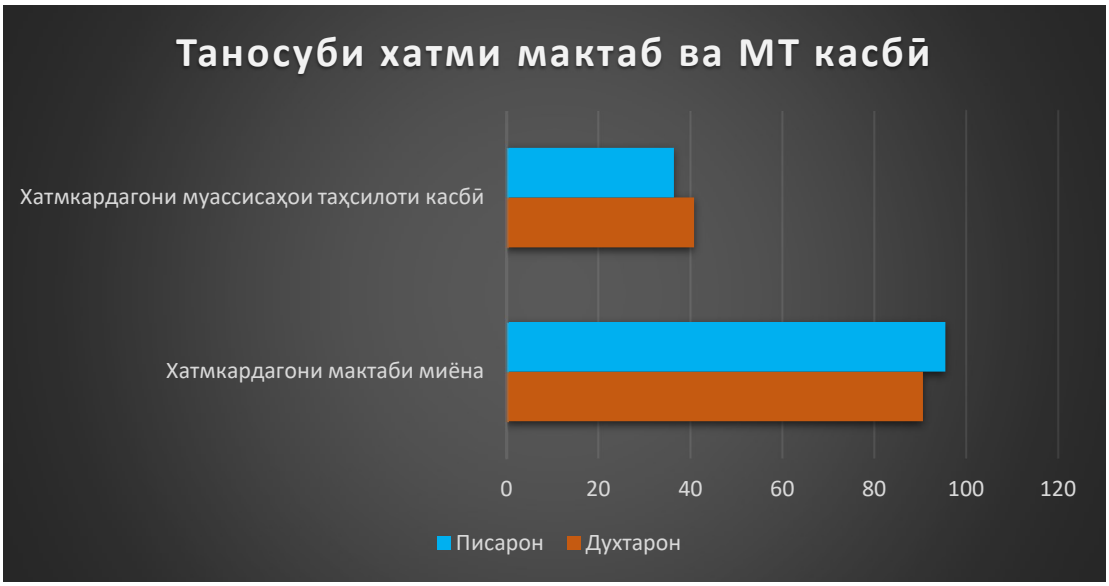

Чи тавре аз рақамгузориши боло дида мешавад, дар ин давра ҳамчунин омили коҳиш ёфтани таносуби таҳсили касбии писарон ҷой дорад, яъне агар таносуби хатми мактаби миёна бештар ба писарон рост ояд, пас ин пешравӣ дар зинаи таҳсилоти касбӣ ба духтрон насиб мегардад.

Аз инҷо бармеояд, ки тамоюли коҳишёбии маълумоти касбии мардон ҷараён дорад, ин омил дар шароити иқтисоди бозорӣ ва шуури ҷамъиятӣ (менталитет) ва ё фарҳанги тарбияи оилавии мо хеле ташвишовар аст.

Мушкилоти дигар дар ҷумҳурӣ ин фарогирии нокифояи - духтарон бо маълумоти олии касбӣ ба шумор меравад.

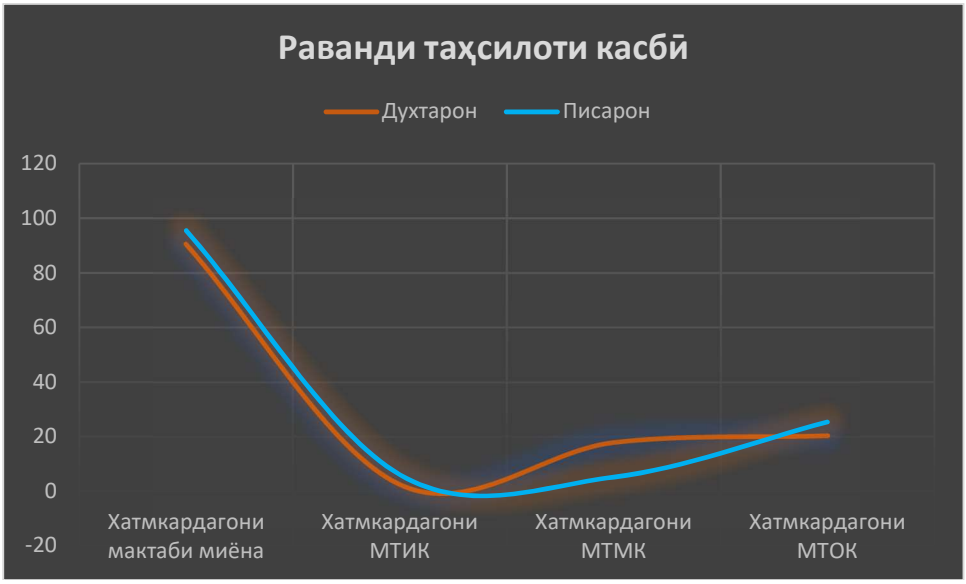

Тавре дар рақамгузориши боло нишон дода шудааст сатҳи хатми писарон ва духтарон дар муассисаҳои таҳсилоти умумӣ муътадил аст, аммо ин нишондиҳанда дар стаҳи муассисаҳои таҳсилоти касбӣ, бахусус дар зинаҳои таҳсилоти миёна ва олии касбӣ номуътадилӣ ва номуназзамӣ ба миён меорад. Аммо, ин нишондод барои ҷавонзанон бо назардошти маданияти тарбияи шарқӣ ва ё шуури ҷамъиятӣ бояд устувортар бошад, яъне онҳо бояд маълумоти касбии дастрасро (ибтидоӣ ва миёнаро) дар наздикии макони зисти худ имконияти аз худ кардан (омӯхтан) дошта бошанд.

Таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки сабаби асосии аз таҳсилоти олии касбӣ дур мондани гурӯҳи зиёди духтарон бинобар маҳдудият ва ё монеагиҳои калонсолон, аз ҷумла волидон аст. Умуман, дар ҷаҳон, бештар дар Шарқ чунин тамоюл роиҷ аст, ки занон имкони дар зиндагӣ баробар бо мардон пешравиро надоранд ва ин табиист, чун зан ба маънои том заиф аст ва на ҳамеша ба тазодҳои ҳаёт истодагарӣ карда метавонад. Яъне, чунин муносибат на танҳо монеаи сунъӣ, балки ҳамчун имконияти маҳдуди табиӣ низ арзёбӣ мегардад. Аммо ин маънои онро надорад, ки занон ҳуқуқи гирифтани маълумоти олии касбиро баробар бо мардонро надоранд, зеро зан-модар мураббии ҳамаи инсонҳои рӯи замин аст, зимнан маҳз маълумотнокии

(донишмандии) зан боиси тарбияи шахсияти комил ва пешрафти ҷомеаи устувор шуда метавонад.

Боиси зикр аст, ки чунин муносибат ва ё рафтори насли калонсол аз ҷиҳати ҳуқуқӣ ҳамчун поймол кардани ҳуқуқ арзёбӣ мегардад ва оқибати ҷавобгарии ҷиноӣ низ дар аксари кишварҳо дорад. Ҳамчунин дар Тоҷикистон Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи масъулияти падару модар дар таълиму тарбияи кӯдак» амал мекунад, ки дар ҳошияи муқовимат ба ҳамин гуна рафтоҳои номатлуб қабул шудааст. Баъзе аз намояндагони насли калонсол, махсусан дар деҳот талаботи шариати Исломро асоснок мекунанд, ки занон бо мардон ҳуқуқҳои баробар надоранд, ки дар асл иштибоҳ ва нодуруст аст. Дар китоби муқаддаси Қуръон оварда (амр) шудааст, ки тарбияи фарзандро (додани маълумот, донишро) волидон бояд ба таври комил анҷом диҳанд. Яъне, мутобиқи шариат ҳама дар назди Худо баробаранд ва ҳама ҳуқуқҳои баробар доранд, аз ҷумла дар таҳсил.

Ҳамин тариқ, барои таъмини таҳсилоти шоистаи ҷавонон ва рушди нерӯи зеҳнӣ ва эҷодии ҷомеа зарур аст, ки шароити муносиб фароҳам оварда шавад.

Барои худфаъолии ҷавонон таҳияи чораҳои ҳавасмандгардонии иқтисодиро барои корхонаҳо ва муассисаҳо, иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ, фондҳои хайриявӣ ва дигар ташкилотҳо ва афроде, ки барои дастгирии ҷавонон даъват шудаанд, тақозо мегардад.

Сиёсати давлатӣ оид ба рушд ва дастгирии истеъдодҳои ҷавон ҳамчун сиёсати умумии рушди захираҳои инсонӣ амалӣ карда мешавад. Аз ин рӯ, фароҳам овардани шароит барои таъмини таҳсилоти муносиб ва босифат барои ҷавонон бояд мутобиқи талаботи ҷомеаи муосир, аз ҷумла дар заминаи рушди технологияи иттилоотию рақамӣ анҷом дода шавад .

Тақвият ва аз нав ташкил кардани ҳаракатҳои донишҷӯён дар заминаи муассисаҳои таълимӣ тавассути ташкили ҳаракатҳои ҷамъиятӣ ва ихтиёрии ҷавонон хеле саривақтӣ аст. Муҳим аст, ки идоракунӣ ва ҳамоҳангсозии

низоми тарбиявии ҷавонон ва наврасон ба як ё якчанд ниҳоди ваколатдори давлатӣ оид ба корҳои ҷавонон ва ё иттҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон вогузор карда шавад, зеро ин низом ҳоло дар ҳолати заиф ва номуносиб қарор дорад.

Дар ҷаҳони муосир шаклҳои гуногуни таҳсилот, аз қабили фарогир, фосилавӣ, иловагӣ, ғайрирасмӣ ва ғайра пайдо шудаанд. Акнун шахси ҷавон метавонад дар ҳар ҷо ва дар вақти муносиб барои худ таълим гирад. Дар шароити Тоҷикистон, бахусус бо назардошти хусусиятҳои тарбияи маърифати миллӣ рушди низомҳои таълими ғайрирасмӣ ва фосилавӣ метавонад ба ҳавасмандгардонӣ ва зиёд шудани - шавқи ҷавонон ба таҳсил мусоидат кунад.

Таҷрибаи солҳои охир нишон медиҳад, ки танҳо он давлатҳо ва ё ҷомеаҳо метавонанд ба дастовардҳои сиёсӣ, иқтисодӣ, фарҳангӣ, техникӣ ва эҷодӣ ноил гарданд, ки ҷавонони онҳо бо кор ва таҳсил фаро гирифта шудаанд. Ҳудудан ҳамаи имкониятҳои зарурӣ барои самти тахассуснокӣ ва касбии ҷавонон дар заминаи - демократикунонии ҷомеа мавҷуданд; аммо, рушди ин низом дар ҳамоҳангӣ бо ҳамаи сохторҳои давлатӣ, ҷамъиятӣ ва тиҷоратӣ масъулияти дигар аст, ки онро дар ин самт мақомоти ваколатдори давлатии соҳаи кор бо ҷавонон роҳбарӣ карда метавонад.

1.3.1.5 Таъминоти иҷтимоии ҷавонон

Низоми таъмини кӯмак ва дастгирии иҷтимоӣ барои ҷавонон иборат аст, аз бартараф кардани ниёзҳои муҳими ҷавононе, ки дар вазъиятҳои душвор ва низоъ қарор доранд, барқарорсозии иҷтимоии онҳо ва фароҳам овардани шароит барои иштироки минбаъдаи онҳо дар ташаккули ҳаёту фаъолияти комил мебошад.

Давлат барои коҳиш додани шиддати иҷтимоӣ дар байни ҷавонон ва тақвияти низоми хизматрасонии дастрас ва муносиб барои ҷавонон аз табақаҳои осебпазир (маъюбон, ятимон, кӯдакони бесарпаноҳ) чораҳои фаврӣ меандешад, инчунин ҷиҳати муқовимат бо паҳншавии нашъамандӣ,

майзадагӣ, ҷинояткорӣ, қочоқи инсон, тундгароӣ ва экстремизм дар байни наврасон ва ҷавонон мунтазам чораҳо амалӣ менамояд.

Мувофиқан, вазъияти ҷавонон аз нигоҳи таъминоти иҷтимоӣ рӯз аз рӯз беҳтар мешавад, дар баробари ин, мушкилоти гуногун дар байни гурӯҳҳои осебпазири ҷавонон афзоиш меёбад. Масалан, ҷавонони маъюб - шахсони маъюб, ятимон ва кӯдакони кӯчагард ба хизматрасонии маориф ва тандурустӣ дастрасии маҳдуд доранд. Аз як тараф, ҳамаи дарҳо барои ин гурӯҳҳо кушодаанд; аз тарафи дигар, меъёрҳои ҳуқуқӣ, таълимӣ ва инфрасохторӣ имкон намедиҳад, ки хизматрасонии зарурӣ таъмин карда шавад. Тибқи омори расмӣ дар соли 2025 дар ҷумҳурӣ 51 мактаби махсус фаъолият мекард, ки ба 13355 кӯдак (68,4% духтар) аз гурӯҳҳои осебпазир, аз ҷумла шахсони маъюб (шумораи умумии шахсони маъюб беш аз 147000 нафар), ятимон ва кӯдакон аз оилаҳои камбизоат хизмат мерасонданд [1, с.21].

Вобаста ба кӯдакони кӯчагард дар айни замон омори махсус пеш бурда намешавад, аммо тибқи маълумоти тадқиқотӣ шумораи онҳо тақрибан 13000 нафар аст. Бисёре аз онҳо дар шаҳрҳои калон зиндагӣ мекунанд ва ба фаъолиятҳое машғуланд, ки барои саломатии онҳо номусоид ва зарароваранд, ба монанди шустани мошинҳо, кашондани бор, гадоӣ ва ғайра.

Инсон дар ҳаёт якчанд маротиб ба фурсат ва ё имконияти интихоб пешорӯ мегардад, мувофиқан интихоби дуруст ба муваффақият ва интихоби нодуруст ва нокомӣ мерасонад. Яке аз ин фурсатҳо дар давраи ба балоғатрасии шахс, синни 14-18 солагӣ пешорӯ меояд.

Дар ин давраи камолот кӯдакони ятим бори нахуст ба имконияти интихоб дучор мегарданд, яъне ба онҳо фурсат дода мешавад, ки таҳсилро дар мактаб-интернат барои дарёфти дараҷаи таҳсилоти миёнаи умумӣ идома диҳанд ё

[1] Маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн]: Маҷмӯаи оморӣ / Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. - Душанбе: 2025. – 96 с.

инки барои омӯзиши касб ба муассисаҳои таҳсилоти ибтидоӣ ва ё миёнаи касбӣ дохил шаванд. Албатта, ин интхоб осон нест, чун мавриди интихоби таҳсилоти касбӣ шахси ятим бояд 1) ба масофаи муайян аз ҷйи истиқоматӣ, мактаб-интернат дур равад, 2) ҳар рӯз хароҷоти роҳ ва хӯрок лозим мегардад, 3) пас аз синни балоғат, 18-солагӣ мактаб-интернатро тарк кардан лозим меояд, ин аз як тараф; аз тарафи дигар, дар ин давраи синнусолӣ шахси ҷавон (ятим) чун осебдида аст, бояд барои фаъолияти меҳнатии ояндаи наздики хеш пайроҳаи касбӣ ва ё ихтисоси кушояд.

Амри рисолат он аст, ки тибқи қонунгузорӣ пас аз ба синни балоғат расидан муҳлати парастории мактаб-интернат нисбат ба кӯдаки ятим ба анҷом мерасад, зимнан ӯ мактаб-интернатро бояд тарк карда, ба ташаккули ҳаёти мустақилона пардозад.

Тибқи таҳлили 10 мактаб-интернатҳои интихобӣ маълум гардид, ки ҳамасола ҳудудан 3-4% таълимгирандагон мактаб-интернатро хатм карда, ба муассисаҳои таҳсилоти касбӣ дохил мешаванд, дар ҳамин зимн мактаб-интернатро тарк менамоянд.

Мутобиқи таҳлили як давраи 5-сола ятимони наврас дар соли 2018 ба таҳсилоти олии касбӣ майл доштаанд, аммо то соли 2022 ин тамоюл тағйир ёфта, онҳо бештар ба муассисаҳои таҳсилоти миёнаи касбӣ дохил шудаанд. Дар шароити ҷомеаи муосир, сарфаи маблағ ва вақт ин тамоюли интихоби зинаи таҳсилоти касбӣ хуб аст ва боиси дастгирӣ аст, аммо масъалаи бо ҷойи хоб таъмин намудани ятимону бепарасторон – тарафи дигари масъала аст, ки дар ҳолати имрӯза ва иқтидори техникию ташкилӣ ва манзилии коллеҷҳо мушкилбор мебошад.

Таъминот бо манзил ва ё макони истиқоматӣ на танҳо барои гурӯҳҳои осебдида, балки барои кули навхонадорони ҷавон мушкилбор аст, зеро мамлакат, ки кӯҳсор аст, замин ва ё майдони мутобиқ барои бунёди манзилҳои истиқоматӣ хеле кам аст, дар баробари ин афзоиши аҳолӣ ҳамасола ба беш аз

2% баробар аст. Агар дар солҳои 90-ум 4,5-5 миллион аҳолӣ буд, пас соли 2023 ин рақам ду маротиб бештар гардида, ба 10 миллион нафар расид.

Аз ин ҷо бармеояд, ки сиёсати демографӣ вобаста ба талаботи маишии аҳолӣ ва меъёрҳои шаҳрсозӣ ё бунёди манзилҳои истиқоматӣ бояд таҷдиди назар карда шавад, аз ҷумла масъалаи бунёди маҳаллаҳо ва ё шаҳракҳо дар кӯҳтеппаҳо барномарезӣ карда шавад.

Аз таҳлили боло бармеояд, ки таносбуи шумораи кӯдаконе, ки бо хизматрасониҳои иҷтимоӣ фаро гирифта шудаанд, хеле кам мебошад, теъдоди зиёди кӯдакони осебдида, аз ҷумла кӯдакони кӯчагард ва маъюб аз куамку дастгириҳои иҷтимоӣ фориғанд. Зимнан, ин мушкилот боиси афзоиши ҷиноятқорӣ ва дигар падидаҳои номатлуб дар байни ҷавонон гардидааст, яъне мушкилоти дигарро ба бор овардааст, ки ташвишовар арзёбӣ мегардад.

Дар Тоҷикистон яке аз масъалаҳои асосии таъминоти иҷтимоӣ, ин бартарафсозии бекорӣ, аз ҷумла дар байни ҷавонон мебошад. Афзоиши табиии солонаи аҳолии Тоҷикистон ба ҳисоби миёна 260 ҳазор нафарро ташкил медиҳад, дар ҳоле ки суръати миёнаи афзоиши солонаи шуғлнокӣ дар иқтисодиёт, ба ҳисоби миёна то 70 ҳазор нафарро ташкил медиҳад, яъне ҳамагӣ 27 фисади талабот қонеъ карда мешавад [1, с.54].

Шумораи бекорон (расман ба қайд гирифташуда) 51,3 ҳазор нафарро ташкил медиҳад, аз ин 30,1 ҳазор нафар ҷавонон мебошанд. Ин маънои онро дорад, ки аксари бекорон – 58,6 фисад ҷавонон мебошанд. Тибқи маълумоти тадқиқотӣ сатҳи бекорӣ дар байни ҷавонон ба 76,6% (ҷавонзанон-30%) мерасад, яъне ду баробар бештар нисбат ба омори расмӣ. Дар ин ҷо, номувофиқ омадани рақамҳои оморӣ ба он асос

[1] Бозори меҳнат, 2025 [Матн] / Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. - Душанбе: 2025. – 327 с.

меёбад, ки на ҳамаи бекорон дар хадамоти шуғл худро ба қайд гузоштаанд [1, с.75].

Боиси зикр аст, ки дар тадқиқоти боло сатҳи бекорӣ ва бешуғлӣ аз ҳам ҷудо карда нашудааст. Яъне, шумори муайяни ҷавононе, ки ҳамчун бекор дониста шудаанд, машғули фаъолияти меҳнатӣ дар бозори ғайрирасмӣ (мардикор, фрилансер, хонакор ва ғ.) ва муҳоҷирати меҳнатӣ мебошанд ва таносуби ин омор номуайян боқӣ мемонад, чун омори расмӣ дар ин самт пеш бурда намешавад. Аммо мушкилоти бекорӣ дар байни ҷавонон ташвишовар боқӣ мемонад.

Афзоиши сатҳи бекорӣ дар байни ҷавонон аз якчанд сабабу омилҳо вобастааст, аммо муҳимтаринаш таҳсил ва тамоюли касбӣ мебошад. Шумори зиёди бекорон маълумоти мактабӣ (дарафаи маълумоти миёна) доранд, зимнан аксари онҳо дар бозори меҳнат наметавонанад мавқеъгир бошанд.

Илова бар ин, бекорӣ дар Тоҷикистон чун дар кишварҳои минтақа бисёрҷанба буда, барои ба сатҳи шахсият расидани фард таъсири зиёди манфӣ дорад, ҳамчунин оила, давлат, ҷомеаи шаҳрвандӣ, бозори меҳнат ва маориф низ таъсири манфӣ мерасонад. Барои мавқеъгирии фард дар ҷомеа ҷавонон ба маълумоти зарурӣ фаро гирифта намешаванд, онҳо ба маърифати иқтисодии ҳайт тарбия карда намешаванд, илова бар ин ба шахси ҷавон, мерос аз идеологияи Шӯравӣ, интизориҳои носолим ва эътимод ба он, ки дар ояндаи наздик ба онҳо таъмин бо шуғл (ҷойи кор) кафолат дода мешавад, талқин дода мешавад. Маҳаки ин тарбияи нокомил дар он аст, ки наслҳои то соли 90-ум дар фазои Шӯравӣ тарбия ёфта буданд ва дар воқеъ дар даврони Шӯравӣ таъмин бо ҷойи кор ба шахси ҷавон кафолат дода мешуд чун тамоми инфрасохтори ҷомеа таҳти инҳисори (монополияи) давлати Шӯравӣ қарор дошт, имрӯз бошад, ин

[1] Вазъияти бозори меҳнат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон (Ҳисобот дар асоси натиҷаҳои пурсиши қувваи корӣ, ки аз 20 июл то 20 августи соли 2016 гузаронида шудааст, таҳия шудааст) [Матн]: Маҷмӯаи оморӣ / Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. - Душанбе: ҶДММ Бебок, 2018. - 219 саҳ .

ҳолат баръакс аст, яъне кулли имкониятҳо ва ё захираҳо дар ихтиёрдории ҷомеаи шаҳрвандӣ аст.

Таъсир ва ё муқовимати ниҳоҳдҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ бо бекорӣ, аз ҷумла дар байни ҷавонон амалан ноаён аст, дар ҳоле ки дар кишварҳои пешрафта ташкилотҳои ғайриҳукуматӣ мустақиман дар таълим, тарбия ва тамоюли (роҳнамоии) касбӣ ба ҷавонон, махсусан дастгирии ҷавонони дорои мақоми маъюбӣ, иштирок мекунанд, то онҳо худро танҳо, нотавон ва ё осебпазир ҳис накунанд. Аҳамиятнокии ин тарзи корбарӣ дар он аст, ки ҷавонон дар рӯҳияи мустақилона пайдо кардани мавқеи касбии худ тарбия карда мешаванд.

Дигари мушкилоти иҷтимоии мубрам дар доираи муҳоҷирати меҳнатӣ (дар байни гурӯҳҳои мақсаднок) ҷой дорад, - сатҳи пасти тахассус, надоштани малакаи ва ё дараҷаи касбӣ, паст будани сатҳи дониш ва маърифати ҳуқуқӣ, надонистани забони хориҷӣ ва талаботи бозори меҳнат кишварҳое, ки ба қувваи корӣ ниёз доранд.

Дар ҷомеаи муосир муҳоҷирати меҳнатӣ на ҳамчун мушкилот, балки зарурат, қисми ҳаёти гурӯҳи муайяни одамон ба ҳисоб рафта, сатҳи рушди иқтисодӣ ва иҷтимоиро муайян мекунад. Ҳамчунин, барои баъзе гурӯҳҳо он ҷанбаҳои фарҳанг ва анъанаҳои миллиро ташкил медиҳад [1, с.99] .

Муҳоҷирати меҳнатӣ дар асл фаъолияти дорои хусусияти манфӣ нест, чуноне ки дар аксари мавридҳо он ҳамчун мушкилот эътироф ва баррасӣ карда мешавад. Муҳоҷирати меҳнатӣ тарзи ҳаёти табақаи муайяни шахсоне мебошад, ки - барои худкифоӣ, фаъолияти меҳнатӣ, соҳиби шуғл шудан ва беҳтар кардани вазъи иқтисодӣ дар ҷомеа талош мекунанд.

Дар Тоҷикистон муҳоҷирати меҳнатӣ дар даврai гузариши кишвар ба низоми нави давлатӣ ва иҷтимоӣ пайдо шуд. Ин давра, мисли дигар кишварҳои пасошӯравӣ, барои

[1] Миралиён, Қ. А. Муҳоҷирати меҳнатии ҷавонон: мушкилот ва дурнамо [Матн] / Қ. А. Миралиён // Ахбори Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, Шуъбаи илмҳои ҷамъиятӣ. - Душанбе, 2015. - № 1 (237) 2015. - С. 97-103

Тоҷикистон ғайричашмдошт буд ва боиси коҳиши иқтисодиёт ва таъминоти иҷтимоии аҳолӣ гардид. Дар баробари ин омилҳо ҷанги шаҳрвандӣ пешорӯ омад, ки ба иқтисодиёт ва худкифоии иҷтимоии кишвар таъсири дучанди манфӣ расонид.

Тоҷикистон бо аҳолии ҷавонаш кишварест дорои захира ва қувваи меҳнатӣ, 57,1 фисади аҳолӣ қишри қобили меҳнат мебошад, ки дар таносуб ба талаботи бозори меҳнат ва ё шуғл зиёд (изофа) аст [1, с.54]. Аз ин рӯ, дар баробари дигар омилҳо изофаи қувваи кории кишвар низ ба шиддати муҳоҷирати меҳнатӣ мусоидат мекунад.

Имрӯз қисми назарраси ММД-и ҷумҳурӣ аз маблағҳое иборат аст, ки дар натиҷаи фаъолияти меҳнатии шаҳрвандони ҷумҳурӣ дар хориҷа ба даст омадаанд, яъне муҳоҷирати меҳнатӣ дар рушди вазъи иқтисодии кишвар мавқеи муҳимро ишғол мекунад.

Дар айни замон, муҳоҷирати меҳнатӣ дар баробари аҳамиятнокӣ пайомадҳои дорои хусусияти манфии муайянеро ба бор овардааст, ки ин махсусан дар соҳаи иҷтимоӣ-фарҳангӣ ба назар мерасад. Мувофиқи таҳлилҳо 37,8% муҳоҷирони меҳнатӣ азм доранд, ки дар Русия ба таври доимӣ бимонанд; ҳамкорӣ байни муҳоҷирони меҳнатӣ/шаҳрвандони мо заиф аст; Ҷамъияти миллӣ ва дигар намояндагиҳо бо муҳоҷирони меҳнатӣ ҳамкории зич надоранд; 25,8% муҳоҷирони меҳнатӣ амалан ба ҳаёти ҷамъиятии кишвар таваҷҷӯҳ надоранд; 14,4% шаҳрвандони мо намедонанд, ки пас аз хатми мактаб фарзандонашонро ба кадом намуди таҳсилоти касбӣ равона созанд [2, с.10–15].

Яке аз мушкилоти асосии муҳоҷирати меҳнатӣ ин фаъолияти меҳнатии ғайрирасмии онҳо дар хориҷ, бахусус дар Федератсияи Русия мебошад. Тибқи маълумоти расмӣ шумораи муҳоҷирони меҳнатӣ дар соли 2024 ба 550 ҳазор

[1] Бозори меҳнат, 2025 [Матн] / Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. - Душанбе: 2025. – 327 с.

[2] Диаспора – шарики рушди Тоҷикистон [Матн] / Созмони байналмилалии муҳоҷират. Миссия дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе: 2014. – 149 с.

нафарро ташкил дода, аз ин беш аз 120 ҳазор (ё 21,8%) нафар фаъолияти меҳнатии ғайрирасмӣ доранд [1].

Ин мушкилот низ, аз якчанд омил иборат аст, аз ҷумла надоштани маълумоти касбии зарурӣ ва паст будани сатҳи маърифати ҳуқуқии муҳоҷирон, аз як тараф, аз тарафи дигар ба таври сунъи ташкил гардидани шароити (ҷалб гардидан ба) фаъолияти ғайрирасмӣ аз ҷониби кордиҳандагони кишварҳои будубош (қабулкунанда). Охирин бо мақсади саркашӣ кардан ва дурӣ ҷустан аз супоридани андозҳои давлатӣ ҷорӣ гардидааст, чун зимни фаъолияти расмии меҳнатӣ якчанд намуди андозҳо ситонида мешаванд.

Ҳудуди 85 фисади муҳоҷирони меҳнатӣ маълумоти касбӣ надоранд, зимнан, аксари онҳо дар гурӯҳи корҳои пастсифат ва камарзиш, аз ҷумла дар самти сохтмон 345 ҳазор нафар (64,4%) ва дар самти савдо 79,3 ҳазор навар (13,3%) фаъолият доранд, дар гурӯҳи корҳои баландмақому гаронарзиш бошад, ба мисли фаъолияти касбӣ, илмӣ, техникӣ, маъмурӣ ва ғайра ҳамагӣ то 1% машғул мебошанд [2, с.64]. Албатта, барои миллати дорои тамаддуни қадима ва таъриху фарҳанги ғанни ин рақамҳо нанговар ва ташвишовар аст.

Ҳазамон, мушкилоте, ки ҷомеаро нигарон мекунад, ин сатҳи пасти ҳифзи иҷтимоии муҳоҷирони меҳнатӣ мебошад. Чи тавре болотар зикр гардид, имрӯз гурӯҳи зиёди муҳоҷирони меҳнатӣ дар хадамоти дахлдори расмӣ ба қайд гирифта нашудаанд ва ин ба он оварда мерасонад, дар оянда онҳо аз имтиёзҳои иҷтимоӣ, бахусус нафақа фориғ мемонанд. Шумораи зиёди ҷавонон оила барпо мекунанд ва барои кор ба хориҷа мераванд, ки дар натиҷа оилаҳои носолим, талоқ, низоъҳои оилавӣ ва ғайра ба вуҷуд меоянд. Илова бар ин, шумораи зиёди фарзандони муҳоҷирони меҳнатӣ аз таҳсилоти муносиб ва нигоҳубини комли волидайн, яъне аз

[1] Россия 120 ҳазор тоҷикро ба рӯйхати вайронкунандагони қонун ворид кард [Маводи электронӣ] / Тартиби дастрасӣ: https://oila.tj/news/rossiya-120-azor-toikro-ba-rykhati-vayronkunandagoni-onun-vorid-kard

[2] Бозори меҳнат, 2025 [Матн] / Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. - Душанбе: 2025. – 327 с.

тарбияи оилавӣ фориғанд. Дар маҷмӯъ, ин ва дигар мушкилоти муҳоҷирати меҳнатӣ ба рушди ҷомеаи мо таъсири манфӣ мерасонад ва зарур аст, ки ҳарчи зудтар шиддати муҳофирати меҳнатӣ паст карда шавад.

Дар ҳошияи ин масъала насли ҷавони кишвар мавқеи муҳимро ишғол мекунад. Дар соли 2016 шумораи муҳоҷирати меҳнатӣ ба хориҷи кишвар 517 ҳазор нафар ба ҳисоб гирифта шудааст, ки 40 фисади онро ҷавонон ташкил медиҳанд [1, с.105].

Ҷавонон ҳам захираи асосии рушди иқтисодӣ ва ҳам гурӯҳи пешбарандаи муносибатҳо ва тағйиротҳои иҷтимоӣ ва технологӣ (модернизатсия) мебошанд. Тафаккури эҷодӣ, ғоявӣ, қувваи (энергияи) пуриқтидор ва фаҳмиши зуди ҷавонон барои таъмини рушди пайвастаи ҷомеае, ки онҳо дар он зиндагӣ мекунанд, хеле аҳамиятнок аст.

Ба ибораи дигар, натиҷагирӣ аз стратегияҳои иҷтимоӣ ва иқтисодие, ки насли имрӯза бо мақсади рушд интихоб кардааст, аз насли оянда вобаста аст, зеро маҳз ҷавонон барнадаи ғояҳо, назарҳо, принсипҳои ахлоқӣ, инчунин шаклҳо, усулҳо ва арзишҳои ҳаёти ҷамъиятӣ арзёбӣ мегарднад. Аз ин рӯ, вазъи иҷтимоию иқтисодии насли ҷавон, ҳамчун пуркунандаи ояндаи захираҳои инсонӣ, - ки рушди минбаъдаи иҷтимоию иқтисодии ҷомеаро таъмин мекунад, - асосан мундариҷа ва вижагиҳои ояндаро муайян мекунад ва ин вазъ (муносибат бо ҷавонон) имрӯз муайян мекунад, ки кадом ғояҳо метавонанд амалӣ шаванд ва кадоме не. Яъне, сармоягузорӣ барои оянда ин сармоягузорӣ ба насли имрӯзаи ҷавонон аст.

Масъалаи дигаре, ки ҳалли он тақозо мегардад, ин дастгирии оилаҳои ҷавон ва мутахассисони ҷавон ҷиҳати таъмин бо манзили истиқоматӣ мебошад. Тавре аз таҳлилҳои боло бармеояд дар Тоҷикистон, мисли дигар кишварҳои рӯ ба

[1] Вазъияти бозори меҳнат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон (Ҳисобот дар асоси натиҷаҳои пурсиши қувваи корӣ, ки аз 20 июл то 20 августи соли 2016 гузаронида шудааст, таҳия шудааст) [Матн]: Маҷмӯаи оморӣ / Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. - Душанбе: ҶДММ Бебок, 2018. - 219 саҳ .

инкишоф, оилаҳои ҷавон барои харидан ё сохтани манзил ва дастарсӣ ба қарзҳои бонкӣ (ипотекӣ) имконият надоранд.

Мутобиқи таҳлиҳои оморӣ 24,5 фисади аҳолӣ (64% аз шумораи умумии ҷавонон) ҷавонони синни издивоҷ мебошанд. Дар натиҷа, мушкилоти марбут ба таъминоти иҷтимоии оилаҳо афзоиш дорад, аз ҷумла норасоии манзили истиқоматӣ, сатҳи бекорӣ, низоъҳои оилавӣ ва ғайра [1, с. 25].

Яке аз мушкилоти асосии марбут ба таъмини сифати хизматрасонӣ ин норасоии кадрҳо, бахусус дар соҳаи маориф мебошад. Азбаски шароит дар шаҳрҳо нисбат ба деҳот беҳтар аст, мутахассисони ҷавон, аз ҷумла омӯзгорон фаъолияти омӯгориро дар шаҳрҳо афзалтар медонанд ва дар натиҷа гурӯҳи муайяни ҷавонон пас аз хатми муассисаҳои олии касбӣ ба макони зисти худ, яъне ба маҳал / деҳот бар намегарданд.

Гузашта аз ин, барои дастгирии мутахассисони соҳибтахассус ҷиҳати таъмин бо манзил ва дигар намудҳои дастгириҳои иҷтимоӣ дар давраи муҳоҷират ё ҳангоми интиқол ба ҷои дигари кор шароити зарурӣ фароҳам оварда нашудааст, ки боиси норасоӣ ва кам будани ҳавасмандии мутахассисони ҷавон дар низоми маориф ва идоракунӣ мегардад.

Ҳамин тариқ, бо назардошти мушкилоти мавҷуда, таҳия ва татбиқи механизми дастгирии оилаҳои ҷавон ва мутахассисони ҷавон дар таъмини шароити муносиби зиндагӣ ба онҳо мувофиқи мақсад аст, аз ҷумла тариқи татбиқи барномаҳои дастгирии иҷтимоии давлатӣ ва ҷалби ташкилотҳои молиявӣ, қарзӣ ва бонкҳо дар таъмини қарзҳои имтиёзнок (ипотекӣ) барои харид ё сохтмони манзил.

Ҳамин тариқ, татбиқи сиёсати иҷтимоии ҷавонон дар ҳолати имрӯза заиф арзёбӣ мегардад. Дар доираи татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон таҳияи механизмҳои нав ва устувори дастгирии иҷтимоии ҷавонон зарур аст. Дар ин

[1] Маҷмӯаи оморӣ шумораи аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон то 1 январи соли 2025. [Матн] / Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. - Душанбе: 2025. – 55 с.

робита, истифодаи имкониятҳо ва захираҳои мавҷуда бо муттаҳид кардани талошҳои ҳамаи ҷонибҳои манфиатдор - ҷомеаи шаҳрвандӣ, бахши хусусӣ ва ҳокимияти давлатӣ аҳамиятнок аст.

1.3.1.6 Таъмини ҳуқуқ ва манфиатҳои ҷавонон

Сиёсати давлатии ҷавонон бар он асос ёфтааст, ки ҳама гуна ҳуқуқ ва озодиҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ, сиёсӣ ва фардии шаҳрвандони ҷавон, ки дар Конститутсия ва дигар санадҳои қонунгузории амалкунандаи Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар шудаанд, бояд эътироф карда шаванд. Пеш аз ҳама, Ин ҳангоми татбиқи амалии ҳамаи ҳуқуқ ва манфиатҳое, ки қонунгузорӣ дар ҷомеаи муосир нисбат ба ҷавонон муайян кардааст, ба назар гирифта мешавад.

Ҷавонон бинобар мавқеи иҷтимоию ҳуқуқии маҳдуди худ ҳамарӯза ба фишор ва ё таъсиррасонии манфии - «ҳукмфармоии» қишри калонсол дучор мешаванд. Ин муносибатҳо ҳамчун меъёрҳои умумиҷтимоии қабулшуда ва дорои хусусияти рафторӣ, равонӣ ва физиологӣ дар раванди тарбияи насли наврас ба таври васеъ амалӣ мегарданд. Мувофиқан, ҳамчун вокуниш дар ҷомеа афзоишёбии падидаҳои манфӣ дар байни ҷавонон мушоҳида мегардад, ки мо онро муфассалтар баррасӣ хоҳем кард.

Албатта, дар шароити тарбияи ҷавонон то ба замони қобили амал гардидани онҳо татбиқи василаҳои фармоишии тарбиявӣ раво аст, аммо аз онҳо набояд сӯиистифода кард.

Дар муҳити ҷавонон дар шароити ҷомеаи муосир дар баробари мушкилоти асосии ҳуқуқӣ рафтори номатлуб ё манфии ҷавонон афзоиш меёбад, ки ин боиси афзоиши ҳуқуқвайронкунӣ, ҷиноятқорӣ, танфурӯшӣ, нашъамандӣ ва ғайра мегардад.

Рафтори номатлуб, ин амал ва кирдори шахсест, ки ба меъёрҳо, интизориҳо ва вазифаҳои муқарраршуда ё мавҷудаи иҷтимоӣ дар ҷомеа мувофиқат намекунад.

Умуман, муносибатҳои иҷтимоӣ дар ҷомеа ба ду маъно фаҳмида мешавад: 1) мусбат, ки ба рушди устувори низоми

муносибатҳо, тақвияти сатҳи ташкилии онҳо ва таҳким бахшидан ба рафтори мутташаккилона мусоидат мекунанд, ба мисоли фаъолияти эҷодкорӣ, илмӣ, идоракунӣ, ихтироот ва ғайра ва 2) манфӣ, ки ба ташаккул ё рушди низоми муносибатҳо халал мерасонад ва монеъ мегардад, аз қабили, тундгарой, хурофот, экстремизм, ҷиноятқорӣ, нашъамандӣ, танфурӯшӣ ва ғайра.

Фарқи байни рафторҳои мусбат ва манфӣ дар он аст, ки рафтори аввалӣ созанда аст, дар ҳоле ки рафтори дуюмӣ харобиовар мебошад. Аммо, муаммо дар он аст, ки яке бе дигаре вуҷуд дошта наметавонад; яъне онҳо бо ҳам алоқаманданд. Аз ин рӯ, аз замони пайдоиши инсоният дар ҷаҳон некӣ ва бадӣ, бесарусомонӣ ва тартибот, ахлоқ ва бадахлоқӣ ва ғайра дар муборизаи абадӣ вуҷуд дорад.

Таҳқиқот нишон медиҳанд, ки муносибат ба рафторҳои ғайриахлоқӣ дар байни гурӯҳҳои ҷавонон баъзан фарқ мекунад. Гурӯҳи муайяни ҷавонон дуздӣ, зӯроварӣ, ғорат, қалобӣ, танфурӯшӣ ва роҳзаниро то андозае ҷиноят намешуморанд. Яъне, нерӯ ва ё диди равонии онҳо хароб гардида, бадро бо нек омехта намуда, аз амалу рафторҳои бадахлоқонаи хеш ҳаловат мебаранд.

Оқибатҳои манфии шинос шудан ба саҳнаҳои бераҳмӣ ва зӯроварию таҷовуз дар воситаҳои телевизион ва Интернет ба неруи равонии кӯдакон ва ҷавонон зарба зада, онҳоро ба тақлидкорӣ ва намоиш додани худ ба мисли «қаҳрамонҳо»-и дӯстдошта такон медиҳанд. Робитаи эҳсосотӣ бо бузургқаҳрамонҳои беҳамто, саргузаштҳои ошиқӣ, задухӯрдҳо ва муборизаҳо эътиқод ва эътимодеро ба вуҷуд меоранд, ки танҳо тавассути истифодаи қувваи ҷисмонӣ метавон ба муваффақият ва хуб гардидани сатҳи зиндагӣ ноил шуд. Дар натиҷа, шахси ҷавон аксар вақт ба ҳолате (интихобе) рӯбарӯ мешавад: кӣ бояд шавад, қурбонӣ ё ҷиноятқор? Бисёриҳо роҳи дуюмро интихоб мекунанд ва сабаби ин интихоб асосан аз «таваҷҷуҳи» насли калонсол маншаъ мегирад.

Дар байни наврасон ва ҷавонон, аз ҷумла ятимон ва кӯдакони кӯчагард ҳолатҳои зиёди ҷиноятҳо, аз қабили дуздӣ, роҳзанӣ, ҳамла, зӯроварӣ, қочоқи маводи мухаддир ва ғайра ба қайд гирифта шудаанд. Дар солҳои охир, ҷиноятқории ҷавонон, бахусус дар байни ноболиғон афзоиш ёфта истодааст. Дар соли 2024 шумораи ҷиноятҳои бақайдгирифташуда 22315 ҳазор ҳолатро ташкил медиҳад, ки аз ин 3964 ҳолат (17,7%) ба ҷавонон рост меояд. Мутаассифона, ҳолати зиёди ҷиноятҳо аз ҷониби ноболиғон содир карда мешаванд, ки ин хеле нигаронкунанда аст [1].

Сабабҳои асосии ҷиноятқории ҷавонон рафтори номатлуб ва одатҳои бад мебошад. Тибқи таҳқиқоте, ки аз ҷониби Маркази ҷумҳуриявии иттилоот ва роҳнамоии ҷавонон гузаронида шуда буд, ҷавонон чунин рафторҳоро манфӣ арзёбӣ мекунанд: таҳқир (64,9%), кашидани тамоку (бинӣ) (63%), таҷовуз (61%), танфурӯшӣ (57%) ва ғайра [2, с.7–9].

Тавре аён аст, таҷовуз сеюмин шакли маъмултарини рафтори номатлуб арзёбӣ мегардад, дар ҳоле ки маъмултар тамокукашӣ ва таҳқири касе мебошад.

Ба саволи «Шумо кадом намудҳои рафтори номатлубро амалӣ кардаед?» ҷавобҳо чунин буданд: 25%-таҳқир кардан, 16%-корҳои аблаҳона кардан, 13%-беандеша рафтор кардан, 12%-роҳзанӣ, 10%-амалҳои зӯроварӣ, 7%-тамоку кашидан, машрубот нӯшидан ва 5%-маводи мухаддир истеъмол кардан.

Новобаста аз он ки маълумоти таҳлилии боло каме кӯҳна шуда бошад ҳам, вазъ ҳоло ҳам беҳбудиро талаб мекунад, рафторҳои номатлуб ва намудҳои ҳуқуқвайронканӣ қариб ки тағйир наёфтааст.

---

[1] Самтҳои фаъолияти раёсати огоҳонӣ ва пешгирии ҳуқуқвайронкунӣ дар байни ноболиғон [Маводи электронӣ] / Тартиби дастрасӣ - https://www.mvd.tj/7350-samtoi-faolijati-korii-raesati-ogoon-va-peshgirii-uuvajronkun-dar-bajni-nobolion-va-avononi-vkd-tarbijai-avonon-dar-ruijai-vatandstiju-vatanparast.html

[2] Вазъи ҷиноятқорӣ дар байни ҷавонон [Матн]: Бюллетени иттилоотӣ / Маркази ҷумҳуриявии иттилоот ва роҳнамоии ҷавонон . – Душанбе : 2014. – 52 с .;

Яке аз ҷанбаҳои муҳимтарини тарбияи ҷавонон иштироки доимии волидон дар ҳаёти онҳо ба ҳисоб меравад. Набудани робитаи самии эҳсосот ва ё меҳрубонӣ байни ҷавонон ва волидон дар оила метавонад ба осеби равонии бебозгашт оварда расонад, ки дар натиҷа ба рафтори хашмгинона ва бадахлоқонаи шахси ҷавон боис мегардад. Чуноне, ки олими Ғарб, Б.Спок иброз кардааст: «Ҷиноятқорон аз ҳисоби он кӯдаконе ба воя мерасанд, ки на аз муҷозоти аз ҳад зиёд, балки аз набудани муҳаббат азоб мекашанд» [1, с.226]. Муҷозот на танҳо таҷовузро (зӯроварио) аз байн намебарад, балки онро ташвиқ менамояд ва тақвият мебахшад, - инро озмоишҳои зиёди байни кӯдакон ва таҷрибаҳои алоқаманди анҷомдода, тасдиқ мекунанд. Мутобиқи таҳлилҳо аксар афроде, ки ба ҷиноятҳои таҷовузкорона даст задаанд, дар айёми кӯдакӣ аз ҷониби волидон ва дигар калонсолон таҳқир, таҷовуз ва амалҳои дигари номатлубро дидаанд.

Дар ҳақиқат, агар дар муносибати волидайн ва фарзанд меҳр, муҳаббат ва ҳамдигарфаҳмӣ кам бошад ё набошад, кӯдак хашмгин ва ё бадхӯй (бадахлоқ) ба воя мерасад. Зимнан, ин хашм ва бадхӯӣ на танҳо ба волидон, балки ба муҳити иҷтимоӣ, мактаб ва дӯстони ӯ низ нигаронида мешавад.

Вақтҳои охир бинобар паст будани сатҳи нигоҳубини кӯдакон аз ҷониби волидон ва сатҳи пасти дониши ҳуқуқӣ ва сиёсӣ, ҷавонон бештар ба ҳаракатҳои гуногуни иртиҷоӣ ҳамроҳ шуда истодаанд. Дар ин робита, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар Паёми худ ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон иброз мекунад: «*Дар солҳои охир терроризм ва экстремизм ба як таҳдиди ҷаҳонӣ табдил ёфта, ҷаҳони муосирро нигарон мекунад. Афзоиши ҷиноятҳои дорои хусусияти экстремистӣ ва террористӣ ба густариши терроризми байналмилалӣ, фаъолшавии унсурҳои радикалӣ, ҷалби ҷавонон ба созмонҳои*

[1]Лисовский, В. Т. Сотсиологияи ҷавонон: китоби дарсӣ [Матн] / В. Т. Лисовский. - Санкт-Петербург: Нашриёти Донишгоҳи Санкт-Петербург, 1996. - 460 саҳ.

экстремистӣ ва террористӣ ва иштироки онҳо дар низоъҳои мусаллаҳона дар кишварҳои хориҷӣ мусоидат мекунад»[1].

Дар ҳақиқат, имрӯз мушкилоти экстремизм ва терроризм на танҳо як масъалаи миллӣ, балки ба як масъалаи ҷаҳонӣ мубаддал гардидааст, зеро он аз марзҳо, фарҳангҳо ва миллатҳо фаротар доман дорад. Аммо, дар кишварҳое ба монанди Тоҷикистон, ки аҳолии он ҷавон аст, бояд ба омилҳои номатлуб дар байни ҷавонон таваҷҷӯҳи бештар зоҳир карда шавад, зеро онҳо боиси рушди ҷиноятқорӣ, экстремизм ва дигар рафторҳои манфии иҷтимоӣ мегарданд.

Дар робита ба ин, дар ҳошияи рушди сиёсати давлатии ҷавонон фаъолсозии ниҳодҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ, соҳаи маориф, фарҳанг ва тарбияи идеологии ҷавонон таҳияи низоми ягонаи таъмини ҳифзи ҳуқуқ ва манфиатҳои ҷавонон зарур аст, то инки дар самти муқовимат ба омилҳои номатлуб ва тундгароии шаҳрвандони ҷавон тадбирҳои тарбияи - рафторӣ, фарҳангӣ, ватандӯстӣ, худшиносӣ ва худогоҳии ҷавонон ба таври муназзам таҳия ва амалӣ гардонида шаванд.

1.3.1.7 Вазъи иқтисодии ҷавонон

Вазъи иқтисодии ҷавонон асосан аз сатҳи шуур, маърифат ва рафтори онҳо вобаста аст. Шуур на танҳо хусусият ва сифати фаъолияти инсонро муайян мекунад, балки ҳангоми интихоби воситаҳои ноил шудан ба ҳадафҳои гузошташуда ба мавқегирии маънавӣ низ мусоидат мекунад. Одатан шуури иқтисодӣ бо доираи объекти алоқаманд маҳдуд аст, аммо ҳамчун як шакли шуур, он дорои ҳамаи хосиятҳои табиӣ мебошад, аз ҷумла ҳушдор намудан аз ниёзҳо, талабот, арзишҳо ва манфиатҳо. Тавре маълум аст, маҳз ҳамин ҳушдорсозӣ ва ё огоҳонӣ шакли аслии муносибати фаъол ва интихоби инсонро нисбат ба шароити муҳити зист ифода мекунад.

[1]Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон [Манбаи электронӣ] – Душанбе, 2016. – Тартиби дастрасӣ: http://president.tj/ru/node/13747

Таҳқиқотҳо нишон медиҳанд, ки рафтори инсон аз дар асоси таъсири мутақобилаи байни шуур ва воқеият муайян карда мешавад, ки ба ташаккулёбии арзишҳои ҳаётӣ таъсир мерасонад ва баръакс, арзишҳои аллакай ташаккулёфта асосан ба дарки воқеият боис мегарданд. Дар робита ба ин, баррасии ҷанбаҳои иҷтимоии ташаккули иқтисоди бозорӣ аҳамияти хосса пайдо менамояд.

Зимнан, вазъи иқтисодии ҷавононро танҳо дар ҳолати мутобиқшавии онҳо ба талаботи давраи гузариш - иқтисоди бозоргонӣ беҳтар кардан мумкин аст, ки ин, дар навбати худ, аз рафтори дуруст, малака ва дониши андӯхтаи онҳо вобаста аст.

Аксарияти аҳолии Тоҷикистонро оилаҳои серфарзанд ташкил медиҳад. Тибқи як таҳқиқоти демографӣ ва тиббӣ, ба ҳар зан 4,8 кӯдак рост меояд, яъне ҳар як оила ба ҳисоби миёна 5-6 фарзанд дорад [1, с.13]. Ин маънои онро дорад, ки сарфи назар аз вазъи ноустувори иқтисодӣ афзоиши сатҳи таваллуд ҷой дорад. Бо вуҷуди ин, даромади миёна ба сари ҳар нафар 1174 сомонӣ (124 доллари ИМА) дар як моҳ аст, ки ба воқеияти вазъи даромад ва хароҷоти оила мутобиқат намекунад. Зеро, ба аксари оилаҳо 1-2 нафар шуғлманд, даромад бадастоваранда, аммо 5-6 нафар истеъмолкунанда рост меояд [2, с.48].

Дар ин масъала дар Гузориши Рушди Ҷаҳонӣ «Рушд ва Насли оянда», ки соли 2007 нашр шудааст, иброз мегардад, ки: «*Ҷавонони имрӯза коргарони фардо, соҳибкорон, волидон, шаҳрвандони фаъол ва албатта, пешвоёни ҷомеа мебошанд. Аз сабаби коҳиши сатҳи таваллуд, ҷавонони имрӯза нисбат ба - насли волидонашон фарзандони камтар хоҳанд дошт. Ин, дар навбати худ, метавонад ба афзоиши босуръати рушди иқтисодӣ тавассути афзоиши саҳми аҳолии қобили корӣ ва ҷамъоварии*

[1] Маҷмӯаи омории шумораи аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон то 1 январи соли 2025. [Матн] / Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. - Душанбе: 2025. – 55 с..

[2] Тоҷикистон дар рақамҳо, 2025 [Матн] / Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. - Душанбе: 2025. – 167 с.

пасандозҳои оилавӣ хизмат кунад. Кишварҳои сарватманд ва камбизоат бояд ин имкониятро пеш аз он ки дар натиҷаи пиршавии аҳолӣ аз даст дода шавад, истифода баранд. Ин ба ноил шудан ба суръати баланди рушди иқтисодӣ ва таъмини коҳиши боз ҳам бештари камбизоатӣ мусоидат мекунад».

Дар шароити Тоҷикистон, ки сатҳи таваллуд афзоиш меёбад, ин масъала – банақшагирии оила ва танзим намудани (коҳиш додани) сатҳи таваллуд, – ба рушди динамикии иқтисодӣ ва дар натиҷа, беҳтар шудани вазъи иҷтимоӣ ва дигар манфиатҳо имконпазир мегардад.

Дар ҳақиқат, бо пеш гирифтани ҳадаф ҷиҳати сармоягузорӣ ба ҷавонон ба таҳсилоти онҳо, танзим ва банақшагирии оила, тарзи ҳаёти солим ва иштироки онҳо дар дигаргунсозиҳои (рушди) сиёсӣ, иҷтимоӣ, иқтисодӣ ва фарҳангӣ мо мтеавонем ба рушди динамикӣ ва устувори ҷомеа бирасем.

Рушди иқтисодии ҷавонон асосан аз худи ҷавонон, рафтори онҳо, мутобиқшавии онҳо ба шароити гузариш ба иқтисоди бозорӣ ва шуғлнокии онҳо дар ҳошияи ташаббускорӣ ва тавсеа қобилиятнокии худ вобаста аст. Имрӯз барои таҳким бахшидани худташаккулёбӣ ва худшиносии ҷавонон, дарёфти мавқеъ дар зиндагӣ корҳои зиёде анҷом дода шудаанд. Ин навбат, зарур аст, ки тақлиду пайравии насли калонсолро як тараф гузошта, шахси ҷавон бояд худ чора андешад, ҳомии ояндаи зиндагӣ худ бошад, ба муассисаҳои таълимии касбии мувофиқ дохил шавад, тахассус омӯзад ва малакаҳои касбии муосирро аз худ кунанд.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ҳолати имрӯза барои шуғли ҷавонон шароити зарурӣ фароҳам оварда шудааст. Имрӯз ҳар як ҷавоне, ки дорои малакаҳои зарурӣ аст, метавонад соҳибкории (тиҷорати) худро диҳад, ширкат кушояд, корхона созад, хадамоти иҷтимоӣ ва ғайра ташкил намуда, ҳамзамон шумори зиёди ҷавононро ба кор ҷалб кунад.

Дар ҷомеаи муосир, дар аксари кишварҳо яке аз манбаъҳои асосии даромади оила фаъолияти соҳибкорӣ мебошад. Ин намуди фаъоляит роҳи осонтарини ба даст овардани шуғл аст, зеро он бисёрҷанба буда, хадамоти гуногуни кушодаро фаро мегирад ва ё ба бозори меҳнат пешниҳод менамояд ва барои ҳар касе, ки хоҳиш, дониш ва малака зарурӣ, ҳатто заминавӣ барои оғоз кардани тиҷорати худро дорад, дастрас аст.

Дар шароити Тоҷикистон, дар давраи гузариш гурӯҳи зиёди шаҳрвандон ба тиҷорати хурд рӯ оварданд. Истеҳсолот рушд карда истода, коргоҳҳо ва корхонаҳои хурд, хоҷагиҳои хусусӣ ва ширкатҳои гуногун таъсис дода шуданд. Имрӯз соҳибкорӣ яке аз манбаъҳои асосии даромади аҳолии кишвар ва тамоми иқтисодиёти миллӣ ба ҳисоб меравад.

Аммо, масъалаи омӯхтан ва ё аз худ кардани рисолати воқеии соҳибкорӣ, аз ҷумла таҳким бахшидани сатҳи дониш ва малака барои пешбурд, рушд ва васеъ гардонидани тиҷорати худ дар байни ҷавонон ҳанӯз ташвишовар боқӣ мемонад. На ҳама дар бораи фаъолияти соҳибкорӣ дониш ва малакаи зарурӣ доранд, аксар ин заруратро дарк намекунанд ва гурӯҳе низ ҳаст, ки ба ғизои маънавӣ (дониш) майлу хоҳиш надоранд. Илова бар ин, монеаҳои муайяни қонунгузорӣ ва анъанавӣ дар роҳи рушди соҳибкорӣ мавҷуданд, ки ногузир ба соҳибкорони умедбахш, яъне ҷавонон таъсири манфӣ мерасонанд. Қонунгузорӣ то ҳанӯз як механизми устувор ва ё ҷолиби ҳавасмандгардонии соҳибкорони ҷавони умедбахшро ба таври возеҳ муқаррар накардааст. Мисол, дар шароити ҳамсоякишвари мо, Чин, соҳибкор нафаре дониста мешавад, ки агар худ ва як нафари дигарро бо ҷойи корӣ таъмин намояд; мувофиқан ба ин гурӯҳи соҳибкорон имтиёзҳои гуногун, ибтидо аз давраи донишҷӯӣ то ба зинаи устувории фаъолият, муқаррар карда мешавад, яъне ҳокимияти давлатӣ ҳамроҳи доимии шахси соҳибкор аст.

Зимнан, шумори зиёди соҳибкорон ин хазинаи пури давлат аз ҳисоби андозҳо арзёбӣ мегардад.

Мтобиқи таҳқиқоти «Диаспора – шарики рушди Тоҷикистон» фазои соҳибкорӣ дар Тоҷикистон барои ҷалби фаъоли сармоягузорони дохилӣ ноустувор аст. Ҳудуди 55 фисади муҳоҷирони меҳнатӣ хоҳиши оғоз кардани тиҷорат дар Тоҷикистонро надоранд; илова бар ин, 56,7 фисади онҳо ҳатто бо қарзҳои бефоиз намехоҳанд машғули соҳибкорӣ шаванд. Дар гузориши расмии Форуми ҳамватанон дар бораи «Ҷалби диаспора барои рушди миллӣ» омилҳои асосие, ки - мақомоти дахлдори ҳокимияти давлатӣ бояд ба назар гиранд, муайян карда шудаанд. Масалан, 33 фисади муҳоҷирони меҳнатӣ бинобар сабаби мавҷуд будани фасод (коррупсия), 31% - ноустувории иқтисодӣ ва 22 фисад бинобар паст будани сатҳи эътимод намехоҳанд ба рушди Тоҷикистон саҳмгузор бошанд [1, с.38]. Албатта, то андозае ба ин маълумот розӣ нашудан мумкин аст, чун он 11 сол қабл ҷамъоварӣ гардидааст, аммо онро мушоҳида кардан мумкин аст, ки воқеан, то ҳол ягон низоми сармоягузорӣ ва ё бақайдгирии саҳмгузории муҳоҷирони меҳнатӣ ба фаъолияти соҳибкорӣ дар Тоҷикистон ташаккул наёфтааст.

Ин маънои онро дорад, ки дар ҳақиқат дар ҷомеа гурӯҳи мушкилоте вуҷуд доранд, ки монеи рушди соҳибкорӣ дар ҷумҳурӣ мешаванд ва дахолати мақсаднок зарур аст.

Дар робита ба ин, шахсони ҷавонро мебояд тиҷорати худро ташкил намоянд, малакаҳои заруриро ба даст оварда, касбу ихтисоси дуруст ва муносибу мувофиқ ба бозори меҳнатро интихоб намоянд. Ҳамзамон, ҳокимияти давлатӣ бояд барои рушди соҳибкории ҷавонон ҳарчи бештар шароит фароҳам оварад ва барои ниҳодҳое, ки ингуна ташаббусҳоро дастгирӣ мекунанд имтиёзҳои мушаххас ва натиҷабор муқаррар созад.

Яке аз ҳадафҳои асосии рушди фаъолияти соҳибкорӣ ва ташкили ҷойҳои нави корӣ барои ҷавонон, ин таъсиси механизми муосир барои дастгирии барномаҳои тиҷоратии

[1] Диаспора – шарики рушди Тоҷикистон [Матн] / Созмони байналмилалии муҳоҷират. Фаъолият дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе: 2014. – 149 с.

соҳибкорон ва шаҳрвандони ҷавоне, ки соҳиби тиҷорати муайян ҳастанд, арзёбӣ мегардад. Бинобар он, ки аксарият дар деҳот зиндагӣ мекунанд, дар самти рушди фаъолияти соҳибкорӣ дар байни ҷавонон намудҳои гуногуни соҳибкориро роҳандозӣ кардан мумкин аст, масалан таъсиси хоҷагиҳои ёрирасони боғдорӣ, парвариши картошка, ҷамъоварии асал ва дигар корҳои деҳот.

Барои ҳавасмандгардонии соҳибкорони ҷавони оянда таъсиси механизми дастгирӣ ва омодасозии (таълиму тарбиявӣ, таъмини шароити маишӣ, маблағгузории) соҳибкорони ҷавон ҳангоми дохил шудан ба муассисаҳои таҳсилоти касбӣ мувофиқи мақсад хоҳад буд. Дар давоми таҳсил соҳибкорони ҷавонро (ояндаро) метавон ба гурӯҳҳо тақсим кард ва дар самти таъсиси корхонаҳо, коргоҳҳо ва татбиқи фаъолияти муосири соҳибкорӣ омӯзиш дод.

Бешубҳа, барои ноил шудан ба ин ҳадаф, рушди соҳибкории ҷавонон, пеш аз ҳама истифодаи шароити мавҷуда, захираҳои сармоягузории дохилӣ ва ҷалби сармоягузории хориҷӣ зарур аст. Аз ин рӯ, зарурати роҳандозӣ намудани лоиҳаҳои иҷтимоӣ (грантҳо) ва татбиқи самараноки фармоишҳои иҷтимоии давлатӣ, ҳамчунин маркази омодасозии лоиҳаҳои тиҷоратӣ, аз ҷумла дар ҳошияи рушди хизматрасониҳои рақамӣ ва инноватсионӣ барои ташкили фаъолиятҳои соҳибкорӣ ва тиҷоратии ҷавонон ба миён омадааст. Ин ташаббус, дар навбати худ метавонист ба шуғлнокии ҷавонон тавассути рушди тиҷорати хурду миёна таъсири мусбат расонад.

Зарур аст, ки имкониятҳо, захираҳо ва иқтидори бахши тиҷорат, ҷавонон ва ҷомеаи шаҳрвандӣ ҳамчун як ниҳоди муштарак муттаҳид карда шаванд ва дар заминаи таҳияи сиёсати давлатии ҷавонон лоиҳаҳои муштараки иҷтимоию иқтисодӣ ва мутақобилан судманд таҳия ва амалӣ карда шаванд.

1.3.1.8 Тарбияи ватандӯстӣ ва шаҳрвандии ҷавонон

Тарбияи ватандӯстӣ, шаҳрвандӣ, худшиносӣ ва худогоҳии ҷавонон унсури асосии сиёсати давлатии ҷавонон мебошад. Аз ин рӯ, Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳанӯз соли 1995 «Барномаи тарбияи ҷавонони Тоҷикистон дар рӯҳияи ватандӯстӣ ва эҳтиром ба рамзҳои давлатӣ»-ро қабул кард.

Ташаккул ва талқин намудани тарбияи шаҳрвандӣ ва ҳамчун мерос гузоштани усулҳои хоси тарбиявӣ ба наслҳои оянда асоси раванди иҷтимоишавӣ – азхудкунии арзишҳо, эътиқодҳо, меъёрҳо, анъанаҳо ва дастовардҳои наслҳои қаблӣ мебошад.

Дар шароити муосири ҳаракати шадиди равандҳои иҷтимоӣ дар ҷомеа, тарбияи ҷавонон бояд дар якчанд ҷанба баррасӣ карда шавад, ки ба сатҳ ва самти худамалисозии шаҳрвандӣ мутобиқат кунад. Ин равишро ҳамчун ҷанбаи аҳамиятноки фаъолияти шаҳрвандии ҷавонон, таҷассумкунандаи амалҳои воқеии ангезаҳо, ниёзҳо ва малакаҳои дорои хусусияти фарҳангӣ фаҳмидан мумкин аст.

Давраи гузариши кишвар ба иқтисоди бозорӣ ва дар натиҷа тағйир ёфтани баъзе арзишҳои миллӣ наметавонист боиси пайдо шудани вазъияти номутобиқшавии иҷтимоӣ ва ноумедӣ дар байни аҳолӣ гардад, ки ин ба ҷаҳони арзишҳои хоси ҷавонон таъсири мустақим гузошт. Ҷустуҷӯи мавқеи худ дар ҷомеаи муосир, тамаркуз ба пешрафти босуръати мавқеъгирӣ, ҳамзамон, номутобиқшавии шадиди иҷтимоӣ ва ғайра ба махсусияти фарҳангии худамалигардии ҷавонон боис гардид.

Асоси тафаккури нави сиёсӣ ва фарҳангии ҷавононро ғояи таҳкими истиқлолияти давлатӣ, ваҳдат ва ҳувияти миллӣ, эҳсоси ватандӯстӣ ва муҳаббат ба Ватан, таъмини амнияти давлат ва миллат, ҳифзи якпорчагии қаламрав ва манфиатҳои миллӣ ташкил медиҳад.

Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон зимни суханронии худ дар мулоқот бо ҷавонони ҷумҳурӣ, 21 майи соли 2005 қайд кард: «*Ба андешаи ман, рафтор, амал ва сатҳи фарҳанги*

ҷавонон ва наврасони мо дар даҳ-дувоздаҳ соли охир ба таври назаррас беҳтар шудааст; эҳсоси худшиносӣ ва ифтихори миллӣ дар байни онҳо тақвият меёбад ва мо аз ин хеле қаноатмандем. Мо бояд инро ҳамчун як падидаи мусбат ва рӯҳбаландкунанда арзёбӣ кунем ва ба густариши он саҳм гузорем» [1].

Дар ҳақиқат, агар солҳои 1990-ро ба ёд орем, ба кӯчаҳо баромадан ғайри қобили қабул буд; ҷавонон бе ягон сабаб таҳқир мекарданд, нисбат ба роҳгузарон амалҳои зӯроварона анҷом медоданд ва ғайра. Ҳеҷ кас интизор набуд, ки пас аз муддате ин вазъият, ки аз сабаби сатҳи пасти фарҳанги ҷавонон ва камдонишии калонсолон ба вуҷуд омада буд, тағйир ёбад. Ва акнун, бо назардошти рафтори ҷавонони имрӯза ба ёд овардани он рӯзҳои даҳшатнок қобили хоҳиш нест; мо бояд ба ҷавонони имрӯза эҳтиром гузорем.

Нақши дин дар тарбияи ҷавонон дар Тоҷикистон мақоми хоса дорад. Дар Тоҷикистон беш аз 90% аҳолӣ, аз ҷумла ҷавонон мусалмонанд. Онҳое, ки асли дини Исломро медонанд, анъанаҳо ва расму оинҳои диниро риоя мекунанд, тарзи зиндагии нисбатан беҳтар, мутавозин, таҳаммулпазир ва бофарҳанг доранд.

Бо вуҷуди ин, муносибатҳои байни калонсолон ва насли ҷавон мураккаб боқӣ мемонанд. Тибқи таҳлилҳо 57 фисади ҷавонон иброз (нигаронӣ) кардаанд, ки калонсолон ба онҳо беэҳтиромӣ мекунанд ё ҳасад мебаранд ва 23,4 фисади ҷавонон аз ҷониби калонсолон мавриди хушунат қарор гирифтаанд [2, с.15].

---

[1] Раҳмонов, Э. Ватани худро дӯст доред, эҳтиром кунед ва ҳифз кунед: Суханронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар мулоқот бо намояндагони ҷавонони ҷумҳурӣ, 21 майи соли 2005 [Матн] / Э. Раҳмонов - Душанбе: Деваштич, 2005. - 49 с.; Исаев, Д. Н. Тарбияи ҷинсӣ ва психогигиенаи ҷинсӣ дар кӯдакон (русӣ) [Матн] / Д. Н. Исаев, В. Е. Каган // Ҷавонони Русия: Феҳристи библиографӣ/РГУБ. - М., 1995. - шумораҳои 1-4. - С. 154-162; Сиёсати ҷавонон (русӣ) [Матн]: Бюллетени иттилоотӣ / Институти ҷавонон. - М .: Socium, 1996. - № 127.

[2] Барномаи рушди хизматрасониҳои дӯстона барои ҷавонони номуташаккил [Матн]: Ҳисобот дар бораи натиҷаҳои татбиқ / Маркази ҷумҳуриявии иттилоот ва роҳнамоии ҷавонон. - Душанбе, 2006. - 35 с.

Ингуна муносибати калонсолон нисбат ба ҷавонон асосан хоси ҷомеаи асримиёнагӣ аст, аммо барои рушди ҷомеаи муосир ин равишро мебояд тағйир дод ва шароиту имкониятҳои худташаккулёбӣ ва худамалигардиро барои насли ҷавон бояд фароҳам овард.

Ҷавонон вақтхуширо дӯст медоранд: мусиқӣ, рақс, кино ва ғайра. Дараҷаи худамалисозии фароғатӣ (майл ба фароғат) ҷавононро ба гурӯҳҳои хос аз рӯи синну сол ва мавқеи иҷтимоӣ ҷудо мекунад. Самти фароғатӣ дар қиёс ба самти робитавӣ (муошират бо дӯстон) асосан вазифаи вақтхушӣ ва ё бекоргардиро иҷро мекунад. Дар ҳоле ки вазифаҳои маърифатӣ ва эвристикӣ (ҷустуҷӯӣ) умуман амалӣ намешаванд ё ба таври нокифоя амалӣ мешаванд.

Имрӯзҳо маконҳои вақтхушии ҷавононро асосан дискоклубҳо ва марказҳои фароғатӣ ташкил медиҳанд, ки ба таври номуносиб (талқини бадахлоқӣ) фаъолият мекунанд. Дискоклубҳо одатан аз соати 10-и шаб то 5-и субҳ фаъолият мекунанд, воридшавии ҳам ҷавонон ва ҳам калонсолон озод аст, яъне ягон маҳдудият вуҷуд надорад. Аксар вақт дар ин маконҳои фароғатӣ шумораи зиёди ҷавонон бо падидаҳои гуногуни манфӣ пешорӯ меафтанд, аз ҷумла нашъамандӣ, фоҳишагӣ, хатари гирифтор шудан ба сироятҳои ҷинсӣ ва ғайра. Ин маконҳо манбаи асосии паҳншавии бемориҳои махсусан хатарнок дар байни ҷавонон арзёбӣ мегардад.

Иштироки ҷавонон дар ҳаёти фарҳангӣ, ахлоқӣ ва сиёсии ҷомеа мутаносибан паст аст. Назарсанҷие, ки аз ҷониби Маркази ҷумҳуриявии иттилоот ва роҳнамоии ҷавонон гузаронида шудааст, нишон медиҳад, ки танҳо сеяки ҷавонон медонанд, ки бо иштирок дар маъракаҳои интихоботӣ метавонанд ба тағйироти сиёсии кишвар саҳм гузоранд.

Ҳамин тариқ, метавон хулоса кард, ки бо дарназардошти ҳифзи мероси фарҳанги миллӣ, дар ҳошияи пешрафти ҷомеаи демократӣ ва дар заминаи татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон таҳияи механизмҳои нав ва устувори тарбияи ватандӯстӣ, шаҳрвандӣ, худшиносӣ ва худогоҳии ҷавонон, фаро

гирифтани шаҳрвандони ҷавон бо хизматрасониҳои гуногуни фарҳангӣ, таълимӣ ва иттилоотии пайваста зарур аст.

1.3.1.9. Рафтори шоиста ва фарҳанги ҷавонон

Ҳар як халқ, миллат бо фарҳанг, илм, санъат ва тамаддуни худ дар саҳифаҳои таърих сабт мегардад. Ҷаҳониён иттлоъ доранд, ки мардуми тоҷик таърих ва фарҳанги ғанӣ, инчунин санъат ва адабиёти беназир дорад.

Аз ин рӯ, василаи асосии баланд таҳким бахшидани тафаккури шаҳрвандӣ барои ҷавонон ин рушди маданияти сиёсӣ, дониши ҳуқуқӣ ва омӯзиши таърихи ғании миллати худ ба ҳисоб меравад.

Мардуми Тоҷикистон, аз ҷумла ҷавонони солҳои 90-ум рӯзҳои даҳшатноки ҷанги таҳмилии шаҳрвандиро аз сар гузаронидаанд, ки дар ҳаёти сокинон ҳамчун хотираи андӯҳбор ҷой дода шудааст. Ин ҷанг дар байни ҷавонон падидаҳои зиёди манфиро ба вуҷуд овард, ки дар солҳои баъдӣ ба тарбия ва фарҳанги ҷамъиятӣ таъсир расонид. Дар он солҳо умуман дар бораи тарбия ва фарҳанг ҳарф задан душвор буд, зеро аксари одамон доимо зери андешаи «зинда мондан» ҳаёт ба сар мебурданд. Азнаварзёбикунии арзишҳо сурат мегирифт ва насли калонсол аз таъсири тарбиявӣ расонидан ба насли ҷавон худдорӣ мекард. Барои ҷавонони имрӯза ҷанги шаҳрвандии гузашта ва бетарафӣ дар тарбияи фарзанд як афсона аст; онҳо тасаввур карда наметавонанд, ки он вақтҳо як падар имкон надошт, ки ба писараш бигӯяд, ки ӯ нодуруст рафтор мекунад, хато мекунад, бояд ба калонсолон эҳтиром гузорад ва ғайра...

Аммо, рафтор ва муносибати ҷавонони имрӯза низ тағйироти муносибро талаб мекунад. Дар ҳақиқат, дар рафтори наслҳои ҳозира дар таносуб ба наслҳои гузашта фарқият бо маънии мусбӣ ба назар мерасад, аммо шароити имрӯзаи ҷомеаи муосир талаботи боз худро талқин мекунад. Дастрасӣ ба технологияҳои иттилоотӣ, Интернет ва телефонҳои мобилӣ дар баробари манфиатнокӣ ба рафтори насли ҷавон таъсири манфии бузурге мерасонад. Имрӯз

ҷавонон метавонанд дар вақти дилхоҳ ба интернет дастрасӣ пайдо кунанд ва қиморбозӣ кунанд, филмҳои номуносиб тамошо кунанд, бо бегонагон робитаи маҷозӣ анҷом диҳанд ва ғайра. Ҳамаи ин имкониятҳо барои ҷавонон дастрасанд ва новобаста аз майлу хоҳиши калонсолон ва муҳити онҳо, рафтори ҷавонон коста мегардад, одатҳои бад пайдо мекунанд, ба бемориҳои рӯҳӣ то андозае гирифтор мешаванд, эҳтиром ба калонсолонро гум мекунанд, арзишҳои фарҳангӣ ва оилавиро аз даст медиҳанд ва ғайра..

Агар дар соли 2010 дар Тоҷикистон 1,3 миллион нафар аз Интернет истифода мебурданд, пас дар соли 2024 ин рақам ба маротиб (беш аз 3 миллион) [1] зиёд шудааст. Мо бояд аз он омил дар ташвиш бошем, ки ҳамарӯза маводҳои ва наворҳои зиёди видеоии даҳшатбор дар шабакаи Интернет ва телевизион намоиш дода мешаванд, ки наврасонро ба кажравӣ водор месозад. Ин наворҳо пур аз саҳнаҳои зӯроварӣ, таҷовузи равонӣ ва сӯиистифодаи ҷисмонӣ нисбат ба ҳамсолон, инчунин пиронсолон мебошанд. Шумораи ҷиноятҳое, ки аз ҷониби кӯдакон ва наврасоне, ки аз нашъамандии киберӣ азият мекашанд ва аз назорати амалҳои худ маҳруманд, ҳар сол афзоиш меёбад [2].

Эҳтиром ба калонсолу бузургсол дар хотираи генетикии мардуми тоҷик реша давонидааст ва он ҳамеша дар тӯли асрҳо моро ҳамроҳӣ кардааст. Эҳтиром, дар навбати худ, ҳамчун як қисми фарҳанге фаҳмида мешавад, ки ба тарбияи ҷавонон дар рӯҳияи сулҳдӯстӣ, таҳаммулпазирӣ, муттаҳилӣ ва даъват ба зиндагии шоиста нигаронида шудааст.

Аммо вақтҳои охир бинобар таъсири манфии технологияҳои иттилоотӣ ва фаъолияти густурдаи созмонҳои экстремистӣ эҳтироми ҷавонон нисбат ба калонсолон,

[1] Раҳмон, Э. Суханронӣ дар маҷлиси тантанавӣ ба муносибати 25-умин солгарди Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон [Маводи электронӣ] / Э. Раҳмон. – Душанбе - Тартиби дастрасӣ: http://www.prezident.tj /node/2943

[2] Шелина, Т. Т. Падидаи вобастагии интернетӣ ҳамчун сабаби рафтори кажравии наврасон [Маводи электронӣ] // Олими ҷавон / Т. Т. Щелина, В. С. Маслова. - 2014. № 21.1. - С. 143-145. - Тартиби дастрасӣ: http://www.moluch.ru/archive/80/13809/

махсусан дар байни мутаассибони динӣ коҳиш ёфтааст. Дини Ислом ба беэҳтиромӣ, нажодпарастӣ, бадахлоқӣ, терроризм ва экстремизм ҳеҷ иртиботе надорад, зеро Ислом чунин амалҳоро қатъиян маҳкум мекунад. Ғайр аз ин, дар Ислом касоне, ки одамонро ба қатл мерасонанд, нисбат ба ҷомеа нафрат доранд ва дурӯғ мегӯянд, ба азоби дӯзах маҳкуманд. Зимнан, дар ҷаҳони муосир зери ниқоби ислом амалҳои зиёди манфӣ ва ғайриинсонӣ анҷом дода мешаванд. Дар асл, Ислом маънои таслим шудан, ибодати як Худо ва итоатро дорад [1] ва яке аз аҳкоми асосии он эҳтиром ба тамоми инсоният, новобаста аз дин, забон, ҷинс ва дигар фарқиятҳо мебошад.

Вале, чи тавре ироз гардид, зери ниқоби Ислом гурӯҳҳои гуногуни ифротгаро ва тундрав барои ба даст овардани эътимоди мардум ва расидан ба ҳадафҳои ғаразнок ва нопоки худ, бештар ҷавононро ба сафи худ ҷалб мекунанд, ба онҳо таълимоти гуногуни ғайриисломӣ меомӯзонанд ва онҳоро ба амалҳои ношоиста, аз ҷумла беэҳтиромӣ ба ҷамъияти худ, ҳукумат ва ҳатто волидони худро ташвиқ мекунанд. Мисол: ба ҷавонони гумроҳ чунин ақида талқин карда мешавад, ки онҳо дар ин ҳаёт бояд Худо ва «роҳбар»-и худро эҳтиром кунанд ва он чиро, ки роҳбар мегӯяд ва роҳнамоӣ мекунад, иҷро кунанд, вагарна онҳо ба биҳишт намедароянд. Дар ҳоле, ки мутобиқи талаботи аслии Ислом инсон бояд танҳо ба Худо ва ба волидонаш эҳтиром гузорад. Ҳамин тариқ, бо таъсиррасонии гурӯҳҳои ифротӣ эҳтиром ба насли калонсол ва умуман ба дигарон аз байн меравад, ки ин зарурати андешидани чораҳои фавриро барои муқовимат бо ингуна гурӯҳҳо ба миён меорад.

Дар ҷаҳони муосир таҳаммулпазирӣ ва сулҳдӯстию сулҳҷӯӣ меъёрҳои асосии хирадмандӣ ҳисобида мешаванд ва дар муносибатҳои дипломатӣ васеъ истифода мегарданд. Дар фарҳанги мардуми тоҷик таҳаммулпазирӣ ва сабр хоси шахси хирадманд аст ва онҳое, ки ин хислатҳоро доранд дар ҷомеа эҳтироми хоса доранд. Ин хислатҳоро инчунин қариб ҳамаи

[1] Википедия. Ислом [Маводи электронӣ]. - Тартиби дастрасӣ: https://ru.wikipedia.org/wiki/

пешвоёни динӣ, муаллимон ва табибон соҳиб мебошанд ва ҷавонон аз онҳо пайравӣ мекунанд, ҳатто баъзеи ин шахсиятҳоро ҳамчун идеал (намунаи ибрат) интихоб менамоянд.

Аммо, дар ниҳоди худи ҷавонон таҳаммулпазирӣ ва сабр хеле заиф ба назар мерасад; ин хислатҳо амалан хоси ҷавонон намебошанд, ҳарчанд ҷомеаи муосир аз инсон муносибати таҳаммулпазирро тақозо мекунад. Аз ин рӯ, барои мутобиқ шудан ба талаботи бозори меҳнат ва муқовимат бо ҷанбаҳои манфии ҳаёти муосир ҷавонон бояд муносибатҳои таҳаммулпазирро омӯзанд, аз худ кунанд ва фаъолона истифода баранд, мавриди қабули қарорҳо ботаҳаммул бошанд ва аз неъматҳои зиндагӣ оқилона баҳра баранд.

Решаҳои фарҳанги тоҷикон умқи қадимӣ доранд. Дар ҳудуди Тоҷикистон маҳалаҳои қадимаи аҳолинишин, ки ба асрҳои VI-V пеш аз милод тааллуқ доранд, ба мисоли қалъаҳои хиштӣ ва гилӣ, инчунин осори бадеии аз металл, санг ва терракотта сохташуда (ба ҳазорсолаи 1 пеш аз милод тааллуқ доранд) ёфт шудаанд. Фарҳанги динию маънавии мардуми тоҷик ба дарки ҷаҳон тавассути илм ва адабиёт равона карда шудааст. Дар тӯли ҳазорсолаҳо мардуми тоҷик забони худро ҳифз карда, онро аз насл ба насл ҳамчун ганҷинаи гаронбаҳо интиқол додаанд. Забони тоҷикӣ (дар гузашта форсӣ) дар байни бист забони беҳтарини ҷаҳон қарор дорад ва беш аз 200 миллион нафар дар саросари ҷаҳон бо он ҳарф мезананд [1]. Фарзандони халқи тоҷик асарҳои беназиреро дар соҳаи тиб (Абуалӣ ибни Сино), астрономия (А. Берунӣ), математика (Риёзӣ ва О. Хайём), адабиёт (А. Рӯдакӣ, О. Хайём, А. Фирдавсӣ), инсондӯстӣ ва муттаҳиддӣ (Ҷ. Румӣ) ва ғайра боқӣ гузоштаанд.

Аз ҷавонон мунтазам даъват ба амал оварда мешавад, ки фарҳанги миллиро ҳифз кунанд, аммо на ҳамаи онҳо аз

[1] Фарҳанг ва ҳаёти ҳаррӯза [Маводи электронӣ]: Маркази миллии иттилоотии фарҳанг ва санъат / Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон: – Тартиби дастрасӣ: http://www.mmifs.tj/index.php/kultura

арзишҳои фарҳангии мардуми тоҷик бархурдоранд, дар ҳоле, ки мероси ҳазорсолаи мардуми тоҷик дар ҷаҳони муосир сазовори эҳтироми хоса ва эътироф аст.

Дар ҷомеаи муосир бахши сайёҳӣ, ки яке аз бахшҳои асосии иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангӣ ба ҳисоб меравад, ба рушди устувори иқтисодиёти кишварҳо ва беҳтар шудани муносибатҳои байни халқҳо ва давлатҳои гуногун мусоидат мекунад.

Ҷумҳурии Тоҷикистон дорои мероси бойи таърихӣ, фарҳангӣ ва захираҳои табиӣ ва фароғатӣ мебошад, ки ҳам ба рушди сайёҳии дохилӣ ва ҳам ба қабули шаҳрвандони хориҷӣ мусоидат мекунад. Бо назардошти омилҳои зикршуда Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон соҳаи сайёҳиро самти афзалиятноки рушди иқтисоди миллӣ эълон кардааст. Чуноне ки коршиносони Созмони ҷаҳонии сайёҳӣ иброз менамоянд, - бартарии (рақобатпазирии) Тоҷикистон дар фарҳанги беназири он (сайёҳии фарҳангӣ ва таълимӣ), захираи бойи табиӣ (экотуризм), фаъолияти тиҷоратӣ (сайёҳии тиҷоратӣ) ва имкониятҳо барои истироҳати фарогир, аз қабили сайёҳии варзишӣ ва саргузаштдор мебошад. Қобили зикр аст, ки зимни сафари Дабири кулли Созмони ҷаҳонии сайёҳӣ, Толиб Рифоӣ ба Тоҷикистон дар соли 2016 чунин пешниҳод карда буд: «Масъулини ин бахш бояд чораҳои заруриро барои афзоиши шумораи сайёҳон ба Тоҷикистон андешанд. Илова ба рушди бахши сайёҳӣ ба масъалаҳои таблиғотӣ низ диққати махсус дода шавад» **[АМИТ «Ховар»].**

Бо вуҷуди захираҳои бои табиӣ ва мероси фарҳангии кишвари мо, насли ҷавон ба соҳаи сайёҳӣ таваҷҷӯҳи кам зоҳир мекунад. Сатҳи маълумотнокии мардум дар бораи ҷойҳои тамошобоби сайёҳӣ ва таърихию фарҳангии кишвар паст буда, ба сайёҳии дохилӣ таваҷҷӯҳи кам доранд. Тибқи гузориши солонаи Кумитаи рушди сайёҳии назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, дар соли 2025 – 2 миллион сайёҳи хориҷӣ аз Тоҷикистон дидан кардаанд. Аммо, дар бораи сайёҳии дохилӣ низоми оморӣ то ҳанӯз ташаккул наёфтааст,

ки боиси камаҳамиятии масъулин мебошад. Илова бар ин, сайёҳии дохилӣ - худ воситаи рушди инфрасохтори сайёҳӣ, маданияти сайёҳии шаҳрвандон ва рушди иқтисодӣ ба ҳисоб меравад.

Дар робита ба ин, такмили қонунгузорӣ ва таҳкими низоми маъмурӣ, таҳияи ва татбиқи барномаҳои фароғатии сайёҳӣ дар муассисаҳои таълимӣ, ҷорӣ намудани сафарҳои сайёҳии наврасон ва ҷавонон ба мавзеҳои таърихии кишвар ва ғайра мувофиқи мақсад дониста мешавад. Беҳтарин роҳи ҷалби ҷавонон ба мавзеҳои таърихӣ ва ҷойҳои тамошобоб таблиғи соҳаи сайёҳӣ дар байни аҳолӣ ва фароҳам овардани шароити зарурӣ барои рушди ин соҳа, ҳамчунин талқин ва роҳнамоии ташкилоти муассисаҳо барои ташкили сайёҳии дохилӣ мебошад.

Барои ҳифзи мероси фарҳангӣ ва тарбияи ҷавонон дар рӯҳияи инкишофи фарҳанг, таҳаммулпазирӣ ва сулҳҷӯиву сулҳдӯстӣ таҳия ва амалӣ намудани механизми ҳамкории байнисоҳавӣ ва маҳаллӣ бо ҷалби ҳамаи ҷонибҳои дахлдор (субъектҳо) ва ба низом даровардани чораҳо дар доираи татбиқи ҷанбаҳои фарҳангии сиёсати давлатии ҷавонон аҳамиятнок ва саривақтӣ ба ҳисоб меравад.

1.3.1.10. Ҷанбаҳои институтсионалӣ ва илмию методии сиёсати давлатии ҷавонон.

Дар ҷаҳони муосир сиёсати давлатии ҷавонон рушди босуръат дорад ва дар бисёр кишварҳо он ҳамчун як равияи ювенология (илм дар бораи ҷавонӣ) эътироф шудааст. Дар сатҳи ҷаҳон оид ба масъалаҳои ҷавонон ва сиёсати ҷавонон ниҳодҳои сершумори илмӣ ва тадқиқотӣ фаъолият мекунанд ва онҳо барои рушди сиёсати ҷавонон ҳамчун таҳқурсӣ ё бунёдгузор арзёбӣ мегарданд. Чун анъана ин соҳа пойгоҳи (низоми) омодасозии кадрҳо ба ҳисоб меравад ва мутахассисони дар ин соҳа таҷрибадидаро мунтазам ба сатҳҳои баланди хизмати давлатӣ ва ҷамъиятӣ ҷалб менамоянд, ки аҳамиятнокии сиёсати ҷавононро ҳамчун василаи самараноки идоракунӣ боз ҳам афзун мегардонад.

Дар Тоҷикистон сиёсати давлатии ҷавонон ҳамчун яке аз шаш ҳадафи стратегӣ ва афзалиятноки сиёсати иҷтимоии давлат эътироф шудааст ва аз ин рӯ, барои ноил шудан ба ҳадафи муқарраршуда татбиқи чораҳои системавӣ ва ҳамаҷониба зарур аст.

Илова бар ин, ҷомеаи муосир, бахусус дар шароити Тоҷикистон ҳамчун як кишвари ҷавон татбиқи устувори сиёсати ҷавононро ба дарназардошти асосҳои назариявӣ ва илмию методологии он, ки аз панҷ ҷузъ иборат аст, тақозо менамояд: 1) **назариявӣ / илмӣ-методологӣ**; 2) **машваратӣ**; 3) **иттилоотӣ-таҳлилӣ**; 4) **касбӣ-омӯзишӣ**; 5) **иҷроия ё амалӣ**. Дар инҷо, муайян шудааст, ки ҷузъҳои якум, дуюм ва чоруми низоми идоракунии сиёсати ҷавонони ҷумҳурӣ қариб ки вуҷуд надорад; дуи боқимонда фаъоланд, аммо нопурра. Системаи сиёсати ҷавонон дар маҷмӯъ аз ҳамаи ҷузъҳои дар боло зикршуда, бахусус аз асосҳои илмӣ ва методологии он вобастагӣ дорад. Фаъол ё мавҷуд набудани як фишанг (ҷузъ) монеи ташаккулёбии ҷузъи дигар мегардад ва ин имкон намедиҳад, ки механизм (система) дуруст фаъолият кунад. Дар натиҷа мушкилоти зиёди ҳалнашаванда ва ташвишовар ба миён меояд, ҳамчун система ноустувор дар таносуб ба талаботи ҷомеаи муосир арзёбӣ мегардад.

Дар Тоҷикистон, тавре аз таҳлилҳо бармеояд, ҷанбаҳои илмӣ ва методологии сиёсати давлатии ҷавонон ноустувор ҳисобида мешавад, новобаста аз он ки заминаи қонунгузории соҳа ҳанӯз соли 1992 (35 сол қабл) ташаккул ёфтааст. Ғайр аз ин, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҷавонон ва сиёсати давлатии ҷавонон» муқаррар мекунад, ки «Давлат барои амалисозии босамари сиёсати давлатии ҷавонон ва **рушди заминаҳои илмӣ**, таҳлилӣ, иттилоотӣ, таълимӣ, **омодасозии кадрӣ ва касбии сиёсати давлатии ҷавонон** шароит ва заминаи зарурии илмию амалӣ ва идоракуниро фароҳам меорад» [1]. Аммо, ин муқаррарот чӣ дар таҳрирҳои

[1] Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи ҷавонон ва сиёсати давлатии ҷавонон [Матн] / ш. Душанбе, 23 декабри соли 2021, №1830.

қаблӣ ва чӣ таҳрири амалкунандаи Қонуни мазкур дар сатҳи зарурӣ иҷро намешавад. Чуноне ки таҷрибаи дигар кишварҳо нишон медиҳад, ҷанбаҳои илмӣ ва методологии сиёсати давлатии ҷавононро бидуни мавҷуд будани як ниҳоди (муассисаи) махсуси илмию тадқиқотӣ амалӣ гардонидан имконнопазир аст.

Илова бар ин, фаъолияти ниҳоди илмию тадқиқотӣ ин талаботи асосӣ бар татбиқи ҷузъи илмӣ ва иттилоотии сиёсати давлатии ҷавонон ба ҳисоб меравад, яъне танҳо дар сурати мавҷуд будани сохторҳои илмию тадқиқотӣ асосҳои (пойгоҳи) илмию иттилоотӣ ва методию амалии сиёсати давлатии ҷавонон ташаккулёфта ҳисобида мешавад.

Масъалаи дигари ҳамбаста ин бо мутахассис – кадр таъмин намудани низоми идоракунии сиёсати давлатии ҷавонон арзёбӣ мегардад. Дар ҳамин Қонун муқаррар шудааст, ки мақомоти ваколатдори давлатӣ оид ба корҳои ҷавонон мутахассисони ҷавонро барои пешбарӣ ба вазифаҳои роҳбарикунанда омода ва пешниҳод менамояд. Аммо, чунин система вуҷуд надорад ва аз ин рӯ, ин ҷанбаи сиёсати давлатии ҷавонон нокмил аст. Ин маънои онро дорад, ки дар кишвар бояд системаи омодасозии кадрҳо аз ҳисоби ҷавонони болаёқат ба роҳ монда шавад ва мавриди зарурат ба сохторҳои маъмурӣ кадрҳои болаёқату ботаҷриба пешбарӣ карда шаванд.

Тибқи таҳлилҳо дар ҷумҳурӣ зиёда аз 9100 нафар ҷавонони то 35 сола дар мақомоти гуногуни давлатӣ, вазорату идораҳо ва мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ кор мекунанд, ки ин таносуб 49,9 фоиз хизматчиёни давлатӣ баробар аст. Ҳамчунин, 28,6 фисади кормандони роҳбарикунандаи мақомоти ҳкоимияти давлатиро ҷавонон ташкил медиҳанд, ки ин дар ҳошияи рушди сиёсати ҷавонон нишондиҳандаи хуб аст [1].

[1] Дар Тоҷикистон фисади ҷойҳои холиро дар мақомоти давлатӣ номбар карданд [Маводи электронӣ]. – Душанбе: 2016. - Тартиби дастрасӣ: https://tj.sputniknews.ru/20250721/tajikistan-vakansiy-gosstruktura-1069183884.html

Ин рақамҳо хубанд, аммо дар таносуб ба нишондодҳои омории ҷавонон кам арзёбӣ мегардад. Зимнан, бо назардошти сатҳи омодагӣ ва донишу малака, ҳамзамон тамоюли ҳувиятшиносӣ мебояд сараввал ҷиҳати таъмини сифатии ин омор кор бурда бошем.

Чунончӣ барои татбиқи самараноки сиёсати давлатии ҷавонон ва ноил шудан ба ҳадафҳои стратегӣ таъсиси ниҳоди илмию тадқиқотӣ, таълимӣ, методӣ ва иттилоотии сиёсати давлатии ҷавонон зарур аст. Дар мамлакати аз лиҳози аҳоли ҷавони мо то ҳанӯз чунин ниҳод таъсис наёфтааст ва чаҳорчӯба ва ё низоми таълим ва омодасозии касбии кадрҳои ҷавон – сарварони оянда ташаккул наёфтааст. Ин низом имкон медод, ки барои таъмини мақомоти давлатӣ ва ҷамъиятӣ бо мутахассисони ҷавон бурсияи (квотаи) махсус муқаррар карда шавад. Дар ин самт андешидани чораҳои саривақтӣ, аз ҷумла таъсиси ниҳоди махсусгардонидашуда барои пешбурди фаъолияти тадқиқотӣ, таҳлилӣ, омодасозии кадрӣ ва иттилоотӣ зарур аст.

Системаи идоракунии соҳаи кор бо ҷавонон, ки сохтори амудӣ (иерархӣ) дорад, дар сатҳи ноҳия ва шаҳр ба охир мерасад, яъне дар сатҳи маҳал – ҷамоатҳо (мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот) бахши кор бо ҷавонон вуҷуд надорад, гарчанде беш аз 70 фисади аҳолӣ дар деҳот зиндагӣ мекунанд, яъне онҳо – қисми зиёди ҷавонон мустақиман аз ҷониби ҷамоатҳо идора карда мешаванд.

Дар ҷумҳурӣ омори сиёсати давлатии ҷавонон асосан дар сатҳи мақомоти ваколатдори давлатӣ пеш бурда мешавад, ки ин ба омӯзиши воқеӣ ва ҳамаҷонибаи вазъият кифоя нест ва дар натиҷа барои қабули қарорҳои боэътимод оид ба рушди соҳа монеъ мешавад. Мувофиқан, дар сатҳи вазорату идораҳо ва мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ мақомоти далатии омор бояд равияи нав ва алоҳидаро дар робита ба сиёсати ҷавонон ҷорӣ кунад, то инки чораҳои пешнибишаванда бо далелҳои воқеӣ асоснок карда шаванд.

Бар асоси талабот ва арзишҳои беназири инсон истеъдод (шахсони боистеъдод) ҳамеша ба дастгирӣ ва рӯҳбаландӣ ниёз дорад, аммо ин эҳтиёҷоти воқеан муҳим ба таври кофӣ қонеъ карда намешавад. Албатта, дар ҷумҳурӣ чораҳои муайяне дар ин самт андешида шудааст, аз ҷумла татбиқёбии Ҷоизаи ба номи Исмоили Сомонӣ барои олимони ҷавон, стипендияҳо барои донишҷӯён ва муҳаққиқони ҷавон ва ғайра, аммо ин лоиҳаҳо асосан дар сатҳи миллӣ (ҷумҳурӣ) амалӣ карда мешаванд ва механизми пайгирӣ, натиҷагирию самаранокӣ ва ё дараҷаи амалиёбии онҳо (тадқиқотҳо, ташаббусҳо) ба низом дароварда нашудааст. Масалан, дар давоми 20 соли охир (то соли 2018) беш аз 150 олимони ҷавон ба Ҷоизаи Исмоили Сомонӣ сазовор дониста шудаанд, аммо шумори хеле ками ин тадқиқотҳо дар амалия ба назар мерасанд.

Аз ин рӯ, таҳияи механизми устувори ҳавасмандгардонии давлатии олимону муҳаққиқон ва ташаббускорони ҷавон тавассути барномаҳои дахлдори давлатӣ зарур аст, зимнан истифодаи нерӯи амалии истеъдодҳо, бешубҳа ба ҷомеа ва ояндаи миллат манфиат меорад.

ХУЛОСАҲО

1. Дар асоси омӯзишҳои сотсиологӣ, оморӣ, иттилоотӣ ва таҳлилӣ вазъи иҷтимоию иқтисодӣ ва сиёсии ҷавонон дар Тоҷикистон дар айни замон ғайриқаноатбахш мебошад; дар байни ҷавонон, дар ҳошияи татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон мушкилоти зиёде муайян гардиданд, ки ҳалли онҳо таъсиррасонии (фаъолияти) байнисоҳавӣ ва бисёрсамтаро талаб мекунад.

2. Ҳамчунин, вазъи воқеии татбиқёбии сиёсати давлатии ҷавонон заиф арзёбӣ мешавад. Тоҷикистон ҷавонтарин кишвари ҷаҳон аст ва шумораи ҷавонони он афзоиш меёбад, мувофиқан, низоми кор бо ҷавонон дар ҳошияи рушди сиёсати давлатии ҷавонон бояд дорои иқтидори устувор бошад, ки ба ҳамагуна талабот ва тазодҳои ҷомеаи муосир истодагарӣ карда тавонад. Муайян карда шуд, ки дар ҷумҳурӣ

низоми сиёсати давлатии ҷавонон асосан хусусияти иттилоотӣ, институтсионалӣ ва техникӣ (амалӣ) дорад, ҷанбаҳои илмӣ, методологӣ, машваратӣ ва касбию таълимии (кадрии) он бошад, ки асоси қонунӣ доранд, дар сатҳи зарурӣ амалӣ карда намешаванд.

3. Сатҳи татбиқи принсипҳо ва ҳадафҳои сиёсати давлатии ҷавонон дар Тоҷикистон мутаносибан заиф арзёбӣ мегардад, зеро рисолати асосӣ - рушди ҷавонон, бахусус иштироки онҳо дар ҳаёти сиёсии ҷомеа – ба таҷдиди назар ва тадбирҳо ниёз дорад ;

4. Идоракунии заифи институтсионалии сиёсати ҷавонон муайян карда шуд. Дар сатҳи маҳаллӣ — мақомоти худидоракунии шаҳраку деҳот — бахши алоҳидаи ҷавонон фаъолияти намекунад, гарчанде аксарияти аҳолӣ дар деҳот зиндагӣ мекунанд.

5. Дар байни ҷавонон бемориҳои махсусан хавфнок, аз қабили сироятҳои тавассути алоқаи ҷинсӣ гузаранда, ВНМО/БПНМ, нашъамандӣ ва сил афзоиш ёфтаанд, ки ин татбиқи чораҳои ҳамаҷонибаро талаб мекунад;

6. Низоми кунунии маориф ниёзҳои иҷтимоӣ ва тахассусмандию касбии ҷавононро дар шароити ҷомеаи муосир қонеъ карда наметавонад, иқтидори заиф дорад. Байни бозорҳои таҳсилот ва меҳнат тафовутҳои назаррас ҷой доранд ва дар натиҷа аксарияти ҷавонон пас аз хатми таҳсилоти касбӣ наметавонанд ҷойи кори муносиб пайдо кунанд. Ҷавонони маъюб, ятим ва кӯдакони кӯчагард ба хизматрасонии соҳаи маориф ва тандурустӣ дастрасии маҳдуд доранд. Умуман, низоми маориф дар ҳошияи рушди сиёсати давлатии ҷавонон ва қонеъ гардонидани талаботи бозори меҳнат омода нест.

7. Бекорӣ дар байни ҷавонон рӯ ба афзоиш дорад, ки ин омил қисман ба сатҳи афзоиши нуфузи аҳолӣ ва қисман ба сатҳи пасти маърифати иқтисодӣ ва ба камаҳамиятию камфаъолии худи ҷавонон вобаста аст. Гарчанде ин масъала барои аксари кишварҳои ҷаҳон муҳим аст, барои Тоҷикистон,

ки аҳолии ҷавон дорад, афзалиятноктар аст ва он роҳҳои муносиби ҳал, системавӣ ва устуворро тақозо мекунад.

8. Сатҳи ҷиноятқорӣ дар байни ҷавонон, бахусус ноболиғон рӯ ба афзоиш аст. Дар ҷомеа, кӯдакон, наврасон ва ҷавонон на танҳо аз нофаҳмӣ ё чораҳои саркӯбкунандаи "тарбиявӣ", балки аз нобаробарии мавқеъ ва имкониятҳо дар қиёс бо калонсолон азият мекашанд. Усулҳои пешгирӣ ва тарбиявии шаҳрвандони ҷавон тадбирҳои нав, муосир ва бо илм асоснокшударо талаб мекунанд;

9. Гурӯҳи муайяни ҷавонон бинобар дарк накардан ва надоштани дониши зарурӣ оид ба асли Ислом ба доми фиреб, шиканҷа, зӯроварӣ ва фаҳш меафтанд; новобаста аз тадбирҳои андешида ҳоло ҳам дар байни шаҳрвандони ҷавон афзоиши ифротгароӣ ва тундгароӣ ҷой дорад. Аз ин рӯ, усулҳои устувори таъсиррасонӣ, аз ҷумла равишҳои ҳамкории бисёрсоҳавӣ дар ин самт тақозо мегардад;

10. Ҳамин тариқ, барои ҳалли ҳамаҷонибаи мушкилоти иҷтимоию иқтисодӣ, фарҳангӣ, ахлоқӣ ва сиёсии ҷавонон дар маҷмуъ таҳияи механизмҳои мувофиқ ё модели ягонаи татбиқи афзалиятҳои асосии сиёсати давлатии ҷавонон, ки дар ҳамин таҳқиқот баррасӣ ва муайян карда шудаанд, зарур мебошад. Аз ҷумла, тақвияти асосҳои илмӣ, назариявӣ, таҳлилӣ ва методологии сиёсати давлатии ҷавонон, - гузаронидани таҳқиқотҳои системавӣ, таҳлили индуктивӣ-дедуктивӣ ва мониторинги ҷараёни татбиқи чораҳои марбут ба ҷавонон, ҳамзамон муайян ва ҳалли мунтазами вазъ ва мушкилоти ҳаётии ҷавонон муҳим арзёбӣ мегардад.

БОБИ II. ХУСУСИЯТҲОИ ҲАМКОРИИ МУТАҚОБИЛАИ ҲОКИМИЯТИ СИЁСӢ, ҶОМЕАИ ШАҲРВАНДӢ ВА БАХШИ ХУСУСӢ ҲАМЧУН МЕХАНИЗМИ НАВИ РУШДИ СИЁСАТИ ҶАВОНОН ДАР ТОҶИКИСТОН

§ 2.1. Вазъ, вазифаҳо (функсияҳо), соҳаҳои афзалиятнок ва равандҳои татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон

2.1.1. Ҳадафҳо, вазифаҳо ва принсипҳои татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон

Зарурати татбиқёбии сиёсати давлатии ҷавонон ба маҷмӯи мушкилоти шахси ҷавон, ки ҳангоми қадам гузоштан ба ҳаёти мустақилона, расидан ба давраи комилҳуқуқӣ ва пайдо намудани масъулият дар назди ҷамъият бо онҳо рӯбарӯ мешавад, асоснок мегардад.

Зимни ташаккулдиҳии сиёсати ҷавонон давлат эътироф мекунад, ки ҷавонон як қишри фаъоли иҷтимоии аҳолӣ буда, ба ояндаи ҷомеа метавонанд таъсири назаррас дошта бошанд, ки нодида гирифтани ин афзалиятнокӣ - нақш ва мавқеи ҷавонон дар рушди давлат имконнопазир мебошад.

Сиёсати давлатии ҷавонон дар қиёс ба сиёсати анъанавии иҷтимоӣ танҳо бо таҳияи механизмҳои дастгирии иҷтимоӣ ё кумакрасонӣ маҳдуд намешавад. Он ҷанбаҳои фаъол, инноватсионӣ ва истеҳсолотиеро дар бар мегирад, ки иқтидори меҳнатӣ ва неруи эҷодии ҷавононро инъикос мекунанд. Ин омил тақозо мекунад, ки сиёсати давлатии ҷавонон ҳамчун самти калидии рушди захираҳои стратегии ҷомеа баррасӣ шавад.

Сиёсати давлатии ҷавонон, ин сиёсати давлат оид ба танзими муносибатҳои байни ҷавонон ва ҳокимияти давлатӣ аст. Ҷавонон объекти манфиатҳо ва арзишҳои миллӣ ва давлатӣ буда, ба сифати яке аз омилҳои асосӣ дар таъмини рушди давлат ва ҷомеа арзёбӣ мегарданд. Ояндаи наслҳои нав бояд бо вазифаҳои муҳим ва стратегии давлатӣ - ҳифз ва рушди устувори кишвар, таъмини интиқоли мероси таърихӣ ва фарҳанги миллӣ байни наслҳо ва ташаккули ҳувияти миллӣ пайванди ногусастанӣ дошта бошад.

Дар ин замина фароҳам овардани шароити зарурӣ барои таҳким бахшидан ва рушди ҳамаҷонибаи сиёсати давлатии ҷавонон яке аз ҷанбаҳои асосӣ мебошад.

Сиёсати давлатии ҷавонон қисми ҷудонашавандаи сиёсати давлатӣ дар соҳаи рушди иҷтимоию иқтисодӣ, фарҳангӣ ва миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон буда, системаи ҳамаҷонибаи тадбирҳои ҳуқуқӣ, ташкилӣ ва идоракунӣ, молиявӣ ва иқтисодӣ, илмӣ, иттилоотӣ ва кадриро ифода мекунад, ки барои фароҳам овардани шароити зарурӣ барои шаҳрвандони ҷавон барои интихоби роҳи зиндагии худ ва иштироки масъулиятнок дар рушди кишвар равона карда шудааст [1].

Татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон ба фароҳам овардани шароит ва кафолатҳои ҳуқуқӣ, иқтисодӣ ва ташкилӣ барои худташаккулёбии шахси ҷавон, дастгирӣ ва рушди иттиҳодияҳо, ҳаракатҳо ва ташаббусҳои ҷамъиятии ҷавонон ва кӯдакон нигаронида шудааст. Сиёсати давлатии ҷавонон самти стратегии давлатро дар ростои таъмини рушди иҷтимоию иқтисодӣ, сиёсӣ ва фарҳангии Тоҷикистон, тарбияи ҷавонон дар рӯҳияи ватандӯстӣ ва эҳтиром ба таърих ва фарҳанги миллӣ ва дигар халқҳо ва риояи ҳуқуқ ва озодиҳои инсон ва шаҳрванд инъикос менамояд.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон сиёсати давлатии ҷавонон соли 1992, баробари ба даст овардани истиқлолияти давлатӣ татбиқи худро оғоз кард, ки ин аз таваҷҷуҳи хоссаи ҳукумат ва мардуми Тоҷикистон ба масъалаҳои ҷавонон шаҳодат медиҳад.

Қадами аввал дар ҳошияи ташаккулёбии ин сиёсат бо қабули Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи сиёсати давлатии ҷавонон», моҳи марти соли 1992 гузошта шуд, ки ин Қонун чаҳорчӯбаи муносибатҳои ҳуқуқӣ ва принсипҳои татбиқи сиёсати давлатии ҷавононро муайян намуд.

1 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи ҷавонон ва сиёсати давлатии ҷавонон [Матн] / ш. Душанбе, 23 декабри соли 2021, №1830

Соли 2004 бо назардошти таҳкими принсипҳои демократии рушди ҷомеа ин Қонун дар таҳрири нав қабул карда шуд ва Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҷавонон ва сиёсати давлатии ҷавонон» номгузорӣ гардид. Ҳамин тариқ Қонуни мазкур соли 2021 дар таҳрири нав таҳия ва қабул карда шуд, ки то андозае ба раванди татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон дар шароити рушди ҷомеаи муосир сабукӣ овард.

Ҳадаф ва вазифаҳои асосии сиёсати давлатии ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки қонунгузорӣ муқаррар кардааст, инҳоянд:

1) ҳифзи ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии ҷавонон;

2) тарбияи шаҳрвандӣ ва таҳкими ҳувияти миллӣ;

3) ҷалб намудани ҷавонон ба ҳаёти иҷтимоӣ, иқтисодӣ, фарҳангӣ, ҷамъиятӣ ва сиёсии кишвар1.

Ҳадафҳои сиёсати давлатии ҷавонон бо назардошти вазъи иҷтимоию иқтисодӣ ва ҳуқуқии ҷавонони Тоҷикистон ва дар заминаи рушди сиёсати давлатии ҷавонон дар сатҳҳои минтақавӣ ва байналмилалӣ муайян карда шудаанд.

Системаи татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон, мисли дигар низомҳои идоракунии давлатӣ, бар принсипҳо ва самтҳои мушаххаси фаъолият асос ёфтааст. Ҳадафи асосии сиёсати давлатии ҷавонон таҳияи равишҳои ягона барои татбиқи сиёсати ҷавонон мебошад, ки бояд аз ҷониби мақомоти давлатӣ дар асоси принсипҳои асосии зерин амалӣ карда шаванд:

- қонуният;
- ошкорбаёнӣ ва шаффофият;
- иштироки ҷавонон дар ташаккул ва амалисозии сиёсати давлатии ҷавонон;
- дастгирӣ ва ҳавасмандгардонии ташаббусҳои ҷавонон ва иттиҳодияи онҳо;
- ҳуқуқи баробари ҷавонон ба дастгирии давлатӣ;

[1] Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи ҷавонон ва сиёсати давлатии ҷавонон [Матн] / ш. Душанбе, 23 декабри соли 2021, №1830

- афзалиятнокии арзишҳои миллӣ, маънавӣ, ахлоқӣ ва фарҳангӣ;
- ҳамкории байниидоравӣ дар амалисозии сиёсати давлатии ҷавонон;
- амалисозии сиёсати давлатии ҷавонон.

Принсипҳои муқарраргардидаи сиёсати давлатии ҷавонон бояд аз ҷониби мақомоти марказӣ ва маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ба эътибор ва назорати доимӣ гирифта шаванд ва ба сифати яке аз нишондодҳои арзёбии фаъолияти онҳо истифода карда шаванд.

Татбиқи ин принсипҳо ба сиёсати давлатии ҷавонон шароити амалигардии пайдарпайӣ, рушди устувор, воқеъият ва ягонагӣ мебахшад ва пайвастагии мантиқии зарурироро таъмин мекунад, консепсия ва тамоюлҳои муносибро барои амалисозии самтҳои асосии он ташаккул медиҳад.

Татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон амалҳои пайдарпайиро дар самтҳои асосӣ дар бар мегирад, аз ҷумла: таъмини риояи ҳуқуқ ва озодиҳо; таъмини кафолатҳо дар соҳаи маориф, меҳнат ва шуғл; фароҳам овардани шароит барои рушди фаъолияти касбӣ, маънавӣ ва ҷисмонӣ; рушд ва дастгирии истеъдодҳои ҷавон; ташаккули низоми кӯмаки иҷтимоӣ ва мутобиқшавӣ дар шароити ҷомеаи муосир ва мусоидат ба рушди иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон ва ғайра [1].

Ҳадафҳо, принсипҳо ва самтҳои дар боло зикршудаи сиёсати давлатии ҷавонон як низоми пурраи идоракуниро ташкил додаанд, ки аз инҳо иборат аст: мақомоти идоракунӣ дар соҳаи татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон (Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон); мақомоти ваколатдори давлатӣ дар соҳаи корҳои ҷавонон; вазорату идораҳое, ки дар самти таълим, рушд ва камолоти ҷавонон фаъолият мекунанд; мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ; мақомоти маҳаллии

1 Самаранокии чаҳорчӯбаи институтсионалӣ ва қонунгузорӣ барои таъмини ҳуқуқи шахсони таҳти васоят ва парастории қарордошта [Матн]: Ҳисоботи тадқиқотӣ / ТҒҲ “Ҳуқуқ ва некӯаҳволӣ”. - Душанбе: 2005. - 15 саҳ.

кор бо ҷавонон; иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон, дигар иттиҳодияҳо ва муассисаҳое, ки татбиқи сиёсати давлатии ҷавононро таъмин мекунанд); барномаҳои мақсадноки давлатии ҷавонон; Консепсияи миллии сиёсати ҷавонон; Стратегияи сиёсати давлатии ҷавонон; барномаи рушди иҷтимоии ҷавонон ва ғайра.

2.1.2. Самтҳои афзалиятноки сиёсати давлатии ҷавонон

Барои ноил шудан ба ҳадафҳои муқарраршуда, самтҳои афзалиятноки зерини сиёсати давлатии ҷавонон муайян карда шудаанд [1, с.54–56]:

1. Иштироки ҷавонон;
2. Шуғли ҷавонон;
3. Тарзи ҳаёти солими ҷавонон;
4. Таҳсилоти муносиб барои ҷавонон;
5. Ҳифзи иҷтимоии ҷавонон;
6. Таъмини ҳифзи ҳуқуқ ва манфиатҳои ҷавонон;
7. Мустақилияти иқтисодии ҷавонон;
8. Тарбияи ватандӯстии ҷавонон;
9. Рафтор ва фарҳанги шоистаи ҷавонон;
10. Ҷанбаҳои институтсионалӣ ва илмӣ-амалии сиёсати давлатии ҷавонон.

Самтҳои афзалиятноки зикршуда бо назардошти вазъ ва ҳолати имрӯза нисбат ба ҷавонон, ниёзҳои аввалия, муносибатҳои мутақобила ва робита бо ҷомеа, давлат ва ҷавонон муайян карда шудаанд.

Барои дарки васеи ҳар як самти афзалиятноки сиёсати давлатии ҷавонон, зарурат ва аҳамиятнокии онҳо мухтасар тавзеҳ дода мешаванд.

Иштироки ҷавонон масъалаҳои фаъолсозии ҷавононро дар ҳама сатҳҳо ва соҳаҳои гуногуни фаъолияти инсон, бахусус худмуайянкунӣ ва худташаккулёбӣ, аз ҷумла иштирок дар ҳаёти иҷтимоию сиёсии ҷомеа, фаъолнокӣ зимни

[1] Консепсияи миллии сиёсати ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] (бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 03.06.2014, №228 тасдиқ шудааст)

интихоби ихтисос, касб ва шуғл, мустақилият дар ташкили оила ва ғайраро дар бар мегирад.

Дар ин ҷо ба фаъолияти сиёсии ҷавонон, аз ҷумла иштироки онҳо дар сиёсат ва идоракунии ҳокимияти давлатӣ таваҷҷӯҳи махсус зоҳир карда мешавад.

Васеъ кардани имкониятҳо барои ҷавонон ҷиҳати интихоби роҳи зиндагии хеш низ яке аз авлавиятҳост. Дар шароити Шарқ калонсолон - волидон ё парасторон аксар вақт ба таҳсил ва интихоби касби ҷавонон дахолат мекунанд. Издивоҷ инчунин як одати куҳнашудаест (стереотипест), ки интихоби ҷавононро вобаста ба ташкили оила маҳдуд мекунад. Калонсолон бояд ба ҷавонон имкон диҳанд, ки муносибатҳоро дар раванди ташкили таҳсил, касбу ихтисос ва ҳаёти оиладорӣ мустақилона ба роҳ монанд, зеро дар ояндаи наздик, мувофиқи талаботи табиати инсонӣ ҷавонон бояд роҳи худро дар зиндагӣ пайдо намоянд. Яъне, хоҳ нохоҳ онҳо мустақил мегарданд, аммо вақт дар инҷо нақши муҳим дорад, мустақилияти саривақтӣ ҳаёти ҷавононро гуворо мегардонад, дар ҳоле ки мустақилияти батаъхирафтода роҳи зиндагиро ба ҷавонон душвор ногувор месозад. Дар чунин вазъият, беҳтарин ва муносибтарин равиш маҳдуд кардан нест, балки васеъ кардани имкониятҳо барои ҷавонон дар интихоби озодонаии роҳи худ дар зиндагӣ мебошад.

Масъалаи дигари муҳим барои ҷавонон иштирок дар рушди ҷомеаи шаҳрвандӣ мебошад, ки тавассути таъсиси ҳаракатҳои ҷавонон, аз қабили иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ, клубҳо, гурӯҳҳои ташаббускор, марказҳои ҷавонон ва ғайра ташаккул меёбад.

Шуғл чуноне ки аксарият онро мефаҳманд, танҳо аз кор кардан иборат нест. Шуғл ин машғулияти мунтазами шахс дар фаъолиятҳое мебошад, ки барои ҷомеа ва шахс муфиданд, аз ҷумла меҳнат-кор, таҳсил, хизмати ҳарбӣ, волонтёрӣ (ихтиёрӣ), варзиш, сайёҳӣ ва ғайра.

Шуғлмандии ҷавонон барои ҷомеаи мо ва иқтисоди кишвар хеле муҳим аст, зеро ҳиссаи зиёди қувваи кории

кишварро ҷавонон (15-29 сола) ташкил медиҳанд ва беш аз нисфи бекорон маҳз ба ҳамин гурӯҳи иҷтимоӣ рост меояд [1, с.75]. Бо шуғл таъмин будани ҷавонон вазъи иҷтимоию иқтисодии аҳолӣ ва ҷомеаро дар маҷмӯъ беҳтар хоҳад кард.

Ҷавononи солим ояндаи ҷомеаи солим мебошанд; мардуми тамоми ҷаҳон дар мубориза бо бемориҳои махсусан хатарнок, ба монанди ВНМО/БПНМ (ВИЧ/СПИД), нашъамандӣ, сироятҳои бо алоқаи ҷинсӣ гузаранда, табларза ва сил муттаҳиданд.

Барои Тоҷикистон, ки аксарияти аҳолӣ ҷавон аст, ин масъала афзалиятнок ҳисобида мешавад. Зеро, танҳо шахси солим метавонад фаъолияти комил дошта, ба худ ва ҷомеа саҳм гузорад.

Дар робита ба ин, рушди тарзи ҳаёти солими ҷавонон дар доираи татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон ба се самт ҷудо карда мешавад:

1) пешгирии бемориҳои хатарнок дар байни ҷавонон ва муҳити онҳо;
2) дастрасии ҷавонон ба хизматрасонии тиббии муносиб (дӯстона);
3) рушди варзиш ва тарбияи ҷисмонӣ дар байни ҷавонон.

Дар ҷомеаи муосир **маориф** воситаи асосии рушди фардӣ арзёбӣ мегардад, ки инчунин самти ҳаёти касбии ва ақлонию ахлоқии ҳар як шахсро муайян мекунад. Дар Тоҷикистон мисли аксари кишварҳои рӯ ба инкишоф таъмини таҳсилоти муносиб барои ҷавонон таваҷҷуҳи хосса тақозо менамояд. На ҳама тахассусҳо ва ё касбҳои бадастоварда (омӯхташуда дар муассисаҳои таҳсилоти касбӣ) ба ниёзҳои бозори меҳнат ҷавобгӯ мебошанд, ки боиси афзоиши бекорӣ дар байни ҷавонон мегардад.

Таҳсилоти муносиб ин тарз ё шароити таълимиест, ки ба талаботи бозори меҳнат ва худи ҷавонон мутобиқ ва ҷавобгӯ

[1] Бозори меҳнат, 2025 [Матн] / Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. - Душанбе: 2025. – 327 с.

бошад. Ғайр аз ин, бозори муосири меҳнат аз ҷавонон аз худ кардани (омӯхтани) дараҷаи маълумотеро тақозо мекунад, ки ба талаботи бозори минтақавӣ ва байналмилалии шуғл ҷавобгӯ бошад.

Барои таъмини сифати таълим дар заминаи таҳияи сиёсати давлатии ҷавонон таҳия ва татбиқи низоми миллии таҳсилот, гузаронидани мониторинги ҷараёни таҳсил ва муайян кардани талаботи бозори ҳамоҳангшудаи таълим ва меҳнат, ҳамчунин фароҳам овардани имкониятҳо барои васеъ кардани дастрасии ҷавонон ба таҳсилоти муносиб зарур аст.

Ҳифзи иҷтимоии ҷавонон хусусияти хоси сиёсати давлатии ҷавонон аст, зеро аксари ҷанбаҳои он ба иҷтимоикунонии ҷавонон нигаронида шудаст.

Тоҷикистон давлати иҷтимоӣ аст ва барои рушди иҷтимоии аҳолӣ чораҳои зиёдеро анҷом медиҳад.

Мушкилоти мубрами иҷтимоие, ки ҷавонон бо онҳо рӯбарӯ ҳастанд ва таваҷҷӯҳи махсусро талаб мекунанд, инҳо: бекорӣ, дастрасии маҳдуд ба таҳсил ва манзил, маъюбӣ, бепарастории ва ғайра мебошанд.

Дастоварди назаррас дар ин самт таҳияи чаҳорчӯбаи қонунгузорӣ оид ба фармоиши иҷтимоии давлатӣ мебошад, ки тавассути он иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ барои ҳалли мушкилоти иҷтимоии ҷавонон имкон пайдо менамоянд.

Зимнан, ҳалли ин масъалаҳо амалисозии чораҳои ҳамоҳангшуда ва маблағгузории пайдарпайиро талаб мекунанд. Қадамҳои минбаъдаи ин механизм ниҳодикунонии (институтсионализатсияи) он ва фаъолсозии ҷомеаи шаҳрвандиро дар ин самт дар бар мегирад.

Интихоб гардидани **таъмини ҳуқуқ ва манфиатҳои ҷавонон** ҳамчун афзалият ба он асос меёбад, ки яке аз мушкилоти асосии камфаъолӣ ва ё танбалии ҷавонони мо дар таносуб бо ҳамсолони аврупоии худ ин сатҳи пасти маърифати ҳуқуқии онҳост. Ғайр аз ин, таъмини ҳуқуқ ва манфиатҳои инсон яке аз авлавиятҳои сиёсати байналмилалӣ дар соҳаи демократикунонии ҷомеа мебошад. Тоҷикистон

кишвари демократӣ аст ва боиси зикр аст, ки яке аз омилҳои ҷанги таҳмилии шаҳрвандии солҳои 90-ум ин сатҳи дониш ва огоҳии пасти аҳолӣ вобаста ба ҳуқуқу манфиатҳо ва имкониятҳои худ буд. Аз ин рӯ, масъалаи дастгирии ҳуқуқӣ бояд яке аз масъалаҳои асосӣ бошад.

Табиатан одамон пайваста дар бораи манфиатҳо ва ҳуқуқҳои худ дар талошанд ва ин онҳоро водор мекунад, ки имконоти худро доимо омӯзанд, баррасӣ намоянд ва роҳҳои ноил шудан ба ҳадафҳояшонро ҷустуҷӯ кунанд. Дар ин замина, ҷавонон аз ҳуқуқу манфиатҳои худ ба қадри кофӣ огоҳ нестанд, ки ин дар аксари мавридҳо онҳоро ба интихоби нодуруст ва дар натиҷа пешорӯ гардидан ба омилҳои (оқибатҳои) номатлуб водор мекунад.

Аз ин рӯ, сиёсати давлатии ҷавонон ба баланд бардоштани сатҳи огоҳӣ, маълумотнокӣ ва дониши ҷавонон дар бораи имкониятҳои ҳуқуқии онҳо барои амалӣ кардани манфиатҳои худ диққати махсус медиҳад.

Мустақилияти иқтисодии ҷавонон. Дар ҷаҳони муосир иқтисодиёт ба як васила ва ё аслиҳаи пуриқтидор дар ростои мубориза барои ба даст овардани моликияти дигарон, бахусус захираҳои табиӣ - ҳамчун манбаи ташаккулёбии иқтисодиёт - табдил ёфтааст. Сатҳи иқтисодиёти устувор имрӯз ҳамчун нишондиҳандаи муваффақият ва комёбӣ арзёбӣ гардида, барои расидан ба ин сатҳ кишварҳои ҷаҳон доимо дар рақобатанд ва маҳз ҳамин муносибат боис ба он гардидааст, ки кишварҳо пайваста бо ҳамдигар дар низои иқтисодӣ қарор доранд.

Барои Тоҷикистон, ки кишвари рӯ ба инкишоф аст, суботи иқтисодӣ барои аҳолӣ, бахусус ҷавонон хеле муҳим аст. Зеро вазъи хуби ҷомеа - вазъи хуби давлат аст.

Дар ин самт ҳадафи сиёсати давлатии ҷавонон ин баланд бардоштани сатҳи маърифати (донишҳои) иқтисодӣ дар байни ҷавонон, мусоидат ба коҳиши сатҳи бекорӣ, танзими харочоти пулии оилаҳо, рушди соҳибкорӣ ва фароҳам овардани маҷмӯи имтиёзҳое мебошад, ки ба ҷалби таваҷҷӯҳ

ва фаъолнокии ҷавонон ба масъалаҳои иқтисодӣ, бахсус мустақилияти иқтисодӣ мусоидат мекунад.

Ватандӯстӣ ё масъулияти шаҳрвандӣ дар байни ҷавонон. Кишварҳое, ки захираҳои фаровони табиӣ ё қобилияти коркард ва фурӯши онҳоро надоранд, яъне фишангҳои дастраси иқтисодӣ надоранд, то андозае наметавонанд амнияти давлат ва мардумро ба таври комил таъмин намоянд. Дар натиҷа, васила ва ё фишанги дастрас ва пуриқтидор ин захираи инсонӣ, яъне аҳолӣ, сатҳи маънавиёти онҳо, садоқат ба арзишҳои миллӣ, муҳаббат ба Ватан, фарҳанг ва тамаддуни инсонӣ ба ҳисоб меравад.

Тоҷикистон бинобар мавқеи ҷуғрофии худ айни замон ба рушди муносибатҳои иқтисодӣ маҳдудиятҳои муайянеро пешорӯ аст. На ҳамаи кишварҳои минтақа ба рушди иқтисодии Тоҷикистон, бахусус дар соҳаҳои саноатӣ ва технологӣ хушбинанд.

Бар асоси ин, таҳким бахшидани сатҳи ватандӯстӣ ва масъулияти шаҳрвандии ҷавонон ягона роҳи муносиб дар самти таъмини амнияти миллӣ ва пешрафти давлат, ҳамчунин рушди муносибатҳои мутақобила бо кишварҳои минтақа ва ҷаҳон мебошад.

Дар ин самт ба баланд бардоштани сатҳи маълумотнокӣ ва дониши ҷавонон дар бораи Ватан, таърих, арзишҳои миллӣ ва тарбияи онҳо дар рӯҳияи ватандӯстӣ, ваҳдат, таҳаммулпазирӣ, волоияти қонун ва ғайра бояд таваҷҷуҳ зоҳир карда шавад.

Рафтори муносиб ва фарҳанги ҷавонон. Ин самти сиёсати давлатии ҷавонон пеш аз ҳама тарбияи насли ҷавон, эҳтироми онҳо ба арзишҳои миллӣ, насли калонсол ва мероси фарҳангиро дар бар мегирад.

Ҳадафҳои баррасишаванда ва имконпазир ин мубодилаи фарҳангӣ, тарбия дар рӯҳияи рафтори боэҳтиром, саёҳат ба ҷойҳои таърихӣ ва фарҳангии кишвар, мубориза бо одатҳои номатлуб ва падидаҳои манфӣ ва ғайра мебошад.

Ҷанбаҳои институтсионалӣ ва илмӣ-амалии сиёсати давлатии ҷавонон. Равшан аст, ки ҳама гуна фаъолият танҳо дар сурате метавонад ба рушди устувор ноил гардад, агар он асоснокии илмӣ, методӣ, амалӣ ва системавӣ дошта бошад. Аз ин рӯ, ин самти афзалиятнок ба рушди ниҳодикунонии (институтсионалии) ҷанбаҳои сиёсати давлатии ҷавонон нигаронида шудааст.

Барои дастгирии рушди сиёсати давлатии ҷавонон дар Тоҷикистон санадҳои меъёрию ҳуқуқии зарурӣ мавҷуд буда, якчанд ташкилоту муассисаҳо таъсис дода шудаанд, аммо иқтидори онҳо барои рушди муътадил ва устувор нокифоя арзёбӣ мегардад. Зарур аст, ки дар ин самт ташкилотҳои (институтҳои) тадқиқотӣ таъсис дода шаванд ва системаи сиёсати давлатии махсуси ҷавонон барои татбиқ дар сохтори ҳамаи бахшҳои ҳукумати кишвар таҳия ва амалӣ карда шавад.

Ҳамзамон, дар сатҳи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон сиёсати давлатии ҷавонон ҳамчун самти афзалиятнок дар ҳошияи амалисозии сиёсати иҷтимоии давлат муайян шудааст. Ин масъала аз ҷониби Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар мулоқот бо намояндагони ҷавонони ҷумҳурӣ 23 майи соли 2013 чунин изҳор гардидааст: «*Мо ҳалли мушкилот ва масъалаҳои марбут ба ҳаёти наврасон ва ҷавононро самти стратегӣ ва афзалиятноки сиёсати иҷтимоии давлат эълон кардем*» [1, с. 12].

ХУЛОСА ВА ТАВСИЯҲО:

Ҳамин тариқ натиҷаи баррасии вазъ, вазифаҳо (функсияҳо), соҳаҳои афзалиятнок ва равандҳои татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон моро ба чунин хулоса ва тавсияҳо мерасонад.

1. Сиёсати давлатии ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон новобаста аз умри беш аз 30-солаи он дар зинаи ташаккулёбӣ

[1] Суханронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар мулоқот бо намояндагони ҷавонони ҷумҳурӣ, 23 майи соли 2013 [Манбаи электронӣ] – Душанбе: 2013. - Тартиби дастрасӣ: http://president.tj/node/4438

қарор дорад, он қисми таркибии сиёсати давлатӣ дар соҳаҳои рушди иҷтимоӣ, иқтисодӣ ва фарҳангӣ буда, аз ҷониби Ҳукумат таҳти назорати доимӣ қарор дорад. Санадҳои дахлдори меъёрию ҳуқуқӣ қабул ва амалӣ гардида истодаанд.

2. Муайян гардид, ки сиёсати давлатии ҷавонон системаи байнисоҳавӣ буда, аз таҳия ва татбиқи чораҳои маҷмӯии ҳуқуқӣ, ташкилӣ, идоракунӣ, молиявӣ, иқтисодӣ, илмӣ, иттилоотӣ ва кадрӣ иборат мебошад. Ин система ҷиҳати фароҳам овардани шароити зарурӣ барои шаҳрвандони ҷавон барои интихоби роҳи дурусти зиндагии худ равона шудааст. Аммо, сифати татбиқи он, бахусус ҳадафҳо ва функсияҳои (вазифаҳои) он хеле паст аст ва ба ин омил иқтидори заифи институтсионалӣ боис гардидааст.

3. Самтҳои афзалиятнок (барои татбиқи самараноки ҳадафҳо ва вазифаҳои сиёсати давлатии ҷавонон) ҳамчун механизм ва ё нишондиҳандаҳои асосии сиёсати давлатии ҷавонон муайян карда шуданд, ки мушкилоти ҷориро ҳамчун масъалаи асосӣ ва муҳимтарини ҷавонон фаро мегиранд. Дар ин ҷо, яке аз сабабҳо ё асосҳои таҳияи самтҳои мушаххаси афзалиятноки сиёсати давлатии ҷавонон, сарфи назар аз чаҳорчӯбаи муқарраршудаи қонунгузорӣ ва институтсионалӣ, номуайянии он барои субъектҳои асосӣ – иштирокчиёни раванд ва шаҳрвандон мебошад. Даҳ самти афзалиятнок (аз ҷониби муаллиф) механизмеро (чаҳорчӯбаи ба ҳам алоқамандеро) ташкил менамояд, ки барои татбиқ ва рушди устувори сиёсати давлатии ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон аҳамиятнок ва саривақтӣ арзёбӣ мегардад.

Ҳамин тариқ, метавон иброз намуд, ки дар ҳошияи татбиқ ва рушди самараноки сиёсати давлатии ҷавонон ҳудудҳои возеҳ ва самтҳои афзалиятноки калидии фаъолият муқаррар гардиданд, ки низомнокӣ, баҳампайвандӣ, ҳамоҳангӣ, ҳамгироӣ ва пайвастагии тадқиқотҳои ояндаро ҳамчун як манбаи асосӣ ташкил медиҳанд.

§ 2.2. Нақши ҷомеаи шаҳрвандӣ дар татбиқ ва рушди сиёсати ҷавонон

Чуноне маълум аст, ҷомеаи шаҳрвандӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун ниҳоди нав дар шароити гузариш ба низоми идоракунии демократӣ ташаккул ёфт, ки ин низом дар навбати худ, ҷомеаи шаҳрвандиро ҳамчун шохаи асосӣ ва бунёдии низоми давлатӣ баррасӣ мекунад.

Яке аз қувваҳои пешбаранда ва рушддиҳандаи ҷомеаи шаҳрвандӣ хоҳ нохоҳ ҷавонон аст, ки ба онҳо ҷомеаи ҷаҳонӣ ба наздикӣ, дар шароити тағйироти босуръат таваҷҷӯҳ зоҳир кардааст.

Вобастагии ҷомеаи шаҳрвандӣ ба ҷавонон дар он аст, ки аксарияти намояндагони (аъзои ё объекти) он дар ҷаҳон, бахусус дар Тоҷикистон ҷавононанд ва ин афзалиятнокӣ талаботи аҳли ҷомеа ва ниҳодҳои алоқамандро ба ин гурӯҳи иҷтимоӣ зиёд мегардонад. Зимнан, маҳз ҳамин вобастагӣ боиси пайдоиши мушкилоти гуногуни иҷтимоӣ дар байни ҷавонон мегардад, ки албатта ба рушди ҷомеаи шаҳрвандӣ таъсир мерасонад.

Чаро чунин бояд бошад?

Асли масъала он аст, ки шароити рушди ҷомеаи шаҳрвандӣ дар ҳошияи таҳким бахшидани принсипҳои заминавии институти демократия аз ҷавонон фаъол будан, босавод, бомаърифат, худшинос, худогоҳ, аз лиҳози иқтисодӣ мустақил, донандаи ҳуқуқу манфиатҳои хеш, бо ҷойи кор ва манзил таъмин будан ва ғайраро тақозо мегардад, ки ин талабот, дар навбати худ, барои ҷавонон мушкилбор буда, ба осонӣ ба даст оварда намешавад; сабаб - камфаъолӣ.

Тибқи мушоҳидаҳо имрӯз на ҳамаи ҷавонон дар худ малакаҳои худфаъолгардӣ ва мутобиқшавиро парвариш медиҳанд; мутаассифона аксарият – оқибат аз тарбияи идеологии давлати Шӯравӣ – бо умеди дастёбӣ ба кӯмак ва дастгирӣ, яъне вобастагӣ аз дигарон зиндагӣ мекунанд, ки дар

ниҳоят ба изтироб ва рӯҳафтодагию ноумедӣ оварда мерасонад.

Яъне, байни талаботи ҷомеаи шаҳрвандӣ ва қисми зиёди ҷавонон номувофиқатӣ ҷой дорад, ки баррасӣ ва ҳалли ояндаи он мавзӯи ҳамин тадқиқот мебошад.

Масъалаи номувофиқатии манфиатҳои байни ҷомеаи шаҳрвандӣ ва ҷавонон пеш аз ҳама роҳи ҳалли системавиро талаб мекунад, ки онро метавон тариқи усулҳои муосири таъсиррасонӣ дарёфт (таҳия) намуд.

Барои баррасии муфассалтари масъалаҳои робита ва муносибатҳои байни ҷавонон ва ҷомеаи шаҳрвандӣ зарур аст, ки тафсири мафҳуми ҷомеаи шаҳрвандӣ пешниҳод карда шавад.

Мувофиқи назари П.М. Баренбойм ҷомеаи шаҳрвандӣ – ин доираи худмуаррификуни шаҳрвандони озод ва иттиҳодияҳо ба таври ихтиёрӣ (мустақил) ташкилёфта мебошад, ки аз дахолати мустақим ва танзимнамоии мақбурии мақомоти давлатӣ мустақил (озод) мебошанд [1, с. 8].

Мувофиқи таърифи манбаи дигар, ҷомеаи шаҳрвандӣ, ин системаи ниҳодҳо ва ё иттиҳодияҳои ҷамъиятии мустақил аз ҳокимияти давлатӣ ва муносибатҳои байниҳамӣ буда, барои худамалигардии фард ва гурӯҳҳои алоҳида шароит фароҳам меорад [2].

Аз ин рӯ, ҷомеаи шаҳрвандӣ як системаи муносибатҳои ба ҳам алоқаманди шаҳрвандон ва инкишофи онҳо бидуни вобастагӣ (мустақил) аз давлат мебошад. Яъне, ниҳодҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ комилан мустақил буда, ба ҳокимияти давлатӣ вобастагӣ ва ё пайвастагӣ надошта, аз ҳуқуқи ба таври васеъ истифода бурдани имкониятҳо барои

[1] Баренбойм, П.Д. Волоияти қонун ҳамчун шарики ҷомеаи шаҳрвандӣ: ба муносибати 150-солагии консепсияи «Давлат ҳамчун асари санъат» [матн] // Қонунгузорӣ ва иқтисод. - 2010. - № 9. - С. 7 – 11 (забон-русӣ)

[2] Ҷомеаи шаҳрвандӣ [Манбаи электронӣ]: Давлат ва ҳуқуқ. – 2016. – Реҷаи дастрасӣ: http://otherreferats.allbest.ru/law/00314820_0.html (забон-русӣ)

худташаккулёбӣ, ишғол кардани мавқеъ ва рушд ёфтан дар ҷомеа барҳӯрдор мебошанд.

Ниҳодҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ иборатанд аз оила, иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ, ВАО, ҳизбҳои сиёсӣ, иттифоқҳои касаба, ҳаракатҳои ҷавонон, иттиҳодияҳои динӣ, гурӯҳҳои ташаббускор, такшилотҳои волонтёрӣ ва ғайра. Ҳамчунин дар шароити ҷаҳонишавӣ ва пешрафти илму техника як ниҳоди дигари ҷомеаи шаҳрвандӣ ташаккул ёфтааст – шабакаи Интернет, ки аксари муносибатҳоро фаро гирифта, тамоми ниҳодҳои давлатӣ ва ғайридавлатиро мутеъ (вобаста) кардааст. Қобили зикр аст, ки аксарияти истифодабарандагони ин шабака ҷавонон мебошанд ва мутаассифона, дар таҳаввулоти манфии ин фазо низ, фаъолтаринанд.

Шабакаи Интернет айни замон имкониятҳо ва захираҳои бузургеро барои ҳамкорӣ байни ҷавонон ва дигар бахшҳои ҷомеа фароҳам меорад. Истифодаи самараноки ин ниҳод имкон медиҳад, ки ҳиссаи зиёди мушкилоти рӯзмарраи ҷавонон роҳҳои ҳалли муназзам пайдо кунанд. Имкониятҳои саҳифаҳои иҷтимоии интернетӣ дарҳои зиёдеро барои ҳамкории мутақобила ва рушд бо иштироки омма, аз ҷумла ҷавонон боз мекунанд. Ба ҳолати октябри соли 2025 истифодабарандагони шабакаҳои иҷтимоӣ 67,5 фисади аҳолии ҷаҳонро ташкил додааст, яъне ба 5,6 миллиард нафар расидааст, аз ин истифодабарандагони Facebook-3,2 миллирад нафар, YouTube-2,8 млрд, Instagram-2,2 млрд, TikTok-1,7 млрд, Linkedin-1 млрд нафарро ташкил медиҳад [1, саҳ. 46].

Мутобиқи назари И.А. Бронников иштироки корбарон ва ё истифодабарандагони фаъоли интернет, яъне ҷавонон ба ошкорбаёнӣ ва шаффофият дар муносибатҳои идоракунии

[1] Истифодабарандагони шабакаҳои иҷтимоӣ дар соли 2026: Ҳама рақамҳо, тамоюлҳо ва далелҳо барои маркетинги шумо [Манбаи электронӣ] – 2016. – Реҷаи дастрасӣ: https://www.blog2social.com/en/blog/monthly-active-users-in-social-media/ (забон-англисӣ)

давлатӣ мусоидат мекунад [1, с. 46]. Яке аз ҳадафҳои асосии давлат дар самти татбиқи сиёсати ҷавонон ин ноил шудан ба фаъолнокии сиёсии ҷавонон мебошад. Зимнан, шабакаи интернетӣ имкон медиҳанд, ки ин ҳадаф, дар сурати дуруст истифода шудан, дар муҳлати кутоҳ ва хаҷри кам амалӣ гардонида шавад, он барои шаҳрвандони ҷавон дарҳои зиёди имкониятҳоро боз кунанд. Татбиқи ғояҳо ба монанди ҳукумати электронӣ имконият медиҳанд, эътимоди ҷавонон то ҳадди имкон ба сиёсати давлат баланд гардад. Дар ҷомеаи муосир, ҷавонон ба интернет на танҳо ҳамчун воситаи муошират ва ҷамъоварии иттилоот, балки ҳамчун воситаи шуғл, таҳсил ва ба даст овардани малакаҳо менигаранд. Аз ин рӯ, ин абзор таъсири қавӣ дорад ва имкониятҳои васеъро барои татбиқи бисёре аз ҳадафҳои идоракунии ҷомеа ва давлат фароҳам меорад.

Дар Тоҷикистон чун дигар кишварҳои пасошӯравӣ дар ҳошияи ташкилдиҳии давлати миллӣ аз рӯзҳои аввали соҳибистиқлолӣ ташаккулёбии ҷомеаи шаҳрвандӣ ҳамчун ниҳоди заминавии демокртаия ҷараён дорад. Дар ҳамин ҷараёни **де-юре (қонунан) ҳизбҳои сиёсӣ ва иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ фаъолият карда**, барои ҳалли мушкилоти гуногуни иҷтимоӣ ва сиёсии аҳолӣ ошкоро мубориза мебаранд, **де-факто (амалан) фаъолияти хеле заиф дошта**, мавҷудияти онҳо ба дастгирии ҳокимияти давлатӣ ва ниҳодҳои байналмилалию ватании маблағгузор асос меёбад.

Намояндагии ҷомеаи шаҳрвандӣ дар симои ҳизбҳои сиёсӣ, иттифоқҳоои касаба ва дигар иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ чандон назаррас нест. Дар соли 2021 дар Тоҷикистон ташкилотҳои ғайритиҷоратии муаррификунандаи ҷомеаи шаҳрвандӣ ҳамагӣ 11935 ададро ташкил додааст, ки аз ин ҳудуди 3000 ташкилотҳои ғайриҳукуматӣ (ба қайди давлатӣ гирифта шуда), аз ҷумла 7 ҳизбҳои сиёсӣ мебошанд, зимнан,

[1] Бронников И, А. Хусусиятҳои муосири аудиторияи интернетии Русия ҳамчун иштирокчии муошират сиёсӣ [матн] // PolitBook. – 2013. - № 2. – С. 44 - 59 (забон-русӣ)

беш аз 8000 адад мақомоти худфаъолияти ҷамъиятӣ (кумитаҳои деҳоту маҳалла) фаъолият доранд [1, с.3].

Тибқи таҳлилҳо шумораи ками ТҒҲ, ҳудудан 15% дар деҳот фаъолият мекунанд, яъне аксари онҳо дар шароити шаҳрӣ фаъолият доранд, зимнан аз вазъи воқеии деҳа огоҳии пурра дошта наметавонанд. Ҳамчунин, ҳизбҳои сиёсӣ, ба истиснои Ҳизби Халқии Демократии Тоҷикистон (ҲХДТ), асосан дар шароити шаҳрӣ фаъолият дошта, бештар дар давраи маъракаҳои сиёсӣ фаъол мегарданд.

Илова бар ин, шумори зиёди ТҒҲ ва ё иттиҳодияҳои ҷамъиятии расмӣ асосан аз грантҳо ва ё маблағгузории ниҳодҳои байналмилалӣ вобастагӣ доранд, ки ин вазъият мавсимӣ будани фаъолияти онҳоро инъикос менамояд. Ҳамчунин, шумори зиёди КМД, ки ҳамчун иттиҳодияи ҷамъиятии ҳудудӣ нақши муттаҳидсозандаии ҷомеаи маҳалро дар рушду нумуъи маҳали зист дорад, аз қайди расмӣ (дар ҷамоат) нагузашта, тибқи талаботи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мақомоти худфаъолияти ҷамъиятӣ» фаъолият намебаранд.

Дар деҳот, ки беш аз 70% аҳолиро фаро мегирад ба хизматрасониҳои ТҒТ бештар ниёз доранд ва ин тақозои институти демократия аст, аммо шароит ва имконоти фароҳамгардида ба амалисозии ин рисолати иҷтимоӣ маҳдуд арзёбӣ мегардад. Бахусус ҷавонони деҳот нисбат ба ҳамтоёни шаҳрии худ ба хизматрасониҳои мутташакили ҷамъиятӣ бештар ниёз доранд, аз ҷумла ба тарбияи идеологӣ, таҳсилоти иловагӣ, омӯзиши малакаҳои ҳаётӣ, дастгирии иҷтимоӣ ҳангоми муҳоҷирати меҳнатӣ, аз худ кардани малакаҳои соҳибкорӣ, кишоварзӣ, ҳифзи иҷтимоӣ ва ғайра.

Маҳз ҳамин вазъият ба он боис гардидааст, ки кӯчиши аҳолӣ аз деҳо ба шаҳрҳо афзоиш дорад. Мисол, агар соли 2005 таносуби аҳолии шаҳр 26,5 фоизро ташкил медод, пас соли

[1] Каримов Ш.Т. Ташкилотҳои ғайриҳукуматӣ ҳамчун ниҳоди ҷомеаи шаҳрвандӣ дар Тоҷикистон – Душанбе: 2021. – Тартиби дастрасӣ: https://www.osiyoavrupo.tj/pdf/nepravitelstvennye-organizacii-kak-institut-grazhdanskogo-obshchestva-v-tadzhikistane (забон-русӣ)

2025 он ба 29,1% расидааст, яъне 2,6% афзоиш ёфтааст [1, с. 8-11].

Ҳамин тариқ, барои маълумот ва арзёбии вазъият кушишҳо ва чораҳо амалигардонидаи чанде аз ТҒҲ-ро ҳамчун иштироки ҷавонон дар рушди ҷомеаи шаҳрвандӣ манзур менамоем.

Аз соли 2003 инҷониб Иттиҳодияи ташкилотҳои ҷавонони Тоҷикистон фаъолият мекунад, ки ҳадафи он муттаҳид кардани талошҳои ташкилотҳои ҷавонон ва дастгирии ҳамаҷонибаи онҳо мебошад. Ин ассотсиатсия (иттиҳодия) машваратӣ буда, ҳамаи ташкилотҳоеро, ки бо ҷавонон кор мекунанд, ҳамоҳанг месозад. Ба ҳолати соли 2017 ба ин ассотсиатсия 154 ташкилотҳои ҷавонон шомил буд. Ҳар сол ташкилотҳои аъзо барои мубодилаи дастовардҳои худ, муҳокимаи мушкилоти мавҷуда ва роҳҳои ҳалли онҳо мулоқот дар шакли форум баргузор менамоянд [2, с.4].

Созмони дигари бонуфузи ҷамъиятии ҷавонон - Иттифоқи ҷавонони Тоҷикистон аст, ки вориси ҳуқуқии иттиҳодияи Комсомол (дар гузашта) дар Тоҷикистон мебошад. Он 12 октябри соли 1991 пас аз барҳам хӯрдани Комсомол таъсис дода шудааст. Ҳадафи ин иттиҳодия ҳифзи истиқлолияти ҷумҳурӣ, мусоидат ба бунёди ҷомеаи демократӣ, иҷтимоӣ ва шаҳрвандӣ, эҳёи арзишҳои миллӣ ва ҳифзи арзишҳои олии инсонӣ, тарбияи эҳсоси худшиносии миллӣ ва ватандӯстӣ дар байни ҷавонон, тақвияти огоҳии насли ҷавон аз масъалаҳои сиёсӣ, иҷтимоӣ ва иқтисодӣ ва баланд бардоштани ифтихори миллӣ, ахлоқ ва фарҳанг дар байни насли ҷавон мебошад.

Дар шароити демократикунонии ҷомеа иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ метавонанд саҳми бузурге дар рушди вазъи иҷтимоию иқтисодии аҳолӣ гузоранд. Дар натиҷа, қисми муайяни сабории давлат, аз ҷумла татбиқи сиёсати ҷавонон ба

[1] Шумораи аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон то 1 январи соли 2025 [Матн] / Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе: 2025. – 55 саҳ.

[2] Анҷуманҳои созмонҳои ҷавонони Тоҷикистон [Матн]: Ҳисоботи солона барои соли 2017. – Душанбе: 2017. – 18 саҳ.

зиммаи ниҳодҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ вогузор карда мешавад, чунон ки дар кишварҳои пешрафтаи Ғарб амал мекунад. Аз ин рӯ, аз соли 2005 инҷониб Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон барои иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон дар соҳаи тарбияи ватандӯстӣ грантҳо таъсис додааст. Маблағи ҳар як грант 10 ҳазор сомониро ташкил медиҳад ва ҳамасола шаш грант ҷудо карда карда мешавад [1, с. 198]. Ҳамчунин, Дар доираи барномаҳои давлатии мақсадноки ҷавонон фармоишҳои иҷтимоӣ, асосан тавассути иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон амалӣ карда мешавад.

Бояд иброз намуд, ки дар самти дастгирии иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон санадҳои меъёрию ҳуқуқи ислоҳталаб мебошанд, зеро ташаббусҳои ҷумҳуриявии ҷавонон (дастгирии грантӣ) дар сатҳҳои вилоятӣ ва ноҳиявӣ ҳудудан амалӣ карда намешаванд, ҳамчунин фармоиши иҷтимоии давлатӣ умуман татбиқ намегардад. Ин маънои онро дорад, ки низоми давлатии дастгирии ташкилотҳои ҷамъияти ҷавонон фаъолияти заиф дошта, ба тағдиди назар ва амал ниёз дорад.

Бо вуҷуди ин, тавре маълум гардид, ҳукумат дар симои мақомоти ваколатдори давлатии кор бо ҷавонон чораҳои муайянеро барои рушди ҷомеаи шаҳрвандӣ, бахусус барои дастгирии иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ амалӣ менамоянд. Аммо нақши ниҳодҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ, аз ҷумла ҷомеаҳои маҳаллӣ дар фаъолсозии ҷавонон ва татбиқи ташаббусҳои давлатӣ қариб ноаён аст; ташаббуси мутақобила вуҷуд надорад. ТҒҲ асосан бо реҷаи интизории маблағгузорӣ аз ташкилотҳои байналмилалӣ ва давлатӣ фаъолият мекунанд, гарчанде ки дигар манбаъҳои маблағгузорӣ, ба монанди ҷамъоварии маблағ, соҳибкорӣ, ихтиёрӣ, ҳамкорӣ бо бахши хусусӣ, ташкили бунёдҳои мустақили мардумӣ ва ғайра мавҷуданд.

[1] Миралиён, К. А. Нақши ҷомеаи шаҳрвандӣ дар рушди сиёсати ҷавонон [Матн] / К. А. Миралиён // Сино . – 2014. - №3/3(316). - С. 195-200

Танҳо дар сурати рушди ҷомеаи шаҳрвандӣ, фаъолнокии ниҳодҳои он ва татбиқи василаҳои илмии фаъолият мо метавонем ҷомеаи демократии худро равнақ дода, самти пешрафтро ихтиёр намоем.

Дини Ислом ниҳоди дигарест нисбатан бартаридошта ва таъсиргузор дар ҷомеаи шаҳрвандии Тоҷикистон. Иттиҳодияҳои динӣ ва ходимони динӣ дар ҷомеаҳои мусулмонӣ мақоми махсус доранд. Бо вуҷуди фаъолияти ҷамъиятӣ ва камнамо баъзе ходимони динӣ дар байни аҳолӣ таъсири калон доранд ва ин таъсиргузориро мебояд баҳри рушди унсурҳои тарбиявии маънавӣ ва ахлоқию худогоҳии ҷавонон бомаром истифода бурд.

Шахси мусулмон аслан, инсони имондор, ботақво ва ботаҳаммул мебошад. Он на танҳо ба он ҳидояте, ки Аллоҳ ба ӯ нозил кардааст, бовар мекунад, балки ба онҳое, ки дониши нисбатан бартаридошта ва илми исломро доранд, эътимод менамоянд. Дар ҷамъият ингуна шахсиятҳоро «мулло», «эшон», «шайх», «мавлавӣ» ва ғайра меноманд. Ин дуруст аст, зеро Қуръони Карим мегӯяд, ки Худо ба баъзе дониш ва маҳоратҳои бештар медиҳад ва дигарон (нафарони донишашон нисбатан кам) бояд донишмандонро итоат кунанд. Аммо, дар баъзе кишварҳо, аз ҷумла Тоҷикистон, ин дониш на ҳамеша мувофиқи мақсад истифода мешавад. Дар ҳоле ки дар доираҳои динӣ шахсиятҳои зиёди шинохта ва мӯътабар мавҷуданд, на ҳамаи онҳо сатҳи муносиби дониши исломиро доранд. Масалан, аксари пешвоёни динӣ дуо мехонанд, гурӯҳе аз онҳо ба ҷавонон каломи Қуръонро меомӯзонанд, аммо шумори ками онҳо донандаи забони арабӣ (Қуръонӣ) мебошанд. Зимнан, аксари ходимони динӣ ба моҳияти асосӣ ва ё асли Китоби Муқаддас – Қуръони Карим сарфаҳм намераванд. Дар робита ба ин, яке аз ташаббусҳои беназири Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон, ин тарҷумаи Қуръони Карим бо забони тоҷикӣ ва бо ҳуруфи кириллӣ буд; то имрӯз ду маротиба (то соли 2014 ва соли 2023) тарҷумаи Китоб ба

миқдори 232 ҳазор нусха нашр гардида, ба аксари иттиҳодияи динӣ ва масҷидҳо дастрас гардонида шуд1.

Мушкили муаммобор он аст, ки аксари насли пиронсол, ҳамчунин ходимони динӣ, ки аҳли ҷомеа ба онҳо чун анъана (дар гузашта ва имрӯз) эҳтиром доранд, шароит ва талаботи ҷомеаи муосир ва асли дини Исломро то ҳадди зарурӣ дарк намекунанд; гузашта аз ин, онҳо аз мавқеи ҳукмфармоёнаи ҷамъиятии худ истифода карда, мардумро, бахусус мардонро роҳнамоӣ мекунанд. *Масалан, ин «тафаккури бартаридошта» ба он боис гардидааст, имконияти занон, бахусус духтарон дар гирифтани таҳсилоти муосир то андозае маҳдуд гардидааст. Ҳикмати куҳнашудаи халқӣ - бинобар роҳнамоии нодуруст - бар он аст, ки занон бояд дар хона бимонанд ва хонаву кӯдаконро нигоҳубин кунанд, дар ҳоле ки мардон бояд кор кунанд ва оиларо нигоҳубин ва таъмин кунанд.* Дар ҷумҳурӣ, аз ҷумла дар деҳот қисми назарраси сокинон то ҳол ба ҳамин назар ё андешаи қолабишудаи куҳна пайравӣ мекунанд. Аммо, Қуръони Карим таълим ва тарбияи кӯдаконро (новобаста аз ҷинс) вазифаи асосии волидайн муқаррар кардааст.

Чуноне ки Худованд дар сураи 40-уми ояти Аъроф ҳидоят мекунад «Ҳаройина касоне, ки оятҳои Моро ба дуруғ нисбат додаанд ва аз фаҳми онҳо такаббурӣ кардаанд, барои онҳо дарвозаҳои Осмон кушода намешавад, ва дар Биҳишт дохил нашаванд, то онгоҳ ки шутур дар сурохии сӯзан дарояд. Ва гунаҳгоронро ҳамчунин ҷазо медиҳем».

Чор (навъ) амале барои зиндагон (барои ба даст овардани савоб аз ҷониби Аллоҳ) амр шудааст, ки нисбат ба гузаштагон (фавтидагон) идома медиҳанд: (1) шахсе, ки пас аз худ фарзандони солеҳро боқӣ мегузорад, ки барои ӯ дуо мекунанд - дуоҳои онҳо ба ӯ нафъ меорад (фоида мерасонад); (2) шахсе, ки садақаи доимӣ (садақаи ҷория) мекунад, ки пас аз маргаш савоб мегирад, то он даме, ки он (нафъи ин садақа) идома

[1] Тақдими 32 ҳазор китоби Қуръон бо тарҷумаи тоҷикӣ дар арафаи моҳи Рамазон [Маводи электронӣ] / 2023. Тартиби дастрасӣ https://old.asiaplustj.info/tj/news/tajikistan/society/20230316/tadimi-32-azor-kitobi-uron-bo-tarumai-toik-dar-arafai-moi-ramazon

ёбад (истифода гардад); (3) шахсе, ки ба дигарон илм омӯхтааст ва онҳо пас аз маргаш ба он амал кардаанд (Табаронӣ)1 ва (4) шахсе, ки пас аз худ навиштаҳое (китобҳое) боқӣ гузоштааст, ки мардумро ба роҳи рост ҳидоят мекунанд (бо ин амал низ, пас аз маргаш савоб мегирад, то он даме, ки он (нафъи ин навиштаҳо) идома ёбад (истифода гардад).

Аз инҷо хулоса бармеояд, ки таълиму тарбияи фарзанд новобаста аз ҷинсияти ӯ (хоҳ духтар бошад, хоҳ писар) ба фарди мусулмон ҳатмӣ аст, зеро нафъ ва ё фоида аз фарзанд чи дар ин дунё ва чи дар роҳи охират танҳо аз фарзанди босаводу соҳибхирад мерасад. Зимнан, шахсе, ки малакаи хондану нашвиштанро надорад, ба ҳеҷ ваҷҳ наметавонад на ба худ, на ба ҷомеа ва на ба наздикон нафъе биёрад.

Аз ин лиҳоз, **рисолати асосии ин ниҳоди ҷомеаи шаҳрвандӣ – маърифатноксозӣ, тарбия ва роҳнамоии ҷомеа, бахусус ҷавонон ба роҳи рост ва дуруст – нокомил ва ё иҷронашуда боқӣ мемонад** ба истиснои амалиёбии меъёрҳои умумиҷтимоӣ, ки дар давоми асрҳо ташаккул ёфтаанд. Роҳи рост ва дуруст дар ҷомеаи муосир, илова бар эҳтиром ба атрофиён, рафтор, гуфтор ва кирдори нек инчунин, гирифтани маълумот (таълим), дониши касбӣ, соҳиб шудан ба шуғли муносиб, кӯмак ба ниёзмандон ва наздиконро дар бар мегирад; ва **инро метавон тавассути муошират ва робитаи зич (ҳамкорӣ) бо шаҳрвандон, бахусус ҷавонон ва расонидани ҳадафи аслии Ислом ба онҳо** дар ҳошияи рушди ҷомеаи соҳибтамаддун ба даст овард.

Ниҳоди муҳими дигари ҷомеаи шаҳрвандӣ ин **оила** аст, ки дар худташаккулёбӣ, худшиносӣ ва рушди афрод нақши калон дорад. Дар Тоҷикистон, мисли дигар кишварҳо, оила таҳти ҳимояи бевоситаи давлат қарор дорад, аммо ҳамчун як воҳиди алоҳидаи ҷомеаи шаҳрвандӣ, он низ бояд дар рушди ҷомеа саҳми назаррас гузорад.

---

[1] Пайравӣ аз суннат: 3 вазифаи падар нисбат ба фарзандонаш [Маводи электронӣ] / 2026. Тартиби дастрасӣ - https://islam-today.ru/veroucenie/sleduem-sunne-3-obazannosti-otca-pered-svoimi-detmi/ (забон-русӣ)

Дар кишвари мо ба оила бо назардошти арзишҳои фарҳангӣ, анъанавӣ ва таърихии ҷомеа арзиши баланд дода мешавад ва дар рушди шахсияти инсон он нақши муҳим аст. Оила бо меҳру муҳаббати самимӣ, ғамхорӣ ва назорати доимӣ иҳота шудааст, мутаносибан ба аъзои худ муҳити мусоид фароҳам меорад.

Аммо як қатор масъалаҳое мавҷуданд, ки ҳалли онҳо на танҳо ба инкишофи иҷтимоӣ ва фардӣ, балки ба рушди иҷтимоию иқтисодӣ, фарҳангӣ ва ахлоқии ҷомеа низ, таъсири амиқ мерасонад. Аз ҷумла, масъалаи банақшагирии оила, ки ҳангоми барпо гаштани он доимо аз мадди назар дур мемонад ва дар натиҷа Тоҷикистон ҳамчун кишвари бисёрнуфуз бо оилаҳои серфарзанд арзёбӣ мегардад. Албатта, аз як тараф ин хуб аст, чун захираи инсонӣ таҳким меёбад, аммо аз тарафи дигар тавозуни таъминоти иҷтимоию иқтисодӣ вайрон мегардад, ки барои кишвари ҷавони мо номумкин аст. Тибқи таҳлилҳо ва омори расмӣ ба як зани қобили таваллуд (18-50 сола) 4-5 нафар рост меояд, яъне ҳар як оила ба ҳисоби миёна аз 6-7 нафар аъзо иборат аст [1, с.8], дар ҳоле ки дар Аврупо ин таносуб ба 3-4 нафар баробар аст.

Тибқи омори расмӣ дар соли 2024 музди миёнаи моҳона 2310 сомониро (243 доллари ИМА) ташкил дода, хароҷоти моҳона барои як нафар баробар ба 1150 сомонӣ (121 доллари ИМА) ҳисоб карда шудааст [2, с.19].

Чуноне маълум аст, дар дилхоҳ оилаи анъанавӣ одатан 1-2 нафар машғули кор мебошанд, яъне таносуби даромад (4610 сомонӣ) ва хароҷот (камаш 6900 сомонӣ) норасоии маблағро дар ҳаҷми 2290 сомонӣ (-33%) ташкил медиҳад. Ин ҳолат вазъи ноустувор иқтисодии оиларо инъикос менамояд. Албатта, дар оила манбаъҳои дигари даромад низ мавҷуданд, аммо онҳо аз вазъияти воқеӣ дуранд ва ҳисоб кардани онҳо дар маҷмӯъ имконнопазир мебошад.

---

[1] Шумора ва ҳайати хонавода [Матн]: Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе: 2024. – 75 с.

[2] Тоҷикистон дар рақамҳо [Матн] / Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. - Душанбе: 2025. - 167 с .

Ин нишондиҳандаҳо далели иштироки заифи оиларо дар рушди ҷомеа, аз ҷумла таъмини ҳаёти мусоиди насли ҷавон, бахусус банақшагирии оила, тарбия, таҳсил, шуғл ва ғайраро тасдиқ мекунанд.

Аз лиҳози баҳогузории иқтисодию иҷтимоӣ ҳоло **мо барои пеш гирифтани тамоюли серфарзандӣ омода нестем, зарур аст, ки шумори таваллуд кам гашта, таваҷҷуҳи ба сифати он ва таълиму тарбияи фарзандони комил, соҳибдонишу соҳибкасб равона карда шавад**.

Дар робита ба ин, ҳанӯз соли 2011 Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ҳамчун ташаббуси халқӣ Қонуни миллии Ҷумҳурии Тоҷикистонро «Дар бораи масъулияти падур модар дар таълиму тарбияи фарзанд (ҳоло кӯдак)» [1] пешниҳод намуд, ки ҳадафи он тақвияти масъулияти волидон дар таълим ва тарбияи кӯдакон дар рӯҳияи инсондӯстӣ, ватандӯстӣ, эҳтиром ба арзишҳои миллӣ, умумибашарӣ ва фарҳангӣ, инчунин ҳифзи ҳуқуқ ва манфиатҳои кӯдакон мебошад. Ғайр аз ин, ин мафҳум соли 2016 тавассути раъйпурсӣ ҳамчун воситаи муҳим барои тақвияти ниҳоди оила ва таъмини таълиму тарбияи шоиста барои кӯдакон ва наврасон ба Конститутсияи Ҷумҳурӣ ворид карда шуд.

Чи тавре аз таҳлилҳо бармеояд, оилаҳо одатан тарзи анъанавии (классикии) зиндагиро пеш мебаранд: онҳо худ аз худ, яъне бе назардошти вазъ ва имконияти иқтисодию иҷтимоӣ нақшаи фарзанддориро пеш мебаранд, дар натиҷа фарзандонро дар шароити душвори иҷтимоию маънавӣ тарбия мекунанд. Илова бар ин, бо инобати қолабҳои кӯҳнашуда (стереотипҳо), ки табъизи (дискриминатсияи) ҷинсиро раво мебинанд ва вазъи ноустувори иқтисодӣ монеи таҳсили касбии ҷавондухтарон мешаванд ва онҳоро барои издивоҷи аз лиҳози таъминоти иҷтимоӣ бармаҳал (дар сини

[1]Дар бораи масъулияти волидон дар тарбия ва таълими кӯдакон: Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 08/02/2011, № 762 [Матн] // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 2011. – № 7–8. - модда. 616.

18-20 солагӣ) маҷбур месозанд. Дар натиҷа, оилаҳо – хоҳ нохоҳ – навхонадоронро дар ҳудуди хонаводагии худ ҷойгир мекунанд, ин низ дар шароити ҷомеаи муосир қобили қабул нест.

Ин гурӯҳи меъёрҳои умумиҷтимоӣ, агарчанде қисми зиёди онҳо куҳнашуда ва зараровар ҳам бошанд, ҳамчун фарҳанг ва анъанаи оиладорӣ тӯли асрҳо ташаккул ёфтаанд ва меросгузории онҳо байни наслҳо идома дорад. Мувофиқан, зарур аст, ки **барои аз байн бурдани онҳо ҳамоҳангӣ ва ҳамкории байни ҳокимияти давлатӣ, ҷомеаи шаҳрвандӣ ва худи ҷавонон ба роҳ монда шавад**.

Ҳамин тариқ, аз байни мушкилоти асосӣ ва ё нуқтаҳои заифи ҳамкории байни ҳокимияти давлатӣ, ҷомеаи шаҳрвандӣ ва ҷавонон метавон инҳоро номбар кард:

- сатҳи пасти маълумотнокии (огоҳии) ҷомеаи маҳал (деҳот) оид ба принсипҳо ва аҳамиятнокии фаъолияти ҷомеаи шаҳрвандӣ ва хусусиятҳои динии тарбиявии Ислом;
- иштироки заифи оила ҳамчун ниҳоди фаъоли ҷомеаи шаҳрвандӣ дар ташаккул ва рушди ҳамаҷонибаи кӯдакон ва ҷавонон;
- камфаъолӣ ва дар аксар мавридҳо бетарафии иттиҳодияҳо ва ходимони динӣ дар таълиму тарбияи босифати ҷавонон;
- сатҳи пасти дониш ва фаҳмиши ходимони динӣ оид ба асолати дини мубини Ислом, меъёрҳои воқеии он ва ниёзҳои ҷомеаи муосир;
- камфаъол ва заифии иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ нисбат ба рушди ҷомеаи маҳаллӣ, бахусус дар ҳалли мушкилоти муҳими иҷтимоию иқтисодӣ;
- иқтидори заифи иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон дар ҳалли мушкилоти иҷтимоӣ ва ё иҷтимоишавии ҷавонон;
- ниҳодикунонии (институтсионализатсия ва систематизатсияи) заифи сиёсати давлатии ҷавонон;
- камаҳамиятии вазорату идораҳо, инчунин мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ба татбиқи ташаббусҳои

ҷавонон, маблағгузории давлатии онҳо ва таҳкими қонунгузории ҷумҳурӣ, ҳамчунин имкониятҳои буҷетӣ дар соҳаи фармоиши иҷтимоии давлатӣ;

- дастрасии маҳдуди ҷавонон ба имкониятҳои шабакаи Интернет ва технологияҳои компютерӣ дар сатҳи маҳал.

ХУЛОСАҲО:

Дар натиҷаи баррасии ин қисмати тадқиқот чунин хулосаҳо ва пешниҳодҳо рӯи кор оварда шуданд:

1. Мафҳуми «ҷомеаи шаҳрвандӣ» муайян карда шуд, ҳамчун системаи муносибатҳои ба ҳам алоқаманди байни шаҳрвандон ва рушди ҳамҷояи онҳо дар мустақилият аз ҳокимияти давлатӣ. Мувофиқан, ҷомеаи шаҳрвандӣ дар таносбу ба дигар соҳаҳо бо ҷавонон робита ва вобастагии бештар дорад, зеро аксарияти аҳолии Тоҷикистонро ҷавонон ташкил медиҳанд;

2. Таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки ҷомеаи шаҳрвандӣ дар татбиқи сиёсати ҷавонон, таълим, тарбия ва фаъолсозии ҷавонон нақши муҳим дорад, аммо на ҳама ниҳодҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ ба талаботи институтсионалии сиёсати давлатии ҷавонон ҷавобгӯ мебошанд; аксари онҳо вазифаҳои худро вобаста ба таълиму тарбия ва рушди ҷавонон иҷро намекунанд ё наметавонанд иҷро кунанд, чун иқтидори заиф доранд;

3. Дар баъзе мавридҳо, ниҳодҳои оилавӣ ва динӣ вокунишҳои регрессивӣ ва муқовиматро нисбат ба татбиқ ва рушди меъёрҳои демократии соҳибихтиёр дар ҷомеа нишон медиҳанд. Масалан, маҳдудиятҳо барои ҷавонон, бахусус духтарон, гирифтани маълумоти касбӣ, издивоҷи бармаҳал ва маҷбурӣ ва ғайра;

4. Муайян карда шуд, ки иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ, аз ҷумла ҳизбҳои сиёсӣ дар байни ниҳодҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ нисбатан фаъол ва таъсиргузоранд ва дар шароити демократикунонии ҷомеа метавонанд дар тарбияи маънавию ахлоқӣ (идеологӣ) ва рушди иҷтимоию иқтисодии ҷавонон саҳми назаррас гузоранд. Аммо, дар кишвар аксарияти

иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ва ҳизбҳои сиёсӣ (ба истиснои ҲХДТ) асосан дар шаҳрҳо фаъолият мекунанд ва дар қиёс (бо кишварҳои Осиёи Марказӣ) бо ниҳодҳои минтақа иқтидори функсионалӣ, кадрӣ ва техникии заиф доранд;

5. Шумораи иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ дар Тоҷикистон нисбат ба кишварҳои минтақа камтар аст, ки саҳми заифи онҳоро дар татбиқи сиёсати ҷавонон инъикос мекунад. Дар маҷмӯъ, фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ҳамчун ниҳоди калидии ҷомеаи шаҳрвандӣ дар татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон ғайриқаноатбахш арзёбӣ мегардад. Ислоҳоти сохтории низоми иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ, баррасии воситаҳои ҳавасмандгардонӣ ва барномаҳои маблағгузорӣ (грантӣ), бахусус ташаккули механизми мутақобилан масъул (вобаста) ё ба ҳам алоқаманд ҷиҳати ҳамкорӣ ва шарикӣ дар татбиқи сиёсати ҷавонон дар Тоҷикистон зарур аст;

6. Шабкаи Интернет ниҳоди нав, вале нисбатан пурқудрати робитавӣ (коммуникатсионӣ) ва технологиест, ки метавонад саҳми бузурге дар рушди ҳам ҷомеаи шаҳрвандӣ ва ҳам давлат гузошта бошад. Аммо, тавре маълум аст, ин ниҳод ба як воситаи осони таъсиррасонии манфӣ табдил ёфтааст. Аз ин рӯ, зарур аст, ҷараёни истифодаи дурусти он аз ҷониби волидон назорат бурда шавад, мувофиқан дастрасии васеи он аз ҷониби ҳокимияти давлатӣ баррасӣ карда шавад, чун ягона воситаест – роҳнамо (новобаста аз таъсирҳои манфӣ) дар раванди мутобиқшавии шахси ҷавон ба талаботи ҷомеаи муосир. Самт додани истифодаи дурусти ин восита ҳамчун захира, ин аст, усули муосири таълиму тарбияи ҷавонон ва татбиқи босамари сиёсати ҷавонон;

7. Муайян карда шуд, ки Ҳукумат бо мақсади фаъолсозии ниҳодҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ, аз ҷумла иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ва оилаҳо якчанд лоиҳаҳо ва барномаҳои дорои хусусияти иҷтимоӣ – грантҳоро барои дастгириии фаъолияти ташкилотҳои ҷамъиятӣ равона кардааст; инҳо грантҳо барои ташкилотҳои ҷамъиятӣ ва имтиёзҳои қонунгузорӣ мебошанд, ки ҳалли масъалаҳои

банақшагирии оила, таълим ва тарбияи кӯдаконро осон мекунанд. Аммо, низоми идоракунии ин лоиҳаҳо / барномаҳо, аз ҷумла татбиқёбии онҳо дар сатҳи маҳал ва таъмини самаранокӣ ва натиҷагирии онҳо чораҳои иловагӣ ва таъхирнопазирро тақозо менамояд.

Ҳамин тариқ, ҷомеаи шаҳрвандӣ кафаъол буда, мушкилоти гуногунро ба бор дорад ва ба роҳу усулҳои ҳалли муносиб ниёз дорад, аз ҷумла: **фароҳам овардани шароит барои ҳамкории зич, ҳамкорӣ ва шарикӣ бо ҷонибҳои асосии манфиатдор - ҷавонон ва онҳое, ки сиёсати давлатии ҷавононро амалӣ месозанд**.

Танҳо дар сурати муттаҳид ва ҳамоҳанг кардани кӯшишҳои (фаъолияти) ҳамаи ҷонибҳо – ҷомеаи шаҳрвандӣ, ҳокимияти давлатӣ, бахши хусусӣ ва худи ҷавонон – мо метавонем ба арзишҳо ва меъёрҳои умумиҷаҳонии ҷомеаи демократӣ ва татбиқи босамари сиёсати ҷавонон ноил гардем. Омили асосии ин ҳамгироӣ метавонад манфиатҳои муштарак, аз ҷумла мушкилоти иҷтимоии ҷавонон бошад, ки дар заминаи татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон (дар сурати муттаҳидӣ) ба осонӣ муайян ва ҳал карда мешаванд.

§ 2.3. Ислоҳот ва рушди имконоти идории мақоми худидоракунии маҳаллӣ дар шароити ҷомеаи муосир

Дар шароити ҷомеаи муосир, ки тамоми фаъолиятҳо муносибатҳо ва амалҳои нав, муқовиматнок ва тобишоварандаро нисбат ба тазодҳои ҷомеа тақозо менамояд, рушду такомули мақомоти худидоракунандаи маҳаллӣ, мақомоти худфъолияти ҷамъиятӣ (кумитаҳои маҳала / деҳа) ва ҷомеаи шаҳрвандӣ мувофиқи мақсад аст.

Дар шароити Тоҷикистон, ки аксариятро (73,6%) аҳолии деҳот ташкил медиҳанд, рушди имконоти мақомоти худидоракунандаи маҳаллӣ, мақомоти худфъолияти ҷамъиятӣ (кумитаҳои маҳала / деҳа) ва ҷомеаи шаҳрвандӣ

бояд дар мадди аввал истад, чун маҳз ҳамин институтҳои идорӣ метавонанд ба тағйирёбии кулли ҳаёти ҷомеа таъсиррасон бошанд [1].

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон фаъолияти мақомоти худидоракунандаи маҳаллӣ ва мақомоти худфъолияти ҷамъиятӣ (кумитаҳои маҳала / деҳа) дар асоси Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот», Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мақомоти худфаъолияти ҷамъиятӣ», Кодекси Граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон, Сарқонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва санадҳои байналмилалии пазируфтаи Ҷумҳурии Тоҷикистон ба роҳ монда шудааст.

Яъне, аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон тамоми шароити ҳуқуқӣ ҷиҳати рушду такомули мақоми худидоракунандаи маҳаллӣ, мақомоти худфъолияти ҷамъиятӣ (кумитаҳои маҳала / деҳа) ва ҷомеаи шаҳрвандӣ фароҳам оварда шудааст, гарчанде истифодаи самараноки он беҳбудиро талаб мекунад.

Воқеъист, ки бо дарназардошти принсипҳои ҷомеаи демократӣ тамоми фаъолияти шаҳрвандон озодона дар чорчӯбаи қонунгузорӣ сурат мегирад ва ҳамин тавр ҳам ҳаст, вале айни ҳол бештар дар стаҳи назариявӣ.

Мувофиқи қонунгузории ҷорӣ мақоми худидоракунандаи маҳаллӣ аз ҷониби шаҳрвандони маҳал интихоб мешавад ва ӯ ҳамчун «Ҷамоат» ифода мегардад. Роҳбар, яъне Раис ва Дастгоҳи Ҷамоат аз ҷониби вакилони Ҷамоат ва раису раёсати кумитаҳои маҳалла/деҳа аз ҷониби сокинони маҳалла/деҳа интихоб мегарданд, ҳамчунин тамоми шаклҳои ҳуқуқӣ, идорӣ, молӣ ва ташкилии фаъолияти онҳо аз ҷониби интихобкунандагон бояд муайян гардад. Вале дар шароити имрӯза чунин муносибат ва риояи тартибот дар сатҳи маҳалҳо ба таври возеҳ эҳсос карда ва ё дида

[1] Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот» [Матн] / Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, соли 2008, №1 қисми 2, мод. 12

намешавад, ки мухолифи принсипҳои идорӣ ва асноди ҳуқуқии қабулгардида мебошад. Барои мисол: Вақте, ки ба дилхоҳ шаҳрванд бо саволи «Раиси ҷамоатро ки интихоб ва ё таъин менамояд?» мурочиат мекунем, аксаран посух медиҳанд, ки «Раиси ноҳия», яъне шаҳрвандон ҳатто оид ба интихобӣ на таъинӣ будани роҳбарияти ҷамоат иттилооти пурра надоранд.

Сабаби асосии ин муносибат ягона аст, - камфаъолии шаҳрвандон, дар бисёр ҳолатҳо, бетарафӣ ва беаҳамиятӣ ба имкону тақдири худ, тақдири оила, ҳамсоя, деҳа ва кишвари худ.

Яке, аз сохторҳои фаъоли ҷомеаи шаҳрвандӣ, ки ташкилотҳои ҷамъиятӣ мебошад, дар сатҳи маҳалҳо қариб ки фаъолият надоранд, қисми зиёди онҳо дар шаҳрҷойҳо кор мебаранд. Тибқи маълумотҳои тарҳрезигардида, ҳамагӣ 15% ташкилотҳои ҷамъиятӣ дар маҳалҳо фаъолият доранду халос.

Камфаъолии шаҳрвандон асосан ба каммаълумотӣ ва тангдастии онҳо ба қонунгузории ҷумҳурӣ ва фаъолияти мақомоти ичроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ асос меёбад, ки дар инҷо, агар аз як тараф серталабӣ ва арзёбии шаҳрвандон лозим бошад, аз тарафи дигар фароҳам овардани шароит ҷиҳати дастрасӣ ва таъмини шаҳрвандон ба иттилоот аз ҷониби мақомоти алоқаманд зарур аст.

Дар баробари ин, интизорӣ ва таҳлилу баррасии тадбирҳои андешида ва амалигардонидаистодаи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз ҷониби шаҳрвандон ба ҳукми анъана даромадааст. Яъне, қисми зиёди аҳолӣ мавқеъи интизориро касб кардаанд ва интизоранд, ки кай Ҳукумати Ҷумҳурӣ барои онҳо шароити беҳтари зисту зиндагонӣ фароҳам меорад. Аммо мутаассифона **дарк намекунанд, ки принсипҳои ҷомеаи демократӣ худфаъолӣ ва иштироки шаҳрвандонро дар идораи давлатӣ талаб мекунад.** Яъне, дар баробари тадбирҳои андешидаи мақомоти давлатӣ, шаҳрвандон ба сифати мақомоти худфъолияти ҷамъиятӣ (кумитаҳои маҳала /

деҳа) ва ё мақоми худидоракунандаи маҳаллӣ, шахси воқеъӣ ва ҷомеаи шаҳрвандӣ низ тадбирҳои алоқмандро вобаста ба шароити маҳалли худ андешанд ва амалӣ гардонанд.

Тибқи тартиби муқарраркардаи қонунгузорӣ ва приниспҳои демократии идораи ҷамоаи маҳаллӣ, Ҷамоат, ҳамчунин Кумитаи маҳалла / деҳа дар таъсиси буҷет ва ҷамъоварии маблағ мустақил буда, имкони васеъи татбиқи ин амалро доранд. Ин маънои онро дорад, ки Ҷамоат ва Кумитаи маҳалла / деҳа метавонанд вобаста ба дилхоҳ масъалаи беҳбуди ҳаёти шаҳрвандон ва ободонии маҳал таъсир ва имкони кофии молӣ дошта бошанд. Ҳамчунин, Ҷамоат имкон дорад, ки мавриди зарурат вобаста ба масъалаҳои афзалиятнок, аз ҷумла татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон дар ҳамкории зич бо ҷомеаи шаҳрвандӣ фондҳои махсус таъсис дода, маблағи заруриро чи аз ҳисоби имконоти дохилии маҳал ва чи аз берун ҷамъоварӣ намуда, амалӣ гардонад.

Вале, мутаассифона дар ин самти фаъолият низ, ноустувории мақоми худидоракунандаи маҳаллӣ, мақомоти худфъолияти ҷамъиятӣ (кумитаҳои маҳала / деҳа) ва ҷомеаи шаҳрвандӣ ба таври возеҳ айён аст. Бисёре аз Ҷамоатҳо на танҳо барои ободонии маҳал маблағи зарурӣ надоранд, балки вобаста ба зиёд кардани маоши кормандон норасоии маблағӣ доранд.

Дар шароити ҷомеаи мусоир ва иқтисоди бозоргонӣ мусоидат намудан ба рушди соҳибкорӣ ва хоҷагидорӣ мувофиқи мақсад аст. Дар маҳалҳо то ҳол на ҳамаи роҳбарон/масъулон манфиати воқеъии ин амалҳоро дарк кардаанд. Ҳатто, бисёре аз масъулон бинобар сабаби каммаълумотӣ барои ташкили фаъолияти хоҷагидорӣ ва ё соҳибкории шаҳрвандон монеаҳо эҷод мекунанд, гарчанде ҳар як субъекти иловагӣ ба маҳал имкони иловагӣ ва манфиати маблағиву шароити корӣ фароҳам меорад.

Дар самти рушди соҳибкорӣ Ҷамоатро зарур аст бо соҳибкорон ва сармоягузорон ҳамкории зич дошта бошад ва мунтазам бо соҳибкорони маҳаллӣ мулоқотҳо ташкил намуда,

иштирок ва саҳмгузории онҳоро ба дастгирии қишрҳои ниёзманди аҳолӣ ва ободонии маҳал таъмин намоянд.

Мақоми худидоракунандаи маҳаллӣ, мақомоти худфъолияти ҷамъиятӣ (кумитаҳои маҳала / деҳа) ва ҷомеаи шаҳрвандиро месазад дар самти таъминоти кадрӣ ва корҳои ташкилию амалии маҳал фаъол бошанд. Дар бисёр мавридҳо корҳои ташкилӣ ба таври вертикалӣ ва стихиявӣ сурат мегиранд, яъне масъулон интизор мегарданд, то аз ҷониби мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ дархости дахлдор ворид гардад, сипас то мӯҳлати наздик омадани ин ва ё он чорабинӣ онро кашол медиҳанд. Ҷомеаи шаҳрвандӣ дар навбати худ дархости дахлдори Ҷамоатро интизор мегардад.

Тибқи приниспҳои идорӣ Ҷамоатро зарур аст, ки дар ҳамкорӣ бо ҷомеаи шаҳрвандӣ чорабиниҳои ба маҳал хосро новобаста аз мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ таррҳрезӣ ва амалӣ гардонанд, яъне ба таври горизонталӣ фаъолият намоянд на ба таври вертикалӣ. Чун, Ҷамоат мушкилот, эҳтиёҷот ва имкони маҳалро хуб медонад на мақомоти ноҳиявӣ.

Масъалаи таъминоти кадрӣ низ дар сатҳи Мақоми худидоракунандаи маҳаллӣ нигароникунанда аст. Яке аз мушкилоти ин самт, кам муқаррар гардидани маоши моҳона мебошад, ки он ҳам ба камаҳаиияти роҳбарияти Ҷамоатҳо хос аст. Дар боло ишора шуда буд, ки имконоти молиявии Ҷамоатҳо васеъ буда, ба дилхоҳ фаъолият басанда аст. Дар ин ҷодда низ роҳбарияти мақомоти худидоракунандаи маҳаллиро мебояд маоши моҳона ва ҳавасмандии кормандонро зиёд намуда, мутахассисонро мунтазам ба такмили ихтисос равона созанд. Чун, сарчашмаи устувории дилхоҳ фаъолият мутахассис/кадр аст, аз ҷумла дар шароити ҷомеаи муосир, ки аз ҳар мутахассис ҳамасола такмил додани ихтисосро тақозо менамояд.

Қисми зиёди чорабиниҳо дар сатҳи маҳалҳо хусусияти иҷтимоӣ ва фарҳангӣ дорад. Чун Тоҷикистон дар шароити гузариш қарор дорад, масъалаҳои иҷтимоидоштаи ҷомеа хело

зиёд аст ва татбиқи онҳо иштирок ва саҳмгузории фаъоли мақомоти худидоракунандаи маҳаллӣ ва ҷомеаи шаҳрвандиро тақозо менамояд.

Вале имрӯзҳо тадбирҳои аз ҷониби мақомоти худидоракунандаи маҳаллӣ ва ҷомеаи шаҳрвандӣ андешидашаванда ками дар кам ба назар мерасад. Аслан дар ин ҷодда, бо дарназардошти таввақҷӯҳи бевоситаи Президенти кишвар, Ҷаноби Олӣ мӯҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба масъалаҳои иҷтимоии аҳолӣ, бахусус дастгирии қишрҳои ниёзманди ҷомеа тадбирҳои алоқаманд аз ҷониби вазорату идораҳои дахлдор ва мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ андешида мешаванд. Ҷамоатҳо ва ҷомеаи шаҳрвандӣ бошад, дар ин самт камфаъоланд, ҳатто ба дастгирии оилаҳои камбизоат имкон надоранд, гарчанде масъалаҳои иҷтимоӣ, аз қабили таъминоти иҷтимоӣ, кӯмакпулӣ, тандурустӣ, дастгирии маъюбон ва бепарасторон ва оилаҳои камбизоат, беҳдошти вазъи мактабҳо, таҳсилоти духтарон ва ғайра таввақҷӯҳи зиёд, аз ҷумла дастгирии доимӣ талаб мекунад.

Масъалаи баргузории чорабиниҳои фарҳангӣ низ аз ҷониби мақомоти худидоракунандаи маҳаллӣ нигароникунандааст, гарчанде онҳо имкони ба даст овардани маблағ ҳам дошта бошанд. Ҳатто, ҳолатҳое шунида мешаванд, ки мавриди баргузории баъзе чорабиниҳо масъулон аз шаҳрвандон маблағ ҷамъ кардаанд.

Ҳамин тариқ, бо дарназардошти таҳлилҳои боло ва бо мақсади татбиқи босамари принсипҳои идоракунии ҷомеаи маҳаллӣ ва қонунгузории ҷорӣ дар раванди ташаккули имконот ва рушди мақомоти худидоракунандаи маҳаллӣ ва ҷомеаи шаҳрвандӣ зарур аст, ки тадбирҳои зерин ба таври муташаккилона андешида шаванд:

1. Ҷиҳати боло бурдани маърифати ҳуқуқӣ ва сатҳи маълумотнокии шаҳрвандон оид ба принсипҳои асосии ҷомеаи демократӣ дар самти идораи мақомоти худидоракунандаи маҳаллӣ, мақомоти худфъолияти ҷамъиятӣ (кумитаҳои маҳала / деҳа) ва ҷомеаи

шаҳрвандӣ аз ҷониби ташкилоту муассисаҳои дахлдор, аз ҷумла мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва ташкилотҳои ҷамъиятии ватанӣ ва байналмилалии дахлдор чорабиниҳои маърифатӣ-иттилоотӣ ва фаҳмондадиҳӣ андешида шавад;

2. Ташкилёбии ҳарчи беши иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ дар маҳалҳо дастгирӣ карда шавад ва барои фаъолияти пурсамари онҳо аз ҷониби мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва ташкилотҳои тиҷоратию байналмилалии дахлдор шароити мусоид фароҳам оварда шавад;
3. Фаъолнокии шаҳрвандон мавриди иштирок дар интихоб ва идораи, мақомоти худфъолияти ҷамъиятӣ (кумитаҳои маҳала / деҳа) ҳавасманд гардонида шавад;
4. Ҷиҳати баланд бардоштани маърифати иқтисодии кормандони/мутахассисони мақомоти худидоракунандаи маҳаллӣ ва ҷомеаи шаҳрвандӣ, аз ҷумла ташкили буҷет ва идораи самараноки он мунтазам давраҳои (курсҳои) такмили ихтисос ташкил карда шаванд;
5. Барои рушди сиёсати давлатии ҷавонон дар маҳалҳо ва бо иштироки фаъоли мақомоти худидоракунандаи маҳаллӣ, мақомоти худфъолияти ҷамъиятӣ (кумитаҳои маҳала / деҳа) ва ҷомеаи шаҳрвандӣ мунтазам чорабиниҳои фаҳмондадиҳӣ, методӣ ва амалӣ ташкил карда шаванд;
6. Ба мақомоти худидоракунандаи маҳаллӣ, мақомоти худфъолияти ҷамъиятӣ (кумитаҳои маҳала / деҳа) ва ҷомеаи шаҳрвандӣ вобаста ба татбиқи масъалаҳои иҷтимоӣ, аз қабили таъминоти иҷтимоӣ, кӯмакпулӣ, тандурустӣ, дастгирии маъюбон ва бепарасторон ва оилаҳои камбизоат, беҳдошти вазъи мактабҳо, таҳсилоти духтарон ва ғайра аз ҷониби вазорату

идораҳои дахлдор дастурҳои методию амалӣ таъмин карда шавад.

§ 2.4. Хусусиятҳои ҳамкории байни доираи тиҷорат ва ҷавонон

Дар ҷомеаи демократӣ иқтисодиёт бар пояи бозор бунёд мешавад ва танҳо дар шароити иқтидори устувори иқтисодӣ, бахусус тақвияти имкониятҳо ва захираҳои соҳибкорӣ ва ҳамкории ҳокимияти давлатӣ бо бахши хусусӣ, нишондиҳандаҳои асосии рушди иқтисодӣ ба даст оварда мешаванд.

Эзоҳ: *дар ин фасли тадқиқот зери мафҳуми доираи тиҷорат ё худ бизнес доираи васеи фаъолияти соҳибкорӣ ва дар умум бахши хусусӣ фаҳмида мешавад. Албатта, дар илми иқтисодӣ ин мафҳумҳо маънои гуногун доранд, аммо дар тадқиқоти мо, ки сиёсӣ аст, ин мафҳумҳо – тиҷорат, соҳибкорӣ – ҳамчун ниҳоди бахши хусусӣ тарҷумаи мазмунии «business»-ро ифода мекунанд.*

Бахши хусусӣ, аз ҷумла соҳибкорӣ, ки дар солҳои охир таваҷҷуҳи ҷавононро ҷалб кардааст, шарти зарурии ҷомеаи муосир буда, барои шуғлнокӣ ва таҳкими вазъи иқтисодии фард ва дар умум ҷомеа мусоидат мекунад.

Дар доираи Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 ҳадафи олии Тоҷикистон ин баланд бардоштани сатҳи зиндагии мардуми кишвар бар пояи таъмини рушди устувори иқтисодӣ маҳсуб меёбад. Барои ноилшавӣ ба ин ҳадаф 4+1 зерҳадафҳо чунин муқаррар карда шудаанд:

а) таъмини истиқлолияти энергетикӣ ва истифодаи самарабахши неруи барқ;

б) раҳоӣ аз бунбасти коммуникатсионӣ, ва табдил ба кишвари транзитӣ;

в) таъмини амнияти озуқаворӣ ва дастрасии аҳолӣ ба ғизои хушсифат;

г) вусъатдиҳии шуғли пурмаҳсул;

д) саноатикунонии босуръати кишвар (зерҳадафи мазкур иловатан қабул ва эълон гардидааст) [1, с.8].

Ҳамчунин, самтҳои афзалиятноки рушди миллӣ дар доираи СМР-2030 (1) ислоҳоти идоракунии давлатӣ; (2) инкишофи бахши хусусӣ ва ҷалби сармоягузорӣ; ва (3) рушди неруи инсонӣ муқаррар карда шудаанд [2, с.12].

СМР-2030 инчунин, уҳдадориҳои байналмилалии Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба Рӯзномаи асри XXI ва Ҳадафҳои рушди устуворро (ҲРУ), ки дар ҷаласаи 70-уми Ассамблеяи Генералии СММ моҳи сентябри соли 2015 тасдиқ шудаанд, ба инобат мегирад. Диққати асосӣ дар ҲРУ ба **консепсияи рушди устувори инсон** равона шудааст. Бинобар ин, пурра аз байн бурдани камбизоатӣ, иваз намудани моделҳои ноустувор ва пешбурди моделҳои устувори истеъмолот ва истеҳсолот, инчунин ҳифз ва истифодаи оқилонаи захираҳои табиӣ бо мақсади рушди минбаъдаи иқтисодию иҷтимоӣ, вазифаҳои асосӣ ва шартҳои ҳаётан муҳими рушди устувори инсон маҳсуб меёбанд.

Ҳамаи ҳадафҳои калидии миллӣ ва шартҳои ноил шудан ба онҳо хусусияти иҷтимоию иқтисодӣ, ҳамоҳангсозӣ, ҳавасмандгардонӣ ва навоварӣ (инноватсионӣ) доранд.

Масъалаи мазкури тадқиқот то андозае кумак ба амалисозии ҳадафҳои калидии СМР-2030 мебошад, яъне татбиқи тавсияҳо ва ё натиҷаҳои илмии тадқиқот ин татбиқи чанде аз ҳадафҳо ва нишондиҳандаҳои миллӣ, аз ҷумла мустақилияти иқтисодии ҷавонон ва таҳкими нерӯ ва имкониятҳои ҷавонон ҳамчун замина барои рушди сармояи инсонӣ ба ҳисоб мераванд.

---

[1] Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 [матн] / Душанбе, 2015 – 103 с.

[2] Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 [матн] / Душанбе, 2015 – 103 с.

Дар ҳақиқат, танҳо кишварҳои дорои иқтисодиёти рушдёфта метавонанд вазъи сиёсӣ ва иҷтимоии устувор дошта бошанд. Баръакс, кишварҳое, ки сатҳи иқтисодёташон паст аст, ба табодулот ва таҳаввулоти гуногуни сиёсӣ ва иҷтимоӣ зуд-зуд дучор мешаванд.

Бо дарназардошти ин, дар доираи татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон ба мустақилияти иқтисодии ҷавонон, бахусус таълиму тарбияи иқтисодии наврасон, рушди соҳибкории ҷавонон, сармоягузорӣ ба лоиҳаҳои тиҷоратии ҷавонони болаёқат ва ҳамкории ҳокимияти давлатӣ бо бахши хусусӣ дар ин раванд таваҷҷуҳи махсус зоҳир карда мешавад.

Чуноне Карл Маркс иброз кардааст: «*Барои он ки воқеан озод бошем, аз объекти ҳолат (итоаткунанда) ба субъекти амал (фармоишгар) табдил ёбем, инсон бояд худро ҳам аз ҳукмфармоии (зулми сиёсии) давлат ва ҳам аз вобатстагӣ ба молу ашё ва ҳолат озод кунад ва раванди истеҳсоли неъматҳои моддиро ба ихтиёри худ мутеъ гардонад*» [1, с.415].

Ҳамчунин, Ҷалолиддини Балхӣ дар боби равшании илму мустақилӣ ва торикии гумону танбалӣ дар роҳи ҳаёт чунин баён мекунад:

Илмро ду пар аст, гумонро як пар аст,
Ноқис омад зан(н), ба парвоз абтар аст.
Мурғи якпар зуд афтад сарнигун,
Боз барпаррад ду гоме ё афзун… [2, с.234].

Асоси пешрафти давлату ҳукумат ва ҷомеаи кунунӣ на дар зулму истибдод ва ё дар гумону шубҳаву ҳарос, балки дар илмомӯзию, озодию шуҷоат ва мустақилияти маънавию молии шахс, бахсус фарди ҷавон инъикос мегардад. Чунончӣ шакли демократии идоракунии ҷомеа, ки мо онро аз солҳои 90-ум инҷониб ихтиёру интихоб кардаем, озодию соҳибихтиёрӣ ва талошварзию мустақилияти иқтисодии ҳар фардро ва дар умум давлатро тақозо мекунад.

---

[1] Зотов В.Д., Зотова Л.В. Таърихи омӯзишҳои сиёсӣ: Китоби дарсӣ [Матн] / М.: Юрист, 2005. – 605 с. (забон-русӣ)

[2] Балхӣ, Мавлоно Ҷалолуддин. Маснавии маънавӣ [Матн] / Душанбе: “Адиб”, 2022. – 688 с.

Тоҷикистон кишвари ҷавон аст, зимнан ҳамагӣ 26,1 фоизи аҳолӣ аз ҷиҳати иқтисодӣ фаъоланд, ки аксари ин гурӯҳро ҷавонон ташкил медиҳанд [1, с.18]. Ин таносуб дар байни ҷавонон ба 73% баробар аст.

Тибқи таҳлилҳо ҳар сол ба бозори меҳнат 163 ҳазор нафар ҳамчун қувваи нави корӣ ворид мешаванд, ки аз ин ҳамагӣ 47,2 фоиз соҳиби маълумоти касбӣ мебошанд [2, с.10-30].

Аз таҳлилҳои боло бармеояд, ки барои бо ҷойи кори муносиб таъмин гардидани ин гурӯҳи калони ҷавонон шароити муносиб фароҳам овардан лозим мегардад. Маҳз ҳамин таносуб барои таъмини тавозуни муносибатҳо дар бозори меҳнат фаъолнокии бахши тиҷоратро тақозо менамояд.

Қобили зикр аст, ки даҳсолаи охир маҳз бахши тиҷорат таваҷҷуҳи ҷавононро ҳамчун субъект-соҳибкор, ҳамзамон ба сифати объект-қувваи корӣ бештар ҷалб менамояд. Фаъолияти намуди соҳибкорӣ на танҳо ҷойи кории муосир аст, балки мустақилияти иқтисодии ҷавононро фароҳам меорад. Ин маънои онро дорад, ки рушди фаъолияти соҳибкорӣ барои давлат ин зиёд гардидани шумори ҷойҳои кории муосир мебошад, илова бар ин он ҳамчун сабуккунандаи сарбории давлат ҷтҳати бо ҷойи корӣ таъмин намудани қувваи кории нав арзёбӣ мегардад.

Албатта, дар ин самт аз ҷониби ҳокимияти давлатӣ тадбирҳои муайян андешида шудаанд, аз ҷумла дар сатҳи қонунгузорӣ якчанд имтиёзҳо барои рушди фаъолияти соҳибкорӣ ва татбиқи ташаббусҳои шаҳрвандӣ дар байни ҷавонон муқаррар карда шудаанд, аммо аксари онҳо, мутаассифона, бо сабабҳои муайян аз ҷониби субъектҳои соҳибкорӣ истифода намешаванд ё истифодаи онҳо аз лиҳози таъсиррасонии субъективӣ имконнопазир аст.

---

[1] Тоҷикистон дар рақамҳо [Матн]: Маҷмӯаи оморӣ / Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. - Душанбе: 2025. – 167 с.

[2] Маориф дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн]: Маҷмӯаи оморӣ / Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. - Душанбе: 2025. – 96 саҳ .

Мутобиқи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҷавонон ва сиёсати давлатии ҷавонон» субъектҳои сиёсати давлатии ҷавонон, аз ҷумла мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатӣ фаъолияти соҳибкории ҷавононро тавассути таъминоти моддию техникӣ, грантҳо ва қарзҳои имтиёзнок дар доираи амалисозии барномаҳои мақсадноки рушди соҳавӣ ва маҳаллӣ дастгирӣ менамоянд. Ҳамчунин, муқаррар гардидааст, ки лоиҳаҳои тиҷоратии ҳунармандони ҷавон оид ба коркард ва истеҳсоли молу маҳсулоти дастӣ дар доираи фондҳои дастгирии соҳибкорӣ ва барномаҳои мақсадноки рушди давлатӣ дастгирӣ карда мешаванд [1].

Ин гурӯҳи имтиёзҳо дар шароити иқтисоди бозорӣ хеле саривақтӣ ва муҳим мебошад, аммо аз ин имкониятҳо то кунун (аз соли 2004 инҷониб) ягон ташкилоти тиҷоратӣ баҳра набардоштааст, ба истиснои андак дастгириҳое, ки дар сатҳи ҷумҳурӣ аз ҷониби мақомоти ваколатдори давлатии кор бо ҷавонон амалӣ мешавад. Ҳамчунин, пайваста фондҳои дастгирии рушди соҳибкорӣ мустақиман ташаббусҳои ҷавононро дар доираи имкониятҳои мавҷуда (хеле кам) ҳамчун фаъолияти умумӣ дастгирӣ менамоянд, на ба сифати имтиёзи махсус, ки барои дастгирии ҷавонон нигаронида шуда бошад.

Санади дигари қонунгузорӣ Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон низ имкониятҳоро барои рушди фаъолияти соҳибкорӣ фароҳам меорад. Ин Кодекс бахшеро дар бар мегирад, ки низомҳои имтиёзноки андозро, аз ҷумла барои сохтмони нерӯгоҳҳои барқи обӣ, коркарди нахи пахта ҳамчун маҳсулоти тайёр, истеҳсоли мурғ ва фаъолият дар минтақаҳои озоди иқтисодӣ муайян мекунад [2].

Дар айни замон, маҳз бахшҳои имтиёзноки тиҷорат дар Тоҷикистон воқеан фоидаоваранд. Масалан, сохтмони

[1] Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи ҷавонон ва сиёсати давлатии ҷавонон” [Матн] / №1830 аз 23.12.2021

[2] Дар бораи Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон: Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 17 сентябри соли 2012, № 901 [Матн] // Ахборӣ Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 2012. - № 9. - Моддаи 838. – 2013. - № 12. - Моддаи 889

нерӯгоҳҳои барқи обӣ айни замон барои соҳибкорон ташаббус ва ё имконияти хеле дастрас аст, зеро Тоҷикистон 4%-и иқтидори гидроэнергетикии ҷаҳонро соҳиб аст. Ғайр аз ин, дар кишвар айни замон танҳо 4-5%-и ин иқтидор истифода мегардад [1].

Бо вуҷуди ин, суръати рушди соҳибкорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, бахусус дар байни ҷавонон дар таносуб бо дигар кишварҳои минтақа хеле заиф аст. Масалан, дар кишвари ҳамсоя – Ҷумҳурии Халқии Хитой ба соҳибкорони ҷавон имкониятҳои хеле фаррох фароҳам оварда шудааст, зимнан имрӯз кишваре нест, ки дар рӯи ҷаҳон аз молу колои истеҳсоли Хитой фаровон намбошад. Илова бар ин, лоиҳаҳое, ки дар кишвари мо фоидаовар ба ҳисоб намераванд, ба монанди коркарди партовҳо ва маҳсулоти коғазию пластикии истифодашуда, дар Хитой ва дигар кишварҳои пешрафта низ, ба тиҷорати калон табдил ёфтаанд.

Аз инҷо хулоса бармеояд, ки агар аз як тараф механизмҳои дастгирии устувор фароҳам нагардида бошанд, аз тарафи дигар сатҳи пасти дониш, маҳорат ва малакаи иқтисодии ҷомеа, ҷавонон ва соҳибкорон низ, монеи рушди фаъолияти соҳибкорӣ гардидааст. Ин номувофиқатӣ ба таври возеҳ нишон медиҳад, ки манбаи тамоми мушкилот ин заифии қобилияти зеҳнии инсон ва танбалию камфаъолӣ дар омӯзиши илм мебошад, зимнан, дар муайян кардани ғояҳои созанда, таҳлил, таҳияи консепсияҳо ва лоиҳаҳо, ҷалби сармоягузорӣ ва истеъмолкунандагон, истеҳсоли маҳсулот, ҳифз, намоиш ва фурӯши маҳсулот доираи тиҷорати мо, ҳамчунин ҷавонон тангдастӣ доранд.

Бо мақсади таъмини кафолатҳои давлатӣ барои фаъолияти субъектҳои соҳибкорӣ ва танзими муносибатҳои ҷамъиятӣ вобаста ба ҳимоя, дастгирӣ ва рушди соҳибкорӣ аз ҷониби давлат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, Қонуни Ҷумҳурии

[1] Шарҳи бахши энергетикаи Ҷумҳурии Тоҷикистон [Манбаи электронӣ] : Вазорати корҳои хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе: – Тартиби дастрасӣ: http://mfa.tj/ru/energetika/obzor-energeticheskogo-sektora-rt.html

Тоҷикистон «Дар бораи ҳимоя ва дастгирии давлатии соҳибкорон» қабул карда шудааст, ки маҷмӯи чораҳоро барои рушди соҳибкорӣ муайян мекунад [1].

Тибқи ин Қонун мақоми ваколатдори давлатӣ вазифадор аст, ки имкониятҳо ва имтиёзҳои муайянкардаи онро пеш барад ва табиқ намояд. Аммо, шаҳрвандони кишвар, бахусус субъектҳои соҳибкорӣ дар бораи мавҷудияти ин имтиёзҳо ва ё имкониятҳо то андозае огоҳӣ надоранд [2].

Аз ҷумла, ҷавонон, ки аксариятро ташкил медиҳанд, бояд аз чунин тадбирҳои давлатӣ пурра огоҳ бошанд ва ба маълумоти зарурӣ ҷиҳати истифодаи мустақилона таъмин карда шаванд.

Имрӯз ҷомеа бояд барои рушди фаъолияти соҳибкорӣ ва бахши хусусӣ дар маҷмуъ тамоми шароиту имкониятҳоро фароҳам оварад, аз ҷумла барои оғози тиҷорат ва рушди он. Чораҳои асосии мусоидаткунанда барои оғози тиҷорати худ, дастгирӣ ва кафолатҳои давлатӣ, аз ҷумла ҳавасмандгардонии қонунгузорӣ дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳимоя ва дастгирии давлатии соҳибкорон» хеле равшан муайян шудаанд ва қадами дигар зарур аст, ки ин муқаррарот дар сатҳи баланд татбиқ карда шуда, шароитҳои дастгирию маблағгузории фаъолияти соҳибкории ҷавонон боз ҳам васеъ карда шавад.

Илова бар ин, дар мамлкат бо мақсади фароҳам овардани шароити мусоид барои ба роҳ мондани фаъолияти субъектҳои соҳибкорӣ ҳамчун омили асосии ҳалли мушкилоти иҷтимоию иқтисодии кишвар тавассути таъмини шуғл ва баланд бардоштани сатҳи воқеии некӯаҳволии аҳолӣ «Барномаи давлатии дастгирии соҳибкорӣ» амалӣ карда мешавад. Амалисозии самараноки чунин барномаҳои давлатӣ

[1] Дар бораи ҳимоя ва дастгирии давлатии соҳибкорон: Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 26 июли соли 2014, № 1107 [Матн] // Ахборӣ Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 2014. - No 7. - қисми 2. - Моддаи 404

[2]Дар бораи ҳимоя ва дастгирии давлатии соҳибкорон: Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 26 июли соли 2014, № 1107 [Матн] // Ахборӣ Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 2014. - № 7. - Кисми 2. - Моддаи 404

метавонад то андозае ба рушди фаъолияти соҳибкорӣ мусоидат намояд, аммо мушкили дигаре пеш меояд; субъектҳои татбиққунандаи барномаҳои давлатӣ, бахусус ҳайати кадрии вобасташуда на ҳамеша фаъоланд, чун аз дониш, таҷриба ва малакаву маҳорати зарурӣ пурра бархурдор нестанд. Зимнан, барномаҳои давлатӣ бо камомад ва ё дастёб нашудан ба нишододҳои муқарраршуда ҷамъбаст мегарданд. Яъне, зарур аст, ки ҳайати кадрии субъектҳои қабулкунандаи қарорҳо низ, мунтазам такмили сатҳи донишу малака намоянд ва зимни таҳияи механизмҳо бо доираи имл ва соҳибкорон пайваста дар ҳамкорӣ бошанд.

Мисол. Барои дастгирии молиявии лоиҳаҳои тиҷоратӣ ва чорабиниҳо дар соҳаи дастгирии соҳибкорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва хориҷ аз он, фаъолиятҳои таълимӣ, иттилоотӣ ва таҳлилӣ, нашриявӣ, иқтисодӣ ва молиявӣ ва муносибатҳои байналмилалӣ Фонди дастгирии соҳибкорӣ дар назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон таъсис дода шуда буд [1]. Ин ниҳод дар давоми ду соли фаъолият барои дастгирии 42 лоиҳа (аз 182 лоиҳаи пешниҳодшуда), ки ба рушди иқтидори истеҳсолӣ дар минтақаҳои ҷумҳурӣ нигаронида шуда буданд, ба маблағи умумии 34 миллион сомонӣ (тақрибан 7 миллион доллар) қарзҳои имтиёзнок ҷудо кардааст. Маблағҳо аз Фонд ҳамчун қарзи имтиёзнок бо меъёри 12 фоиз дар як сол ба мӯҳлати то ду сол ҷудо карда шудаанд [2].

Ин таҷриба нишон медиҳад, ки ҳамагӣ 23 фоизи лоиҳаҳо ё субъектҳои соҳибкорӣ дастгирӣ ёфтаанд. Яъне, ин ҳолат кифоя набудани сатҳи дониш ва малакаи субъектҳои асосӣ ва иқтидори заифи соҳибкоронро, ки дар боло зикр гардида буд, тасдиқ мекунад.

---

[1] Дар бораи Муассисаи давлатии «Фонди дастгирии соҳибкорӣ» [Маводи электронӣ]: Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 5 феврали соли 2013, №34. – Душанбе: – Тартиби дастрасӣ: http://www.adlia.tj/show_doc.fwx?rgn=118710

[2] Фонди дастгирии соҳибкорӣ дар Тоҷикистон барои дастгирии 17 лоиҳа тақрибан 1,8 миллион доллар ҷудо кард [Манбаи электронӣ]: Портали интернетии ИДМ. – Минск: 2014. – Реҷаи дастрасӣ: http://www.e-cis.info/news.php?id=9056

Шароити дигаре, ки Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон барои рушди иқтисодиёт, аз ҷумла бахши хусусии кишвар ва беҳтар кардани фазои соҳибкорӣ пешниҳод кардааст, ин ташкил гардидани минтақаҳои озоди иқтисодӣ (МОИ) мебошад. Ташаббуси МОИ бар асоси таҷрибаҳои байналмилалӣ баҳри ноил гардидан ба ҳадафҳои стратегии рушди иқтисодии кишвар амалӣ карда мешавад ва аз ҷониби ҷомеаи тиҷоратӣ ҳамчун имконияти муносиб барои рушди тиҷорат истиқбол гардидааст. То имрӯз дар Тоҷикистон МОИ дар 4 минтақа фаъолият мекунанд: Суғд, Панҷ, Данғара ва Ишкошим.

Яке аз дастовардҳо дар самти рушди иқтисодӣ, ки аҳамияти ҷаҳонӣ дорад, узвияти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Созмони Ҷаҳонии Савдо (СҶС) санаи 2 марти соли 2013 мебошад. Айни замон 159 кишвар узви СҶС мебошанд. Узвият дар СҶС ба Тоҷикистон имкон медиҳад, ки дар сатҳи ҷаҳонӣ аз ҷиҳати иқтисодӣ эътироф гардад ва ҳамчун мамлакати қобилиятнок ва салоҳиятнок дар самти рушди иқтисодиёти ҷаҳонӣ арзёбӣ гардад. Ин ба кишвар имкон медиҳад, ки сармоягузориҳои хориҷӣ ба иқтисодиёт бештар ҷалб гардад ва бо ин васила пояи рушди иқтисодии кишвар тақвият бахшида шавад.

Дар навбати худ, доираи соҳибкорон метавонанд аз ин имконият барои густариши фаъолияти тиҷоратӣ дар хориҷа ва муҳимтар аз ҳама, ҷалби сармоягузории хориҷӣ барои амалисозии лоиҳаҳои нав ва устувори тиҷоратӣ дар ҳошияи рушди дар шарикӣ бо ширкатҳои хориҷӣ истифода барад. Аммо, чи тавре мушоҳида мегардад, то имрӯз шумори ками соҳибкорон аз ин имконият истифода бурдаанд; бисёриҳо аз мавҷудияти чунин имконот ва дастрасии чунин майдони рушд (платформа) огоҳ нестанд, зимнан, ширкатҳои хориҷӣ дар бозори кишвар ҷойгоҳи хос ишғол карда истодаанд. Яъне, ҳамагуна холигӣ новобаста аз сабабу омилҳо пура карда мешавад.

Бо инобати таҳлили боло метавон хулоса кард, ки намояндагони бахши хусусӣ бояд набзи тиҷорат ва соҳибкории муосирро дарк намоянд, сатҳи дониш ва малакаҳои соҳибкории худро такмил диҳанд ва равишҳои нави тиҷоратро аз худ кунанд. Ҳамчунин, робитаи доимӣ бо ниҳодҳои давлатӣ ва ҷомеаи шаҳрвандӣ, ки салоҳият, имконият ва қобилияти кӯмак ва мусоидат карданро ҷиҳати омӯзонидани донишҳои нави идоракунӣ, тиҷоратӣ ва технологиро доранд, махсусан муҳим аст. Яъне, дар ҳамкорӣ, муттаҳидӣ ва ҳамоҳангӣ метавон ба ҳадафҳои рушд бо суръати зуд ва харҷи камтар расид.

Акнун вазъи дастгирии фаъолияти соҳибкории ҷавонон - аз ҷониби ҳокимияти давлатӣ ва доираи тиҷорат баррасӣ карда мешавад.

Ҷавонон дар Тоҷикистон чун аксариятро ташкил медиҳанд, манбаъ ва ё захираи асосии рушд, ҳамчунин пешбарандаи тағйиротҳо дар самти рушди иҷтимоӣ, иқтисодӣ ва технологию инноватсионӣ ба ҳисоб мераванд. Нерӯи ғоявӣ, эҷодӣ, қувваи (энергияи) пуриқтидор ва сатҳи зуддаркнамоии онҳо барои таъмини рушди пайвастаи ҷомеа хеле аҳамиятноканд.

Дар робита ба ин, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон зимни мулоқот бо намояндагони ҷавонони кишвар санаи 23 майи соли 2013 махсусан таъкид мекунанд, ки «бе *иштироки фаъоли чунин нерӯи бузург рушди иҷтимоию иқтисодӣ, сиёсӣ ва фарҳангии давлати моро тасаввур кардан ғайриимкон аст. Аз ин рӯ, мо пайваста аз иштироки ҳамаҷонибаи ҷавонони кишвар дар раванди созандагии Ватани муқаддасамон пуштибонӣ мекунем ва барои беҳтар кардани шароити зиндагӣ ва таҳсил, омӯхтани касб ва шуғли самараноки онҳо тамоми чораҳои заруриро меандешем»* [1, с.1].

[1] Раҳмон Э. Ҷавонон – иқтидори эҷодӣ ва созандаи кишвар: Суханронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар мулоқот бо намояндагони ҷавонони ҷумҳурӣ, 23 майи соли 2013 [Матн] / Душанбе: Омӯзгор, 2013. – 12 саҳ .

Асоси иштироки фаъоли ҷавононро дар ҳаёти ҷомеа сиёсати давлатии ҷавонон ташкил медиҳад, ки чаҳорчӯби меъёрию ҳуқуқии онро Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҷавонон ва сиёсати давлатии ҷавонон», Консепсияи сиёсати миллии ҷавонон, Стратегияи сиёсати давлатии ҷавонон ва Барномаи миллии рушди иҷтимоии ҷавонони Тоҷикистон (Барномаи миллии ҷавонон) ифода мекунад.

Санадҳои меъёрию ҳуқуқии зикршуда а-гарчанде хусусияти иҷтимоию сиёсӣ дошта бошанд ҳам, масъалаҳои калидии имкониятҳои иқтисодии ҷавононро фаро мегиранд.

Мисол дар Барномаи миллии рушди иҷтимоии ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки давравӣ (ҳар се сол) таҳияи ва амалӣ мегардад, яке аз самтҳои афзалиятнок «мустақилияти иқтисодии ҷавонон ва рушди соҳибкории ҷавонон» муқаррар гардидааст. Ин самти афзалиятнок маҷмӯи чораҳоро оид ба беҳтар кардани вазъи иқтисодии ҷавонони Тоҷикистон, аз ҷумла дастгирии соҳибкории ҷавонон, баланд бардоштани маърифати иқтисодии ҷавонон, дастгирии лоиҳаҳои тиҷоратӣ ва ғайра фаро мегирад.

Дар умум, татбиқи мунтазами ин тадбирҳо барои ба даст овардани натиҷаҳои муайян мусоидат намудаанд, аммо дар муқоиса бо вазъияти бозори иқтисодӣ ва талаботи ҷомеаи муосир, онҳо ночизанд.

Мисол, барои амалисозии Барномаи миллии ҷавонон дар соли 2017 маблағ дар ҳаҷми 3,7 миллион сомонӣ (420 ҳаз. долл. ИМА) ҷудо карда шуда буд. Аммо, татбиқи воқеии Барномаи мазкур, яъне маблағгузорӣ ва иҷро шудани вазифаҳои он дар саросари кишвар дар ҳадди 76% таъмин гардид, ин таносуб дар Душанбе-93%, Хатлон-97%, Суғд-86%, ВМКБ-51% ва дар ноҳияҳои тобеи марказ-36% -ро ташкил дод [1]. Дар инҷо ду омилро, ки боиси камфаъолии иқтисодии ҷавонон шуда метавонад, пай бурдан мумкин аст: якум, кам

[1] Барномаи миллии рушди иҷтимоии ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2016-2018 [Матн]: Гузориш оид ба татбиқ дар соли 2017 / Кумитаи кор бо ҷавонони назди Ҳукумати ҶТ. - Душанбе: 2018.

будани маблағ, албатта, ин дар доираи имконоти буҷети давлатӣ аст, аммо дар қиёс бо бозори иқтисодии минтақаи хеле кам аст; дуюм, сатҳи пасти огоҳӣ ё маълумотнокии субъектҳои маҳал - мақомоти иҷроияи маҳаллӣ вобаста ба принсипҳои татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон, ҳадафҳо ва вазифаҳои барномаи давлатӣ, ки ҳиссаи маблағи муайяншуда пурра ҷудо карда намешавад.

Боиси зикр аст, ки дар шароити ҷомеаи муосир, имрӯз манбаъҳои гуногуни маблағгузории ташаббусҳо дар самти татбиқи сиёсати ҷавонон мавҷуданд, яъне танҳо ба буҷет такя кардан, роҳи масъала нест, чун он зиёд нест. Гузашта аз ин, имкониятҳои буҷети давлатӣ дар кули кишварҳо якранг аст, яъне маҳдуд аст. Аз ин рӯ, роҳи дурусти ҳалли масъалаи мазкур – маблағгузорӣ ва ё сармоягузорӣ ба ояндаи наздики худ, ин муттаҳид кардани захираҳо мебошад, аз ҷумла истифода аз имкониятҳои доираи тиҷорат, сармоягузорони дохили, минтақавӣ ва хориҷӣ, ташкилотҳои байналмилалии иҷтимоӣ, иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ва ғайра. *Мутаассифона, фурсат кам аст, чун ин мавзуи алоҳида аст, вақти зиёд талаб мекунад, дар тадқиқотҳои оянда мушаххастар баррасӣ менамоем*.

Яке аз ҷанбаи муҳимтарин дар самти беҳтар кардани вазъи иқтисодии ҷавонон ин тамоюли соҳибкорӣ мебошад, ки дар шароити ҷомеаи муосир ва бозори меҳнат ҳамчун намуди фаъолияти муносиб, саривақтӣ ва устувор эътироф шудааст ва худро ҳамчунин, яъне афзалиятнок нишон додааст.

Барои рушди соҳибкорӣ дар доираи сиёсати давлатии ҷавонон ҷиҳати таъмини дастрасии ҷавонон бо хизматрасониҳои зарурӣ чанде тадбирҳо андешида шудаанд, гарчанде нокифоя бошанд ҳам...

Дар ш.Душанбе КВД «Клуби соҳибкорони ҷавон» ҳамчун як ниҳоди ёрирасон ба Кумитаи кор бо ҷавонон ва варзиши назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон фаъолият мекунад. Аммо, аъзои Клуб то андозае аз фаъолияти он қаноатманд нестанд. Тибқи ҳадафҳои оинномавии худ, Клуб бояд ҳамчун

тавлидкунандаи имкониятҳои (инкубатори) тиҷоратӣ фаъолият кунад, ба соҳибкорони ҷавон ҳамаҷониба кумак расонад, аз қабили хизматрасонии машваратӣ, омӯзишии донишу малакаи соҳикборӣ, маърифати ҳуқуқӣ, ташкили имкониятҳо барои гирифтани қарзҳои имтиёзнок, грантҳо, ҳамчунин дарёфти сармоя ва сармоягузорӣ ва ғайра. Яъне, барои соҳибкорони ҷавон боя фазои мусоид ва имкониятҳоеро фароҳам орад, ки онҳо фаъолияти худро рушд диҳанд, васеъ намоянд ва пеш раванд. Аммо, ин натиҷаҳо ҳанӯз ба даст наомадаанд.

Масъалаи дарки моҳияти соҳибкорӣ, дониш ва малакаҳо барои пешбурди мустақилонаи тиҷорати худ дар байни ҷавонон кушода боқӣ мемонад, на ҳама ин намуди фаъолиятро пурра дарк карда метавонанд.

Тавре дар боло қайд карда шуд, дар саросари ҷумҳурӣ монеаҳои муайяни субъективии қонунгузорӣ ва анъанавӣ мавҷуданд, ки ба рушди фаъолияти соҳибкорӣ халал мерасонанд ва ин вазъ хеле возеҳ дар фаъолияти соҳибкорони ҷавон ба назар мерасад.

Масъалаи муҳимтарин, ин дастгирии соҳибкорони ҷавон ва навкор (нав-оғоз ва ё «стартап») аз ҷониби мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ мебошад. Тибқи қонунгузорӣ, ҳукуматҳои маҳаллӣ бояд барномаҳои маҳаллӣ/минтақавиро барои дастгирӣ ва рушди соҳибкорӣ, ки усулҳои ҳавасмандгардонии соҳибкорони ҷавонро дар бар мегиранд, таҳия ва амалӣ намоянд [1], аммо чунин барномаҳо то ҳанӯз ба таври системавӣ амалӣ нашудаанд.

Хулоса (илова ба пешниҳодҳои боло), мақомоти маҳалли ҳокимияти давлатӣ вобаста ба рушди фаъолияти соҳибкории ҷавонон бояд ҳавасманд бошад, зеро ташкил ёфтани дилхоҳ ниҳоди соҳибкорӣ, ин манбаи даромади буҷети маҳаллӣ аст. Гузашта аз, дар шароити ҷаҳонишавӣ имкониятҳои иқтисодӣ

[1] Дар бораи ҳимоя ва дастгирии давлатии соҳибкорон: Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 26 июли соли 2014, № 1107 [Матн] // Ахборӣ Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 2014. - No 7. - Қисми 2. - Моддаи 404

ва муносибатҳои бозоргонӣ рӯз аз рӯз таҳдидҳои нав ба нав тавлид карда истодаанд, ки аксуламали ин ҳолат ва неру муқовимат метавонад танҳо иқтидори муносиби (баробари) иқтисодӣ бошад. Чун аҳолии киршвар ҷавон аст, мо имкони зиёди ташаккул додани чунин иқтидорро дар симои ҷавонони соҳибкори умедбахш дорем. Зиёд шудани шумори соҳбкорони ҷавон - ин таҳким ёфтани иқтидори иқтисодии малакат мебошад.

Ниҳоди дигари мусоидаткунанда ба мустақилияти иқтисодии ҷавонон ва рушди доираи тиҷорат ин ҷомеаи шаҳрвандӣ аст.

Дар раванди демократикунонӣ ҷомеаи шаҳрвандӣ дар рушди бахши хусусӣ нақши муҳим мебозад. Афзоиши мавқеи захиравии (соҳибимконии) тиҷорат аз сатҳи рушди ҷомеа, вазъи иқтисодии он ва маънавиёту моддиёти ҷомеа вобаста аст. Дар айни замон ҷомеаи шаҳрвандӣ барои мусоидат ба рушди тиҷорати пурмазмун ва аҳамиятнок ва ташаккули пояҳои бунёдии рушди устувор имкониятҳои васеъ дорад. Ба ибораи дигар, ҷомеа ва тиҷорат манфиатҳои муштарак доранд ва бо ҳам пайванди ногусастанӣ доранд: агар тиҷорат бозорҳои молу мулк, моддиёт, шуғл ва меҳнатро дар ихтиёр дошта бошад, пас ҷомеаи шаҳрвандӣ сармояи инсониро дар ихтиёр дорад, ки аз захираҳои маънавӣ ва ҷисмонӣ иборат мебошад [1, с.3].

Фаъолтарин ниҳодҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ, ки то андозае дар робита бо бахши хусусӣ, бахусус доираи тиҷорат қудрати назаррас доранд, оила ва иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ мебошанд. Иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ, чуноне ки дар кишварҳои пешрафта маъмул аст, метавонанд фаъолияти тавлидгарони (инкубаторҳои) тиҷоратиро ҳатто аз ҳисоби худи соҳибкорон фаъолона дастгирӣ кунанд ва ё дар ин самт барномаҳои махсуси машваратӣ, омӯзишӣ ва иттилоотии тиҷоратиро ба амал бароранд ва албатта, ба рушди иқтидори технологии

[1] Колмикова О. Н. Ҳамкории ҷомеа, ҳукумат ва тиҷорат [Матн] / Сабтҳои илмии филиали Тамбови Донишгоҳи илмӣ-методии Русия. - 2015. - С. 1-5 (забон-русӣ)

доираи тиҷорат мусоидат намоянд. Илова бар ин, иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ имкон доранд, ки барои ташкили - тавлидгарони (инкубаторҳои) тиҷоратии шарикӣ ҷиҳати омӯзонидани ҷавонон бо малакаҳои соҳибкорӣ, усулҳои харид ё фурӯши маҳсулот, бозоршиносӣ (маркетинг), роҳҳои истеҳсоли маҳсулоти баландсифат, масъалаҳои андозбандӣ ва ғайраро мусоидат намоянд. Ин услуб (модел) бо принсипи равонасозӣ ё вобаста кардани вазифаҳо ва масъулиятҳои дуюмдараҷа ба ташкилотҳои махсусгардонидашудаи касбӣ (мисол, иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ) ва ҷудо кардани хизматрасониҳои алоқаманд барои ба даст овардани даромадҳои ғайричашмдошт ва натиҷаҳои босифат мувофиқ аст.

Мисол, СҶС, ки иттиҳодияи ҷамъиятии сатҳи ҷаҳонӣ мебошад, танзимшаванда, пешгӯишаванда, шаффоф ва одилона гардонидани тиҷорати байналмилалиро ҳадафи худ гузоштааст [1].

Яъне, сохти идоракунии имрӯза ҷомеа имкон медиҳад, ки чунин иттиҳодияҳои ҷамъиятии касбӣ дар сатҳ, дараҷа ва соҳаҳои гуногун (маҳаллӣ, минтақавӣ, соҳавӣ ва ғ.) таъсис дода шуда, мушкилоти рӯзмарраи доираи тиҷорат мунтазам ҳал карда шавад. Зимнан, дар шароити Тоҷикистон чунин иттиҳодияҳо ба назар намерасанд ва ҳамин аст, ки доираи тиҷорати мамлакат камфаъол аст ва дар муносибатҳои бозорӣ рақобат карда наметавонанд.

Мисоли дигар, тибқи мушоҳидаҳо ва таҳлилҳои ҷамъиятӣ дар шароити ҳамсоякишвар-Хитой хоҷагиҳои деҳқонии фермерӣ бисёр фаъоланд ва истеҳсоли маҳсулоти кишоварзиро асосан тариқи гармхонаҳо ба роҳ мемонанд, дар ҳоле, ки дар Тоҷикистон акнун деҳқонон (бо шумори хеле кам) ба фаъолияти гармхонавӣ шуруъ карда истода, мушкилоти зиёдро пешорӯ омадаанд. Муаммо (мушкили асосӣ) дар он аст, ки дар низоми ташкилию ҳуқуқии соҳаи

[1] Созмони умумиҷаҳонии савдо [Маводи электронӣ] / Тартиби дастрасӣ - https://tg.wikipedia.org/wiki/Созмони-умумиҷаҳонии-савдо

кишоварзӣ як навъ иттиҳодияи ҷамъиятӣ – ассотсиатсияи хоҷагиҳои деҳқонӣ мавҷуд аст, аммо аксари мардум (деҳқонон) ба ин шакли иттиҳодия на эътимод ва на боварӣ надоранд; сабаб, паст будани сатҳи дониши деҳқонон ва кам будани кадрҳои болаёқат (ҳамчунин талош накардани ҷавонон).

Дигар ниҳод, ки дар самти тарбияи ҷавонон дар рӯҳияи мустақилияти иқтисодӣ масъул дониста мешавад, ин оила аст. Оила, мутаассифона ба ташаккули малакаҳои соҳибкорӣ ва ё маданияти иқтисодии ҷавонон таъсири кам дорад чун аъзои оилаи хуб ба донишҳои иқтисодӣ ниёз доранд. Аммо, иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ бо ҷалби аъзои оила, албатта, метавонанд, ки чорабиниҳои гуногуни иттилоотиро дар бораи чаҳорчӯбаи қонунгузорӣ ва шароитҳои фароҳамбудаи соҳибкорӣ дар кишвар амалӣ намоянд ва бо ин васила ба тарбияи муносиби иқтисодии ҷавонон муосидат кунанд. Саҳми онҳо дар омӯзиши ҷавонон ва дастгирии онҳо барои омӯзиш, такмили савияи дониш ва малакаҳои соҳибкорӣ хеле саривақтӣ мебошад.

Умуман, ниҳодҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ амалан дар фароҳам овардани шароит барои рушди соҳибкорӣ дар байни ҷавонон ҳудудан иштирок намекунанд, мувофиқан доираи тиҷоратӣ лоиҳаҳои иҷтимоии ҷомеаи шаҳрвандиро дастгирӣ намекунад. Яъне, дар ин муносибат муаммои сарбастае вуҷуд дорад, ки ҳамчун одати куҳнашуда яке дигареро гунаҳкор дониста, ба баҳси беохир мепардозанд...

Дар ҷомеаи муосир, ки сохти демократии идоракунӣ ва бозориро пеша кардааси, яке аз манбаъҳои асосии даромади оила ин фаъолияти соҳибкорӣ ба ҳисоб меравад. Дар Тоҷикистон яке аз намудҳои соҳибкории анъанавӣ - ҳунарҳои дастӣ босуръат рушд мекунанд, ки асосан дар шароити хона ба амал бароварда мешавад. Ғайр аз ин, одамон молҳои истеҳсоли оилавиро (дастиро) нисбат ба молҳои истеҳсоли коргоҳу фабрикаҳо афзалтар медонанд. Масалан, тиҷорати оилавӣ, аз қабили кандакорӣ дар чӯб, катҳои анъанавии чӯбӣ,

сӯзанӣ бо тарҳҳои анъанавӣ маъруфанд. Бо вуҷуди ин, низоми ҳунарҳои дастӣ бо як қатор мушкилоти молиявӣ ва системавӣ рӯбарӯ мешавад, ки ҳалли онҳо аз бахши хусусӣ вобаста аст. Масалан, фармоиш, тақсимот ва фурӯши мунтазами молҳои истеҳсоли дастӣ.

Бояд қайд кард, ки роҳбарияти олии кишвар дар солҳои охир ба ин масъала таваҷҷӯҳи хоса зоҳир мекунад; эълон шудани соли 2018 ҳамчун «Соли рушди сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ» аз ҷониби Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон инъикосгари ҳамин вазъ аст [1]. Хурсандиовар аст, ки дар доираи ин ташаббус истеҳсоли ҳунарҳои дастӣ аз ҳама гуна андозҳои марбута озод карда шудааст. Истифодаи самараноки ин имкониятҳо роҳҳои навро барои рушди бахши хусусӣ ва ҷомеаи шаҳрвандӣ боз хоҳад кард.

Сармоягузории шаҳрвандӣ як модели комилан нави рушд аст, ки ба оила нигаронида шудааст, дастрастар, намоёнтар, дорои пояи устувор ва кафолатбор мебошад.

Яъне манбаъ шаҳрвандони Тоҷикистон мебошанд ва ба сифати яке аз чунин манбаъҳои мӯътамад шаҳрвандони дар муҳоҷирати меҳнатӣ қарордошта ба ҳисоб мераванд, хоҳ нохоҳ ба иқтисодиёти мамлкат сармоягузорӣ доранд, аммо бе низоми муайян ва асосан дорои хусусияти иҷтимоӣ. Аммо сармоягузориҳои иҷтимоӣ табиатан хосияти камшавӣ ё хароҷотӣ дошта, натиҷаи дилхоҳ ба даст намеоранд. Гузашта аз ин манбаи сармоягузории иҷтимоӣ ин аст – сармоягузории иқтисодӣ. Яъне, барои он ки вазъи иҷтимоӣ беҳтар шавад, ки ҳадафи аввалиндараҷаи давлат ва оила аст, зарур аст, ки манбаи маблағгузорӣ ё сармоягузории он устувор бошад ва ин устувориро танҳо сармоягузории иқтисодӣ ташкил медиҳад.

Тибқи таҳлилҳо маълумоти Бонки Ҷаҳонӣ, дар соли 2024 ҳаҷми умумии интиқоли пулии муҳоҷирони меҳнатӣ дар

[1] Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе: 22.12.2017. – Тартиби дастрасӣ: http://president.tj/ru/node/16772

чаҳон ба 905 миллиард доллари ИМА баробар гардид, ки қисми зиёди ин интиқол ба кишварҳои сатҳи миёна ва паст рост меояд. Аҳамиятнокии вазъ дар он аст, ки ин интиқол нисбат ба ҳаҷми сармоягузории хориҷӣ ва кумаки башардӯстона бештар аст [1].

Соддатар ва равшантар агар иброз намоем, имрӯз зарур аст, ки низоми ҷалб, таҳия ва татбиқи сармоягузории шаҳрвандии муҳоҷирони меҳнатӣ ташаккул дода шавад.

Мутобиқи таҳлилҳо ва мушоҳидаҳо ҳаҷми маблағи интиқоли солонаи муҳоҷирони меҳнатӣ ҳудудан ба 45-50 фоизи ММД баробар аст. Мисол, соли 2022 муҳоҷирони меҳнатӣ дар ҳаҷми 5,2 миллиард доллари ИМА маблағ интиқол додаанд.

Барои дарк намудани аҳамиятнокии масъала: ба ҳолати имрӯза тибқи таҳлилҳо барои сохтмони НБО «Роғун» ҳудуди 4 миллиард доллари ИМА равона гардидааст [2]. *Яъне, дар сурате, ки агар ҳаҷми солонаи интиқоли маблағҳои муҳоҷирони меҳнатӣ ба сохтмони НБО «Роғун» равона мегардад, он аллакай ба истифода дода мешуд.* Таъкид мегардад, ки ин мисол барои андеша ва фаҳм кардани вазъият ва аҳамиятнокии сармоягузории шаҳрвандӣ мебошад.

Аммо, воқеият талх аст, то ин замон ягон сомонии нафаре (муҳоҷири меҳнатие) на ба самти иқтисодии кишвар ва на ба худи оила ҳамчун сармоягузорӣ равона нашудааст ва ин давраро метавон ҳуддуан 25 сол ба ҳисоб гирифт. Яъне тамоми маблағҳои интиқолӣ сирф хусусияти иҷтимоӣ дорад ва барои ниёзҳои ҳаррӯзаи иҷтимоии аҳолӣ сарф мешавад. Ин вазъият чоҳеро монанд месозад, ки номаш Рӯзғор ва ҳар рӯз ба ин чоҳ ва ё ғор даҳҳо ҳазор сомонӣ бе бозгашт ва бесамар партофт шуда истодааст.

---

[1] Пул аз он ҷое, ки кор ҳаст: чи гуна муҳоҷирати меҳнати Тоҷикистонро дастгирӣ мекунад [Маводи электронӣ] / Тартиби дастрасӣ - https://caravan-info.pro/tg/pul-az-on-choe-ki-kor-hast-chi-guna-muhochirati-mehnati-tochikistonro-dastgiri-mekunad/

[2] Тоҷикистон барои нерӯгоҳи барқи обии Роғун Фонди муштараки фоидаро таъсис медиҳад [Маводи электронӣ] / тартиби дастрасӣ - https://fergana.ru/news/137154/?country=tj

Боиси зикр аст, ки ҳадаф аз баррасии ин масъала, аслан, истифода шудан ва ё гирифтани маблағҳои муҳоҷирати меҳнатӣ ба нафъи касе нест ва ҳокимияити давлатӣ низ, пеш инро гирифта наметавонад чун тибқи ниҳоди демократия ва кафолатҳои конститутсионӣ вазифаҳо ва салоҳиятҳо фарқкунандаанд. Ҳамчунин, таҳлили мазкур маънии истифода нагаштани маблағҳои интиқолиро ба рӯзғор надорад, ҳадаф истифодаи самараноки он аст. Мисол дар як моҳ, агар ба як оила 10 ҳазор сомонӣ фиристода шавад, хуб мебуд, агар ҳадди аққал 50 фисади он ба рӯзғор ва қисми дигари он ба самти иқтисодии худи оила равона мегардид. Зеро муҳоҷирати меҳнатӣ худ як навъ соҳибкорӣ аст ва агар соҳибкорӣ фоида наорад, пас он самаранок нест. Яъне, ҳар 1 сомонии ин фаъолият-заҳмат бояд камаш 2 сомонӣ даромад биёрад.

Дар инҷо тавсия мегардад, ки минбаъд маблағҳое бо заҳмати гарон бадастовардаи ҷавонмардон ба яғмо нараваду самара биёрад. Роҳҳои самаранокии ин муносибат хеле зиёд ва возеҳ аст, афсус, ки мо ворисони фарҳангсолорони ҷаҳонӣ то ҳол аз ин фаҳм дур ҳастем... Мисол: мумкин аст, ки чунин манбаъҳо ҳамчун сармоягузории иқтисодӣ баррасӣ карда шаванд – 1) маблағгузории фаъолияти истеҳсолии худи оила (ба мисоли рушди хоҷагии фермерӣ, машғулияти дӯзандагӣ ва пазандагии аъзои оила, ҳунармандӣ ва ғайра), 2) ташкили фондҳои сармоягузории шаҳрвандӣ (бигзор чунин фондҳо даҳҳо ва садҳо бошанд), зимнан, ташкили тиҷоратҳои хурд, 3) харид, сохтмон ва ё ташкили тиҷорат дар маҳали зист, 4) ташаккули низоми омодасозӣ ва такмили донишу малакаҳои соҳибкорӣ дар мисоли иттиҳодияҳои ҷамъияти ва ё ассотсиатсиҳои алоқаманд. Албатта, пешбурди низоми омории ин фаъолиятҳо бо мақсади дастгирӣ, таъмини шафофият ва ҳифзи ҳуқуқу манфиатҳо – ин амалро дар сатҳи кумитаҳои маҳалаву деҳот ва ҷамоатҳо ба роҳ мондан мумкин аст.

Дар ин ҷо, пеш аз ҳама, зарур аст, ки дараҷаи маълумотнокӣ, огоҳӣ ва дониши иқтисодии худи шаҳрвандони сармоягузор – ҷавонон ё муҳоҷирони меҳнатӣ ва аъзои оилаи онҳо (насли калонсол) ҷиҳати ноил шудан ба сатҳи истифодаи самараноки маблағҳои интиқолӣ, ба даст овардани даромади устувор ва муносиб аз воридоти пулӣ баланд бардошта шавад.

Ҳамин тариқ, ҳалли масъалаҳои марбут ба ҳамоҳанги ва ҳамкории соҳибкорӣ ва ҷавонон ба дарёфти роҳи беҳтар кардани вазъи иқтисодии ҷавонон ва тақвияти робитаҳо байни мақомоти ҳокимияти давлатӣ, бахши хусусӣ ва ҷомеаи шаҳрвандӣ асос меёбад, ки онро дар маҷмӯъ чунин арзёбӣ каран мумкин аст:

- сатҳи дониш, малака ва маҳорати соҳибкории доираи тиҷорат - соҳибкорон ва дараҷаи огоҳӣ ва маълумотнокии онҳо оид ба истифодаи самараноки шароит ва имкониятҳои мавҷуда паст мебошад;
- ҷараёни татбиқи имтиёзҳои муайяншуда, аз ҷумла қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҷавонон ва сиёсати давлатии ҷавонон» ва «Дар бораи ҳимоя ва дастгирии давлатии соҳибкорон» аз ҷониби соҳибкорон ва мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ дар сатҳи паст қарор дорад;
- нерӯи зеҳнии намояндагони бахши хусусӣ, бахусус соҳибкорон заиф мебошад; аксари тоҷирон аз қобилият ва маҳорати таҳлилу омӯзиш, муайян кардани идеяҳо, таҳияи консепсияҳо ва лоиҳаҳо, ҷалби сармоягузорӣ ва истеъмолкунандагон, истеҳсоли маҳсулоти рақобатпазир, ҳифз, таблиғ ва фурӯши маҳсулоти истеҳсолшуда бархурдор намебошанд;
- сиёсати давлатӣ дар соҳаи фаъолияти соҳибкорӣ, бахусус маълумотнокии ҷавонон дар ин самт аз ҷониби мақомоти ваколатдори давлатӣ хеле суст таблиғ мегардад;
- сатҳи фаҳмиш, дониш ва малакаҳои намояндагони бахши хусусӣ ва мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ

вобаста ба самти соҳибкории байналмилалӣ ва равишҳои нави тиҷоратӣ паст аст;

- фаъолияти иттиҳодияҳо, шӯроҳои ҷамъиятӣ ва ҳаркатҳое, ки бо соҳибкорони ҷавон дар самти дастгирӣ оид ба рушди соҳибкории ҷавонон, хизматрасонии машваратӣ, ҳуқуқӣ ва омӯзишию таълимӣ, кӯмак ҷиҳати дастёбӣ ба қарзҳо ва грантҳои алоқаманд, фароҳам овардани шароитҳои муносиб барои машғул шудан ба фаъолияти соҳибкорӣ ва ғайра кор мекунанд хеле заиф аст;

- шахсони масъул - қабулкунандаи қарорҳо, аз ҷумла намояндагони бахши хусусӣ ба таҳлилу таҳияи ғояҳои консептуалии тавлидгарони тиҷорат (бизнес-инкубаторҳо) таваҷҷӯҳи кам доранд;

- мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ дар таҳия ва татбиқи барномаҳои мақсадноки ҳудудию минтақавӣ оид ба дастгирӣ ва рушди соҳибкории ҷавонон камтаваҷҷуҳанд, чунин ташаббусҳо умуман ба назар намерасанд;

- сармоягузории шаҳрвандӣ дар кишвар татбиқ намегардад, агарчанде он имрӯз дар кишварҳои гуногун дар сатҳи баланд ва бо самараи хуб амалӣ шуда истодааст;

- сармояҳои муҳоҷирони меҳнатӣ – маблағҳои интиқолии муҳоҷирон самаранок истифода намегарданд, низоми сармоягузории иқтисодии интиқолҳо ташаккул наёфтааст ва сатҳи дониш, малака ва огоҳии шаҳрвандон, бахусус ҷавонон дар ин самт хеле паст аст;

- иштироки ҷомеаи шаҳрвандӣ – оила, иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ва дигар ниҳодҳои ҷамъиятӣ дар ташаккули фаъолияти соҳибкорӣ ва мустақилияти иқтисодии ҷавонон қаноатбахш нест.

Дар СМР-2030 оварда шудааст: «*Бо мақсади таъмини бомуваффақият гузаштан аз сиёсати ба эътидоловарӣ ба сиёсати рушди босуботи дарозмуҳлати иҷтимоию иқтисодии мамлакат таҳия намудани стратегияи асосноки рушди бахши воқеии иқтисодиёти миллӣ,* ***ки вазъи сифатан нави маданияти идоракунӣ ва мафкураи ҷомеаро*** *дар маҷмӯъ*

инъикос мекунад, ки ин татбиқи чораҳои самаранокро дар муқобили таҳдидҳо кафолат медиҳад... Рушди бахши воқеии иқтисодиёти миллӣ, ***истифодаи самараноки сарватҳои*** *табииро, ки дар фаъолияти* ***сармояи инсонӣ****, табиӣ ва физикӣ, инчунин тавсеаи фаъолияти инноватсионӣ ифода ёфтаанд, дар назар дорад».* Дар ин замина, сармояи инсонӣ дар мисоли ҷавонон, ки сеяки аҳолиро ҳамчун захираи асосии меҳнатӣ ташкил медиҳад, шароит ва имкониятест муқарраршуда мутобиқи қонунгузорӣ, табиати инсонӣ, техникӣ, моддӣ, системавӣ ва ташкилию амалӣ; зимнан, талабот оид ба ҳалли инноватсионии масъала мутобиқ аст ба ҳадафи таҳқиқоти мазкур – таҳияи механизми муттаҳид кардани имкониятҳои (талошҳои) субъектҳои асосӣ ва ё ҷонибҳои манфиатдор, яъне ҳокимияти давлатӣ, ҷомеаи шаҳрвандӣ ва доираи тиҷорат дар самти бадастории манфиатҳои умумӣ (ҳалли мушкилот дар доираи низоми аллакай ташаккулёфта - сиёсати давлатии ҷавонон).

ХУЛОСАҲО:

1. Ҳамин тариқ, дар Тоҷикистон ҳамчун кишвар дорои низоми иқтисоди бозорӣ барои рушди бахши хусусӣ шароити зарурӣ фароҳам оварда шудааст (якчанд санадҳои қонунгузорӣ қабул шудаанд, имтиёзҳо муайян карда шудаанд ва низоми дастгирии мунтазами доираи тиҷорат муқаррар шудааст). Ҷавонон дар ин самт боризони (актарҳои) умедбахш ҳисобида мешаванд, зеро онҳо, аксаран қишри фаъоли иқтисодиро ташкил медиҳанд. Аммо, нерӯи зеҳнӣ, дониш ва малакаҳои соҳибкорон, бахусус ҷавонон заиф мебошад. Гурӯҳи зиёди соҳибкорон қобилият ва малакаҳои таҳлилӣ, омӯзишӣ, тавлиди идеҳои муосир, таҳияи консепсияҳо ва лоиҳаҳо, ҷалби сармоягузорӣ ва муштариён, истеҳсоли маҳсулот, ҳифз, намоиш ва фурӯши маҳсулоти худ ва дарки нишондиҳандаҳои байналмилалии тиҷоратро надоранд. Ҳалли ин масъалаҳо чораҳои таъхирнопазирро тақозо мекунад.

2. Бо вуҷуди иқтидори пасти иқтисодии худ, ҷавонон ҳамчун сармоягузорони шаҳрвандӣ (дар мисоли муҳоҷирони меҳнатӣ, ки сармояи онҳо дар рушди иҷтимоии ҷомеа (оила) назаррас аст) арзёбӣ карда мешаванд. Аммо, ин сармоягузориҳо оқилона ва самаранок истифода намешаванд; онҳо бебозгаштанд ва танҳо барои хароҷоти ҳаррӯза сарф мешаванд. Зарур аст, ки дараҷаи маълумотнокӣ, огоҳӣ ва дониши иқтисодии худи шаҳрвандони сармоягузор – ҷавонон ё муҳоҷирони меҳнатӣ ва аъзои оилаи онҳо (насли калонсол) ҷиҳати ноил шудан ба сатҳи истифодаи самараноки маблағҳои интиқолӣ, ба даст овардани даромади устувор ва муносиб аз воридоти пулӣ баланд бардошта шавад.

3. Татбиқи барномаҳои методологӣ барои омӯзиш ва кӯмак ба соҳибкорон дар шакли тавлидгарони (инкубаторҳои) тиҷоратӣ дар қонунгузорӣ то андозае муқаррар гардидаст ва қисман амалӣ карда мешавад, аммо ин тадбирҳо бо суръати заиф ба роҳ монда шудаанд.

4. Мақомоти ваколатдори давлатӣ ва мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ сиёсати давлатиро дар соҳаи фаъолияти соҳибкорӣ, бахусус дар самти омодасозӣ ва ё омӯзонидани ҷавонон оид ба оғози тиҷорати худ ва истифодаи шароит ва имкониятҳо фароҳамгардида ба қадри кофӣ татбиқ (таблиғ) намекунанд.

5. Ниҳодҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ амалан дар фароҳам овардани шароит барои рушди соҳибкорӣ дар байни ҷавонон иштирок намекунанд ва аз ин рӯ, доираи тиҷорат дар дастгирии лоиҳаҳои иҷтимоии ҷомеаи шаҳрвандӣ ҳавасманд нестанд, яъне дар ин ҷо шарикӣ вуҷуд надорад.

Ҳамин тариқ, дар натиҷаи баррасии ин қисмати тадқиқот дар ҳошияи муттаҳид намудани се бахши бисёрсамта ва нисбатан мустақили ҷомеа – ҳокимияти давлатӣ, ҷомеаи шаҳрвандӣ ва бахши хусусӣ - дар роҳи расидан ба манфиати умумӣ, ки онро ҷавонон ё бахши чорум, яъне татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон муаррифӣ менамоянд, мо ба услуби (модели) комилан нави ҳамкории

байнисоҳавӣ пешорӯ мегардем. Агар мо ин моделро бо формулаи математикӣ ифода кунем, чунин баробариро ба даст меорем:

МБҲС=СДҶ/Ҷ*(ҶШ+БХ)

Дар инҷо:

МБҲС – модели байнисоҳавии ҳамкории системавӣ;

СДҶ – сиёсати давлатии ҷавонон;

Ҷ – ҷавонон;

ҶШ – ҷомеаи шаҳрвандӣ;

БХ – бахши хусусӣ.

Дар ин ҷо СДҶ ҷавонон ва дигар бахшҳоро ҳамчун объект баррасӣ мекунад, ҳамзамон ҷавонон барои ҳамаи ҷонибҳо ба сифати объект истифода мегардад. Ҳамчунин, барои баъзе ҷонибҳо ҷавонон ҳамчун субъект низ баррасӣ мешаванд. Татбиқи амалии тадбирҳои пешниҳодшуда тибқи ин формула ба маҳалликунонӣ ва ғайримарказикунонии муносибатҳо, инчунин тақсимоти баробари масъулиятҳо мувофиқи имкониятҳои воқеӣ ва вазифавии (функсионалии) субъектҳои асосии сиёсати давлатии ҷавонон нигаронида шудааст, ки ин, дар ниҳоят, манфиати муштараки ҷонибҳо мебошад.

БОБИ III. АСОСҲОИ МЕЪЁРИЮ ҲУҚУҚӢ ВА ҶАНБАҲОИ ИДЕОЛОГИИ СИЁСАТИ ДАВЛАТИИ ҶАВОНОН: ХУСУСИЯТҲО ВА РАВАНДҲО

§ 3.1. Асосҳои меъёрии сиёсати давлатии ҷавонон дар Тоҷикистон, пешрафт ва танназули он дар даврaи гузариш

3.1.1. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи - сиёсати давлатии ҷавонон»

Заминаи қонунгузории сиёсати давлатии ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон новобаста аз тазодҳои муайян ташаккулёфта арзёбӣ мегардад ва ба ду гурӯҳ ҷудо мешавад: мустақим ва ғайримустақим.

Қонунгузории мустақим, ин маҷмӯи санадҳое меъёрию ҳуқуқие мебошад, ки ҳамчун пойдевори бунёдӣ масъалаҳои ҷавонон ва сиёсати давлатии ҷавононро бевосита, яъне мустақиман фаро гирифтаанд ва ҳамчун низоми қонунгузории соҳавӣ арзёбӣ мегардад.

Қонунгузории ғайримустақим, дар навбати худ, ин маҷмӯи санадҳое меъёрию ҳуқуқие мебошад, ки масъалаҳои ҷавонон ва сиёсати давлатии ҷавононро ба воситаи дигар соҳаҳо ва ё қонунгузории дигар соҳаҳо фаро гирифтаанд.

Дар ин қисмати тадқиқот бинобар маҳдуд будани фурсат танҳо маҷмӯи санадҳое меъёрию ҳуқуқие баррасӣ мегарданд, ки мустақиман ба сиёсати давлатии ҷавонон алоқаманд мебошанд.

Сиёсати давлатии ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бо ба даст овардани истиқлолияти давлатӣ соли 1992 ташаккул дода шуд ва ё ташаккулёбии он оғоз гардид, ки ин аз таваҷҷӯҳи баланди ҳукумат ва мардуми Тоҷикистон ба масъалаҳои ҷавонон шаҳодат медиҳад.

Қадами аввал дар самти татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон ба қонунӣ гардонидани он гузошта шуд, таҳрири нахустини Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи сиёсати давлатии ҷавонон» моҳи марти соли 1992, ки чаҳорчӯбаи

ҳуқуқӣ ва принсипҳои татбиқи ин сиёсатро муайян мекард, қабул гардид.

Соли 2004 ин Қонун такмил дода шуда, дар таҳрири нав қабул мегардад. Ҳамчунин солҳои 2011 ва 2014 ба Қонуни мазкур тағйироту иловаҳо ворид карда шудаанд, ки ба рушди сиёсати давлатии ҷавонон дар Тоҷикистон такони нав мебахшад [1, с.360].

Дар ин хусус Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар Паёми худ ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, 24.04.2010 таваҷҷӯҳи махсус зоҳир карда, чунин иброз намуд: «*Агар мо хоҳем, ки Тоҷикистонро дар оянда ободу осуда гардонем, имрӯз бояд барои наврасону ҷавонони соҳибистеъдоди ҷӯянда шароит фароҳам оварем. Инчунин барои ихтироъкорону эҷодкорони асил ҳамаи заминаҳоро муҳайё созем, то ки онҳо тавонанд бо корҳои сермаҳсули илмию эҷодӣ ва навоварӣ машғул бошанд*» [2]. Мувофиқан, ба санади қонунгузорӣ дар шакли моддаи аллоҳида, моддаи 19(1) «Дастгирии давлатии ҷавонони боистеъдод» илова ворид карда мешавад. Аз ҷумла, дар ҳамин модда муқаррар кардани стипендияҳо, мукофотпулиҳо ва грантҳои таҳсилоти давлатӣ, ташкили фондҳои махсус, таъсис ва рушди марказҳо барои дарёфт ва омӯзиши (омодасозии) ҷавонони боистеъдод пешбинӣ мегардад.

Маълум аст, ки қонун санади заминавӣ буда, татибиқи амалии он таҳия ва қабули дигар санадҳои зерқонуниро ҳамчун механизми амалӣ тақозо мекунад. Аз ин рӯ, ҷиҳати тақвияти иқтидори сиёсати давлатии ҷавонон дар ҷумҳурӣ «Консепсияи миллии сиёсати ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» [3], «Стратегияи сиёсати давлатии ҷавонон дар

[1] Муртазоқулов Д.С., Миралиён К.А. Ҷанбаҳои сиёсии чаҳорчӯби меъёрии сиёсати давлатии ҷавонон дар Тоҷикистон: мушкилот ва дурнамо [Матн] / Д.С.Муртазоқулов, К.А.Миралиён // Маҷаллаи ҳуқуқи Авруосиё . - № 5 (96). - М.: 2016. - С.360-366

[2] Паёми Президенти Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олӣ [Маводи электронӣ] / Душанбе: 2010. – Тартиби дастрасӣ: https://president.tj/event/missives/14

[3] Консепсияи миллии сиёсати ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] (бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 03.06.2014, №228 тасдиқ шудааст).

Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2020» (ҳоло то соли 2030) [1] ва «Барномаи миллии «Ҷавонони Тоҷикистон» (аз соли 1999 инҷониб дар шакли давравӣ, ҳар се сол) қабул ва татбиқ карда мешаванд. Ҳамчунин, бо инобати иҷтимоишавии ҷавонон аз соли 2012 инҷониб «Барномаи миллии «Ҷавонони Тоҷикистон» ном ва мундариҷаи иваз карда, ҳамчун «Барномаи миллии рушди иҷтимоии ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» давра ба давра таҳия ва амалӣ гардида истодааст [2].

Ҳамин тариқ, заминаи меъёрию ҳуқуқии сиёсати давлатии ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ташаккулёта ҳисобида мешавад.

3.1.1. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҷавонон ва сиёсати давлатии ҷавонон»

Сиёсати давлатии ҷавонон як зарурати саривақтӣ, хусусияти фавридошта аст, ки дар раванди рушди ҷомеаи муосир ба миён омадааст. Давлати ҷавони Тоҷикистон ин заруратро аз рӯзҳои аввали соҳибистиқлолӣ дарк мекард. Зимнан, дарҳол пас аз ба даст овардани истиқлолият 13 марти соли 1992, Тоҷикистон яке аз аввалинҳо дар фазои ИДМ шуда, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистонро «Дар бораи сиёсати давлатии ҷавонон» қабул менамояд, бо ин **давраи якуми ташаккули сиёсати давлатии ҷавонон** дар Тоҷикистон оғоз меёбад.

Ин Қонун дар таҳрири нахустин ба муддати 12 сол эътибор дошт, ки ин давраро метавон давраи якуми ташаккули сиёсати давлатии ҷавонон номид. Дар асоси ин Қонун қадамҳои аввалини сиёсати давлатии ҷавонон гузошта шуданд, аз ҷумла таъсиси мақоми ваколатдори давлатӣ оид ба идоракунии сиёсати давлатии ҷавонон – агентии давлатӣ оид ба корҳои ҷавонон; таҳияи механизми дастгирии ҷавонони боистеъдод; таҳия ва қабули барномаҳои мақсадноки давлатӣ дар самти тарбияи ватандӯстӣ, шаҳрвандӣ ва фарҳангии

[1] Стратегияи сиёсати давлатии ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон то соли 2020 [Матн]: Маҷмӯа барои мақомоти корҳои ҷавонон. - Душанбе, 2011. - 32 саҳ.

[2] Барномаи миллии рушди иҷтимоии ҷавонони Ҷумҳурия Тоҷикистон барои солҳои 2013-2015 [Матн]: Дастури методию амадӣ. – Душанбе: САМТ, 2012. – 60 с.

ҷавонон; андешидани чораҳо барои дастгирии иттиҳодияҳои давлатии кӯдакон ва ҷавонон; таҳияи барномаи мустақилияти иқтисодӣ ва соҳибкории ҷавонон, барномаи дастгирии оилаҳои ҷавон ва ғайра ба роҳ монда шуданд.

Дар ҳошияи ислоҳоти низоми идоракунии давлатӣ ва иштироки фаъолонаи ҷавонон дар ҳаёти иҷтимоию сиёсии кишвар ва бо мақсади рушди заминаҳои ташкилию ҳуқуқии сиёсати давлатии ҷавонон соли 2004 қонуни соҳавии ҷавонон бо унвони «Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҷавонон ва сиёсати давлатии ҷавонон» дар шакли нав қабул карда мешавад [1].

Ҳамчунин, бо дарназардошти тағйиротҳо дар низоми идоракунӣ ва талаботи ҷомеаи муосир Қонуни асосии ҷавонон - Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҷавонон ва сиёсати давлатии ҷавонон» 23 декабри соли 2021, №1830 дар таҳрири нав қабул мегардад.

Қонуни мазкур асосҳои ташкилӣ, ҳуқуқӣ, иҷтимоӣ ва иқтисодии ташаккулу камолоти ҷавононро бо мақсади амалисозии сиёсати давлатии ҷавонон пешбинӣ карда, истифодаи самараноки неруи зеҳнӣ ва маънавии онҳоро ба манфиати ҷомеа муайян менамояд [2].

Ҳамчун низоми том ва мустақил будани сиёсати давлатии ҷавонон ва хусусияти (масъулияти) байнисоҳавӣ доштани он дар моддаи 1-уми Қонун муайян шудааст: «сиёсати давлатии ҷавонон – низоми ягонаи тадбирҳои ташкилӣ ва ҳуқуқӣ, иҷтимоию иқтисодӣ, фарҳангӣ мебошад, ки аз ҷониби субъектҳои сиёсати давлатии ҷавонон бо мақсади ташаккулу камолоти ҷавонон, ҳифзи ҳуқуқ ва истифодаи босамари неруи зеҳнии онҳо ба манфиати ҷамъият татбиқ мегардад».

---

[1] Дар бораи ҷавонон ва сиёсати давлатии ҷавонон: Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 27 ноябри соли 2014, № 1161 [Матн] // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. - 2004. - № 7 - Моддаи 459. - 2011. - № 6 – Моддаи 429

[2] Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи ҷавонон ва сиёсати давлатии ҷавонон [Матн] / ш. Душанбе, 23 декабри соли 2021, №1830

Дар ҳақиқат дар шароити рушди муосири давлат ва ҷомеа танҳо бо саъю кӯшишҳои муштарак метавон ҳама - монеаҳои ҳаётиро паси сар кард ва ҷавонони аз ҷиҳати зеҳнӣ ташаккулёфтаро дар рӯҳияи ватандӯстӣ, ҳувияти миллӣ ва худшиносию худогоҳӣ тарбия кард.

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҷавонон ва - сиёсати давлатии ҷавонон» аз 5 боб ва 33 модда иборат аст. Барои арзёбӣ ва муайян кардани мушкилоти мавҷуда тафсири кӯтоҳи қонунгузории соҳаи сиёсати давлатии ҷавонон ва соҳаи кор бо ҷавонон бо усули индуктивӣ анҷом дода мешавад.

Боби якуми Қонун, ки муқаррароти умумии қонунро дар бар мегирад, мафҳумҳои асосӣ, субъектҳои сиёсати давлатии ҷавонон, ҳадафҳо ва принсипҳо, самтҳои асосӣ, асосҳои илмӣ ва таъминоти иттилоотии сиёсати давлатии ҷавонон ва ҳамчунин вазифаҳои мувофиқи қонунгузориро муайян мекунад.

Дар моддаи 1-уми Қонуни мазкур «ҷавонон» бо назардошти хусусияти синнусолӣ шахсони 14-30 сола муқаррар карда мешавад, ки ин мафҳум дар бисёр кишварҳо ва гурӯҳҳои алоҳидаи муҳаққиқон мавриди баҳси доимӣ қарор дорад. Яъне ин нишондиҳанда ҳамчун калиди асосӣ дар соҳаи татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон хеле аҳамиятнок аст.

Дар Федератсияи Русия Стратегияи сиёсати давлатии ҷавонон (то соли 2016) амал мекард, ки ба ҷавонони 14-30 сола нигаронида шуда буд [1, с.280].

Мувофиқи илми «сотсиологияи ҷавонон» бо назардошти равишҳои таърихӣ ҷавонон шахсони 16-30 сола дониста мешаванд, аммо дар ин ҷо, ба сифати яке аз муносибтарин усулҳо нишондиҳандаҳои ҳаракати ҷавонон ҳамчун «аз

[1] Шербакова, В. П. Сиёсати давлатии ҷавонон ҳамчун омили беҳсозии мутобиқшавии иҷтимоии ҷавонон [Матн] / Бюллетени Донишгоҳи давлатии Тула. Гуманитарӣ - № 4. - 2013. - С. 278-290 (забон-русӣ)

вобастагӣ ба мустақилият» ва «аз бемасъулиятӣ ба масъулиятнокӣ» пешниҳод карда мешаванд [1, с. 10].

Ҳамин тариқ, дар шароити Тоҷикистон бо назардошти таҷрибаи ҷаҳонӣ, хусусиятҳои сотсиологӣ, физиологӣ ва иқтисодӣ сарҳади синнусолии ҷавонон аз 14 то 30 сола муайян карда мешавад.

Дар ҳамин моддаи Қонун ҳамчунин мафҳумҳои «иттиҳодияи ҷамъиятии ҷавонон», «оилаи ҷавон», «субъектҳои сиёсати давлатии ҷавонон», «такшилотҳои кор бо ҷавонон» ва «сиёсати давлатии ҷавонон» муқаррар карда шудаанд, ки ба меъёрҳо ва ифодаҳои умумиқабулшуда мувофиқат мекунанд.

Моддаи 2-юми Қонун асосҳои қонунгузориро муайян мекунад, аз ҷумла, муқаррар карда мешавад, ки сиёсати давлатии ҷавонон ба Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон асос ёфта, аз Қонуни мазкур, дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва санадҳои ҳуқуқии байналмилалие, ки Тоҷикистон онҳоро эътироф кардааст, иборат мебошад.

Вазифаҳои асосии сиёсати давлатии ҷавонон дар моддаи 3-юми Қонун чунин муқаррар карда мешаванд: 1) ҳифзи ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии ҷавонон; 2) тарбияи шаҳрвандӣ ва таҳкими ҳувияти миллӣ; 3) ҷалб намудани ҷавонон ба ҳаёти иҷтимоӣ, иқтисодӣ, фарҳангӣ, ҷамъиятӣ ва сиёсии кишвар.

Ин нишон медиҳад, ки сиёсати давлатии ҷавонон як низоми байнисоҳавӣ буда, доираи васеи чорабиниҳоро дар бар мегирад. Дар натиҷа, он ҳуқуқ ва манфиатҳои ҷавононро дар ҳама бахшҳои ҳаётӣ табиқ менамоянд. Ғайр аз ин, ин низом маҷмӯи вазифаҳои мавҷударо, ки барои ҷавонон пешбинӣ шудаанд, пурра мекунад. Ҳамчунин, пешбинӣ гардидааст, ки ҷавонон бояд ба ҳаёти иҷтимоӣ, иқтисодӣ, фарҳангӣ, ҷамъиятӣ ва сиёсии кишвар ба таври фаъол ҷалб карда шаванд, ки иҷрои ин вазифа ба рушду камолоти устувори ҷавонон мусоидат менамояд.

---

[1] Манко, Ю. В. Сотсиологияи ҷавонон: китоби дарсӣ [Матн] / Ю. В Манко, М. Оганян. - Петербург: Петрополис , 2008. - 316 с. (забон-русӣ)

Моддаи 4-уми Қонун принсипҳои асосии сиёсати давлатии ҷавононро чунин муқаррар менамояд: 1) қонуният; 2) ошкорбаёнӣ ва шаффофият; 3) иштироки ҷавонон дар ташаккул ва амалисозии сиёсати давлатии ҷавонон; 4) дастгирӣ ва ҳавасмандгардонии ташаббусҳои ҷавонон ва иттиҳодияи онҳо; 5) ҳуқуқи баробари ҷавонон ба дастгирии давлатӣ; 6) афзалиятнокии арзишҳои миллӣ, маънавӣ, ахлоқӣ ва фарҳангӣ; 7) ҳамкории байниидоравӣ дар амалисозии сиёсати давлатии ҷавонон; 8) амалисозии сиёсати давлатии ҷавонон.

Дар маҷмуъ, принсипҳои сиёсати давлатии ҷавонон ҳамчун пуле (купруке) байни вазифаҳо (функсияҳо) ва сифати татбиқи онҳо муқаррар карда шудаанд. Масалан, сиёсати давлатии ҷавонон бояд бо назардошти манфиатҳои гурӯҳҳои гуногуни наврасон ва ҷавонон, аз ҷумла онҳое, ки маъюбӣ (маҳдудияти ҷисмонӣ ва рӯҳӣ) доранд, ҳуқуқҳои қонунии онҳо таъмин карда шавад. Яъне, ҷавонон новобаста аз вазъи иҷтимоӣ ва имконияти амалӣ **ҳуқуқи баробар** доранд.

Ду принсипи зерин боиси таваҷҷӯҳ мебошад: таъмини **иштироки ҷавонон** дар ташаккул ва амалисозии сиёсати давлатии ҷавонон ва **дастгирӣ** ва ҳавасмандгардонии **ташаббусҳои ҷавонон** ва иттиҳодияи онҳо.

Ин муқаррарот ду ҷанбаи муҳими ҳаёти инсонро дарбар мегирад - **сиёсат** ва **имконият**; ин принсипҳо дар татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон аз нигоҳи бунёдӣ хеле муҳиманд, зеро онҳо ба таъмини иштироки ҷавонон дар ҳаёти сиёсии ҷомеа асос ёфта, ҳамзамон ба шахси ҷавон имконият медиҳанд, ки нерӯи зеҳнию амалии худро баҳри худташаккулёбӣ ва ишғол намудани мавқеи хосса дар давлат сафар намояд.

Дар инҷо дигар принсип низ, боиси баррсӣ аст – **ҳавасмандгардонии иттиҳодияҳои ҷавонон** дар татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон. Дар шароити рушди демократия ва ниҳоди фаъоли он – ҷомеаи шаҳрвандӣ тарбияи ҷавонон дар рӯҳияи худташаккулёбию мустақилият хеле аҳамиятнок аст.

Дар моддаи 5-уми Қонун самтҳои афзалиятноки сиёсати давлатии ҷавонон иборат аз номгӯи зерин муқаррар карда мешаванд:

1) тарбияи ҷавонон дар руҳияи ватандӯстӣ, эҳсоси масъулияти шаҳрвандӣ ва таҳкими ҳувияти миллии онҳо;

2) ташаккули мафкураи миллӣ бо роҳи тарбия намудани ҷавонон дар самти шинохти бештари манфиатҳои миллӣ ва ҳисси оштинопазир ба терроризму экстремизм, коррупсия, нашъаҷалобӣ ва намудҳои дигари ҷиноятқорӣ;

3) ташаккули ахлоқи ҳамидаи ҷавонон, фаъол намудани онҳо дар самти анҷом додани корҳои ихтиёрии ҷамъиятӣ (фаъолияти волонтёрӣ) ва баланд бардоштани ҳисси эҳтироми ҷавонон ба фарҳанги миллӣ;

4) таъмини иштироки ҷавонон дар ҳаёти сиёсию иҷтимоии ҷомеа ва идоракунии давлатӣ, аз ҷумла бо роҳи дастгирии фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии онҳо;

5) таъмини ҳифзи ҳуқуқ, озодӣ ва манфиатҳои қонунии ҷавонон;

6) таъмини ҳифзи саломатӣ, тарзи ҳаёти солим ва рушди ҷисмонии ҷавонон;

7) фароҳам овардани шароит ҷиҳати гирифтани таҳсилоти сифатнок барои ҷавонон ва таъмини рушди ихтироъкорию эҷодкории онҳо;

8) таъминоти иҷтимоии ҷавонон, таъмини онҳо ба шуғли пурмаҳсул ва ҷойи кори муносиб;

9) таъмини мустақилияти иқтисодии ҷавонон, рушди фаъолияти соҳибкории ҷавонон, ҷалби онҳо ба хоҷагидорӣ ва ҳунармандӣ;

10) омодасозӣ ва дастгирии мутахассисони ҷавон ҷиҳати пешниҳод намудани мутахассисони лаёқатманд ба вазифаҳои роҳбарикунанда.

Боиси зикр аст, маҳз натиҷаи давраи аввали ҳамин тадқиқот буд (2012-2015), ки самтҳои афзалиятноки сиёсати давлатии ҷавонон муайян карда шуданд ва дар лоиҳаи Консепсияи миллии сиёсати ҷавонон ва таҳрири қаблии

Қонуни мазкур ҳамчун меъёр ва нишондиҳандаи фаъолият ҷой дода шуда буданд.

Номгӯи болои самтҳои афзалиятнок аз номгӯи қаблӣ ва ё самтҳои дар ҳамин тадқиқот баррасишаванда фарқияти куллӣ надоранд, танҳо тартиби ҷойгузорӣ каме иваз шудааст. Аз ин рӯ, дар ин қисмат зиёд намеистем, чун ҳар яки онҳо (самтҳои афзалиятнок) дар алоҳидагӣ дар тадқиқоти мазкур баррасӣ гардидаанд.

Боби дуюми Қонун асосҳои идоракунӣ ва ташкилиро дар самти амалисозии сиёсати давлатии ҷавононро фаро мегирад, аз ҷумла: салоҳияти Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон; ваколатҳои мақоми ваколатдори давлатӣ дар соҳаи кор бо ҷавонон; ваколатҳои мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва ваколатҳои мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳотро дар самти амалисозии сиёсати давлатии ҷавонон.

Чи тавре аз мундариҷаи боби дуюми Қонун бармеояд, низоми идоракунии соҳаи сиёсати давлатии ҷавонон ва кор бо ҷавононро маҳзи ҳамин муқаррарот бо фарогирии тамоми ниҳодҳои давлатию ҷамъиятӣ, оғоз аз Ҳукумати Тоҷикистон то ба сатҳи ҷамоатҳо дар маҳал ифода менамояд.

Тибқи моддаи 6-уми Қонун дар қатори вазифаҳои (функсияҳои) Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбурди сиёсати давлатӣ оид ба амалисозии сиёсати давлатии ҷавонон, тасдиқи дурнамо, консепсия, стратегия ва барномаҳои давлатии рушди соҳаи кор бо ҷавонон ва ташаккул додани заминаи меъёрии ҳуқуқӣ дар соҳаи кор бо ҷавонон ва ҳамоҳангсозии ҳамкории байналмилалӣ муқаррар гардидаанд, ки устувории (қонунии) низоми идоракунии сиёсати давлатии ҷавононро инъикос менамояд.

Дар моддаи 7- уми Қонун мақоми ваколатдори давлатӣ дар соҳаи кор бо ҷавонон вазифадор гардидааст, ки татбиқи сиёсати давлатии ҷавононро дар ҳама сатҳ таъмин намояд. Ҳамчунин: омода намудани ҷавонон дар руҳияи ватандӯстӣ, эҳсоси масъулияти шаҳрвандӣ ва шинохти бештари

манфиатҳои миллӣ; андешидани чораҳои зарурӣ ҷиҳати ташаккули ахлоқи ҳамидаи ҷавонон, сафарбар кардани онҳо ба корҳои ихтиёрии ҷамъиятӣ (фаъолияти волонтёрӣ) ва баланд бардоштани ҳисси эҳтироми ҷавонон ба фарҳанги миллӣ; омода сохтани ҷавонон ҷиҳати дар ҳаёти сиёсию иҷтимоии ҷомеа ва идоракунии давлатӣ ширкат варзидан ва омода ва пешниҳод намудани мутахассисони ҷавон ба вазифаҳои роҳбарикунанда ба сифати функсияҳои (вазифаҳои) асосӣ пешбинӣ гардидаанд.

Аз ин гурӯҳи функсияҳо ва ё ваклотаҳо бармеояд, ки мақоми ваколатдори давлатӣ дар соҳаи кор бо ҷавонон (дар сатҳи ҷумҳурӣ – Кумитаи кор бо ҷавонон ва варзиши назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, дар сатҳи вилоятҳо – раёсатҳои кор бо ҷавонон ва варзиши ва дар сатҳи шаҳру ноҳияҳо – бахшҳои кор бо ҷавонон ва варзиши) роҳнамои муайяни худро дошта, ҳамагӣ бояд ба амалисозии онҳо машғул гардад.

Албатта, барои татбиқи ин функсияҳои (уҳдадориҳои) муқарраркардаи Қонун иқтидори кадрию ташкилӣ лозим аст, ки мутаассифона, тибқи таҳлилу мушоҳидаҳо (ахбороти даврии фаъолияти сохтор) айни замон на дар сатҳи ҷумҳурӣ ва дар маҳал чунин иқтидор ба назар намерасад.

Дар шароити ҷомеаи мусоир, гузариш ба низоми демократии идоракунӣ ва талаботи Қонуни мазкур шумори ниҳодҳои (ташкилоту муассисаҳои) кор бо ҷавонон ва сиёсати давлатии ҷавонон бояд хеле зиёд бошанд, бахусус иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон (ҳоло амалан ба назар намерасанд) ва ташкилотҳои соҳибкории ҷавонон (умуман ба назар намерасанд). Дар ҳолати имрӯза танҳо ташкилотҳои давлатии ҷавонон то андозае фаъолият доранд, ки чорабиниҳои онҳо низ аксаран хусусияти фарҳангию оммавӣ дошта, аз амалисозии вазифаҳои (функсияҳои) асосии худ дур мондаанд.

Дар инҷо сабабҳои дурмонӣ ва ё дарк карда натавонистани вазифаҳои (функсияҳои) асосиро аз ҷониби

кормандони мақомоти давлатии кор бо ҷавонон зиёд ва гуногунанд, аммо яке аз сабабҳо ин ба фароҳам набудани системаи омодасозии кдарӣ (мутахассисони соҳавӣ) арзёбӣ мегардад. Масалан, дар Федератсияи Россия низоми тайёр кардани кадрҳо дар соҳаи ташкили кор бо ҷавонон мутобиқи консепсияи таҳсилоти пайваста ё доимӣ ташаккул дода шудааст, ки омодасозии кадрҳои касбиро дар муассисаҳои - таҳсилоти ибтидоӣ, миёна ва олии касбӣ, пас аз дипломӣ, бозомӯзӣ ва такмили ихтисоси мутахассисон пешбинӣ мекунад. Дар ин мавзуъ муайян гардидааст, ки «мутахассисони соҳибихтисос ва босалоҳият дар соҳаи сиёсати давлатии ҷавонон дар марҳилаи кунунии рушди Федератсияи Россия ҳамчун «калидӣ» ва «нишондиҳанда»-и нақшаи стратегӣ ва ҳаётии ҷавонон мебошанд, аз ин рӯ, тайёр кардани онҳо бояд вазифаи асосии донишгоҳҳое бошад, ки ба самти иҷтимоӣ нигаронида шудаанд» [1, с.215]. Зиман, **Институти фарҳанг ва сиёсати ҷавонони Донишгоҳи давлатии омӯзгории** Новосибирски Федератсияи Русия, ки соли 2003 таъсис ёфтааст, ба тайёр кардани кадрҳо оид ба сиёсати ҷавонон ва кори иҷтимоӣ машғул мебошад [11].

Моддаи 8-уми Қонуни ваколатҳои мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатиро дар самти татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон муайян мекунад. Дар муқоиса бо мақомоти марказӣ, мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ вазифаҳо ва ваколатҳои муайянеро, ки ба онҳо вогузор шудаанд, бояд беовсита амалӣ намоянд, ба монанди татбиқи сиёсати ҷавонон дар сатҳи маҳаллӣ, таҳия ва татбиқи барномаҳои минтақавӣ ва маҳаллии ҷавонон бо назардошти хусусиятҳои иҷтимоӣ, фарҳангӣ, маҳаллӣ, демографӣ; таҳия ва тасдиқи барномаҳои маҳаллӣ, маблағгузорӣ намудани соҳаи кор бо ҷавонон аз ҳисоби буҷети маҳаллӣ; ташаккул додани фондҳои рушди соҳаи кор бо ҷавонон аз ҳисоби сарчашмаҳои

[1] Такмили системаи рушди захираҳои инсонӣ барои сиёсати ҷавонон дар Федератсияи Русия [Матн]: Маҷмӯаи тезисҳо дар асоси маводи Конфронси илмӣ-амалӣ. – Москва: 2009 – 320 саҳ. (забон-русӣ)-

ғайрибуҷетӣ; ба роҳ мондани фармоиши иҷтимоии давлатӣ вобаста ба амалисозии самтҳои афзалиятноки сиёсати давлатии ҷавонон ва ғайра.

Мутобиқи таҳлилу мушоҳидаҳо дар айни замон, гурӯҳи зиёди вазифаҳо ва чораҳо татбиқи амалии худро пайдо накардаанд. Сабабҳои асосӣ камтаваҷҷуҳӣ, заиф будани иқтидори кадрӣ ва то ба ҳадди зарурӣ дарк нагардидани афзалиятнокии сиёсати давлатии ҷавонон ва ҷавонон ҳамчун нерӯи инсонӣ аз ҷониби субъектҳои маҳаллӣ мебошад.

Мутобиқи моддаи 9 ваколатҳои мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот дар самти амалисозии сиёсати давлатии ҷавонон муқаррар гардидаанд. Аз ҷумла, таъмини татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон дар ҳудуди шаҳрак ва деҳот; тасдиқ ва амалӣ намудани нақшаҳои мақсадноки рушди ҷавонон ва сиёсати давлатии ҷавонон дар ҳудуди шаҳрак ва деҳот; мусоидат кардан ба фаъолияти субъектҳои сиёсати давлатии ҷавонон дар ҳудуди дахлдор; тасдиқ ва амалӣ намудани нақшаҳои мақсадноки рушди ҷавонон ва сиёсати давлатии ҷавонон дар ҳудуди шаҳрак ва деҳот ва ғайра, ки мутаассифона иҷро намегарданд ва то ин дам низ, аксари ин чораҳо амалӣ нагардидаанд. Дар сатҳи ҷамотаҳо ҳатто воҳиди кор бо ҷавонон то ҳанӯз таъсис наёфтааст. Дар инҷо боз ҳам камбудӣ дар механизми қонунӣ нест, он хуб аст, аммо татбиққунандаи он, яъне кадрҳо ва ё субъектҳои фаҳми онҳоро дарккунанда ва масъулият бардушгиранда намерасанд.

Моддаҳои 10-11 ва 12-уми Қонун дастгирии фаъолияти иттиҳодияи ҷамъиятии ҷавонон, ассотсиатсияҳо ва марказҳои ҷавононро пешнбинӣ менамояд.

Муқаррар гардидааст, ки фаъолияти иттиҳодияи ҷамъиятии ҷавонон ҳамчун шарики иҷтимоӣ дар амалисозии самтҳои афзалиятҳои сиёсати давлатии ҷавонон бо роҳи амалисозии фармоишҳои иҷтимоии давлатӣ, ташкили чорабиниҳои мақсадноки рушди ҷавонон дастгирӣ карда

мешавад. Ҳамчунин, барои дастгирии фаъолияти иттиҳодияи ҷамъиятии ҷавонон грантҳои давлатӣ таъсис дода мешаванд.

Албатта, дар шароити ҷомеаи мусоир ин чораҳои маҳдуд ё кам ба ҳисоб мераванд, аммо ҳаминҳо ҳам, татбиқи пурраи худро наёфтаанд. Дар сурати фаъол гардонидани дастгирии фаъолияти иттиҳодияҳои ҷавонон ба амалисозии нишондиҳандаҳои зиёди сиёсати давлатии ҷавонон мусоидат метавон кард. Грантҳо то андозае амалӣ мегарданд, бештар дар сатҳи ниҳодҳои ҷумҳуриявӣ, аммо фармоишҳои иҷтимоии давлатӣ солҳо боз низоми муайяни татбиқро соҳиб нагаштаас ва ҳамчун меъёри шахшуда боқӣ мондааст.

Дар ҳаминҷо таъсис ва ташкили фаъолияти марказҳои ҷавонон ҳамчун ниҳоди амалӣ муайян карда шудааст, ки хеле муҳим аст. Дар шароити давлатҳои тараққикарда маҳз марказҳои ҷавонон макони ҷамъомади ҷавонон, дарёфти посуххои ба саволҳо ва роҳҳои ҳалли мушкилоти рӯзмарра, омӯхтани таҳсилоти иловагӣ, дастёбӣ ба машваратҳои касбӣ ва ғайра чораҳои ҳавасмандгардонанда ва дастгирикунанда арзёбӣ мегарданд. Мутаассифона, дар Тоҷикистон новобаста аз дастгирии фаъоли ҳокимияти давлатӣ ва ташкилотҳои байналмилалӣ дар ин самт – таъсиси марказҳои ҷавонон, фаъолияти онҳо ғайриқаноатбахш ва номуайян боқӣ мемонад.

Дар инҷо зарур аст, ки модели мушаххаси фаъолияти маркази ҷавонон дар сатҳи ҳамаи шаҳру ноҳияҳо ва ҷамоатҳо таҳия ва амалӣ гардонида шавад, чун бо ҳамин суръат, - бо қавле боғ дораму дарунашро напурс - мо пеш рафта наметавонем.

Моддаи 14-уми Қонун ташкили Шуъбаи кор бо ҷавонони муассисаҳои таълимии таҳсилоти миёна ва олии касбиро муқаррар менамояд. Бо мақсади муттаҳидсозии ҷавонон дар амалисозии сиёсати давлатии ҷавонон ва дастгирии фаъолияти таълимию эҷодкорӣ ва ташаббускории донишҷӯён дар муассисаҳои таълимии таҳсилоти миёна ва олии касбӣ шуъбаи кор бо ҷавонон таъсис дода мешавад. Дар самт дар таносуб ба муқаррароти боло (дигар моддаҳо) хеле корҳо

анҷом дода шудаанд, дар заминаи муассисаҳои таҳсилости кабсӣ шуъбаҳои кор бо ҷавонон амал мекунанд, гарчанде фаъолияти самаранок бо низоми муайян надошта бошанд ҳам.

Бо мақсади дастгирии ҷавонон болаёқат аз ҳисоби донишҷӯён ҳанӯз аз даврaҳои аввали ташаккулёбии сиёсати давлатии ҷавонон стипендияҳои Президентӣ, номи ва ниҳодӣ такшил гардида буданд, ки онҳо сирф ба низоми идории кор бо ҷавонон рабт доранд. Зимнан, моддаи 15-уми Қонун таъсиси маҳфили гирандагони стипендияҳо барои ҷавонони болаёқат, фаъол ва ташаббускорро аз ҳисоби гирандагони стипендияҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, раисони вилоятҳо, шаҳрҳо, ноҳияҳо ва, инчунин, стипендияи номӣ дар назди мақоми ваколатдори давлатӣ дар соҳаи кор бо ҷавонон ва сохторҳои маҳаллии он пешбинӣ менамояд. Ин меъёри аз лиҳози қонунӣ нав аст, итминон дорем, ки натиҷаи хуб ба бор биёрад. То ин замон, гирандагони стипендияҳо дар ягон ниҳоди муайян муттаҳид нагашта, фаъолияти онҳо бе назорат ба роҳ монда шуда буд.

Моддаи 16-уми Қонун ташкили маҳфили волонтёрони ҷавонро аз ҳисоби ихтиёриён дар назди ташкилотҳо, новобаста аз шакли ташкилию ҳуқуқӣ, пешбинӣ менамояд. Дар таносуб ба механизми қаблӣ фаъолияти волонтёрӣ фаъолтар арзёбӣ мегардад. Илова бар ин аз соли 2013 инҷониб вобаста ба ташкил ва рушди фаъолияти волонтёрӣ дар Тоҷикистон Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти волонтёрӣ» амал мекунад ва механимзҳои зиёди дастгирӣ ва ҳавасмандгардониро фаро гирифтааст. Аммо татбиқи фаъолияти мазкур, ки хусусияти байналмилалӣ дорад, қаноатбахш нест; волонтёрон, асосан бидуни ҳимояи Қонун, яъне ғайрирасмӣ – бе имзои шартнома, бе кушодани дафтари волонтёрӣ ва бе шаҳодатномаи дахлдор ба фаъолият ҷалб карда мешаванд. Хеле ҳолатҳои кам, ҳамон ҳам дар фаъолияти ташкилотҳои ҷамъиятӣ, ба назар мерасад, ки

ҷавонон ба фаъолияти расмии волонтёрӣ ҷалб гардида бошанд.

Зарур аст, ки ин намуди фаъолияти ҷавонон фаъол гардонида шавад, зеро таҷрибаи ҷаҳонӣ нишон медиҳад, ки он хеле самаранок аст.

Боби 3-юми Қонун асоси ҳуқуқӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоии ҷавононро дар самти татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон, аз ҷумла ҳуқуқ дар амалисозии сиёсати давлатии ҷавонон, иштироки онҳо дар ҳаёти сиёсию иҷтимоии ҷомеа ва идоракунии давлатӣ, аз ҷумла бо роҳи дастгирии фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии онҳо, ҳуқуқ ба дастгирии иҷтимоӣ, шуғли пурмаҳсул ва ҷойи кори муносиб, ҳуқуқ ба моликият, фаъолияти соҳибкорӣ ва муносибатҳои дигари иқтисодӣ ва ғайраро фаро мегирад.

Моддаи 17-уми Қонун ҳуқуқҳои ҷавононро барои иштироки фаъол дар татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон муайян мекунад; гирифтани кумаки самаранок ва ҳатмӣ бо тартиби муқарраршуда; муносибати эҳтиромона ва башардӯстона аз ҷониби ниҳодҳое, ки дастгирии давлатии ҷавононро таъмин мекунанд ва ғайра.

Ҷавонон, мисли дигар табақаҳои аҳолӣ, метавонанд кумаки давлатӣ, аз ҷумла кӯмакпулии бекорӣ, машварат дар муассисаҳои дахлдор ва ғайраро ба даст оранд. Барои ин, шаҳрвандони ҷавон бояд ба мақомоти дахлдори давлатӣ мурочиат намоянд.

Механизми дар шароити Тоҷикистон ҳамчун давлати демократӣ нав, ин иштироки ҷавонон дар ҳаёти сиёсию иҷтимоии ҷомеа ва идоракунии давлатӣ арзёбӣ мегардад, ки дар моддаи 18-уми Қонуни мазкур чунин муайян шудааст.

Таъмини иштироки ҷавонон дар ҳаёти сиёсию иҷтимоии ҷомеа ва идоракунии давлатӣ, аз ҷумла бо роҳи дастгирии фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии онҳо бо мақсади фаъолгардонии сиёсӣ, таҳкими иқтидор ва захираи мутахассисони соҳаи идоракунӣ, ҳавасмандгардонӣ ва таъмини ҳуқуқи ҷавонон ба идоракунӣ ва ҳуқуқэҷодкунӣ,

таъмини тачриба, такмили малака, маҳорати идоракунӣ ва роҳбарии ҷавонон, дастгирии шарикии ҷавонон ва иттиҳодияҳои ҷамъиятии онҳо дар таҳия ва амалисозии барномаҳои мақсадноки алоқаманд, инчунин, амалисозии босамари сиёсати давлатии ҷавонон аз ҷониби субъектҳои сиёсати давлатии ҷавонон амалӣ карда мешавад.

Аммо чуноне аз таҳлилҳои боло бармеояд, дар пеш корҳои хеле зиёд истодааст, то ин ки ин механизм ҷомаи амалии худро бипӯшад.

Мутобиқи модда 19-ум ҳуқуқ, озодӣ ва манфиатҳои қонунии ҷавонон аз ҷониби субъектҳои сиёсати давлатии ҷавонон дар доираи муқаррароти Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, санадҳои ҳуқуқии байналмилалие, ки Ҷумҳурии Тоҷикистон онҳоро эътироф кардааст ва санадҳои дигари меъёрии ҳуқуқӣ ҳифз ва таъмин карда мешаванд. Давлат шахсонеро, ки ба синни 18 нарасидаанд, яъне, ҷавонони 14-18 соларо таҳти ҳимоя қарор дода, тартиби махсуси амалӣ гардонидани ҳуқуқҳои онҳоро муқаррар мекунад.

Аз инҷо бармеояд, ки мақомоти давлатии кор бо ҷавонон вазифаи қабул ва баррасии шикоятҳо ва муроҷиатҳоро низ бобати таъмини ҳифзи ҳуқуқи ҷавонон, албатта, дар ҳамкорӣ бо мақомоти ҳифзи ҳуқуқ дорад. Дар тачриба чунин ҳолатҳо ба назар намерасад, чун дастгоҳи таблиғотии қонунгузории соҳавӣ фаъолияти заиф дорад.

Мутобиқи моддаи 20 ҳифзи саломатӣ, солимгардонӣ, истироҳат, тарзи ҳаёти солим ва рушди ҷисмонии ҷавононро таъмин карда мешавад.

Моддаи 21-уми Қонун ҳуқуқи ҷавононро ба гирифтани таҳсилоти сифатнок ва рушди ихтироъкорию эҷодкорӣ муқаррар мекунад. Албатта, яке аз усулҳои ба таҳсили самаранок ҷалб кардани ҷавонон ин ҷорӣ намудани механизмҳои гуногуни ҳавасмандгардонӣ ба ҳисоб меравад. Чунончӣ қонунгузор татбиқи ин механизмҳоро тариқи 1) таъсиси стипендияҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, раисони вилоятҳо, шаҳрҳо, ноҳияҳо ва стипендияҳои номӣ

барои хонандагону донишҷӯёни муассисаҳои таълимӣ, ҷавонони болаёқат ва фаъоли ҷамъиятӣ бо тартиби муқаррарнамудаи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон; 2) аз ҷониби давлат дастгирӣ кардани ихтироъкорӣ ва эҷодкории ҷавонон; 3) дастгирии давлатии фаъолияти илмиву ихтироъкорӣ ва эҷодкории ҷавонон пешбинӣ менамояд.

Боиси зикр аст, дар ҳошияи дастгирии пайвастаи роҳбарияти олии кишвар маҳз ҳамин меъёр ягона муқаррароте мебошад, ки нисбатан фаъол амалӣ гардида истодааст, ба мисли фаъолияти стипендиҳои президентӣ, озмунҳои ҷумҳуриявии «Фурӯғи субҳи доноӣ китоб аст», «Тоҷикистон Ватани азизи ман!», «Шоҳномахонӣ», «Илм фурӯғи маърифат» ва ғайра.

Қадами дигар, ин дар сатҳи баланд ва масъулияти хос татбиқ гардидани ин механизм дар сатҳи маҳал ва ниҳодҳои заминавӣ арзёбӣ мегардад.

Моддаи 22 татбиқи ҳуқуқи ҷавононро ба дастгирии иҷтимоӣ, шуғли пурмаҳсул ва ҷойи кори муносиб муқаррар мекунад. Аз ҷумла, пешбинӣ гардидааст, ки ҷавонон ба меҳнат, интихоби касбу кор ва ҳифзи меҳнат ҳуқуқ доранд. Ҳамчунин, давлат дар таъмини кумакпулӣ, кумаки тиббию равонӣ, таҳсил, ҷойи кор, манзил ва нафақа барои ҷавонон аз гурӯҳҳои осебпазир, инчунин, оилаҳои ҷавоне, ки як ва ё ҳар дуи онҳо маъюб мебошанд, тадбирҳои зарурӣ меандешад.

Тибқи ҳамин меъёр (модда) муқаррар гардидааст, ки мақоми ваколатдори давлатӣ дар соҳаи меҳнат, муҳоҷират ва шуғли аҳолӣ ва мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ мутобиқи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон ва барномаҳои давлатӣ ва маҳаллӣ **ҷавононро ба ҷойи кори муносиб таъмин менамоянд**. Ин хуб аст, аммо мухолифи меъёрҳои иқтисоди бозоргонӣ мебошад. Ин меъёр аслан мерос аз низоми идоракунии собиқ давлатӣ Шӯравӣ аст, чун ҳамаи моликият дар ихтиёри давлат буд, амалисозии ин меъёр то андозае имконпазир буд. Аммо дар шароити иқтисоди бозоргонӣ ин муносибат баръакс аст, тамоми

моликият дар ихтиёрдории бахши хусусӣ ва ё ҷомеаи шаҳрвандӣ аст, пас ҳокимияти давлатӣ имкон надорад, ки ҷавононро бо ҷойи корӣ таъмин намояд.

Пас, чи бояд кард?

Ҳокимияти давлатӣ тибқи талаботи институти демократия ва қонунгузорӣ вазифадор аст, ки барои бо ҷойи корӣ таъмин шудани ҷавонон шароити зарурӣ фароҳам орад, аммо ин маънои бо ҷойи корӣ таъмин карданро надорад. Яъне, давлат шароит фароҳам меорад ва ин шароит бо истилоҳи иқтисодӣ «бозори меҳнат» ном гирифта мешавад ва дар ин бозор ҳар кас метавонад дониш, маҳорат ва малкаи худро ба фурӯш барорад. Харидор (кордиҳанда, асосан бахши хусусӣ) дар навбати худ, маҳсулоти муносибро (кадри болаёқатро) метавонад интихоб ва харидорӣ намояд. Дар ин раванд ҳокимияти давлатӣ дахолат карда наметавонад, мувофиқан истилоҳи «бо ҷойи корӣ таъмин намудан» на ба институтҳои давлатӣ, балки ба доираи тиҷорат робита дорад, аммо он ҳам дар шароити интихоб ва хостагирӣ.

Хулоса, **шахси ҷавонро лозим меояд, ки (ва ин одилона ҳам ҳаст) барои таъмин гардидан бо ҷойи корӣ дар бозори меҳнат бо роҳи омӯхтани донишу малака ва сайқал додани маҳорати касбӣ талош варзад, ҳамзамон, ба мақоми ваколатдори давлатӣ тавсия дода мешавад, ки ин меъёрро такмил дода, бархурдҳоро аз байн бардорад**.

Зимнан, қисмати интиҳоии ҳамин меъёр низ - ташкилотҳо, сарфи назар аз шакли ташкилию ҳуқуқӣ ва моликият, мутобиқи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи меҳнат барои бо кор таъмин намудани ҷавонон ҳиссаи (квотаи) ҷойҳои кориро муайян мекунанд – таҷдиди назар тақозо менамояд.

Мутобиқи муқаррароти моддаи 23 давлат ҳуқуқи ҷавононро ба моликият, фаъолияти соҳибкорӣ ва муносибатҳои дигари иқтисодӣ **кафолат медиҳад**. Ҳамчунин, пешбинӣ шудааст, ки ташкилотҳои кор бо ҷавонон ва мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатӣ **фаъолияти**

соҳибкории ҷавононро тавассути таъминоти моддию техникӣ, грантҳо ва қарзҳои имтиёзнок дар доираи амалисозии барномаҳои мақсадноки рушди соҳавӣ ва маҳаллӣ дастгирӣ менамоянд.

Ин тадбирҳо дар шароити иқтисоди бозорӣ хеле саривақтӣ мебошанд, аммо татбиқи онҳо механизмҳои мушаххаси таъсиррасонӣ, ҳавасмандгардонӣ ва амалисозиро тақозо менамояд. Зимнан, барои возеҳ шудани масъала ва шинос шудан бо роҳу усулҳои муосир ва муносиби рушди соҳибкорӣ ва мустақилияти иқтисодии ҷавонон ба натиҷаҳои фаслҳои қаблӣ ва ояндаи ҳамин тадқиқот метавонед назар андозед.

Моддаи 25 маҷмӯи тадбирҳоро барои дастгирии давлатӣ оилаҳои ҷавон пешбинӣ менамояд. Тибқи ин меъёр ба оилаҳои ҷавон кумакҳои моддӣ, таълимӣ, тиббӣ, ҳуқуқӣ, равоншиносию омӯзишӣ ба оилаҳои ҷавон ҷиҳати ҳаллу фасли масъалаҳои иҷтимоию иқтисодӣ ва маишии онҳо ва кумакҳои молиявии таъхирнопазир ба оилаҳои ҷавон дар доираи барномаҳои давлатӣ ва маҳаллӣ пешбинӣ гардидааст.

Аммо, қисми муайяни ин тадбирҳо ба монанди кумак барои таъмин гардидан бо манзил, кумаки молиявӣ ва ғайра механизми амалӣ талаб менамоянд, чун бе иҷро мондаанд ва низоми махсуси назоратӣ низ надоранд.

Моддаҳои 26, 27 ва 28 механимзҳои маблағгузориро дар самти амалисозии сиёсати давлатии ҷавонон муқаррар менамоянд, ки хеле саривақтӣ ва аҳамиятнок мебошанд.

Муқаррар шудааст, ки маблағгузорӣ дар самти сиёсати давлатии ҷавонон дар доираи маблағҳои барои субъектҳои татбиққунандаи сиёсати давлатии ҷавонон пешбинишудаи буҷети давлатӣ ва сарчашмаҳои дигари маблағгузорие, ки қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон манъ накардааст, таъмин карда мешавад. Яъне, барои татбиқи босамари сиёсати давлатии ҷавонон аз лиҳози ҷалб ва ташкили маблағгузорӣ монеа дигар нест, аммо ҷараёни маблағгузории фаъолият дар маҳал дар сатҳи паст қарор дорад.

Бо мақсади дастгирии иқтисодӣ, иҷтимоӣ, моддию маънавӣ, фарҳангӣ ва ҳуқуқии ҷавонон таъсис додани Фонди дастгирии ҷавонони Тоҷикистон, мувофиқан таъсиси дигар фондҳо муқаррар гардидааст. Аммо то имрӯз чунин фондҳо ташкил наёфтааст, ки зери таваҷҷуҳи субъектҳои асосии сиёсати давлатии ҷавонон бояд қарор дода шавад.

Чи тавре дар таҳлилҳои фаслҳои боло пешниҳод гардида буд, ташаккули низоми сармоягузории шаҳрвандиро метавон бо роҳи таъсиси фондҳои сармоягузорӣ, аз ҷумла бо ҷалби ҳавасмандии муҳоҷирони меҳнатӣ ташкил намуд.

Шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ метавонанд барои рушди соҳаи кор бо ҷавонон иншооти соҳаи кор бо ҷавононро таъсис дода, онҳоро бо таҷҳизоти зарурӣ муҷаҳҳаз намоянд, тариқи эҳсонкорӣ молу мулк ва маблағ хайр намоянд, пешбинӣ гардидааст дар Қонуни мазкур. Ин меъёр имкон медиҳад, ки маблағгузории доираи бахши хусусӣ ҳар чи бештар ба амалисозии барномаҳо ва лоиҳаҳои иҷтимоии соҳаи кор бо ҷавонон ҷалб карда шавад. Дар робита ба ин аз субъектҳои дахлдор танҳо фаъолнокӣ ва муттаҳидию ҳамгироӣ тақозо мегардад.

Боби 4-уми Қонун муносибатҳои байналмилалиро дар самти амалисозии сиёсати давлатии ҷавонон муқаррар месозад.

Ҳамчунин, моддаҳои 29 ва 30 ҳамкориҳои байналмилалӣ дар самти амалисозии сиёсати давлатии ҷавонон ва иштироки сармоягузорони хориҷӣ дар ташкили инфрасохтори соҳаи кор бо ҷавононро пешбинӣ менамояд.

Муқаррар карда шудааст, ки шахсони воқеӣ ва ҳуқуқии хориҷӣ, инчунин, созмонҳои байналмилалӣ бо тартиби муқаррарнамудаи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон метавонанд дар ташкили инфрасохтори соҳаи кор бо ҷавонон иштирок намоянд. Ин механизм имкон медиҳад, ки бо ҷалби маблағгузориҳои хориҷӣ, аз ҷумла дар шакли грант сохтмонҳои гуногун дар соҳаи кор бо ҷавонон, аз ҷумла

марказҳои ҷавонон, хадамоти хизматрасонӣ ва иҷтимоӣ бунёд карда шаванд.

Дар инҷо, аз таҷриба, масъалаи муҳим ин нигоҳ дошта тавонистани инфрасохтори соҳаи кор бо ҷавонон пас аз анҷоми маблағгузории он мебошад, чун солҳои қабл даҳҳо марказҳои ҷавонон сохтмон гардида, муддате чанд пас аз фаъолият боз мондаанд, аз ҷмула дар шаҳру ноҳияҳои Исфара, Ҳисор, Ёвон, Ваҳдат ва Данғара. Яъне, мақоми ваколтадори давлатиро ва ё дилхоҳ шахси ташаббускорро зарур мегардад, қабл аз ҷалби маблағгузорӣ механизми худмаблағгузории сохтмонҳо ва ё ташкилотҳои таъсиёфтаро таҳия намояд, чун ҳар як маблағи воридшуда, маблағи давлати Тоҷикистон ба ҳисоб меравад.

Боби 5-уми Қонун, аз ҷумла моддаҳои 31, 32 ва 33 муқаррароти хотимавии Қонунро дар бар мегирад.

Боиси зикр аст, ки дар таҳрири қаблии Қонун меъёре муқаррар шуда буд, ки таъсиси шӯроҳоро оид ба кор бо ҷавонон дарбар мегирифт, бо назардошти ҳамоҳангсозии фаъолияти субъектҳои татбиққунандаи сиёсати давлатии ҷавонон; назорат ва ҳамоҳангсозӣ истифодаи мақсадноки маблағҳои буҷетӣ; пешбурди манфиатҳои субъектҳои дастгирии сиёсати давлатии ҷавонон; баррасии масъалаҳои марбут ба татбиқи самараноки сиёсати давлатии ҷавонон ва қабули санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ барои ҳалли мушкилоти ҷавонон ва ғайра.

Зимнан, бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон Қарори №526 аз 18 июли соли 2015 дар назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Шӯрои миллии кор бо ҷавонон таъсис дода шуд, мувофиқан дар назди расиони вилоятҳо ва шаҳру ноҳияҳо шӯроҳои кор бо ҷавонон таъсис ёфтанд.

Дар маҷмӯъ, ин муқаррарот низоми ҳамоҳангшудаи сиёсати давлатии ҷавононро бо иштироки мансабдорони сатҳии олии давлатӣ таъмин мекунад, ки нишондиҳандаи баландтарини рушди сиёсати давлатии ҷавонон дар сатҳи ҷаҳонӣ ба ҳисоб меравад.

Аммо дар тарҳи нави Қонун ин меъёр дида намешавад, ки аз лиҳози сиёсӣ камбуди ҷиддест дар таъмини самаранокии сиёсати давлатии ҷавонон.

Бо дарназардошти таҳлилҳои боло метавон хулоса намуд, ки Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҷавонон ва сиёсати давлатии ҷавонон» масъалаҳои ҳуқуқии ҷавонон ва сиёсати давлатии ҷавононро мутаносибан пурра фаро мегирад ва асоси рушди ҳамаҷонибаи сиёсати давлатии ҷавонон ва эътирофи шаҳрвандони ҷавон ҳамчун захира ва сармояи устувори инсонӣ, ки рушди ояндаи ҷомеаро таъмин мекунад, ба ҳисоб меравад.

Аммо, гурӯҳи зиёди тадбирҳои муайянкардаи Қонун амалӣ нашудаанд ва ё дар ҳолати беамалӣ қарор доранд, ки ин аз иқтидори заифи мақомоти марказӣ ва маҳаллии иҷроияи ҳокимияти давлатӣ шаҳодат медиҳад ва вобаста ба ояндаи соҳа, сифати татбиқи чораҳо, самаранокӣ ва таъсири онҳо боиси нигаронӣ мебошад. Зарур аст, ки субъектҳои дахлдори соҳа ҷиҳати бартарафсозии мушкилоти муайянгардида ва татбиқи саривақтии меъёрҳои қонунгузорӣ чораҳои ҳамоҳангшуда андешанд.

3.1.2 Консепсияи миллии сиёсати ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон

Санади дуюми бунёдӣ дар соҳаи сиёсати давлатии ҷавонон ин «Консепсияи миллии сиёсати ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» мебошад, ки он бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон №228 аз 03.06.2006 ҳамчун ҳуҷҷаи меъёри ҳуқуқии танзимкунандаи муносибатҳои умумӣ дар самти татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон қабул карда шудааст. Вобаста ба талаботи рушди ҷомеаи муосир ва мутобиқнамоии ниёзҳои ҷавонон ба талаботи бозорҳои меҳнат ва маориф соли 2014 ба Консепсия тағйироту иловаҳо ворид карда шуданд [1].

[1] Консепсияи миллии сиёсати ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] (бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 03.06.2014, №228 тасдиқ шудааст)

Дар инҷо барои маълумот мафҳумҳои зерини санадҳо ва ё ҳуҷҷатҳои бунёдиро, ки дар таҷрибаи сиёсати идоракунӣ бештар истифода мегарданд, мебояд баррасӣ намуд.

Доктрина (лот. doctrina – таълимот) – таълимоти системанок ва маҷмӯи меъёрҳои мушаххас мебошад. Яъне, ҳуҷҷатест иборат аз маҷмӯи меъёрҳои хусусияти омӯзишӣ, таълимӣ ва илмӣ дошта. Доктрина на ҳамчун санади зерқонунӣ, балки ҳуҷҷати бунёдӣ буда, ҷиҳати таҳияи қонунҳо ва санадҳои дигар ва муайян кардани самтҳои фаъолият ҳамчун роҳнамо хизмат мекунад.

Консепсия (лот. conception – фаҳмиш, системаи донишҳои мушаххас) – равиши муайяни шарҳу тавзеҳи гурӯҳи масъалаҳо ва мафҳумҳо мебошад. Ҳуҷҷатҳои консептуалӣ ва ё ғоявӣ асосан ҳамчун идомаи мантиқии доктрина бо мақсади тавзеҳ додани мафҳумҳо, меъёрҳо, ғояҳо, назарҳо, муносибатҳои ва донишҳои муайян таҳия ва қабул мегарданд. Ҳама намуди мафҳумҳо ва ё меърҳое, ки дар доктрина хусусияти умумӣ доштанд, дар консепсия дар алоҳидагӣ тавзеҳ дода шуда, роҳу усулҳои татбиқ баррасӣ карда мешаванд.

Стратегия (юн. strategos – ба корҳои ҳарбӣ машғул гардидан) – нақшаи умумии амалиёт мебошад. Дар қиёс ба ду ҳуҷҷати боло стратегия дар бештар ҳолатҳо ҳамчун санади зерқонунӣ қабул карда мешавад. Аммо ҳуҷҷати стратегӣ низ, идомаи мантиқии ду ҳуҷҷати боло буда, роҳу усул ва тартиби амалисозии меъёрҳо ва ё ҳадаф ва вазифаҳои муайянро фаро мегирад.

Ҳамин тариқ, Консепсияи миллии сиёсати ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар асоси ғояҳо ва принсипҳои асосии - Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҷавонон ва сиёсати давлатии ҷавонон», Эъломияи ҳуқуқи башар ва дигар ҳуҷҷатҳои байналмилалии эътирофнамудаи Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳия шуда, гурӯҳи мафҳумҳои асосӣ ва меъёрҳои

умумиқабулшударо дар самти татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон фаро мегирад.

Консепсияи мазкур чаҳорчӯбаест, ки нишондодҳои асосии сиёсати давлатии ҷавонон ва нақши ҷавононро дар ҷомеаи муосир дар бар мегирад; он самтҳои асосии афзалиятноки сиёсати давлатии ҷавононро, ки аз ҷониби муаллиф дар раванди ҳамин таҳқиқот таҳия шудаанд, муқаррар мекунад.

Самтҳои афзалиятноки сиёсати давлатии ҷавонон калиди муваффақият ё пояи ҳама гуна фаъолият мебошад ва аз ин рӯ, онҳо татбиқи пурраи сиёсати давлатии ҷавонон таъмин мекунанд.

Яке аз самтгириҳои асосҳои татбиқи Конспесияи мазкур аз таъмини ҳуқуқии механизмҳои ташкилӣ ва иқтисодии сиёсати давлатии ҷавонон, пеш аз ҳама такмили қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон иборат мебошад, ки мустақиман ин ё он муносибатро бо иштироки ҷавонон, ташкилотҳои ҷавонон ва кӯдакон танзим менамояд.

Таркиби Консепсияи миллии сиёсати ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон иборат аст аз:

I. Нақши ҷавонон дар рушди кишвар, таъмини рақобатпазирӣ ва амнияти миллии он
II. Мақсади асосии сиёсати давлатии ҷавонон
III. Принсипҳои асосии сиёсати давлатии ҷавонон
IV. Механизмҳои асосии татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон
V. Натиҷаҳои мунтазира вобаста ба татбиқи Консепсия

Ҳуҷҷати мазкур таҳкурсии муносибатҳоро дар ташаккули сиёсати давлатии ҷавонон бо фарогирии чунин самтҳои афзалиятноки фаъолият ташкил медиҳад: 1) иштироки ҷавонон; 2) шуғли ҷавонон; 3) тарзи ҳаёти солим; 4) таҳсилоти муносиб барои ҷавонон; 5) таъминоти иҷтимоии ҷавонон; 6) таъмини ҳифзи ҳуқуқ ва манфиатҳои ҷавонон; 7) мустақилияти иқтисодии ҷавонон; 8) тарбияи ватандӯстии ҷавонон; 9) ахлоқи ҳамида ва фарҳангдӯстии ҷавонон; 10)

ҷанбаҳои институтсионалӣ ва илмию амалии сиёсати давлатии ҷавонон [1, с.54].

Аз ин рӯ, дар тадқиқоти мазкур кули масъалаҳо маҳз дар доираи ҳамин самтҳои афзалиятноки сиёсати давлатии ҷавонон баррасӣ ва натиҷагирӣ гардидаанд.

Инчунин, дар ин ҳуҷҷат механизмҳои асосии татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян карда шудаанд, ки татбиқи устувори сиёсати давлатии ҷавонон ва таълиму тарбияи ҳамаҷонибаи ҷавононро таъмин мекунанд.

Ҳамин тариқ, Консепсияи мазкур номгӯи 28 масъаларо ҳамчун натиҷа пешбинӣ мекунад [2, с.51–54], ки ноил шудан ба онҳо дар 10–20 соли оянда интизор меравад. Яъне ин вазифагузорӣ моро водор месозад, ки дар ояндаи начандон дур бояд ҳадди аққал 50 фоизи вазифаҳо амалӣ карда шаванд.

Мутобиқи таҳлилҳо дар 8-9 соли охир 8 ё 28,6% натиҷаҳо дар ҳоли иҷроиш қаро доранд. Ин маънои онро дорад, ки ба даст овардани ҳамаи натиҷаҳои пешбиникардаи Консепсия имконпазир ҳисобида намешавад. Аммо, натиҷаҳои назаррасе, ки дар ҳоли иҷро ҳастанд, инҳоянд: тарбияи шаҳрвандӣ ва ватандӯстии ҷавонон, эҳтиром ба таърих, фарҳанг ва анъанаҳои он; муқовимат ба омилҳои ифротгароӣ дар байни ҷавонон; ва ғайра.

Қисме аз натиҷаҳо дар ҷараёни таҳиясозӣ мебошанд, яъне татбиқи онҳо нав оғоз шудааст ва эҳтимол дорад, ки аксари онҳо амалӣ нашаванд, зеро дар раванди таҳия мушкилоте ба миён меоянд, ки натиҷаи онҳо аз ҳолатҳои зерин вобаста хоҳад буд: коҳиш додани нишондодҳои иҷтимоӣ ва тағйир додани рафтори репродуктивии оилаҳои ҷавон; ҷалб гардидани ҷавонон ба соҳибкории рушдёфта дар истеҳсолот ва хизматрасонии давлатӣ; фароҳам овардани

[1] Миралиён, К. А. Афзалиятҳои сиёсати давлатии ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / К. А. Миралиён // Тоҷикистон ва ҷаҳони муосир. - 2015. - № 3 (46). - С. 54-62

[2] Маҷмӯаи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ дар соҳаи татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон дар Тоҷикистон [Матн]: Маҷмӯа барои мақомоти кор бо ҷавонон. – Душанбе: 2011. – 146 с.

шароити иқтисодӣ ва ташкилӣ барои системаи амалкунандаи дастгирии рушди эҷодии ҷавонон, муайян кардан, дастгирӣ ва ҳифзи иҷтимоии ҷавонони боистеъдод ва болаёқат, аз ҷумла дар соҳаи илм ва технология ва ғайра.

Тавре аз таҳлили боло равшан мегардад, ноил шудан ба нишондодҳоои асосии сиёсати ҷавонон бидуни ба даст овардани ин натиҷаҳои муҳим ғайриимкон аст. Аз ин рӯ, барои расидан шудан ба ин нишондодҳо субъектҳои сиёсати ҷавонон, бахусус мақомоти давлатии кор бо ҷавонон бояд фаъолияти худро афзоиш диҳанд, тамоми захираҳои имконпазирро истифода баранд ва ҳамаи ҷонибҳои манфиатдоро ҷалб кунанд.

Муайян карда шуд, ки то имрӯз 11 банди (39,3 фоизи) натиҷаҳои пешбиникардаи Консепсияи мазкур амалӣ нашудаанд. Илова бар ин, бо назардошти имкониятҳои кунунии субъектҳои масъули корҳои ҷавонон, ноил шудан ба онҳо ғайривоқеӣ ҳисобида мешавад. Нишондиҳандаҳои муҳимтарин ва таъсиргузортарине, ки бояд амалӣ мегардиданд, инҳоянд: коҳиш додани сатҳи ҷиноятқорӣ дар байни ҷавонон; таъсиси системаи машварати тахассусӣ барои ҷавонон оид ба сабабҳои мушкилоти иҷтимоӣ; тақвияти низоми ҳифзи иҷтимоии ҷавонон тавассути ҳамгироии маълумотҳои байнисоҳавӣ, ба монанди таҳсилот, роҳнамоии касбӣ ва омӯзиш, шуғл, такмили ихтисос, омодасозии касбӣ, таъминоти иҷтимоӣ, нигоҳубини тиббӣ, таъмин гардидан бо манзил, таҳкими робитаҳои хориҷӣ; ташаккули низоми омодасозии кадрҳои баландтахассус дар соҳаи сиёсати давлатии ҷавонон; ҳалли мушкилоти ҷавонон дар кишвар дар асоси таҳлилҳои илмию методологӣ бо истифода аз таҷрибаи пешрафта ва усулҳои навтарини қабули қарорҳо.

Ҳамин тариқ, раванди татбиқи Консепсия, аз ҷумла дараҷаи ноил шудан ба баъзе нишондиҳандаҳо ғайриқаноатбахш арзёбӣ мегардад, ки ба рушди сиёсати давлатии ҷавонон ҳамчун як қисми сиёсати давлатӣ таъсири

манфӣ мерасонад ва суръати беҳтар шудани вазъи иҷтимоию иқтисодии ҷавононро заиф мегардонад.

Ба татбиқи чунин ҳуҷҷати бунёдӣ, ки татбиқи сиёсати давлатии ҷавононро бо назардошти шароит ва имкониятҳои воқеии давлат ва ҷомеа пешбинӣ кардааст, бояд таваҷҷуҳи махсус равона карда шавад. Натиҷаҳои бадастомада дар самти татбиқи сиёсати иҷтимоию иқтисодӣ, ки истифодаи имконоти ҳамаи бахшҳои ҷомеа, аз ҷумла ҷомеаи шаҳрвандӣ ва тиҷоратро дар бар мегирад, мунтазам бояд баррасӣ карда шаванд.

3.1.3 Стратегияи сиёсати давлатии ҷавонон

Чи тавре дар боло зикр гардид, ҳуҷҷати стратегӣ чаҳорчӯбаи муносибатҳо ва ё маҷмуи чорабиниҳое мебошад, ки иборат аз роҳу усулҳои амалисзоии пайдарпайии тадбирҳои муайян.

Ҳамин тариқ, илова ба асосҳои меъёрию ҳуқуқии боло бо мақсади амалисозии самараноки сиёсати давлатии ҷавонон «Стратегияи сиёсати давлатии ҷавонон барои давраи то соли 2030» бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30.04.2021, №166 қабул гардидааст. Боиси зикр аст, ки ин таҳрири дуюм аст, таҳрири нахустин бошад, барои давраи то соли 2020 (04.10.2011, №480) қабул гардида буд [1, с.18].

Стратегияи сиёсати давлатии ҷавонон аз тарз, тартиб ва усулҳои муносиби татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон таркиб ёфта, татбиқи минбаъдаи он самаранокии сиёсати давлатии ҷавононро бояд таъмин намояд. Зимнан, мундариҷаи «Стратегияи сиёсати давлатии ҷавонон барои давраи то соли 2030» иборат ас, аз: Таркиби Стратегия: 1) муқаррароти умумӣ; 2) зарурати қабули Стратегия; 3) мақсад ва принсипҳои татбиқи Стратегия; 4) самтҳои афзалиятноки сиёсати давлатии ҷавонон; 5) Тадбирҳо барои татбиқи Стратегия; 6) механизми татбиқи Стратегия; 7) шароите, ки

[1] Стратегияи сиёсати давлатии ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 [Матн] (бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30.04.2021, №166 тасдиқ шудааст)

барои татбиқи Стратегия зарур аст; 8) натиҷаҳои татбиқи Стратегия, мониторинг ва баҳодиҳии самарабахшии он; 9) муқаррароти хотимавӣ.

Бояд қайд кард, ки стратегия самти дарозмуддат ва сифатан муайяншудаи рушди як минтақа ё соҳат ва самти фаъолияти мушаххас, захираҳои он, шаклҳои фаъолият ва системаи муносибатҳои байни субъектҳои он, инчунин мавқеи онҳо дар муҳити зист буда, онҳоро ба ҳадафҳо ва вазифаҳои пешгирифтаашон роҳнамоӣ мекунад.

Барои ноил гардидан ба мақсадҳои Стратегияи мазкур ҷорӣ намудани механизмҳои таъсири мустақим ба ҷавонон талаб карда мешавад, ки самарабахшии баланд ва ба таври фаврҳ идоракунии равандҳои вобаста ба ҷавонон бамиёномадаро таъмин менамояд.

Аз ин рӯ, самтҳои афзалиятноки Стратегияи мазкур лоиҳаҳоеро пешбинӣ менамояд, ки дар сатҳи ҷумҳуриявӣ ва маҳаллҳ татбиқ карда мешаванд. Дар доираи лоиҳаҳо дар сатҳи ҷумҳуриявҳ чорабиниҳое дастгирӣ меёбанд, ки нисбат ба тамоми ҷавонони кишвар нигаронида шудаанд, аз ҷумла маъракаҳои оммавӣ, барномаҳо, озмунҳо, иқдомҳои ҷавонон мебошанд. Дар доираи лоиҳаҳо дар сатҳи минтақавӣ барои ҳалли вазифаҳое, ки ҳамин Стратегия ва барномаи миёнамӯҳлати рушди иҷтимоию иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинӣ намудаанд, шароитҳо фароҳам оварда мешаванд.

Тибқи тартиби муқарраршуда барои ҳар як лоиҳа мақомоти ваколатдори соҳаи иқтисод ва савдо бо иштироки мақомоти ваколатдори соҳаи кор бо ҷавонони асосноксозии техникию иқтисодиро таҳия менамояд, ки он мақсадҳо ва вазифаҳои дахлдори Стратегияро дарбар гирифта, ба самтҳои афзалиятноки сатҳи ҷумҳуриявӣ ва маҳаллӣ, инчунин нишондиҳандаҳои сиёсати давлатии ҷавонон бояд асос ёфта бошад. Ба ин намуди фаъолият асосан ниҳодҳои таҳлилию илмӣ ва иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон ҷалб карда мешаванд.

Барои ҷалби иҷрокунандагони самтҳои афзалиятнок, қабл аз ҳама аз ҳисоби мақомоти ваколатдори давлатии кор бо ҷавонон ва ташкилотҳои ҷамъиятб, ки дар соҳаи кор бо ҷавонон фаъолият менамоянд, озмун гузаронида мешавад. Матлаби озмун интихоби лоиҳа ва чорабиниҳое мебошад, ки ба ҳалли як ё якчанд вазифаҳои муайяннамудаи Стратегия нигаронида шудаанд.

Дар сатҳи ҷумҳуриявӣ барои татбиқи самтҳои афзалиятноки Стратегия мақоми ваколатдори давлатии кор бо ҷавонон масъул мебошад, фаъолиятро дар ҳамкорӣ бо ниҳодҳои ҷомеаи шаҳравандӣ ва илмӣ анҷом медиҳад. Дар сатҳи минтақавӣ воҳидҳои сохтории мақоми ваколатдори давлатӣ оид ба кор бо ҷавонон масъул мебошад.

Чи тавре аз муқаррароти Стратегия ва нуқтаҳои боло бармеояд, он як ҳуҷҷати байнӣ буда, ҳадафҳо ва соҳаҳои афзалиятнокро дар самти татбиқи сиёсати ҷавонон муақаррар кардааст. Ин ҳадафҳо ва соҳаҳои афзалиятнок бошад, дар навбати худ, тариқи барномаҳои рушди мақсаднок ва ё нақшаҳои амалӣ дар сатҳи ҷумҳурӣ, минтақа маҳал, ҳамчунин ҷамоатҳо амалӣ карда мешаванд.

Аз ин рӯ, таҳлили вазъ ва натиҷаҳои Стратегия зимни баррасии барномаҳои рушди мақсаднок нишон дода мешаванд. Зимнан, чун дигар санадҳо сатҳи татбиқи Стратегия қонеъкунанда намебошад.

3.1.4. Барномаи миллии «Ҷавонони Тоҷикистон»

Барномаи миллии рушди иҷтимоии ҷавонони Тоҷикистон (дар гузашта «Барномаи миллии «Ҷавонони Тоҷикистон») муҳимтарин санади меъёрии ҳуқуқӣ барои ташаккули сиёсати давлатии ҷавонон дар шароити ҷомеаи муосир буда, барои дастгирӣ ва инкишофи ҳаматарафаи ҷавонон муносибатҳои маҷмуиро дар бар мегирад.

Барномаи мазкур ҳамчун механизми татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон бори аввал соли 1999 барои давраи миёнамӯҳлат – пас 7 соли қабули Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи сиёсати давлатии ҷавонон» қабул

гардида, дар ин давра нақши худро бозид, ҳамчун таҳқурсӣ барои дар амал татбиқ намудани сиёсати ҷавонон дар Тоҷикистон мусоидат намуд [1, с.2].

Барномаи мазкур барои муайян намудани самти (ояндаи наздики) сиёсати давлатии ҷавонон дар Тоҷикистон ҳамчун таҷрибаи амалӣ дар татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон нақши муҳим бозид ва аз ин рӯ, натиҷаҳои он ҳалкунанда дониста шудаанд. Тасмими муҳимме, ки дар ин давра гирифта шуд, ин таҳия ва татбиқи Барнома дар тамоми вилоятҳо ва шаҳру ноҳияҳо буд, яъне ҳар як минтақа бояд барномаи ҷавононро дар маҳалҳо қабул ва амалӣ намоянд.

Ҳамин тариқ, дар саросари ҷумҳурӣ Барномаи мазкур барои давраи оянда (2001-2003) қабул гардид. Аз рӯи микдор ин як, балки 73 барномаро дар сатҳҳои ҷумҳиярвӣ, минтақавӣ ва маҳҳли ташкил медиҳад.

Тибқи ин принсип татбиқи Барномаи ҷавонон 9 давраро дар бар мегирад: солҳои 1999–2000, 2001–2003, 2004–2006, 2007–2009, 2010–2012, 2013–2015, 2016–2018, 2019-2021 ва 2022–2026. Мутаносибан, ҳадафҳо, вазифаҳо, афзалиятҳо ва дигар ҷузъҳои Барнома дар заминаи ниёзҳои ҷавонон ва субъектҳои сиёсати давлатии ҷавонон давра ба давра тағйир ёфта, ҳадафи умумӣ, яъне пешниҳоди як қатор хизматрасониҳои зарурӣ барои ҷавонон, бетағйир монд.

Дар муқоиса бо дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ дар самти татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон Барномаи мазкур муваффақ буда, дар байни ҷавонон натиҷаҳои назаррас дорад. Дар айни замон Барномаи мазкур ягона механизми нисбатан устуворест, ки робитаи ҷавононро ҳамчун объект ва ҳамзамон субъект бо дигар субъектҳои сиёсати давлатии ҷавонон, махсусан бо мақомоти ваколатдори давлатӣ таъмин менамояд.

[1] Раҳимов, И. Ҳ. Ташаккули сиёсати давлатии ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон: диссертатсия... кафедраи илмҳои сиёсӣ: 23.00.02 [Матн] / И. Ҳ. Раҳимов. - Душанбе, 2002. –22 с.

Яке аз ҷузъҳои муҳимми Барнома маблағгузории он мебошад, ки асосан аз ҳисоби буҷети давлатӣ пешбинӣ шудааст. Дар маҷмӯъ, ин нишондодро метавон саҳми бевоситаи Ҳукумат дар татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон ва маблағгузории тамоми бахшҳои марбут ба ҷавонон ва сиёсати давлатии ҷавононро саҳми мустақим ва ғайримустақим арзёбӣ кард.

Дар инҷо бояд зикр намуд, ки сатҳи маблағгузории Барномаҳо ҳамасола беҳтар шуда истодааст. Ҷадвали поён сатҳи маблағгузории Барномаро дар давраи солҳои 1999-2021 ва вазъияти воқеиро инъикос мекунад [1, с.43–64].

Давраҳо маблағгузорӣ	Маблағи Барнома (бо ҳазор сомонӣ)	Шумораи ҷавонон (ҳазор наф.)	Арзиш (сари ҳар як нафар/сол)
1999–2000	200000	1800000	0,04 смн
2001–2003	225000	2000000	0,04 смн
2004–2006	805000	2300000	0,12 смн
2007–2009	2200000	2512000	0,29 смн
2010–2012	4134000	2662000	0,52 смн
2013–2015	6200000	2800000	0,74 смн
2016–2018	8061000	2853000	0,94 смн
2019–2021	8757000	2895000	1,01 смн

Маблағҳои ҷудошуда барои татбиқи Барномаи миллии рушди иҷтимоии ҷавонон (сатҳи ҷумҳурӣ/марказӣ), давра ба давра

[1] Ҳисоботи фишурда ва муқоисавӣ оид ба натиҷаи фаъолияти Кумитаи ҷавонон, варзиш ва сайёҳӣ дар соли 2016 ва нақшаҳо барои соли 2017 [Матн] / Кумитаи ҷавонон, варзиш ва сайёҳии назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе: 2016. - 56 с.; Гузориши «Барномаи миллии рушди иҷтимоии чавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2016 – 2018» дар соли 2017 [Матн]: Кумитаи ҷавонон, варзиш ва сайёҳии назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе: 2018. – 28 с; Тоҷикистон дар рақамҳо [Матн]: Маҷмӯаи оморӣ / Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. - Душанбе: 2025. – 167 с.

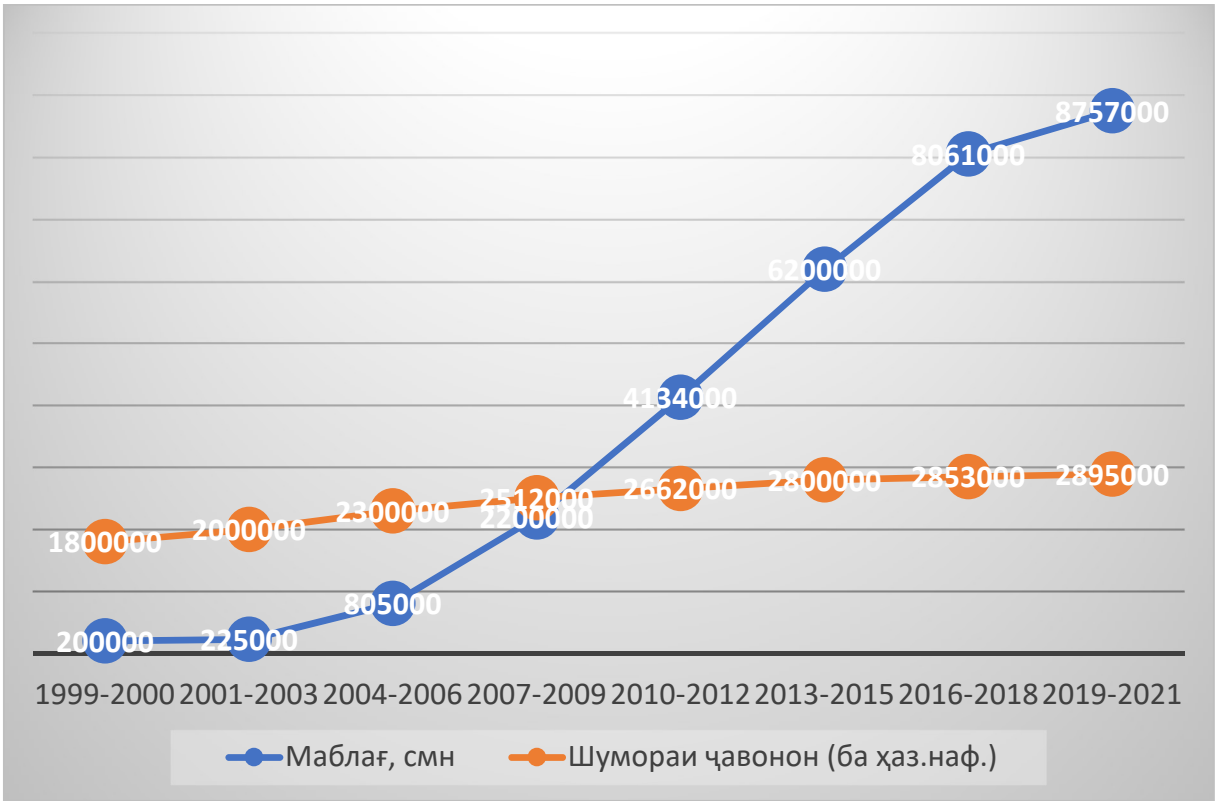

Динамикаи маблағгузории Барномаи миллии рушди иҷтимоии ҷавонон (сатҳи ҷумҳурӣ/марказӣ), давра ба давра

Чи тавре аз ҷадвалҳои боло дида мешавад, маблағгузории Барнома давра ба давра афзоиш меёбад, аммо тавозуни он вобаста ба фарогирии ҷавонон аз лиҳози шумора зиёд мешавад, ки ин хуб аст. Агар солҳои 1999-2000 ба сари ҳар нафар ҷавон 0,04 сомонӣ мерасид, ин таносуб дар давраи солҳои 2019-2021 то ба 1,01 сомони зиёд гардидааст.

Бояд гуфт, ки маълумоти дар боло зикршуда танҳо ба сатҳи ҷумҳурияӣ дахл дорад ва агар ҳамаи сатҳҳо ба инобат гирифта шаванд, пас онҳоро 1,5 баробар зиёд кардан лозим аст, зеро дар асл ҳиссаи маблағгузории буҷети ҷумҳуриявӣ дар ҳаҷми умумии маблағгузорӣ якуним баробар зиёд карда мешавад (30-35%).

Бо вуҷуди ин, маблағи маблағгузории Барнома ба сари ҳар як ҷавон дар як сол 1 сомонӣ (0,1 доллари ИМА)-ро ташкил медиҳад, ки дар муқоиса бо дигар кишварҳо хеле кам аст.

Дар баробари ин, сарфи назар аз он, ки Барнома устувортарин воситаи идеологӣ ба ҳисоб меравад, механизми амалигардонии он таҷдиди назар тақозо мекунад. Айни замон натиҷаҳои Барнома асосан хусусияти миқдорӣ доранд, зеро иқтидори субъектҳои соҳаи сиёсати давлатии ҷавонон, аз ҷумла мақоми ваколатдори давлатии соҳаи кор бо ҷавонон барои ноил шудан ба нишондиҳандаҳои сифатӣ бо назардошти хулосаи поён хеле заиф аст.

Якум, механизми идоракунии мақсаднок, банақшагирӣ, татбиқ, мониторинг ва арзёбии Барнома вуҷуд надорад, ки ин талаботи асосии сисёсати барномасозӣ мебошад.

Дуюм, нерӯи кадрии мақомоти давлатии кор бо ҷавонон, яъне хизматчиёни давлатӣ мутаносибан заиф мебошад. Дар баробари ин, хизматчии давлатӣ барои бевосита амалӣ намудани чорабиниҳои барнома салоҳият ва имкониятҳои маҳдуд дорад, яъне дастрасӣ надорад (бинобар шумори кам будани онҳо ва паст будани сатҳи маҳорати кабсӣ). Дар инҷо, бояд зери мафҳумҳои салоҳият ва имкониятҳои маҳдуд андеша намуд. Маҳдудияти салоҳият ва имконият маънои онро дорад, ки хизматчии давлатӣ бояд машғули вазифаи бевоситаи худ бошад, аз ҷумла ҳамоҳангсозӣ, идоракунӣ ва танзим. Ташкилию амалисозии муносибатҳо (чорабиниҳо) бошад, мутобиқи принсипҳои идоракунии ҷомеаи демократӣ ба салоҳдиди ниҳодҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ вобаста мебошад.

Сеюм, кормандони соҳаи кор бо ҷавонон мутахассисони соҳибтахассус нестанд, зеро чунин ниҳоди таълимӣ барои тайёр кардани мутахассисони соҳаи кор бо ҷавонон – касби «Кор бо ҷавонон», аз ҷумла шахсони дорои малакаи банақшагирӣ, ҳамоҳангсозӣ ва татбиқи барномаҳои давлатӣ ҳоло вуҷуд надорад.

Чорум, ҳам мақомоти ваколатдори давлатӣ ва ҳам мақомоти маҳаллии кор бо ҷавонон бо ҷомеаи шаҳрвандӣ дар симои иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон ҳамкории суст доранд, яъне меъёрҳое, ки дар қонунгузории сиёсати

давлатии ҷавонон муқаррар кардааст, пурра амалӣ намегарданд.

Панҷум, дар аксари шаҳру ноҳияҳо татбиқи Барнома бо назардошти ҳамаи самтҳои афзалиятнок ва вазифаҳо таъмин карда намешавад. Таҷриба ва иқтидори зеҳнии кормандони мақомоти маҳаллии кор бо ҷавонон ва дигар субъектҳо, аз ҷумла ҷамоатҳо ва иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ хеле заиф мебошад, дар баробари ин дар система норасоии кадрҳо хеле зиёд ба назар мерасад.

Хулоса, Барномаи миллӣ ҳамчун модели татбиқи ҳамаҷонибаи сиёсати давлатии ҷавонон ҷорӣ карда шудааст. Аммо принсипи иҷрои он ба ғайр аз сатҳи ҷумҳуриявӣ дар дигар сатҳҳо (вилоятҳо, шаҳрҳо ва ноҳияҳо) риоя карда намешавад. Дар баъзе минтақаҳо он ҳамчун барномаи маҳаллӣ ва дар дигар минтақаҳо ҳамчун нақшаи чорабиниҳо амалӣ карда мешавад; нишондиҳандаҳои он амалан нотамом мемонанд ва ин мушкилот доманадор боқӣ мондааст.

Илова бар ин, тартиби амалисозии Барнома мухолифи принсипи идоркунии демократӣ ва дур аз рукнҳои илмию методологӣ ба роҳ монда шудааст, ки маншаи асосии мушкилот арзёбӣ мегардад.

Аз ин рӯ, дар поён ба сифати намуна ё модели барномасозӣ тартиби татбиқи Барнома, ки фарогири сиёсати ташкилию идоракунии демократӣ, аз ҷумла асосҳои илмию методологӣ, ҳамчунин самтҳои афзалиятноки сиёсати давлатии ҷавонон мебошад, манзури мақомоти ваколатдори давлатии соҳаи кор бо ҷавонон пешниҳод мегардад.

Модели барномасозии сиёсати давлатии ҷавонон

№	Самтҳои афзалиятноки сиёсати давлатии ҷавонон	Маблағ, миллион смн	Афзалият-нокӣ, таносуб	Ба соҳаи илму методология, 50% бо тартиби афзалият-нокӣ	Ба соҳаи амалия, 50% бо тартиби афзалият-нокӣ	Барои таҷҳизот, ташкилӣ ва идоркунӣ
1	Иштироки ҷавонон;	10,0 смн	100%	5,0 смн	5,0 смн	2,7 смн

2	Шуғлнокии ҷавонон;	10,0 смн	95%	4,8 смн	4,8 смн	2,6 смн
3	Таъмини тарзи ҳаёти солим;	10,0 смн	90%	4,5 смн	4,5 смн	2,5 смн
4	Таҳсилоти муносиб барои ҷавонон;	10,0 смн	85%	4,3 смн	4,3 смн	2,4 смн
5	Таъминоти иҷтимоии ҷавонон;	10,0 смн	80%	4,0 смн	4,0 смн	2,3 смн
6	Таъмини ҳифзи ҳуқуқ ва манфиатҳои ҷавонон;	10,0 смн	75%	3,8 смн	3,8 смн	2,2 смн
7	Мустақилияти иқтисодии ҷавонон;	10,0 смн	70%	3,5 смн	3,5 смн	2,1 смн
8	Тарбияи ватандӯстии ҷавонон;	10,0 смн	65%	3,3 смн	3,3 смн	2,0 смн
9	Ахлоқи ҳамида ва фарҳангдӯстии ҷавонон;	10,0 смн	60%	3,0 смн	3,0 смн	1,9 смн
10	Заминаи илмию амалӣ ва идории сиёсати давлатии ҷавонон	10,0 смн	55%	2,8 смн	2,8 смн	1,8 смн

3.1.5. Барномаи давлатии тарбияи ватандӯстӣ ва таҳкими ҳувияти миллии ҷавонон

Барномаи давлатии тарбияи ватандӯстӣ ва таҳкими ҳувияти миллии ҷавонони Тоҷикистон барои солҳои 2018-2022 (қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз аз 01.03.2018, №79) сипас барои солҳои 2023-2027 ҷиҳати муайянсозии ҳадафҳо, афзалият ва тадбирҳо, тарбияи маънавию ҷисмонии ҷавонон, инкишофи ҳисси ватандӯстӣ ва муҳаббати онҳо нисбат ба Ватан, эмин нигоҳ доштани насли ҷавон аз таҳдидҳои замони муосир ва таблиғоти ифротгароӣ таҳия гардидааст [1].

Ҳадафи асосии Барнома, ин фароҳам овардани шароити мусоид, имконоти муассир ва ташаккули механизмҳои амалӣ ҷиҳати тарбияи ҷавонон дар рӯҳияи ватандӯстӣ, фарҳангсолорӣ, худогоҳӣ, худшиносӣ, инсондӯстӣ, ифтихор ва арҷгузорӣ ба арзишҳои миллӣ мебошад

Амалишавии Барномаи мазкур барои тавсеа бахшидани эҳсоси худшиносӣ, садоқат ба Ватан, нангу номуси миллӣ ва

[1] Дастури методию амалӣ вобаста ба татбиқи “Барномаи давлатии тарбияи ватандӯстӣ ва таҳкими ҳувияти миллии ҷавонони Тоҷикистон барои солҳои 2018-2022” [Матн] / Кумитаи кор бо ҷавонон ва варзиши назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон - Душанбе: 2019. – 53 с.

фароҳам овардани шароит барои таҳкими заминаи маърифати ҳуқуқӣ, сиёсӣ ва фарҳангии ҷавонон мусоидат менамояд.

Барнома ҳамчун механизми амалӣ баҳри амалӣ гардидани босамари афзалиятҳои сиёсати давлатии ҷавонон бо мақсади тавсеа бахшидани ҳисси худшиносӣ, садоқат ба Ватан, нангу номуси миллӣ ва фароҳам овардани шароит барои таҳкими заминаи маърифати ҳуқуқӣ, сиёсӣ ва фарҳангии ҷавонон муқаррар гардидааст.

Агар шумораи аҳолии Тоҷикистон дар соли 2025 ба 10,5 миллион расида бошад, аз ин шумора 3,5 миллион нафарро ҷавонони аз 14 то 30-сола, яъне 33 фоизи аҳолии Тоҷикистонро ташкил медиҳанд, ки ба таълиму тарбия ва дастгирии ҳамарӯза ниёз доранд [1].

Дигар масъалае, ки боиси ташвиши ҷаҳониён гардидааст, ин ҳамарӯза афзоиш ёфтани омилҳои номатлуб дар байни насли ҷавон, аз қабили ҳолатҳои терористӣ, экстремистӣ, ифротгароӣ, шомилшавӣ ба ҳизбу ҳаракатҳои иртиҷоӣ, ҷинояткорӣ, хариду фурӯши инсон, танфурӯшӣ, нашъамандиву нашъаҷаллобӣ ва ғайра, ки ҳаёти ҷамъиятиро халалдор карда, ба амнияти миллию давлатӣ таҳдид мекунад, мебошад.

Дар баробари ин, бо дар назар доштани пешрафти замон, инкишофи техника ва технология, терроризм шакл, усул, восита ва тарзҳои навро ба худ касб менамояд. Ин ҳолат водор месозад, ки пайваста дар ҷустуҷӯи пайдо кардани шаклу усулҳои нав ва таъсирбахши муқовимат бо чунин падидаҳои ҷиноятқорона, махсусан механизми иттилоотонӣ ва пешгирикунанда ҳамчун як низоми пайваста мутобиқшаванда ба талаботи замони муосир ба роҳ монда шавад.

Вобаста ба таҳлили вазъияти имрӯза барномасозии сиёсати амалӣ ягона механизми муассир ва ё пулест, ки дар шароити рушдёбии кишвар ва ҷой доштани таҳдидҳои замони

[1] Тоҷикистон дар рақамҳо [Матн]: Маҷмӯаи оморӣ / Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. - Душанбе: 2025. – 167 с.

муосир муносибати ҷавононро бо давлат ва ҷамъият мепайвандад, аз хавфу хатарҳои ҷойдошта эмин нигоҳ медорад, ташаккул медиҳад, устувор мегардонад ва меҳрашонро нисбат ба давлату миллат дучанд менамояд.

Ҳамин тавр, бо дарназардошти таҳлилҳои боло Барномаи мазкур ҷиҳати фароҳам овардани шароити мусоид ва имконоти муассир барои худташаккулёбӣ, худамалигардонӣ, тарбия ва маърифатнокии комили ҷавонон дар руҳияи худшиносии миллӣ ва ватандӯстӣ бо фарогирии вазифаҳои зерин таҳия гардидааст.

- ташаккули заминаҳои меъёрию ҳуқуқӣ ва дастурдиҳӣ дар самти тарбияи ватандӯстӣ ва таҳкими ҳувияти миллии ҷавонон;
- тарбияи фарҳангӣ, маънавӣ, ҳуқуқӣ ва сиёсии ватандӯстии ҷавонон;
- тарбияи ҷисмонӣ, варзишӣ ва ҳарбию ватандӯстии ҷавонон, омодагии дифои онҳо;
- асосҳои иттилоотӣ, тарғиботӣ, бадеӣ ва оммавӣ дар самти тарбияи ватандӯстӣ ва ҳувияти миллии ҷавонон;
- тарбияи маърифатӣ, ахлоқӣ, маданӣ ва эстетикии ҷавонон.

Тибқи банди 6-и Барномам мазкур муқаррар гардидааст, ки вазорату идораҳо ва мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ барномаҳои соҳавии тарбияи ватандӯстӣ ва таҳкими ҳувияти миллии ҷавононро қабул карда, дар доираи имкониятҳои буҷетӣ чорабиниҳоро амалӣ менамоянд.

Аммо чуноне, ки аз таҳлилҳо бармеояд, чун Барномаи миллии ҷавонон маблағгузории ин Барнома низ нокифоя ба роҳ монда шуда, аксари шаҳру ноҳияҳо онро маблағгузорӣ накардаанд.

Таҳлил карда шуд, ки аз 30 вазифаи Барномаи давраи солҳои 2018-2022 ва ё натиҷаи пешбинишуда 22 ё инки 73,3%-и вазифаҳо иҷро нашудаанд, ки албатта боиси ташвиш аст. Дар ин сурат мутобиқи қоидаи ҳуқуқэҷодкунӣ ё чунин

барномаи дигар таҳия намегардад ва ё тарзу тартиби таҳияи он куллан дигар карда мешавад, яъне такмил дода мешавад.

Аз инҷо маълум мегардад, ки иқтидори зеҳнӣ ва ё кадрии мақомоти ваколатдори давлатӣ барои таҳия ва амалисозии барномаҳои рушди мақсданок нокифоя аст.

ХУЛОСА:

Натиҷаи баррасии фасли мазкури тадқиқотро бо хулосаҳои зерин ҷамъбаст кардан мумкин аст.

1. Метавон тасдиқ кард, ки қонунгузории соҳаи сиёсати давлатии ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон нисбатан ташаккулёфта ба ҳисоб меравад. Дар кишвар як қатор санадҳои қонунгузорӣ амалӣ мегарданд, ки асоси ҳуқуқию ташкилии низомии сиёсати давлатии ҷавононро фароҳам овардаанд ва имкон медиҳанд, ки тадбирҳои мушаххасе дар самти худташаккулёбӣ ва рушди ҷавонон дар шароити ҷомеаи муосири демократӣ андешида шаванд.

2. Бо вуҷуди ин, вазъи умумии татбиқи чаҳорчӯбаи қонунгузории сиёсати давлатии ҷавонон қаноатбахш арзёбӣ намегардад; аксари механизмҳои тибқи қонунгузорӣ пешбинишуда амалӣ нашудаанд.

3. Омилҳои асосии барангезандаи мушкилот дар самти татбиқи асосҳои қонунгузории соҳаи сиёсати ҷавонон муайян карда шуд, ин набудани механизмҳои возеҳи ҳамкории байнисоҳавӣ, усулҳои системавии амалисозии чорабиниҳо, заиф будани шарикии иҷтимоӣ ва ҳамкорию ҳамоҳангӣ бо субъектҳои асосии манфиатдор.

4. Таҳқиқот яктарафа будани низоми идоракунӣ ва татбиқи санадҳои қонунгузориро ошкор кард, ки ба принсипҳои сиёсати давлатии ҷавонон мухолиф аст. Субъекти нисбатан фаъоли ин раванд мақомоти соҳаи кор бо ҷавонон буда, иштироки дигар мақомоти маркази ва маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва ҳам ниҳодҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ дар самти татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон нокифоя ва заиф арзёбӣ мегардад.

4. Барномаи миллии рушди иҷтимоии ҷавонон ҳамчун механизми муносиб барои татбиқи ҳамаҷонибаи сиёсати давлатии ҷавонон муаррифӣ гардид. Аммо, принсипҳои татбиқи он дар сатҳи ҳар як субъект/минтақа (вилоятҳо, шаҳрҳо ва ноҳияҳо) вайрон карда мешавад. Нишондиҳандаҳои он, дар умум, бе иҷро монда, мушкилот ё вазифаҳои пешбинишуда ҳалношуда боқӣ мемонад.

5. Дар сатҳи дастгирии касбии сиёсати ҷавонон, аз ҷумла дар таҳия ва татбиқи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ дар ин соҳа номувофиқатӣ муайян карда шуд. Зимнан, ба сифати роҳи ҳалли мушкилоти муайяншуда, механизми омодасозии - кадрҳои касбӣ барои низоми кор бо ҷавонон ва Модели барномасозии сиёсати давлатии ҷавонон ҷиҳати татбиқи самараноки сиёсати ҷавонон пешниҳод карда шуд.

§ 3.2. Хусусиятҳои идеологии сиёсати давлатии ҷавонон ҳамчун механизми таълиму тарбияи мақсадноки ҷавонон дар Тоҷикистон

3.2.1. Идеология ва сиёсати ҷавонон

Пеш аз ошкор кардани асосҳои идеологии сиёсати давлатии ҷавонон, зарур аст, ки идеологияро ҳамчун объекти тадқиқот баррасӣ кунем.

Идеология ҳамчун системаи назарҳо, донишҳо, ғояҳо, арзишҳо ва тафаккури сиёсӣ дар асри 18 пайдо шудааст. Олимон ва сиёсатмадорон идеологияро ба таври гуногун тавсиф мекунанд, аммо манфиати умумии ин расидан ба **ҳокимияти сиёсӣ** — воситаи ба даст овардан ва нигоҳ доштани ҳокимият — мебошад.

Мафҳуми нисбатан муфассали идеология ба К. Маркс ва Ф.Энгельс тааллуқ дорад, онҳо идеологияро ба ду маъно пешниҳод мекунанд: 1) ҳамчун ҷаҳонбинии идеалистӣ, ки дар он идея (ғоя) нақши ҷавҳари ҷаҳонро мебозад, 2) як навъи тафаккури касбии иҷтимоию сиёсӣ, ҳангоме, ки субъекти он

аз аҳамиятнокии худ, ки аз ҷониби манфиатҳои синфии иқтисодӣ муқаррар шудааст, огоҳ нест, аммо дар асл онҳоро ҳимоя мекунад.

Мувофиқи ин тафаккур, одамон баъзе ғояҳо ва консепсияҳоро дастгирӣ ва амалӣ мекунанд, аммо дарк намекунанд, ки онҳо дар асл ба манфиатҳои онҳо мувофиқат мекунанд.

К. Маннхайм идеологияро як қисми ҳаёти иҷтимоии ҷомеа мешуморад, зеро маҳз манфиатҳои иҷтимоӣ ғояҳо ва арзишҳои муайянро ташаккул медиҳанд.

Б. А. Исаев идеологияро ҳамчун «системаи назарҳое, ки манфиатҳои сиёсии давлатҳо, гурӯҳҳои этникӣ, табақаҳо ва афродро инъикос мекунанд» муайян мекунад [1, с.348].

Идеология бинобар дастрас будан ва хусусияти ҳадафрасӣ доштан дар муносибатҳои давлатӣ ва ҷамъиятӣ ба таври васеъ истифода мегардад ва арзиши хело баланд ва бисёрҷабҳа низ дорад.

Дастрасии идеология ба каммасраф будан дар истифода, ҷолибияти он барои ҷомеа ва усулҳои гуногуни идоранашавандаи амалисозӣ доштан асос меёбад. Аз ҷумла, яке аз усулҳои табиқ ин ВАО, бахусус шабакаи интернетӣ мебошад, ки ҳудудан танзими он ғайриимкон гардидааст.

Ҳадафрасии идеология ба он ифода меёбад, ки он бо нерӯи зеҳнӣ ва ё ақлонии инсон сару кор мегирад, василаҳои устувори таъсиррасонии рӯҳию равониро (психологиро) соҳиб аст. Зимнан, рӯҳияи инсон аз низоми хоси (ботинии) рафтору кирдорҳои фардӣ ва иҷтимоие иборат аст, ки шахсияти инсонро дар қиёс ба дигарон муайян месозад ва фарқ мекунонад [2]. Яъне, бо таъсир расонидан ба рӯҳия ва ё низоми равонии инсон, рафтору кирдор ва муносибат ӯро ба осонӣ тағйир додан мумкин аст.

---

[1] Исаев, Б. А. Назарияи сиёсат: Китоби дарсӣ [Матн] / Б. А. Исаев. – Санкт-Петербург: Питер, 2008. – 464 с. (забон-русӣ)

[2] Равонии (рӯҳияи) инсон чист [Маводи электронӣ] / 2026: тартиби дастрасӣ - https://www.nur.kz/family/self-realization/1769996-psihologia-celoveka-knigi-dla-nacinausih/

Дар воқеъ идеология, бахусус идеологияи комил ва ё идеологияи ҷамъиятӣ-давлатӣ барои миллату давлат ва ҷомеаи соҳибтамаддун арзиши/нархи гарон дорад ва ба даст овардани он кори саҳлу сабук нест. Идеология худ ба худ роҳнамо ва ё пулеро ташкил медиҳад, ки аҳли ҷомеаро ба сиёсати давлату ҳукумат пайваст мекунад, манфиатҳои сиёсии ҳукуматро ҳифз, пешбарӣ ва ба нафъи умум дар байни ҷомеа талқин месозад.

3.2.2. Идеология ва ё мафкураи миллӣ

Дар шароити соҳибистиқлолӣ ва рушду такомулёбии мамлакат дар робита ба тақозои ҷомеаи муосир дарёфт ва ташаккули заминаҳои гуногуни мусоидаткунанда ба таҳкими муносибатҳои ҷамъиятии ташкилӣ-сиёсӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоӣ-фарҳангии аҳолӣ ва дар ин замина устувор гардонидани рукнҳои идоракунии давлатӣ зарурат пайдо кардааст. Яке аз чунин заминаҳо ва ё василаҳои таҳкимбахш ва кафили сулҳу субот, оромӣ ва амнияти миллии ҷамъият ва давлат ин **нерӯи пойдори (мустаҳками) мафкуравӣ ва ё зеҳнии аҳли ҷомеа**, ки дар истилоҳоти илмӣ ва сиёсӣ онро **идеология** меноманд, мебошад.

Идеологияро дар як вақт ҳамчун мафкураи миллӣ ва ё мафкураи ҷамъиятии давлатӣ фаҳмидан мумкин аст, вале он нисбатан маънои васеъ дошта, фарогири маҷмӯи муносибатҳо ва назарҳо буда, барои талқини ғояҳо ва манфиатҳои муайяни сиёсӣ-иҷтимоӣ равона мегардад.

Мафкураи миллӣ бошад, хусусияти умумӣ ва иҷтимоӣ-фарҳангӣ дошта, бештар шаҳрвандонро барои ватандӯстӣ, худшиносӣ, худогоҳӣ, пос доштани муқадассоти миллӣ, таърих тамаддун, фарҳангӣ ва ҳувияти миллӣ ҳидоят месозад.

Боиси зикр аст, ки дар тадқиқоти мазкур зери мафҳуми «мафкураи миллӣ» мафкураи ҷамъиятии давлатӣ, ки хоси тамоми (шаҳрвандони) тоҷикистониён (новобаста аз миллат, нажод, ранги пуст ва дигар нишонаҳои миллӣ ва аққалӣ) мебошад, фаҳмида мешавад.

Ба идеология чун дигар мавзуҳои илмӣ-амалӣ аз ҷониби

муқаққиқон ва олимон таърифҳои гуногун дода шудааст. Калимаи идеология хоси забони юнонӣ буда, ба ду қисм ҷудо мешавад: идея – ғоя, мафкура, фикр, ақида, андеша ва логос – калима, дониш, омӯзиш ва шуур мебошад.

Ҳамин тариқ, **идеология - маҷмӯи ақидаҳо ё назарҳои бонизом ва батартибовардашуда буда, манфиатҳои гурӯҳҳои гуногуни иҷтимоиро инъикос менамояд, ки бар асоси он (маҷмӯи ақидаҳо) муносибатҳои одамон нисбат ба воқеияти иҷтимоӣ дарк ва баҳогузорӣ карда мешаванд ва ё шаклҳои муқарраргардидаи ҳокимият эътироф ё ин ки зарурати ислоҳот ва барҳам додани онҳо асоснок карда мешаванд** [4].

Идеология илми мустақил нест, аммо он ифодагари донишҳои иҷтимоӣ-сиёсии марбут ба манфиатҳои шахсии хусусияти умумидошта буда, муносибатҳои муайяни иҷтимоиро мавриди омӯзиш ва баҳогузорӣ қарор медиҳад.

Мафҳуми идеология дар асрҳои XVIII-XIX пайдо шуда, онро мутафаккирон К.Маркс ва Ф.Энгельс ба ду мазмун ҷудо мекунанд: 1) ҷаҳоншиносии идеалӣ, ки ақида/ғоя нақши ҷавҳарии ҷаҳонро дорад, яъне ба он арзиши хело баланд дода мешавад ва 2) мафкураи касбии иҷтимоӣ-сиёсӣ, ки субъект вобастагии худро ба манфиатҳои иқтисодӣ-гуруҳӣ дарк наменамояд, аммо татбиқи онро истодагарӣ мекунад.

Инчунин, идеология зимни тадқиқоти олимон К.Мангейм, В.Парето, М.Вебер, Р.Арон, Р.Будон ва ғайра қарор дода шудааст. Тибқи назари Р.Будон идеология вазифаҳои зиёдро, ба монанди мусоидат намудан ба муттаҳидии гурӯҳ, муайян ва асоснок кардани интизориҳои иҷтимоӣ ва ғайра ба иҷро мерасонад [3].

Дар ҷомеаи мусоир идеологияро на ҳамчун василаи давлатӣ, балки маҷмӯи назарҳо ва ақидаҳои гурӯҳҳои муайяни иҷтимоӣ ва сиёсӣ медонанд. Чунин тарзи тафаккур ба маданияти либералӣ мувофиқ аст, ки дар он идеология ва фаъолият ва манфиатҳои гурӯҳҳои иҷтимоӣ ва сиёсӣ алоқаманд дониста мешавад.

Дар тафаккури қисми зиёди одамон давлат ҳимоятгар ва таъминкунандаи манфиатҳои умумии ҷомеа ҷой дода шудааст. Аммо бо назрдошти таҳлилҳои консептуалии боло ва фаъолиятии аслии дастгоҳи давлатӣ, давлат ин муттаҳидкунандаи ғояҳо (идеяҳо), назару ақидаҳои ифодакунандаи ирода ва манфиатҳои шаҳравандон дар маҷмӯъ ва дар самти беҳтар гардонидани тарзи ҳаёт мебошад. Гузашта аз ин, маҳаки идеологияро ҳокимият ташкил медиҳад ва ҳокимият ин давлат аст.

Аз инҷо бармеояд, ки давлат бидуни ғояҳо ва назару ақидаҳои сиёсии муайян вуҷуд дошта наметавонад ва ин талабот дар навбати худ, ба ташаккулёбии идеология боис мегардад. Идеологияи давлатӣ ё аниқтараш миллӣ тасаввуроти шаҳрвандонро оид ба роҳу усулҳои рушди ҷомеа ва давлат ва самтҳои афзалитяноки сиёсати давлатӣ ифода мекунад.

Идеологияи давлатӣ аз идеологияи сиёсӣ ба куллӣ фарқ мекунад ва назарҳо ва манфиатҳои онҳо на ҳамеша метавонанд бо ҳам мувофиқат кунанд. Аммо, агар давлат низоми якҳизбиро қабул карда бошад, пас манфиатҳои идеологии сиёсӣ бо манфиатҳои идеологии давлат мувофиқат мекунанд. Ба ҳамин монанд, агар идеологияи сиёсии давлат (манфиатҳои ҳизбҳои алоҳидаи сиёсӣ) аз ҷониби конститутсия муқаррар карда шуда бошанд, пас манфиатҳои идеологии ҳизби пешбарро ҳамчун идеологияи давлатӣ ба назар гирифтан мумкин аст; яъне, дар ин ҳолат, манфиатҳои идеологии сиёсӣ метавонанд бо манфиатҳои идеологии давлат мувофиқат кунанд [1, с.104].

Барои ба таври возеҳ дарк намудани ин тафовутҳо ва аҳамиятнокию афзалитянокии идеология дар ҳаёти ҷомеа ба маълумоти поён таваҷҷуҳи хосса лозим мегардад.

Ҳамин тариқ, **идеология дар илми муосир ҳамчун**

[1] Миралиён, Қ. А. Баъзе роҳҳои беҳтар кардани таблиғи идеологияи давлатӣ дар байни ҷавонон [Матн] / Қ. А. Миралиён // Ахбори Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, Шуъбаи илмҳои иҷтимоӣ. - Душанбе, 2015. - № 3 (239) 2015. - С. 103-112

ташаккулдиҳандаи маънавиёт ва ҷаҳонбинии иҷтимоии мусоидаткунанда ба таъмини иттилоотии шахс/шаҳрванд оид ба муносибатҳои иҷтимоӣ, адолати иҷтимоӣ, ояндаи таърихии ҷамъият ва ғайра омӯхта мешавад. Яъне, идеология чаҳорчӯбаи муносибатҳо ва амалҳоест, ки ба фард ғизои маънавӣ дода, талаботи иттилоотии иҷтимоии ӯро дар ҷомеа ва нисбат ба ҷомеа қонеъ мегардонад.

Идеологияи сиёсӣ ин маҷмӯи ғояҳо ва назарияи сиёсӣ мебошад, ки онро ҳизбҳои сиёсӣ ва иттиҳодияҳои гуногуни ҷамъиятӣ дар фаъолияти худ ба сифати роҳнамо барои мустаҳкам ё сарнагун кардани муносибатҳои ҷамъиятӣ истифода мебаранд.

Идеологияи сиёсӣ, ки як навъи зуҳуроти идеология баромад менамояд, заминаи ақлӣ ва маънавии фаъолияти қуввaҳои гуногуни сиёсӣ ба ҳисоб меравад. Идеологияи сиёсӣ ба қуввaҳои сиёсӣ чигунагии воқеияти сиёсӣ, таносуби қуввaҳо, роҳҳои стратегию тактикӣ муваффақгардиро асоснок менамояд ва чун раҳнамо хизмат мекунад. Идеологияи сиёсӣ воситаи зарурии қуввaҳо ва ҳаракатҳои ҷамъиятию сиёсӣ ба шумор меравад

Марксизм идеологияро низоми муайяни тасаввурот, ғояҳо ва таълимоте медонад, ки манфиатҳои синфҳо ва умумиятҳои иҷтимоии пешқадамро таҷассум менамояд.

Т. Парсонс идеологияро ҳамчун воситаи умумии фаъолияти иҷтимоию сиёсӣ медонад.

Назари фарҳангӣ ба идеология низ пурқувват аст. Идеология унсури муҳими маданият дониста мешавад. М. Вебер дар идеология ҳузури қоидаҳои диниро бештар эътироф менамояд. Қоидаҳо ва арзишҳои динӣ тарзи ҳаёти одамонро муайян менамоянд. Онҳо имконият медиҳанд, ки хосиятҳои ҳаёти сиёсӣ дарк карда шаванд.

Муносибати фарҳангиро ба идеология дар айёми ҳозира Э.Шилз, У.Матс ва ғайраҳо ҷонибдорӣ намуда, тақвият мебахшанд. Мақоми идеологияро дар пешрафти иҷтимоии ҷомеа мавриди омӯзиши ҳамаҳониба қарор медиҳанд.

Идеологияи сиёсӣ аз вазифаҳои хос иборат мебошад, аз ҷумла сафарбарнамоӣ, мутобиқнамоӣ ё муттаҳиднамоӣ, танзимсозӣ ва ҳимоявӣ.

Сафарбарнамоӣ - дар ин айём идеология ба сифати омил ё сабаби фаъолияти сиёсии одамон амал менамояд ва умумиятҳои иҷтимоию нерӯҳои сиёсиро барои воқеӣ гардонидани ормонҳои (идеалҳои) ҷомеаи комилтар равона мекунад.

Мутобиқнамоӣ ва муттаҳиднамоӣ - манфиатҳои инфиродӣ ва гурӯҳии одамон ба ҳам мувофиқ ва муттаҳид гардонида мешаванд. Ҳар гуна манфиатҳои хусусӣ қобили қабул дониста намешаванд.

Танзимсозӣ – батартибоварии ҳодисаҳои ҳаёти сиёсиро ба ӯҳда дорад. Идеология метавонад дар лаҳзаҳо ва даврaҳои муайян вазъияти номувофиқ ва пуршиддати ҷомеаро мавзун гардонад, ба танзим дарорад. Зиддият ё муқовиматҳоро то андозае ором намояд ва тадриҷан аз байн барад.

Ҳимоявӣ – ҳимояи манфиату талаботи гурӯҳҳои муайяни одамон. Идеология дар заминаи манфиатҳои умумиятҳои муайяни иҷтимоӣ ташаккул меёбад. Ҳимояи манфиатҳои умумияти мазкур ва таҷассуми он ба вазифаи муҳими идеологияи сиёсӣ марбут мегардад.

Аз рӯи тарҳи иҷтимоию сиёсии ҷомеа – идеологияи сиёсӣ ба навъҳои **идеологияи рост, чапҳо ва марказихоҳ** ҷудо мешавад

Асоси ҷаҳонбинии идеологияи сиёсии ростро ғояҳои пешрафти ҷомеа, ки дар заминаи идеалҳои рақобати озод, бозор, моликияти хусусӣ ва соҳибкорӣ ташаккул ёфтаанд, ташкил медиҳанд.

Идеологияи сиёсии чапҳо пешрафти иҷтимоиро дар тағйирот ва азнавсозиҳои доимии ҷомеа мебинад, он бештар дар таълимот ва фаъолияти сиёсии коммунистон, сотсиалистон ва сотсиал-демократҳо барҷаста айён мегардад.

Аз рӯи муносибат ба пешрафти ҷомеа ва технологияи воқеигардонии он - идеологияи сиёсӣ ба навъҳои идеологияи

радикалӣ ва идеологияи консервативӣ ҷудо мешавад.

Идеологияи сиёсии радикалӣ ҷонибдори навсозиҳои инқилобии ҷомеа мебошад.

Консерваторон низоми мавҷудаи сиёсиро нигоҳ доштанӣ шуда, танҳо тағйироти ночизро меписанданд.

Идеологияи сиёсӣ дар шаклҳои мухталиф вуҷуд дорад, аз ҷумла либерализм, консерватизм, коммунизм, фашизм ва ғайра, ки онҳоро дар поён возеҳтар баррасӣ менамоем.

3.2.3. Идеологияҳои ҷаҳонӣ ва таъсири онҳо ба давлатдории миллӣ

Барои равшанӣ андохтан ва дарк намудани зарурат ва мазмуни аслии идеология баъзан маълумотҳоро оид ба фаъолияти идеологияҳои ҷаҳонӣ баррасӣ менамоем.

Пеш аз ҳама, мебояд зикр намуд, ки идеология асосан хусусияти сиёсӣ дошта, он барои ба даст овардани ҳокимияти сиёсӣ ва ё нуфуз барои ҳукмфармоӣ намудан ба гурӯҳи муайяни ҷомеа, ҳудуд, фарҳангҳо ва сарватҳои табиию иқтисодӣ истифода мегардад. Ин рисолат пешорӯи тамоми идеологияҳо, бахусус идеологияҳои ҷаҳонӣ қарор дошт ва дорад, яъне ҳадаф аз ташаккулдиҳии идеология, ин бавосита ва ё бевосита дахл намудан ба ҷамъиятҳои муайян, сохторҳои идоракунӣ ва фарҳангҳо ҷиҳати ҷорӣ намудани ақида, ғоя ва назарҳои муайяни ҳокимиятхоҳ мебошад.

Дар ҷаҳон имрӯз якчанд идеологияҳо фаъолият доранд, ки онҳоро метавон ба **ду гурӯҳ, комил ва номатлуб** ҷудо намуд.

Ба гурӯҳи идеологияҳои комил идеологияҳои зерин шомил мебошанд, ки дар фазои ташкили муносибатҳо, мубориза ва рақобатҳои солим ташаккул ёфта, бо фарогирии миллионҳо пайравони худ фаъолият менамоянд:

Коммунизм - зинаи олии рушди сотсиализм аст. Одамон бо андешае кор мекунанд, ки он ҳамчун зарурат баҳри нафъи умумӣ равона гардида бошад», В.И.Ленин (декабри 1919) [1, с.355].

[1] Исоева, Б.А. Назарияи сиёсат: Китоби дарсӣ [Матн] / Б.А.Исаева. – Петербург: Питер, 2008. – 464 с. (забон-русӣ)

Сотсиализм – принсипҳои **адолатпарварӣ ва баробарии одамон**ро талқин намуда, манфиати гуруҳиро арзиши олӣ медонад ва барои он **қурбон намудани ҳама гуна манфиати фарди**ро пеш мегузорад. Мақсади таърихии ин идеология сарнагун сохтани капитализм буда, дар ин самт то кунун муборизаҳои сиёсӣ идома доранд. Ҳадди баланди муваффақиятро ин идеология ҳангоми ҳукмронии собиқ давлати Шӯравӣ, аз ҷумла байни солҳои 1930-1950 соҳиб гардида буд [1].

Капитализм - системаи иҷтимоию иқтисодии истеҳсол ва тақсимоти мол ва хизматрасонӣ, ки ба принсипҳои моликияти хусусӣ, баробарии ҳуқуқии иштирокчиён, хариду фурӯши қувваи корӣ, бозор ва рақобати озод асос ёфтааст.

Либерализм – принсипи маҳдудсозии мудохилаи давлатро ба муносибатҳои ҷамъиятӣ пеш мегузорад ва **озодии фард аз ҷамъият ва анъанаҳои ӯ** афзалият медиҳад. Либерализм **ҳуқуқ ва озодиҳои ҳар як инсонро арзиши олӣ** арзёбӣ намуда, изҳори озоди ақида, интихоби озоди дин, интихоби озоди намояндаи худ дар ниҳодҳои сиёсӣ ва амалӣ гардидани дигар рукнҳои демократиро тақозо менамояд. Ин идеология рушди иқтисодиётро тариқи бозори озод, ки он дар шароити имрӯзаи **иқтисоди бозоргонӣ** ном дорад, талқин менамояд [2].

Консерватизм – принсипи **пайравӣ ба анъана ва урфу одатҳои дар ҷомеа ташаккулёфтаро** талқин менамояд. Ҷонибдорони ин идеология мухолифи ҳама гуна тағйиротҳои куллӣ баромад намуда, нигоҳ доштани сохти анъанавӣ-таърихиро пеш мегузоранд [3]. Консепсияи асосии ин идеологияи сиёсӣ **ҳифзи анъана ва урфу одатҳои ҳаёти ҷамъиятӣ** мебошад. Консерватизм дар охири асри 18 ҳамчун

[1] Сотсиализм [Манбаи электронӣ] / Википедия. – 2026. – Тартиби дастрасӣ: https://ru.wikipedia.org/wiki/Сотщаизм

[2] Либерализм [Манбаи электронӣ] / Википедия. – 2026. – Тартиби дастрасӣ: https://ru.wikipedia.org/wiki/Либерализм

[3] Консерватизм [Манбаи электронӣ] / Википедия. – 2026. – Тартиби дастрасӣ: https://ru.wikipedia.org/wiki/Консерватизм

вокуниши манфии ашрофони аврупоӣ ба Инқилоби Бузурги Фаронса ва ғояҳои он пайдо шуд.

Тавре маълум мешавад, идеология ҳамеша самти сиёсӣ дорад, яъне амалӣ кардани як идеяи устувор дар мубориза барои ба даст овардани ҳокимияти сиёсӣ аст. Дар натиҷа, барои ноил шудан ба ин ҳадафи ягона таъсиси як гурӯҳи афроди ҳамфикр - ҳизби сиёсӣ зарур мегардад. Ҳамин тариқ, идеология асосан ба ҳизбҳо, гурӯҳҳо ва ҳаракатҳои сиёсии ҷудо аз ҳукумат ё болотар аз он, аммо на пурра, татбиқ мешуд ва татбиқ мешавад.

Ду идеологияи охирини сиёсӣ (либерализм ва консерватизм) аз ҳама бештар паҳн шудаанд. Дар айни замон, ҳудудан ҳамаи давлатҳои демократӣ тавассути ҳизбҳои сиёсии худ аз рӯи либерализм ва консерватизм ё яке аз ин идеологияҳо роҳнамоӣ мешаванд. Дар давлатҳои демократӣ принсипҳои идоракунии демократӣ асосан бо ин ҷараёнҳои идеологии ҷаҳонӣ мувофиқат мекунанд. Аммо, бояд таъкид кард, ки ҳизбҳои коммунистӣ ва сотсиалистӣ низ фаъолият мекунанд, аммо се даҳсола боз онҳо наметавонанд қудрати сиёсиро ба даст оранд.

Ба гурӯҳи **идеологияҳои номатлуб** ҷараёнҳои зеринро дохил кардан мумкин аст, ки дар шароити таҳдиду зуроварӣ ва сӯиистифода аз фарҳангу дин ба вуҷуд омадаанд, зимнан дар ҷомеаи ҷаҳонӣ бо амалҳои номатлуби худ, ба монанди экстремизм, терроризм, радикализм, миллатгароӣ ва ғайра маъруф гардидаанд.

Натсионализм ё **Сотсиализми миллӣ** - баъди Ҷанги якуми ҷаҳон ҳамчун ҳаракати миллии кишварҳои Аврупо пайдо шуда, ба идеяҳои Ҳизби Сотсиализми Миллии Коргарони Олмон асос меёбад. Ин идеология ба сифати арзиши олӣ **хусусиятҳои миллӣ ва этники**ро пеш гузошта, ба дигар миллатҳо **бадбинӣ ва хусумат**ро роиҷ мебинад.

Фашизм – режими сиёсӣ ва ё шакли идории диктаторӣ буда, зидди коммунизм, либерализм ва унсурҳои деморкратӣ баромад менамояд. Инчунин, дар ҷаҳони муосир ба амалҳои

мардонагӣ, ҷавонӣ, муаммои ягонагӣ, тавоноӣ ва зуроварӣ маъруф шуда, одатан нажодпарастӣ, таъқиби миллату халқиятҳои бегона, паҳнкунандаи хатар ва қатли омро пешоҳангӣ менамояд [1]. Бо истифода аз ин идеологияи номатлуб дар кишварҳои Аврупо, Амрико, Россия ва ғайра ҳаракатҳои зиёди миллатгаро бо ном «скинхед», «бритоголов», «сатанист» ва дигарон фаъолият доранд;

«Исламизм» – идеологияи сунъӣ, сохташудаи ҷомеаи Ғарб мебошад ва ба дини мубини Ислом ягон рабт надорад. Тибқи ин идеология тамоми мухолифатҳои дохилии ҷамъиятӣ ва давлатии ҷомеаи (мамлакатҳои) «мусулмонӣ», инчунин муносибатҳои дахлдори байнидавлатӣ аз рӯи меъёрҳои шариат амалӣ гардонида (ҳал карда) мешавад [2].

Ҳадафи асосии ҷонибдорони ин идеология бо истифода аз дини мубини Ислом ба даст овардани ҳокимияти сиёсӣ мебошад, гарчанде Ислом ба сиёсат ягон робита надошта, масъалаҳои боварӣ, эътиқод, маънавиёт, ахлоқ, адолат ва ҳувияти фардиро баррасӣ менамояд [3]. Фарқият дар он аст, ки дигар идеологияҳо асосан дар роҳи ба даст овардани ҳокимияти сёсӣ аз рукнҳои фарҳангӣ, маънавӣ ва динӣ сӯиистифода наменамоянд, вале исламизм онро рӯи кор қарор додааст. Ин идеология имрӯз на танҳо мавриди истифодаи ҳизбҳои сиёсӣ (расмӣ) қарор дорад, балки ба ташаккулёбии ҳаракатҳо ва гуруҳҳои гуногуни экстремистӣ, радикалистӣ ва террористӣ бо ном «Ҳизб ут-таҳрир», «Давлати Исломии Шому Ироқ», «Ал-қоида», «Толибон» ва ғайра боис гардидааст ва мутаассифона бо ниятҳои ғаразнок ва амалҳои нопоки худ номи дини мубини Исломро бад карда, дар байни ҷомеа, аз ҷумла ғайримусулмонон нафрати зиёдро нисбат ба ин дини поку равшан ва ҳидоятгар ба роҳи рост ба

[1] Фашизм [Манбаи электронӣ] / Википедия. – 2026. – Тартиби дастрасӣ: https://ru.wikipedia.org/wiki/Фашизм

[2] Исламизм [Манбаи электронӣ] / Википедия. – 2026. – Тартиби дастрасӣ: https://ru.wikipedia.org/wiki/Исламизм

[3] Ахмедов С. Ислам и исламизм. [Маводи электронӣ] / Тартиби дастрасӣ: http://islam-today.ru/obsestvo/islam-i-islamizm

бор овардаанд.

Дар ин ҷо бояд зикр намуд, ки номатлубии исламизм бар мухолифати ғояҳо ва ақидаҳои он нисбат ба рисолати воқеии дини мубини Ислом асос меёбад ва ин асоснокиро бо далелҳои зерин метавон собит намуд:

Дини мубини Ислом ба сиёсат ва давлат ягон ҳамбастагӣ надорад, чунки:

-Он хусусияти фарҳангӣ ва маънавӣ дошта, хоси ягон давлат, миллат, халқият ва гуруҳи муайяни одамон намебошад ва сарҳад низ надорад, чуноне ки – *Бисёр бобаракат аст Он (Худой), ки Фурқонро ба бандаи Хеш фуруд овард, то оламиёнро бимкунандае бошад.* – оварда шудааст дар Қуръони Карим [9, с. 359];

-Асоси дини Исломро Китоби муқадасси Қуръон ташкил медиҳад, ки мазмуни он пурра фарогири панду ҳидоятҳо ба роҳи рост буда, масъалаҳои марбут ба сиёсат ва ҷудоиандозиро фаро нагирифтааст, ҳатто зидди чунин муносибатҳо панд овардааст, ки: *«...чун миёни мардум ҳоким шавед, ба ростӣ ҳукм кунед. Ҳароина некӯ чизе аст, ки Худо бо он ба шумо панд медиҳад...»* [9, с. 87], яъне соҳиб гардидан ба масъулияти сарварӣ бояд зимни боварӣ ва интихоби мардум ба роҳ монда шавад ва ин муносибат низ ҳамчун панд оварда шудааст, на меъёри сиёсӣ.

-Дини Ислом куштор, зурвоварӣ, таҳдид ва дигар рафторҳои зиддиинсониро, ки хоси Исламизм дар роҳи ғасби ҳудудҳо, сарватҳо ва ҳокимиятҳои сиёсӣ мебошад, маҳкум месозад - *«Ва муъминро насазад, ки муъминеро бикушад, магар ба хато»*. Яъне, қасдан куштани шахси ҳамдин манъ карда шудааст, ҳатто барои ин амалӣ номатлуб дар ояти дигар *«Ва ҳар ки муъминеро ба қасд бикушад, пас, ҷазои ӯ дузах аст, дар он ҷовид бошад; ва Худо бар ӯ хашм гирифтааст ва ӯро лаънат кардааст ва азоби бузург барои ӯ омода сохтааст»* [9, с. 93];

-Ин дин талқиндиҳандаи сулҳу субот ва оромию осоиштагии одамон мебошад,– *Ҷуз ин нест, ки муъминон бародарони якдигаранд, пас, миёни ду бародари хеш сулҳ кунед ва*

аз Худо битарсед, то бар шумо раҳм карда шавад!» – оварда шудааст дар Қуръони Карим, аммо дар фаъолияти ҷонибдорони Исламизм акси ҳолат ҷой дорад, ки онро метавон дар мисоли ҳукмронии харобоварӣ онҳо нисбат ба кишварҳои Ироқ, Ливия, Сурия, Афғонистон ва ғайра иброз намуд.

Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки сохти идораи демократӣ ва дунявиро интихоб кардааст ва намояндагиҳои фарҳангу миллатҳои гуногунро соҳиб буда, кулли шаҳрвандон пайрави дини мубини Ислом мебошанд, хоҳ нохоҳ идеологияҳои гуногуни комил ва номатлуби ҷаҳонӣ рӯи хостаҳои муайяни худ ба он таъсир мерасонанд.

Дар шароити демократикунонӣ Ҷумҳурии Тоҷикистонро зарур мегардад, ки идеологияҳои заминавии онро, аз қабили либерализм ва консерватизм бипазирад, зеро демократия ҳамчун падидаи Ғарб маҳз бо ғояҳо ва принсипҳои ҳамин идеологияҳо асос меёбад. Мувофиқан дахлкунӣ, таъсиррасонӣ, роҳнамоӣ ва иштироки фаъоли намояндагони ҷомеаи аврупоӣ ва америкоӣ дар ҷараёнҳои демократисозии муносибатҳо, аз ҷумла идоракунӣ, рушди ҷомеаи шаҳрвандӣ, таъмини ҳуқуқу озодиҳои инсон ва ғайра дар кишвар ба ҳукмфаромии ҳамин идеологияҳо (либерализм ва консерватизм) рабт дода мешавад. Албатта, барои Тоҷикистон чун кишвари тозаистиқлол татбиқи ҳамагуна озодиҳо ва мустақилиятҳо мувофиқ аст, аммо дахолат кардан ба ҳаёту фаъолияти ҷамъиятию давлатӣ ва ҳукмфармоии берунӣ қобили қабул нест, зеро миллати тоҷик таърихӣ ва тамаддунофар буда, пеш аз ин миллату халқиятҳо ташаккул ёфтааст ва низоми демократии идоракуниро таҷриба кардааст. *Мисол: Давлати Ҳахоманиши форсҳо (332-103 пеш аз милод) бо системаи Сатрап амал мекард, ки онро ба сохти Иттиҳоди давлатҳои Аврупо ва ё Иёлоти Муттаҳидаи Амрико шабоҳат додан мумкин аст. Давлати Ҳахоманиш аз 33 Сатрап (ҷумҳурӣ) ба монанди Бохтар, Миср ва ғайра иборат буд, яъне ҳар як Сатрап як ҷумҳуриро ташкил медод. Системаи Сатрап,*

ба подшоҳи марказӣ - Шоҳаншоҳи Ҳахоманишҳо вобастагӣ дошт, аммо ҳар як Сатрап шоҳи худро низ дошт ва ба содироту воридот, буҷет ва тақдири одамон масъулияти шахсӣ доштанд ва мустақилона амал мекарданд. Сатрапҳо артиш надоштанд, мувофиқан харҷи зиёд намекарданд, аммо ҳар сол ба ҳокимияти марказӣ андоз месупурданд. Артиш ва ба ин васила ҳифзу таъмини бехатарии ҷомеа дар уҳдаи ҳокимияти марказӣ буд. Дар ин ҷо боиси зикр аст, ки сиёсати демкоратӣ ва ё либералии идораи давлатӣ ба монанди, мустақилият ва озодӣ маҳз дар фаъолияти давлати Ҳахоманиш инъикос меёбад.

Дар шароити Тоҷикистон, ки аксарияти аҳолиро мусулмонон ташкил медиҳанд, мутаносибан таъсири идеологияи дигари ҷаҳонӣ Исламизм ҷой дорад, ҳатто то солҳои охир он дар шакли расмӣ тавассути Ҳизби наҳзати Исломи Тоҷикистон дар мамлакат амал мекард. Инчунин, дар кишвар пайравони он дар симои ҳаракатҳои ва равияҳои экстремистӣ, ба монанди «Салафия», «Ваҳобия», ва ғайра мавҷуданд, гарчанде онҳо ҳаркатҳои мамнуъ низ муқаррар шуда бошанд.

Ҳамин тариқ, барои кишвари азизи мо, ки давлати ҷавон аст, меросдори миллату фарҳанги куҳанбунёд мебошад ва акнун пас аз ҳазор сол соҳиби истиқлолияти комил гардидааст зарур аст, ки василаҳои мувофиқ ва муносиби муқовиматро бар ҳар як таъсир ва таҳдиди берунӣ дошта, худро, миллат ва халқи шиканҷадидаро аз ҳамагуна ғояҳои бегона ба фарҳанг ва тамаддуни миллӣ, аз ҷумла назар ва мақсаду маромҳои номувофиқи идеологияҳои ҷаҳонӣ ҳифз намояд.

Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки дар шароити демократикунонӣ муносибатҳои ҷамъиятӣ ва идоракуниро ба роҳ мондааст, чун қисми зиёди кишварҳои ҷаҳон дар фаъолият ба идеологияҳои либералӣ ва консервативӣ такя намуда, идеологияи сиёсии давлатӣ надорад. Мувофиқан, надоштани идеологияи сиёсӣ чӣ тавре дар таҳлили боло оварда шуд, таъсири манфии зиёди хусусияти маънавӣ-сиёсӣ ва иҷтимоӣ-иқтисодӣ доштаро метавонад ба бор орад.

Боиси зикр аст, ки имрӯз маҳз ҳамон кишварҳо ва ҷамъиятҳое, ки идеологияи сиёсии хоси худро доранд, дар ҳаёту фаъолият пеш рафта истодаанд, ҳатто барои талқини идеологияи худ барномаҳои зиёди «башардӯстона»-ро дар байни дигар ҷамъиятҳо ва мамлакатҳо талқин карда истодаанд. Идеологияҳое, ки демократия ба Тоҷикистон оварда, аз қабили либерализм ва консерватизм хоси кишварҳо ва ё ҷамъиятҳои Ғарб (ИМА ва Аврупо) мебошад ва дар кулли мамлакатҳо доман паҳн намудааст ва боиси рушди ин кишварҳо низ гардидааст. Ба ҳамин монанд, идеологияи ҷаҳонии сотсиализм дар мамлакатҳои Хитой, Кореяи шимолӣ ва дигарон муваффақиятҳои муайянро пеш овардаанд.

Дар ҳамин росто, Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Ҷаноби Олӣ, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон - *Ҷиҳати ташаккули андешаи миллии наврасону ҷавонон ва омода намудани онҳо дар самти муқовимат ба тазодҳои ҷомеаи муосир ҳоло дар назди сохтору мақомоти давлатӣ, падару модарон ва аҳли ҷомеа корҳои зиёде қарор доранд* – иброз карда буданд, ҳангоми мулоқоти расмӣ бо намояндагони ҷавонони кишвар, 23 майи соли 2013. Яъне, имрӯз фурсати он расидааст, ки ба сифати василаи муқовимат ва ё муборизаи шадид бар зидди ҳама гуна зуҳуроти номатлуби халалдорсозанда ва талқиндиҳандаи ғояҳои номатлуб сатҳи шуурнокӣ ва ё нерӯи зеҳнии шаҳрвандон, аз ҷумла ҷавонон тақвият бахшида шавад.

Ҳамчунин, Президенти мамлакат зимни Паём ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (соли 2014) иброз кард: *«Ҳифзи истиқлолияти давлатӣ ва дастовардҳои он, ҳимояи амният ва манфиатҳои милливу давлатӣ, устувор гардонидани ваҳдати миллӣ ва нигоҳ доштани суботу оромии ҷомеа, инчунин таъмин намудани рушди иқтисоди кишвар ва беҳтар гардидани сатҳу сифати зиндагии аҳолӣ дар шароити торафт вусъат пайдо кардани бархӯрди қудратҳои ҷаҳонӣ вазифаи аввалиндараҷаи ҳамаи рукнҳои ҳокимияти давлатӣ ва ҳар як шаҳрванди ватандӯсту ватанпарвар мебошад»*. Таъкидҳои Сарвари

кишвар моро водор месозад, ки баҳри таъмини устувори амнияти миллӣ, ҷамъиятӣ ва давлатӣ талошҳои доимӣ, дурандеш ва нишонрас дошта бошем.

Аз ин ҷо бармеояд, ки барои рушду нумуи Ҷумҳурии Тоҷикистон, эмин нигоҳ доштани ҷамъият аз ҳар гуна таҳдидҳо ва таъсирҳои берунӣ, аз ҷумла идеологияҳои номатлуб, ташаккул додани заминаҳои мустаҳками сиёсӣ, идорӣ ва фарҳангӣ ва ба даст овардани динамикаи устувори рушди иқтисодию иҷтимоии кишвар, зарур аст, ки Тоҷикистон идеологияи хоси миллии худро дошта бошад.

Боиси зикр аст, ки ташаккули идеологияи давлатӣ бисёр муфид мебуд, аммо якчанд монеаҳои зерин барои ба ин маром расидан мавҷуданд:

- Тоҷикистон давлати демократӣ, мувофиқан плюралистӣ (гунугунандеш) мебошад, ки дар ин сохт ҷомеаи шаҳрвандӣ аз (нисбат ба) давлат мустақил буда, дар ташаккул ва талқини ғояҳои сиёсию маънавӣ озод мебошанд. Ин муносибат шароите фароҳам меорад, ки дар як давлат на як, балки якчанд идеологияи сиёсӣ тавассути ҳизбҳои (гурӯҳҳои) расмӣ мавҷуд буда метавонад;

- Дар мамлакат принсипҳои демократӣ тақозо менамоянд, ки муносибатҳои иқтисодӣ дар асоси бозор ва рақобати солим ба роҳ монда шавад, яъне аз давлат, таъсир ва ё дахли бевоситаи он озод (мустақил) бошанд. Ҳокимияти давлатӣ наметавонад моликияти ҷамъиятиро (бахши хусусиро) зери инҳисори (ҳукмфармоии) худ қарор диҳад;

Ҳамин тариқ, ташаккули идеологияи миллӣ ба мақсад мувофиқ буда, метавонад кулли манфиатҳои ҷонибҳоро (субъектҳои сиёсиро) фаро гирад.

Асос ва ё заминаҳои асосии идеологияи миллиро бо дарназардошти таъмини рукнҳои ҳуқуқии он, метавонад ғояҳо ва меъёрҳои конституционӣ, ки аз ҷониби ҳамаи шаҳрвандони комилҳуқуқ қабул гардидаанд, ташкил диҳад. Тибқи Конститутсия мумкин аст, ки ба сифати **идеологияи**

миллӣ маҷмуи ғояҳои зеринро муқаррар намуд [1, моддаҳои 1, 2, 5, 12, 26, 27, 28, 30, 39]:

- Волоияти қонун ва ҳаёти дунявӣ;
- Зиндагии арзанда ва инкишофи озодона барои ҳама;
- Инсон, ҳуқуқ ва ҳаёти ӯ арзиши олӣ;
- Баробарҳуқуқӣ дар ҷомеа;
- Кафолати фаъолияти озоди иқтисодӣ;
- Маърифати сиёсӣ таҳкимбахши ҳувияти миллӣ;
- Таҳкими анъанаҳо ва урфу одатҳои миллӣ;
- Сулҳу ваҳдат ва муттаҳидии сиёсӣ ҳомии осоиштагии ҷомеа;
- Озодии сухан ва гуногунандешӣ;
- Маҳкум намудани ҳама гуна таҳдид ва дахлкунӣ ба ҳаёт ва фаъолияти шахсӣ;
- Кафолати таъмини иҷтимоӣ ба ниёзмандон;
- Дониш, касб, меҳнат ба ҳама.

Ҳамин тариқ, метавон атрофи идеологияи миллӣ муттаҳид гардида, дахл ва таъсиррасонии идеологияҳои беруниро маҳкум ва рад намуд.

Бори дигар иброз мегардад, ки идеологияи миллӣ хоси як миллат набуда, фарогири кули миллат, харқият ва аққалиятҳои тоҷикистонӣ мебошад.

Бо расидан ба ин ҳадаф – «ташаккул ёфтани идеологияи миллӣ» халқ ва давлати Тоҷикистон метавонад ба дастовардҳои зиёди зерини таҳкимбахши ҳаёту фаъолияти ҷамъиятӣ соҳиб гардад:

Якум, идеологияи миллӣ имкон медиҳад, ки фазои сиёсӣ-маънавии давлат ҳифз гардад ва аз дахли ҳама гуна таъсирҳо, аз ҷумла идеологияҳои бегона эмин бошад;

Дуюм, бо ҳукмфармо гардидани идеологияи миллӣ мафкура ва маърифати сиёсии шаҳрвандон, бахусус ҷавонон, ки қишри асосӣ ва осебпазири ҷомеа ба ҳисоб мераванд, такмил ёфта, ба самти дуруст ва комили ҳаётӣ равона мегардад;

[1] Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон (1994) [Матн] / Душанбе: 1994

Сеюм, идеологияи миллӣ шароит фароҳам меорад, ки талабот ва принсипҳои асосии демократикунонии ҷомеа амалӣ гардонида шавад ва аз ҳама муҳим, шакли тоҷикистонии демократия бо фарогирии тамоми манфиатҳои умумимиллӣ ва маънавӣ-сиёсӣ ташаккул дода шавад;

Чорум, ташаккули идеологияи миллӣ ба пойдорӣ ва устувории сулҳу ваҳдат ва оромию осоиштагии ҷомеа заминаи мусоид – мафкураи комил ва устувори сиёсӣ-маънавии шаҳрвандонро фароҳам меорад;

Панҷум, бо ташкил ёфтани (расман шинохта шудани) идеологияи миллӣ имкониятҳои мудофиавии кишвар ва амнияти миллӣ бо баланд гардидани ҳисси ватандӯстии ҷомеа, махсусан ҷавонон, масъулияти шаҳрвандӣ, худшиносӣ, худогоҳӣ ва ҳувияти миллии онҳо мустаҳкам гардида, равнақ меёбанд;

Шашум, идеологияи миллӣ метавонад на танҳо ба пос доштан, балки талқини анъанаҳо ва урфу одатҳои миллӣ, инчунин тамаддун, таърих ва фарҳанги аҷдодӣ дар ҳудуди мамлакат ва берун аз он, аз ҷумла дар байни тоҷикзабонон ва форсзабонони ҷаҳон мусоидат намояд.

Ҳамин тариқ, дар заминаи Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, идеологияи давлатӣ ё миллӣ дар Тоҷикистон метавонад ҷузъҳои зеринро дошта бошад: ***Таъмини ҳуқуқ ва озодиҳои инсон ҳамчун арзиши олӣ, баробарҳуқуқӣ дар ҷомеа, кафолати инкишофи мустақили иқтисодӣ ва ташаккулёбии шахсият, мустақилияти ҷомеаи шаҳрвандӣ, ҳифзи Ватан ва арҷ гузоштан ба ягонагӣ, дунявӣ будани Тоҷикистон ва мероси аҷдодию фарҳангӣ.***

3.2.4. Ҷанбаҳои идеологии сиёсати давлатии ҷавонон

Аз нигоҳи идеологӣ сиёсати давлатии ҷавонон низоми муносибатҳо, инъикоскунандаи нерӯи маънавӣ ва зеҳнии шаҳрвандони ҷавон аст, ки манфиатҳои давлатро намояндагӣ ва ҳимоя мекунанд, пешрафти онҳо ва шукуфоии ҷомеаи ояндаро таъмин мекунанд.

Тасдиқи ин таъриф дар муқаддимаи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҷавонон ва сиёсати давлатии ҷавонон» ба таври возеҳ инъикос ёфтааст: «Қонуни мазкур асосҳои ташкилӣ, ҳуқуқӣ, иҷтимоӣ ва иқтисодии ташаккулу камолоти ҷавононро бо мақсади амалисозии сиёсати давлатии ҷавонон пешбинӣ карда, истифодаи самараноки неруи зеҳнӣ ва маънавии онҳоро ба манфиати ҷомеа муайян менамояд» [1, с.3].

Ҳамчунин, дар доираи «Консепсияи миллии сиёсати ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» муайян гардидааст, ки сиёсати ҷавонон бар асоси ғояҳо ва принсипҳои асосии Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ташкил ёфтааст [2, с.33].

Ҳамин тариқ, метавон сиёсати давлатии ҷавононро идеологияи миллии ҷавонон ном гирифт. Зимнан, ҷавонон аксарияти аҳолии (33-70%) Тоҷикистонро ташкил медиҳанд, татбиқи бомуваффақияти сиёсати давлатии ҷавонон метавонад рушди идеологияи миллиро дар кишвар таъмин намояд [3, с.3].

Ҳадафҳо ва принсипҳои қонунгузории сиёсати давлатии ҷавонон ҷанбаҳои гуногуни зерине идеологиро фаро мегиранд, ки тавассути татбиқи чораҳои дахлдор аз ҷониби субъектҳои сиёсати давлатии ҷавонон, аз ҷумла ташкилотҳои ҷавонон, таъмин карда мешаванд.

- таъмини иштироки ҷавонон дар ташаккул ва амалисозии сиёсати давлатии ҷавонон;
- ҷалби ҷавонон ба ҳаёти иҷтимоӣ, иқтисодӣ, фарҳангӣ ва ҷамъиятию сиёсӣ;
- таъмини ҳифзи ҳуқуқ ва манфиатҳо;
- тарбияи шаҳрвандӣ ва таҳкими ҳувияти миллӣ;

---

[1] Маҷмӯаи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ дар соҳаи татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон дар Тоҷикистон [Матн]: Маҷмӯа барои мақомоти кор бо ҷавонон. – Душанбе: 2011. – 146 саҳ.

[2] Маҷмӯаи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ дар соҳаи татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон дар Тоҷикистон [Матн]: Маҷмӯа барои мақомоти кор бо ҷавонон. – Душанбе: 2011. – 146 саҳ.

[3] Миралиев, Қ. Ҷавонон ва 20 соли истиқлолият [Матн] / Миралиев Қ. – Душанбе: САМТ, 2012. – 272 с.

- волоияти қонун, ошкорбаёнӣ ва шаффофият;
- ҳуқуқи баробар ба дастгирии давлатӣ;
- афзалиятнокии арзишҳои миллӣ, маънавӣ, ахлоқӣ ва фарҳангӣ.

Амалисозии ин ҳадафҳо, худ аз худ рушди маърифати маънавӣ ва идеологии шаҳрвандони ҷавонро таъмин мекунад ва бо ин васила иштироки иттҳодияҳои ҷавононро дар таҳкими идеологияи миллӣ фаъол мегардонад. Дар ин замина, хусусиятҳои либералии идеологияи миллӣ - таъмини ҳифзи ҳуқуқ ва манфиатҳо, баробарҳуқуқӣ, иштирок дар сиёсат ва иқтисодиёт ва дастгирии ҷамъиятиро дар бар мегиранд.

Қисми асосӣ ва ё муҳтавои идеологияро иттилоот ташкил медиҳад, аз ин рӯ иттилоотнок будани субъектҳои асосӣ вобаста ба маълумотҳои воқеӣ ва зарурӣ, ин худ натиҷаи идеология аст.

Сиёсати давлатии ҷавонон ҳамчун василаи таъсиррасонӣ аз усулҳои гуногуни иттилоотонӣ таркиб ёфтааст, ки дар ин самт ҳамчун восита ба роҳ мондани фаъолияти ниҳодҳои иттилоотӣ, омӯзишию фарҳангӣ, тарбиявию таълимӣ ва намояндагӣ дар ВАО боиси зикр аст. Дар ҳамин асно, қонунгузор дастгирии иттилоотии ҷавононро ҳамчун ӯҳдадории мақомоти ваколатдори давлатии кор бо ҷавонон, мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва мақомоти худидоракунии шаҳрвак ва деҳот муқаррар кардааст.

Аз инҷо бармеояд, ки ташаккул ва рушди рукнҳои идеологияи миллиро метавон таввасути татбиқи босамари сиёсати давлатии ҷавонон ва қадами аввал, ба роҳ мондани низоми иттилоотонии ҷавонон ноил гардад.

Бо назардошти он, ки ҷавонон аксарияти аҳолии Тоҷикистонро ташкил медиҳанд, ҳукумат ба ин қишри аҳолӣ таваҷҷӯҳи махсус зоҳир менамояд. Ҷиҳати татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон Ҳукумат меъёрҳо ва нишондиҳандаҳои рушди ҷавононро муайян мекунад ва таъмини ҳифзи ҳуқуқу манфиатҳои онҳоро кафолат медиҳад. Мувофиқан, ҳангоми

баррасии шумори зиёди масъалаҳои афзалиятнок, давлат ба насли ҷавон ҳамчун захираи асосӣ ва ояндаи ҷомеа такя мекунад. Аз ин рӯ, ҳуқуқ, манфиатҳо, меъёрҳо ва нишондиҳандаҳои рушди ҷавонон, аз ҷумла тарбияи идеологии онҳо, ҳамеша дар мадди назари мақомоти роҳбарикунандаи кишвар қарор доранд.

Дар ҳақиқат, ҷавонон ҷузъи асосии сармояи идеологии ҳар як давлат ба шумор меравад – ин воқеияти табиӣ ва демографии иҷтимоӣ аст. Бо тарбияи ҷавонони аз ҷиҳати идеологӣ огоҳ ва босавод, давлат худро бо қудрат ва тавоноии шикастнопазир, насли ватандӯст ва шахсиятҳое, ки пешрафт ва шукуфоӣ меоранд, муҷаҳҳаз мегардонад.

Тибқи қонунгузорӣ ба таҳияи меъёрҳо ва нишондиҳандаҳои рушди ҷавонон ва сиёсати давлатии ҷавонон мақомоти ваколатдори давлатии кор ҷавонон масъул мебошад. Аммо татбиқи ин меъёрҳо ва нишондиҳандаҳои рушди ҷавонон ба зиммаи ҳамаи субъектҳои сиёсати давлатии ҷавонон, аз ҷумла вазорату идораҳои дахлдор, мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ, ниҳодҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ, бахусус мақомоти худфаъолияти ҷамъиятӣ, иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон ва бахши хусусӣ гузошта шудааст.

Илова бар ин, мақомоти маҳаллии кор бо ҷавонон барои татбиқи амалии меъёрҳо ва нишондиҳандаҳои рушди ҷавонон, аз ҷумла ташкил ва пешбурди фаъолиятҳо оид ба таълиму тарбияи идеологӣ масъуланд. Ин фаъолиятҳо асосан дар шакли вохӯриҳо ва муҳокимаҳо, конфронсҳо, форумҳо, семинарҳо, озмунҳо, бозиҳои зеҳнӣ, баҳсҳо ва ғайра сурат мегиранд, гарчанде намудҳои муосири онҳо хеле зиёданд.

Дар ин замина, саҳми ташкилотҳои ғайриҳукуматӣ, аз ҷумла доираи тиҷорат метавонад назаррас бошад. Ин ташкилотҳо мувофиқи ҳуҷҷатҳои таъсисии худ дар татбиқи чорабиниҳое, ки барномаҳои давлатии ҷавонон пешбинӣ кардаанд, метавонанд саҳм гузоранд.

Таҷриби ҷаҳонӣ нишон медиҳад, ки ҷалб ва иштироки ташкилотҳои ғайриҳукуматӣ дар татбиқи масъалаҳои иҷтимоии сиёсати давлатӣ, аз ҷумла сиёсати ҷавонон дар доираи имкониятҳои иқтисодии онҳо хеле васеъ паҳн шудааст. Ҳокимияти давлатӣ аз ин усули мутаносибан нави ҳамкорӣ истифода бурда, барои ташкилотҳои ғайриҳукуматӣ ва ё бахши хусусӣ василаҳои гуногуни ҳавасмандгардонӣ амалӣ менамояд, аз ҷумла фароҳам овардани шароити муносиби тиҷорат, то инки онҳо ба барномаҳои иҷтимоӣ бештар маблағгузорӣ ва сармоягузорӣ кунанд. Ин василаҳо асосан тариқи андозбандии имтиёзнок, ҷудо кардани қитъаи замин, қарзҳои давлатӣ ва ғайра амалӣ мегарданд. Ҳамзамон, ин ташкилотҳо ҳангоми иштирок ва маблағгузории татбиқи барномаҳои иҷтимоӣ, аз ҷумла сиёсати ҷавонон бо ҷанбаҳои идеологӣ ва омӯзишии сиёсати иҷтимоӣ, ки ҷузъи хеле муҳими худшиносӣ ва худогоҳии онҳост, шинос мешаванд [1, с.58].

Масъалаи дигари муҳимтар ин маблағгузории - чорабиниҳои идеологӣ мебошад, ки дар доираи татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон ҷорӣ мебошад, аммо дар қиёс бо талаботи воқеӣ, ин ҳиссаи (саҳми) хеле камро ташкил медиҳад. Зимнан, қонунгузорӣ муқаррар мекунад, ки ҳамасола аз буҷетҳои ҷумҳуриявӣ ва маҳаллӣ барои татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон, бахусус амалисозии барномаҳои мақсадноки давлатии ҷавонон маблағҳои зарурӣ ҷудо карда шаванд [2, с.11].

Боиси зикр аст, ки беш аз 75 фоизи барномаҳои ҷавононро чорабиниҳои идеологӣ ташкил медиҳанд, ки барои баланд бардоштани сатҳи маърифати ҷавонон ва тарбияи онҳо дар рӯҳияи ватандӯстӣ равона шудаанд, мувофиқан,

[1] Миралиён К. А. Идеология миллӣ ва нақши он дар таҳкими асосҳои идоракуни сиёсӣ-иҷтимоии Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / Қ.А.Миралиён. - Душанбе: Шарқи озод , 2016. - №1 (29) 2016. - С.53-62.

[2] Дар бораи ҷавонон ва сиёсати давлатии ҷавонон: Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 27.11.2014, № 1161 [Матн] // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон . - 2004. - № 7 - с . 459 . - 2011. - №6 – Моддаи 429

маблағгузории барномаҳои мақсадноки рушди ҷавонон, ин татбиқи (талқини) идеологияи миллӣ дар байни ҷавонон мебошад.

Дар Тоҷикистон дастгирии иҷтимоии ҷавонон ҷузъи асосии сиёсати давлатии ҷавонон буда, аз ҳавасмандгардонии (тарбияи) маънавӣ ва кумаки моддӣ таркиб ёфтааст. Аз ҷумла, барои талқини рукнҳои идеологӣ воситаҳои таъсиррасонии мустақим, бахусус хизматрасонии машваратӣ оид ба масъалаҳои ҳуқуқӣ, равонӣ, тиббӣ ва соҳибкорӣ амалӣ мегарданд.

Барои дастгирии иҷтимоӣ, дар баробари дигар субъектҳои сиёсати давлатии ҷавонон, ниҳодҳои иҷтимоии ҷавонон таъсис дода шудаанд (ба таври мавсимӣ), ки вазифаи онҳо иборатанд аз: иттилоотонии ҷавонон оид ба ҳуқуқ ва имкониятҳо; хизматҳои машваратӣ ба ноболиғон ва волидони онҳо; кӯмаки ҳуқуқӣ, равонӣ, омӯзишӣ ва табобатӣ; мусоидат ба мутобиқшавии ҷавононе, ки пас аз адои ҷазо аз зиндон озод шудаанд ва ғайра. Ҳамзамон, ба ин гурӯҳҳои ҷавонон ҳангоми хизматрасонии иҷтимоӣ, маълумотҳои дорои хусусияти идеологӣ расонида мешаванд ва робитаи зич байни субъектҳои сиёсати давлатии ҷавонон таъмин карда мешавад. Дар натиҷаи ин ҳамкорӣ ва ҳамгироӣ низоми мутассил ва муассири фаъолият ташаккул меёбад, ки рушди мунтазами ҷанбаҳои идеологиро таъмин мекунад ва дар навбати худ иштироки фаъоли ҷавононро дар ин раванд ва иттилоотнокию огоҳии онҳоро вобаста ба рукнҳои идеологияи миллӣ васеъ мегардонад.

Дар равандӣ демократикунонии ҷомеа фароҳам овардани шароит барои робитаи мунтазами байни шаҳрвандон ва ниҳодҳои давлатӣ ва иштироки онҳо дар таҳкими муносибтаҳои сиёсӣ хеле муҳим ҳисобида мешавад. Ин рисолатро дар ҳошияи рушди ҷомеаи шаҳрвандӣ иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ хеле хуб иҷро карда метавонанд. Яъне, иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ҳамкории доимии байни шаҳрвандон ва ҳокимияти давлатиро ҳамчун воситаи амалӣ

метавонанд таъмин кунанд ва ин тақозои ҷомеаи муосир ва низоми демократии идоракунӣ мебошад.

Дар робита ба ин, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҷавонон ва сиёсати давлатии ҷавонон» муқаррар менамояд, ки фаъолияти иттиҳодияи ҷамъиятии ҷавонон ҳамчун шарики иҷтимоӣ дар амалисозии самтҳои афзалиятноки сиёсати давлатии ҷавонон бо роҳи амалисозии фармоишҳои иҷтимоии давлатӣ, ташкили чорабиниҳои мақсадноки рушди ҷавонон дастгирӣ карда мешавад.

Иштироки иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон дар татбиқ ва рушди ҷанбаҳои идеологии сиёсати давлатии ҷавонон, аз ҷумла дар тақвияти мавқеи сиёсати ҷавонон дар ҷомеа хеле саривақтӣ аст.

Яке аз ҳадафҳои муҳими сиёсати давлатии ҷавонон ҷалб ва таъмини иштироки фаъоли шахсони қабулкунандаи қарор, аз ҷумла аъзои ҳукумат, дар татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон ва масъалаҳои ҷавонон мебошад. Бо ин мақсад бо Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 18 июли соли 2015, №526 Шӯрои миллии кор бо ҷавонони назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон таъсис дода шуд. Шӯрои мазкур намояндагони мақомоти ҳокимияти марказӣ ва маҳаллии давлатӣ, иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон, муассисаҳои таълимӣ, тандурустӣ, мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ва иттифоқҳои касабаро ҳамчун аъзо фаро гирифта, фаъолиятро ҷиҳати ҳамоҳангсозии фаъолияти мақомоти ҳокимияти давлатӣ, муассисаю ташкилотҳо ва иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ дар самти татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба роҳ мондааст.

Шӯрои мазкур асосан масъалаҳои марбут ба татбиқи самараноки сиёсати давлатии ҷавононро баррасӣ намуда, қарорҳои дахлдорро барои ҳалли мушкилоти ҷавонон қабул мекунад, ки ин нишондиҳандаи хеле муҳим ва калидӣ дар самти тарбияи идеологии ҷавонон мебошад.

Чи таври айён мегардад, дар раванди ҳамгироии идеологияи миллӣ бо рукнҳои сиёсати давлатии ҷавонон мо

робитаи зичи онҳоро бештар дар як нуқта – тарбияи ҷавонон ва рушди ҳамаҷонибаи онҳо дар шароити ҷомеаи муосир ошкор месозем.

Асоси талқини тарбияи идеологиро усулҳо ва роҳҳои татбиқ ва расонидани он ба гурӯҳҳои мақсаднок ташкил медиҳад. Дар мисоли Тоҷикистон, усулҳо ва роҳҳои асосӣ инҳо шуда метавонанд: вохӯриҳо ва муҳокимаҳои мунтазам; мизҳои мудаввар ва семинарҳо; сабқатҳои оммавӣ ва ҳавасмандсозанда; чорабиниҳои фарҳангию маърифатӣ (фестивалҳо, форумҳо ва сафарҳои сайёҳӣ); дастгирии иттилоотии ҷавонон; ҳавасмандгардонии истеъдодҳои ҷавон ва дастгирии табақаҳои иҷтимоии ҷавонон.

Чорабиниҳои идеологиро метавон ба ду гурӯҳ ҷудо кард: таълимӣ (омӯзишӣ) ва таблиғотӣ.

3.2.5. Чорабиниҳои таълимии (омӯзишии) идеологӣ

Дар қатори чорабиниҳои таълимию омӯзишӣ тадбирҳои маърифатию иттилоотиро метавон ҳамчун чораҳои мақсаднок арзёбӣ кард, зеро танҳо дониш, маърифат метавонад инсонро ба роҳи дуруст ва шоистаи зиндагӣ ҳидоят кунад.

Маърифат, мисли дигар ҷанбаҳои ҳаёти инсон асосноккуниҳои гуногуни илмӣ дорад, аммо мо ба тафсирҳои маъмултарин ва муносибтарини он такя мекунем. Ба назари файласуфи олмонӣ Иммануил Кант «*Маърифатнокӣ ин ҳолати берун шудани инсон аз ноқисии (ноболиғии) худ аст, ки ба он ӯ бо айби худ дучор гардида буд. Ноболиғӣ ин нотавониест, ки бе роҳнамоии каси дигар аз неруи ақлонии худ истифода бурда наметавонед*». Дар баробари ин, чунин маътал низ муносиб аст: «*Ҷасорати истифода бурда тавонистани ақли худро дошта бош!*» [1].

Нотавонӣ дар истифодаи ақли худ ба дигарон имкон медиҳад, ки онро барои манфиати худ истифода баранд, на ба

[1] Кант, И. Ҷавоб ба саволи: Маърифат чист? [Манбаи электронӣ]: Институти фалсафаи Академияи илмҳои Русия / И. Кант. - М.: 2007. – Тартиюи дастрасӣ: http://iph.ras.ru/uplfile/philec/gou/kant.pdf (забон-русӣ)

манфиати соҳиби ақл. Ба ибораи дигар, одамони қобилиятнок ҳамеша дар баробари нерӯи зеҳнии худ, нерӯи (ақли) дигаронро низ, барои беҳтар кардани имкониятҳои худ ва ноил шудан ба манфиатҳои муайяни хеш истифода мебаранд [1, с.56].

Дар ин мавзуъ, олими дигар Ҷон Ванамейкер чунин мегӯяд: «*Ҳанӯз сӣ сол қабл ман фаҳмидам, ки шикоят кардан, ин танҳо аблаҳист. Мушкилоти ман бо камбудиҳои худ кофист, пас чаро бояд асабонӣ шавам, ки Худо ба ҳама қобилияти баробари ақлонӣ надодааст*» [2, с.227].

Дар ҳақиқат, Худованд на ба ҳама қобилияти баробари ақлонӣ додааст ва барои он ки дар зиндагӣ аз ранҷу азоб (аз дасти тавонмандтарон) дур бошӣ ва комёб гардӣ, пас, бояд дониш омӯзӣ, равшанфикр, бомаърифат гардӣ ва пеш аз ҳама, аз он ки қобилиятҳоеро, ки дигарон доранд, надорӣ, дилсард ва рӯҳафтода нашавӣ. Дар ин ҷо дигар нотавонӣ низ, мавҷуд аст, - аксари одамон аз камбудиҳои худ огоҳ нестанд; илова бар ин, онҳо ҳамеша худро бо баҳонаҳои муайян соф мекунанд ва барои беҳтар кардани нерӯи зеҳнии худ кӯшиш намекунанд. Аз ин рӯ, зарур аст, ки ба худомӯзӣ машғул шавем ва бо сабабҳои гуногуни беасос харҳаша накунем.

Олими дигар Вилям Ҷеймс иброз менамояд, ки «Дар қиёс бо он ҳолати, ки мо бояд дошта бошем, ин ҳолати моро нимхоб тавсиф кардан мумкин аст. Одамон танҳо қисми ками захираҳои ҷисмонӣ ва рӯҳию равонии худро истифода мебаранд. Ба маънои васеъ метавон гуфт, ки одамон дур аз доираи имкониятҳои худ зиндагӣ мекунанд. Онҳо дорои

[1] Миралиён К. А. Идеология милли ва нақши он дар таҳкими асосҳои идоракунии сиёсӣ-иҷтимоӣ [Матн] / Қ.А.Миралиён. - Душанбе: Шарқи озод , 2016. - No1 (29) 2016. - С.53-62

[2] Карнеги, Д. Чӣ тавр дар суханронии оммавӣ эътимод ба худ ва таъсир расонидан ба одамонро инкишоф додан мумкин аст: Чӣ тавр дӯстонро ба даст овардан ва ба одамон таъсир расонидан мумкин аст. Чӣ тавр аз ташвиш даст кашидан ва зиндагӣ карданро оғоз кардан мумкин аст [Матн] / Д. Карнеги. – Минск: Попурри, 2011. – 768 с. (забон-русӣ)

қобилиятҳои гуногуне ҳастанд, ки одатан намедонанд, чӣ гуна онҳоро истифода баранд» [1, с.216].

Тасдиқи (исботи) он, ки инсон на ҳамеша метавонад аз қобилиятҳои зеҳнии худ истифода барад, бо он омил асоснок карда мешавад, ки барои ошкор кардани он (қобилиятҳо) таъсири беруна, яъне омӯхтани усулҳои истифодаи қобилиятҳои худ зарур аст.

Зимнан, шахсе, ки қобилиятҳои худро ба самти кори хайр сафарбар менамояд ва бо ин васила баъзе ғояҳои худро ба амалия ва воқеият табдил медиҳад, ӯ дар назди мардум фарққунанда ва шарафёб мегардад.

Ин ақидаро олими Амрикоӣ Д.Карнеги чунин изҳор мекунад: «*Муваффақияти бештарро дар фаъолияти корӣ онҳое ба даст меоранд, ки дар баробари дониш, боз қобилияти суханварӣ ва бовар кунонидани одамонро ба нуқтаи назари худ доранд, ҳамчунин маҳорати «муаррифӣ» ва талқин кардани ғояҳои худро низ соҳибанд*» [2, с.447]. Ба ибораи дигар, барои ноил шудан ба муваффақият зарур аст, ки аз болои худ кор кунед, ба омӯзиш машғул гардед, дониши иловагӣ гиред ва малакаҳои идоракунии одамон ва ҳаёту фаъолияти хешро дошта бошед.

Бо инобати мантиқи таҳлилҳои боло ба хулосае омадан мумкин аст, ки барои таъмини самаранокии чорабиниҳои идеологӣ зарур аст, ки шахсони нисбатан фаъолро интихоб карда, ба онҳо малакаҳои байнишахсӣ, муносибатҳо, муошират ва робита бо гурӯҳҳои мақсаднок омӯзонида шаванд. Аз ин рӯ, чорабиниҳои маърифатнокию таблиғотӣ

---

[1] Карнеги, Д. Чӣ тавр дар суханронии оммавӣ эътимод ба худ ва таъсир расонидан ба одамонро инкишоф додан мумкин аст: Чӣ тавр дӯстонро ба даст овардан ва ба одамон таъсир расонидан мумкин аст. Чӣ тавр аз ташвиш даст кашидан ва зиндагӣ карданро оғоз кардан мумкин аст [Матн] / Д. Карнеги. – Минск: Попурри, 2011. – 768 с. (забон-русӣ)

[2]Карнеги, Д. Чӣ тавр дар суханронии оммавӣ эътимод ба худ ва таъсир расонидан ба одамонро инкишоф додан мумкин аст : Чӣ тавр дӯстонро ба даст овардан ва ба одамон таъсир расонидан мумкин аст. Чӣ тавр аз ташвиш даст кашидан ва зиндагӣ карданро оғоз кардан мумкин аст [Матн] / Д. Карнеги. – Минск: Попурри, 2011. – 768 саҳ.

дар татбиқи ҷанбаҳои идеологии сиёсати давлатии ҷавонон нақши муҳим доранд. Танҳо бо баланд бардоштани сатҳи маълумотнокии ҷавонон ва мусаллаҳ гардонидани онҳо бо дониш ва малакаи мувофиқ, нерӯи зеҳнии онҳоро метавон ба самти дуруст равона кард.

3.2.6. Чорабиниҳои таблиғотӣ ва ё робитавӣ

Яке аз василаҳои калидӣ, муваффақ, воқеӣ, каммасраф, дастрас, озмудашуда ва таъсиррасони идеологӣ ин чорабиниҳои таблиғотӣ ва ё робитавии (коммуникатсионии) сиёсӣ мебошад.

Шахси ҷавон чун фарди нисбатан озод, бесабр, кунҷков, ба вақтхушӣ майлдошта ва ба мушкилоти зиндагӣ камаҳамият аст, ба таъсирҳои коммуникатсионии шабакаҳои иҷтимоӣ, аз ҷумла технологияҳои иттилоотӣ ва ҳамоишҳои (чорабиниҳои) фарҳангию оммавӣ бештар осебпазир мебошад.

Чорабиниҳои таблиғотӣ ва ё робитавӣ асосан барои ташаккул ва равонасозии афкори ҷамъиятӣ ба самти манфиатҳои пешакӣ муайяншуда бо роҳи паҳн кардани иттилооти мушаххас анҷом дода мешаванд. Зимнан, ин манфиатҳо метавонанд муфид ва фоидавор бошанд, ба мисли идеологияи миллӣ ё зараровар бошанд, ба мисли идеологияи гурӯҳҳои ифротгарою экстремистӣ.

Дар ҷомеаи муосир чорабиниҳои таблиғотию робитавӣ ба василаи асосии таъсиррасонӣ ба сиёсат ва ҳокимияти сиёсӣ табдил ёфтааст. Мувофиқан, ингуна василаҳои таъсиррасон, аз ҷумла технологияҳои иттилоотӣ метавонанд ба тағйир додан ва дигаргун сохтани ниҳодҳо ва муносибатҳои сиёсӣ ва тартиби табодулоти сиёсии ҷомеа ва афкори ҷамъиятӣ боис гарданд [1, с.65].

Илова бар ин, барои боз ҳам мушаххас кардани маъно ва моҳияти таъсири василаҳои таблиғотӣ ба ҳаёти ҷомеа ва муносибатҳои сиёсӣ дар поён мо баъзе назарияҳо ва манбаъҳои ташаккулёбии онро баррасӣ менамоем.

[1] Исоева, Б.А.Назарияи сиёсат: Китоби дарсӣ [Матн] / Б.А.Исаева. – Санкт-Петербург: Питер, 2008. – 464 с.

Тибқи маълумоти умумидастрас «таблиғот ин воситаи паҳн кардани ақидаҳо, назарҳо, далелҳо ё дигар иттилоот, аз ҷумла овозаҳо ва маълумоти бардурӯғ барои ташаккул додани афкори ҷамъиятӣ ё дигар мақсадҳо мебошад» [1].

Ин маънои онро дорад, ки таблиғотро на танҳо барои нафъи ҷомеа, балки бар зарари он низ, - бо роҳи паҳн намудани маълумоти зиёди бардурӯғ - истифода мебаранд. Дар ниҳоят, маҳз овозаҳои бардурӯғ ва сохта зуд паҳн мешаванд, одамонро гумроҳ мекунанд ва дар натиҷа онҳоро ба қабули қарорҳои (дар аксари мавридҳо) нодуруст водор месозанд.

Мутобиқи назарияи Г.Лассвелл «*Қудрати таъсиррасонии таблиғот ба осебпазирии шуури инсон алоқаманд аст, на бо хусусиятҳои паёмҳои мушаххас. Ҳама гуна бӯҳрони иқтисодӣ ё низои сиёсӣ воқеан хатарнок аст, зеро он ба асабонияти оммавӣ оварда мерасонад ва осебпазирии одамонро ба таъсирҳои таблиғотӣ бештар мегардонад*» [2].

Ин маънои онро дорад, ки таблиғот ба одамон таъсири зиёд дорад ва чорабиниҳои иттилоотӣ ва робитавии махсус омодашуда ва стратегӣ ба нерӯи зеҳнӣ ва рафтору кирдори онҳо таъсир мерасонад. Маҳз ҳамин осебпазирии (вобатсагии) одамон ба таблиғот роҳбарони аввал ва ходимони сиёсиро водор месозад, ки барои ноил шудан ба ҳадафҳои иҷтимоии худ аз фишангҳои таблиғотию робитавӣ ба таври васеъ истифода баранд.

Далели хулосаи боло истифодаи ВАО дар давраи Ҷанги Дуюми Ҷаҳонӣ ҳамчун василаи ҷанги равонӣ арзёбӣ мегардад. Дар барномаҳои омӯзишии қувваҳои мусаллаҳи ИМА мафҳуми таблиғотии «сафед» нисбат ба сарбозони худ ва

[1] Таблиғот [Манбаи электронӣ] / Википедия. – 2015. – Тартиби дастрасӣ: https://ru.wikipedia.org/wiki/Пропаганда

[2] Таблиғот [Манбаи электронӣ] / Википедия. – 2015. – Тартиби дастрасӣ: https://ru.wikipedia.org/wiki/Пропаганда

«хокистарӣ» номуайян ва ифодаи таблиғотии «сиёҳ» ба душман нигаронидашуда, истифода мегардиданд [1] .

Воқеан, таҳлилу мушоҳидаҳои ҳаёти имрӯза низ, нишон медиҳанд, ки ВАО дигар манбаи иттилооти комил нест, онро ҳар гурӯҳ ба нафъи худ, яъне таҳия ва пахши маълумоти бардурӯғу бофта ва сохта истифода менамоянд.

Дар баробари ин, дар ҳолати пеш омадани бӯҳрони иқтисодӣ ва ё сиёсӣ дар кишвари муайян, шаҳрвандони он ба осонӣ метавонанд ба доми ҳаракатҳои зиддиҳукуматӣ, аз ҷумла ҳаракатҳои экстремистию ифротгароӣ афтанд, ҷонибдори идеологияи номатлуб гашта, ҷомеа ва давлатро ба бесарусомонӣ, нооромию парокандагӣ ва ҳатто азбайнравӣ расонанд (дар мисоли Афғонистон). Аз ин рӯ, ҳокимияти сиёсиро мебояд пояи нерӯи идеологии шаҳрвандонро бо тағйир додани шуури онҳо ба самти роҳи рост ва дуруст таҳким бахшад, то онҳо ба ҳар як даъвати хушоянди «дӯстон» дода нашаванд, дуруст ва нодуруст, бад ва некро фарқ кунанд ва дар интихоби роҳи дурусти зиндагӣ иродаи қавӣ дошта бошанд.

В. Одайник дар масъалаи иштироки шахс дар рушду такомули ҷомеа ҳамчун узви ҷомеа чунин мегӯяд: «*Фард бояд ҷуръат дошта бошад ва эътироф кунад, ки дар асл маҳз ӯ, фард, меҳварест, ки ҷомеа ва таърих атрофи ӯ чарх мезананд. Ҳеҷ амале бе иштироки ӯ, хоҳ бошуурона ва хоҳ бешуурона рух дода наметавонад. Ва агар чӣ ба фард ва чӣ ба ҷомеа бесарусомонию танназулёбӣ таҳдид кунанд, дар ниҳоят, ин натиҷаи иродаи заиф ё нобиноии (беаҳамиятии) худи афрод аст*». [2, с.78].

Ҷомеашиноси олмонӣ Н. Луман андешаи худро дар бораи вобастагии қудрат аз робитаи иттилоотӣ (таблиғотӣ) чунин баён мекунад: «*Ҳокимияти сиёсӣ маҳаки (маркази ҳаётии) ҳама гуна низоми сиёсӣ аст ва низоми сиёсӣ, дар навбати худ, ба*

[1] Панарин, И. ВАО, таблиғот ва ҷангҳои иттилоотӣ [Манбаи электронӣ]: Таърихи таблиғот / И. Панарин. – 2012. - Тартиби дастрасӣ: http://propagandahistory.ru/books/Igor-Panarin_SMI--propaganda-i-informatsionnye-voyny/36

[2] Одайник , В. Психологияи сиёсат [Матн] / В. – Петербург: Ювента , 1996. – 381 с.

воситаи унсурҳои робитавӣ бо ҷомеа ҳамгиро мешавад, ки фаъолияти ҳокимияти сиёсиро амалӣ мегардонад» [1, с.67].

Аз ин бармеояд, ки робита ва таблиғот ин пайванди (купруки) байни ҳокимият ва ҷомеа аст. Аз даст додани ин пайванд, ҳокимият аҳамиятнокии худро аз даст медиҳад, зеро дар низоми идоракунии демократӣ халқ манбаи ҳокимият мебошанд.

Илова бар ин, дар ҳолате, ки ин пайванд ба дасти ҳаракату гурӯҳҳои зиддиҳукуматӣ ва ифротгаро меафтад, дар ҷомеа бесарусомонӣ ва нооромиҳо ба вуҷуд меоянд. Дар ҳақиқат, ҳамин ҳолат дар муқовиматҳои инқилобӣ, ки соли 2010 дар кишварҳои араб бо номи «Баҳори араб» ба вуқуъ омад. Дар натиҷа дар Тунис президенти он Зайнулобидин Бин Алӣ, 14 январи соли 2011, аз роҳбарӣ даст кашида, ба Арабистони Саудӣ фирор кард, президенти Миср, Ҳуснӣ Муборак санаи 11 феврали соли 2011 пас аз 18 рӯзи эътирозҳои оммавӣ истеъфо дод, раҳбари Либия, Муаммар Қаззофӣ санаи 23 августи соли 2011 барканор шуда, санаи 20 октябри соли 2011 дар зодгоҳаш вилояти Сирт кушта шуд, президенти Яман, Алӣ Абдуллоҳ Солеҳ рӯзи 27 феврали соли 2012 истеъфо дод, президенти Сурия, Башар Асад пас аз муқовиматҳои зиёд соли 2024 аз ҳукумат барканор карда шуд [2].

Боиси зикр аст, ки иродаи мусулмонон, аз ҷумла шаҳрвандони ҳавзаи мамлакатҳои Араб дар қиёс ба шаҳрвандони кишварҳои ғайримусулмонӣ (Ғарб) бояд қаввитар мебуд, чун Ислом инсонро ба таври худкор ба шахсияти қаввиирода табдил медиҳад, аммо ҳолат баръакс шуд, афсӯс... Хулоса мегардад, ки ё имони (мусуломонгарии) ин нафарон қаввӣ набудааст, ё инки василаи таблиғоти сиёсӣ, албатта, зери таъсиррасонии Ғарб қаввитар будааст.

---

[1] Исоев, Б.А. Назарияи сиёсат: Китоби дарсӣ [Матн] / Б.А.Исаев. – Петербург: Питер, 2008. – 464 с.

[2] Баҳори араб [Маводи электронӣ] / 2026. Тартиби дастрасӣ – https://tg.wikipedia.org/wiki/Баҳори-араб

Идеологияи номатлуб ё мо онро ҳамчун чорабиниҳои зарароварии таблиғотиву робитавии ҷомеа меномем, солҳои охир авҷ гирифта, миллатҳо, халқиятҳо ва давлатҳо, меросҳои фарҳангӣ ва захираҳои табииро дар роҳи худ нобуд карда истода, ҷавононро аз ҷаҳони ҷавонӣ маҳрум сохта, дар шуури доғи сиёҳе гузошта истодааст.

Бояд иброз намуд, ки идеологияи давлатӣ ё миллӣ низ, метавонад номатлуб бошад, агар ба ғасби ҳокимият ва захираҳои табиии давлати дигаре равона гардида бошад. Масалан, муқовиматҳои инқилобии «Баҳори араб», ки агар аз як тараф, бинобар иродаи заифи шаҳрвандони ҳамин кишварҳо ба вуқуъ омада бошад, аз тарафи дигар, он бо дахолати ҳадафмандонаи кишварҳои Ғарб ҷиҳати дастёбӣ ба сарватии табии ин кишварҳо, асосан нафт, ташкил карда шуд.

Дар шароити Шарқ идеологияи номатлубро одатан бо дини Ислом тавъам медонанд, ки албатта, куллан нодуруст ва иштибоҳ аст. Асли Ислом ҳаёти маънавӣ ва ахлоқии фард аст, манбаи пок ва ягона дар ташаккулёбӣ ва рушдёбии инсон мебошад. Бо як ифода Ислом, ин сарвати бузург ва арзишманди инсоният аст. Мутаассифона, бо сӯиистифода аз он ва сатҳи пасти дониш, огоҳию маълумотнокӣ ва иродаи заиф, ҳазорҳо ҷавонон ба осонӣ ба сафи гурӯҳҳои экстремистӣ ҷалб карда мешаванд. Тавре маълум аст, гурӯҳҳои зиёди гумроҳ, албатта, бо роҳнамоии «Хоҷаҳои Ғарбӣ» иттиҳодияеро бо номи «Давлати исломӣ» таъсис доданд, ки бо унвонҳои «ДИИШ» ё «ДОИШ» маъруф аст. Ин ҳаракати экстремистӣ, инчунин якчанд гурӯҳи дигарро, ба монанди «Толибон» ва «Ал-Қоида» ҷалб намудааст ва худро паҳнкунандаи арзишҳои исломӣ мешуморанд. Дар асл бошад, ин гурӯҳҳои аз Ислом хеле дур буда, эҳтимол мусулмонии худро гум карда буда, барои расидан ба ҳадафҳои муғрирона ва нпоки худ аз он истифода мебаранд. Далели ин гумроҳӣ дар он аст, ки онҳо асосан, шаҳрвандони мамлкати (ҳамватанони) худро, ки низ мусалмонанд ва мутобиқи Шариат «бародар» ҳисобида мешаванд, ба қатл мерасонанд. Аммо китоби муқаддаси

Қуръон мусалмононро аз куштани якдигар (бародари худ) ва рондани онҳо аз хонаҳояшон манъ мекунад [1, с.13].

Дар ҳоле ки, ВАО зуд-зуд хабар мерасонанд: «ҳаракатҳои исломӣ» садҳо мусалмонро дар саросари ҷаҳон мекушанд. Ин нишон медиҳад, ки ин ҳаракатҳо худхоҳанд ва ҳақ надоранд, ки калимаи «Ислом»-ро дар номҳои худ истифода баранд ё ақидаҳои худро паҳн кунанд, зеро Ислом динест, ки қисми ҳаёти маънавии фард аст, роҳи рост ба сӯи Худо, на ба сӯи қудрат ё ҳокимият ва на террор ва ё куштор.

Бо вуҷуди ин, мутаассифона, дар байни аҳолӣ одамони касавод зиёданд ва ВАО бо нашри такрории маълумот дар бораи амалҳои ваҳшиёнаи ҳаракатҳои экстремистӣ ва террористӣ ҳар рӯз, хоҳ нохоҳ, ин идеологияи номатлубро таблиғ мекунанд. Мутаассифона, инсон бештар ба иттиллои манфӣ майл дошта, иттиллои мусбиро дуюмдараҷа медонад. Аз ин рӯ, ВАО бояд ин воқеият ба назар гирад, яъне нерӯи ақлонии инсон хеле чандир ва заиф аст ва иттиллои зуд-зуд такроршавандаро дар хотир нигоҳ медорад. Агар ин иттиллои дуруст ва комил бошад, пас дар байни мардум муносибати мусбат ташаккул меёбад, аммо, агар он манфӣ бошад, пас дар ҷомеа ноороми ва гумроҳӣ ҳукмфармо мегардад.

Муқовимати байни идеологияи миллӣ ва номатлубро метавон бо муқовимати байни тиб ва беморӣ муқоиса кард. Одамон мехоҳанд, ки солим бошанд, аммо – оддатан аз истеъмоли доруву даъво ва риояи тавсияҳои (реҷаи) зарурии барқароршавии тандурустӣ худдорӣ мекунанд, зеро дору талху гарон аст ва риояи тавсияҳо вақтро талаб мекунаду барои нафс номуносиб аст. Беморӣ, дар навбати худ, аз иродаи заифи шахс истифода мебарад, ӯро ғулом ва мутеи худ мегардонад, дарманд мекунад ва ба марг оварда мерасонад.

Дар чунин шароит ва бо назардошти вазъи ноустувори сиёсӣ ва иҷтимоию иқтисодии ҷаҳон, инчунин доманпаҳнкунии босуръати идеологияи номматлуб тақвияти

[1] Қуръони Карим (асл ва матни тарҷумаи тоҷикӣ) [Матн] – Душанбе: Ифрон, 2007. – 616 с.

иқтидори давлат барои таҳия ва татбиқи идеологияи миллӣ тавассути таблиғоти мунтазам ва чорабиниҳои иттилоотиву робитавии ҳамаҷониба омодашуда ва мақсаднок зарур аст.

Бояд иброз кард, ки айни замон таблиғот ҳамчун фишанги таъсиррасон ва устувор тавассути технологияҳои робитавию иттилоотӣ аз ҷониби кишварҳои саросари ҷаҳон, аз ҷумла қудратҳои ҷаҳонӣ, дар талошҳои худ барои таъмини мавқеи бартаридошта хеле фаъол истифода мешавад. Дар чунин вазъият кишварҳои рӯ ба инкишоф ба монанди Тоҷикистон бояд ҳушёр бошанд ва иқтидори заруриро барои дифоъ аз чунин таҳдидҳои хатарбор ташаккул диҳанд.

ХУЛОСА:

Дар интиҳои ин қисмати тадқиқот, ки ба ташаккули идеологияи миллӣ ва баррасии рукнҳои он дар ҳошияи рушди сиёсати давлатии ҷавонон равона гардида буд, чунин хулосаву пешниҳод рӯи кор омаданд.

1. Муайян гардид, ки **идеология маҷмӯи ақидаҳо, назарҳо ва арзишҳои умумиқабулшуда мебошад, ки иқтидор ва манфиатҳои маънавии гурӯҳҳои муайяни иҷтимоӣ, аз ҷумла давлат ва ҷомеаро дар маҷмӯъ ифода мекунанд**. Аммо, як қисми ҷомеа, аз ҷумла баъзе шахсиятҳои сиёсӣ ҳадафи аслии идеологияро пурра дарк намекунанд ё нодуруст нодуруст мефаҳманд, зимнан онро ҳамчун қисми таркибии фаъолияти ҳокимияти давлатӣ эътироф намекунанд.

2. Бо вуҷуди ин, баъзе далелҳои марбут ба татбиқёбии идеологияи миллӣ дар ҷомеаи муосири демократӣ муайян карда шудаанд. Дар заминаи Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, **идеологияи миллӣ ҳамчун роҳнамо, тарбиятдиҳанда ва илҳомбахши ҷомеа ҷиҳати зиндагӣ бо принсипҳои демократӣ, озодӣ, соҳибихтиёрӣ ва арзишҳои маънавию фарҳангӣ** пешниҳод карда мешавад.

3. Муқаррар гардид, ки **сиёсати давлатии ҷавонон низоми муносибатҳо ва иқтидори маънавӣ ва зеҳнии - шаҳрвандони ҷавон буда, манфиатҳои давлатро ифода ва**

ҳимоя мекунанд ва онҳоро ба самти тараққиёт ва шукуфоии ҷомеаи оянда, яъне татбиқи идеологияи миллӣ дар байни ҷавонон равона мекунад. Мувофиқан, бо таъмини татбиқи самараноки сиёсати давлатии ҷавонон, мо - ҷомеаи аз ҷиҳати маънавӣ ва идеологӣ босавод ва ботаҷрибаеро бунёд мекунем, ки барои муқовимат бо ҳама гуна таҳдид ё падидаҳои манфӣ омодаанд ва якпорчагии давлат ва Ватани худро таъмин менамояд.

4. **Усулҳои маърифатноксозӣ бо назардошти принсипи иштироки ҷавонон ва сиёсати давлатии ҷавонон, ҳамчун воситаи муосир дар татбиқи идеологияи миллӣ муайян карда шуд**. Дар кишварҳои монанди Тоҷикистон, ки ҷавонон аксариятро ташкил медиҳанд, ин навъ (воситаи) таъсири идеологӣ метавонад ду маротиб бештар қудрат ва нуфуз дошта бошад, зимнан, маҳз ҳамин гуна кишварҳо иқтидори бештари рушдро соҳиб мебошанд.

5. **Ташкили чорабиниҳои мунтазами таблиғотӣ, ки бо саъю кӯшиши муштараки давлат ва ҷомеаи шаҳрвандӣ баргузор мегарданд, ҳамчун воситаи дастрас ва пуриқтидор бар зидди зуҳуроти экстремистӣ** пешниҳод карда мешавад. Ин механизм муҳити мусоиди идеологиро фароҳам меорад, ки дар муқобили таҳдидҳои геополитикӣ дар ҷомеаи муосир ниҳоят арзишманд аст.

6. **Низоми ташкили муносибатҳои маҷмӯӣ (комплексӣ) пешниҳод карда мешавад**, ки татбиқи самараноки василаҳои идеологии давлат ва ҷомеаро дар байни ҷавонон дар доираи фаъолияти ниҳодҳои босалоҳият ва бонуфуз, ба монанди Шӯрои миллии кор бо ҷавонони назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Ассотсиатсияи ташкилотҳои ҷавонони Тоҷикистон, марказҳои ҷавонон ва барномаҳои мақсадноки рушди ҷавонон (Барномаи миллии рушди иҷтимоии ҷавонони Тоҷикистон) таъмин менамояд.

7. Ҳамин тариқ, таҳқиқот **механизми устувор ва пуриқтидори рушди сиёсати давлатии ҷавононро** бо роҳи татбиқи хусусиятҳои идеологии миллӣ – омӯзонидан ва

ҳавасманд гардонидани ҷавонон ҷиҳати ба роҳбарӣ гирифтани принсипҳои демократӣ, озодӣ, соҳибихтиёрӣ ва арзишҳои фарҳангию маънавии ҳаёт тавассути усулҳои ҳамкории байнисоҳавӣ ва маҳаллӣ бо ниҳодҳои сиёсӣ ва ҷомеаи шаҳрвандӣ муайян намуд.

БОБИ IV. БАЪЗЕ ТЕХНОЛОГИЯҲОИ РУШДИ УСТУВОРИ СИЁСАТИ ҶАВОНОН ДАР ШАРОИТИ ДЕМОКРАТИЯ ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

§ 4.1. Иштироки ҷавонон дар таҳкими рукнҳои демократии ҷомеа

Баъзе масъалаҳои иштироки ҷавонон дар фаслҳои қаблии рисолаи илмӣ баррасӣ гардида буданд, зимнан, дар ин ҷо асосҳои консептуалии он ҳамчун мавзӯи бунёдӣ ва афзалиятноки сиёсати ҷавонон баррасӣ карда мешавад.

4.1.1. Консепсияи «иштироки ҷавонон» дар ҳошияи демократикунонии муносибатҳо

Тоҷикистон аз раванди ҷаҳонишавии сиёсӣ ва иқтисодӣ дар канор намебошад. Вазифаи таъмини пешрафти Тоҷикистон бо мақсади ноил шудан ба рақобатпазирии миллии кишвар дар раванди ҷаҳонии глобализатсионӣ, ҳамгироӣ, баланд бардоштани нақш ва эътибори кишвар дар арсаи ҷаҳон рушди устувори иҷтимоию иқтисодӣ ва амнияти миллӣ, таассури самарабахш, муассир ва шабеҳро нисбат ба ситеза ва таҳдидҳои замона тақозо менамояд.

Дар чунин вазъ бояд мавқеи кишвар дар соҳаи сиёсати дохилӣ, тақсими ҷаҳонии меҳнат, илми ҷаҳонӣ, фарҳанг ва технология, фароҳам овардани шароит барои рушд ва татбиқи имконияти шахсӣ, кафолати ҳуқуқ ва манфиатҳои инсон, баланд бардоштани сифат ва сатҳи зиндагии аҳолӣ, самарабахшии идоракунии давлатӣ, таъмини сатҳи зарурии қобилияти мудофиавии кишвар таҳким ёбад. Ҳалли самарабахши ин вазифаҳои дурнамо бе иштироки ҷавонон дар ин раванд имконнопазир аст.

Беш аз 70 дарсади аҳолиии Тоҷикистонро шахсони ҷавон ташкил медиҳанд. Ин нерӯи созандаву пешбарандаи ҷомеа дар солҳои аввали бадастории истиқлолияти давлатӣ бо ифодаи ифтихори миллӣ ва шукргузорӣ аз истиқлолияти давлатӣ талошу ташаббусҳои наҷибу ватандӯстона нишон дод.

Дар дилхоҳ давлату миллат ояндаро дар симои ҷавонон мебинанд. Зеро, ҷавонон нисбат ба дигар

табақаи ҷомеа бештар фаъолтар буда, умеду такягоҳ ҳастанд.

Зимни ироаи Паёми хеш Президенти Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (23.01.2015) қайд карданд, ки: «Ҳукумат ғамхориро нисбат ба наврасону ҷавонон минбаъд низ идома бахшида, ба ин нерӯи тавонои кишвар, ки марзу буми Тоҷикистонро ҳимоя мекунад, кишварро ободу зебо мегардонад ва номи ватани аҷдодиро боз ҳам баланд мебардорад, ҳамеша такя менамояд».

Воқеан ҳам сатҳи тараққиёт ва нуфузи ҳар кишвар дар арсаи байналмилалӣ пеш аз ҳама ба он вобаста аст, ки ҷавонон то чӣ андоза дорои маърифати сиёсиву фарҳангӣ ва ихтисосу дониши муосир буда, ҳадафу вазифаҳои худро вобаста ба бунёди давлати ҳуқуқбунёд, демократӣ ва дунявӣ дарк менамоянд.

Даврони истиқлолияти давлатӣ Ҳукумати Тоҷикистон бо мақсади баланд бардоштани нақши ҷавонон дар ҷомеа, фаъолгардонии мақоми онҳо дар ҳаёти иҷтимоиву иқтисодии кишвар тадбирҳои амалӣ андешида истодааст. Дар ин муддати кӯтоҳ вобаста ба ҳифзи ҳуқуқҳои ҷавонон, ҳаллу фасли масъалаҳои муҳимтарини ҳаёти ҷавонон, инчунин татбиқи босамари сиёсати давлатии ҷавонон якқатор санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, аз ҷумла, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҷавонон ва сиёсати давлатии ҷавонон», Консепсияи миллии сиёсати ҷавонони Тоҷикистон, Стратегияи сиёсати давлатии ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон то соли 2020, Барномаи давлатии тарбияи ватандӯстии ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, Барномаи рушди саломатии ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, Барномаи миллии рушди иҷтимоии ҷавонон қабул гардиданд, ки татбиқи онҳо боиси хеле боло гардидани накши ҷавонон дар ҳаёти ҷомеа гардид.

Дар баробари ин санадҳои соҳавӣ як қатор қонунҳо, консепсия ва барномаҳо дар соҳаҳои иҷтимоию иқтисодӣ

қабул ва амалӣ мегарданд, ки бевосита ва ё бавосита барои татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон мусоидат менамоянд. Қабули Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи танзими анъана ва ҷашну маросимҳо дар Ҷумҳурии Тоҷикстон» ва Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи масъулияти падару модар дар таълиму тарбияи фарзанд» мисоли равшанӣ ин гуфтаҳо мебошад.

Муссалам аст, ки таваҷҷӯҳ ва ғамхории Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон нисбат ба ин қишри ҷомеа рӯз аз рӯз зиёд мегардад. Зеро дар замони барҳӯрди тамаддунҳо ва муқовимат ба даъвату тазодҳои ҷаҳони муосир, насли ҷавон ягона василаи устувор ва сарватест, ки метавонад дар ин раванд ба муваффақият ноил гардад.

Дар воқеъ имрӯз ҷавонони кишвар дар марҳилае кору зиндагӣ доранд, ки дар баробари фароҳам будани шароити мусоид ҷиҳати худтакмилдиҳӣ ва инкишоф, мушкилоти зиёде низ сади роҳи зиндагии онҳо гаштааст.

Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон пайваста кӯшишу талош маҳз барои бартараф сохтани ин мушкилоти ҳаётии ҷавонон ва мусоидат ба мутобиқшавию рушду такомули онҳо ба харҷ медиҳад.

Дар баробари ин, иштироки ҷавонон дар арҷ гузоштан ва пос доштани арзишҳои миллӣ ва муқадассоти Ватан, тарбияи онҳо дар руҳияи худшиносиву худогоҳӣ, ватандӯстӣ, дарки баланди масъулиятшиносӣ, таҳаммулпазирӣ ва инсондӯстӣ, ба шуғли муносиб, тарзи ҳаёти солим, азхудкунии касб ва илмомӯзӣ ҳидоят сохтани насли ҷавон, қонеъ гардонидани талаботҳои иҷтимоӣ, ҳифзи ҳуқуқ ва таъмини манфиатҳо ва мустақилияти иқтисодии ҷавонон дар ҳаёти рӯзмараи ин насл хело муҳим арзёбӣ мегардад.

Ҳамин тариқ, **иштироки ҷавонон дар шароити ҷомеаи муосир ва ҷаҳонишавии кишвар самти нав ва мубрам дар татбиқи самараноки сиёсати давлатии ҷавонон буда, он фаъолгардонии сиёсӣ, такомули малакаҳои идорӣ ва имкониятҳои фаррох барои роҳбарӣ дар мақомоти**

дахлдори идорӣ, иштирок дар таҳия ва амалисозии барномаҳои алоқаманд ва ғайраро фаро мегирад.

Мутобиқи таҳлилҳои ва қонуни соҳавӣ иштироки ҷавонон дар татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон ва дар ҳаёти сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангӣ заминаи устуворро барои иқтидори идорӣ ва кадрӣ ташкил медиҳад.

Яъне, иштироки ҷавонон ҳамчун василаи қонунии татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон дар Тоҷикистон муқаррар мегардад, аммо шароит, усулҳо ва принсипҳои татбиқи он баррасии алоҳидаро талаб мекунад.

Мафҳуми «ҷавонон» ва хусусиятҳои умумии «иштироки (ҷавонон)» дар боби якуми рисолаи мазкур баррасӣ шудаанд, дар инҷо бошад, мо робита, аҳамият, зарурат ва нақши онҳоро дар инкишофи ҷомеа, бахусус дар заминаи демократикунонии муносибатҳо баррасӣ хоҳем кард.

Аҳамиятнокии консепсияи иштироки ҷавонон хеле баланд аст, зимнан дар рӯйхати 10 самтҳои афзалиятноки сиёсати давлатии ҷавонон он мавқеи аввалро ишғол менамояд:

1. **Иштироки ҷавонон;**
2. Шуғлнокии ҷавонон;
3. Таъмини тарзи ҳаёти солим;
4. Таҳсилоти муносиб барои ҷавонон;
5. Таъминоти иҷтимоии ҷавонон;
6. Таъмини ҳифзи ҳуқуқ ва манфиатҳои ҷавонон;
7. Мустақилияти иқтисодии ҷавонон;
8. Тарбияи ватандӯстии ҷавонон;
9. Ахлоқи ҳамида ва фарҳангдӯстии ҷавонон;
10. Заминаи илмию амалӣ ва идории сиёсати давлатии ҷавонон.

Иштироки ҷавонон дар шароити ҷомеаи муосир самти нав ва мубрам дар татбиқи самараноки сиёсати давлатии ҷавонон буда, он фаъолгардонии сиёсӣ, такомули малакаҳои идорӣ ва имкониятҳои фаррох барои роҳбарӣ дар мақомоти дахлдори идорӣ, иштирок дар таҳия ва амалисозии

барномаҳои алоқаманд, дастрасӣ ба грантҳо ва фармоишҳои иҷтимоии давлатӣ, таъсиси ташкилотҳои мустақил ва кафолати таъмини адолати ҳуқуқиро фаро мегирад.

Фаъолгардонии сиёсии ҷавонон, ки онро ҷомеаи муосир тақозо менамояд барои Тоҷикистон аз лиҳози мавқеъи иқтисодӣ ва демографии он бисёр муҳим арзёбӣ мегардад. Дар ин росто барои ба таври мунтазамӣ бо кадрҳои ҷавон таъмин намудани ҳар се шохаи ҳокимияти идории кишвар (қонунгузор, иҷроия ва судӣ) тариқи додани бартарият (муқаррар намудани квота) мувофиқи мақсад мебошад.

Чӣ тавре мушоҳидаҳо нишон медиҳанд, сатҳи маълумотнокии қисми зиёди масъулони мақомоти марказӣ ва маҳалӣ доир ба татбиқёбии сиёсати давлатии ҷавонон паст мебошад, ки бар ин васила баргузор намудани силсила чорабиниҳои омӯзишӣ ва иттилоотӣ барои онҳо тақозо мегардад.

Дар самти иштироки фаъоли насли ҷавон дар рушди ҷомеаи шаҳрвандӣ мунтазам ҷалб намудани онҳо дар таҳия ва амалигардонии барномаҳо ва санадҳои меъёрию ҳуқуқии алоқаманд мувофиқи мақсад мебошад. Ҳамзамон вобаста ба васеъ гардонидани имконоти амалии ҷавонон тавассути талқин додани фармоиши иҷтимоии давлатӣ ба воситаи ҳаракатҳои ҷавонон, аз ҷумла марказҳои ҷавонон бояд ба роҳ монда шавад.

Бо мақсади фаъолгардонии ҷамъиятии ҷавонон ташаккул ва рушди ҳаракати волонтёрӣ ва муқаррар сохтани механизмҳои ҳавасмандгардонии шахсони волонтёр дар чорчӯбаи қонунгузории ҷорӣ бояд тадбирҳо андешида шаванд.

Яке аз роҳҳои самарабахш дар самти рушди имконоти фарҳангу фароғат ва худтакмилдиҳии ҷавонон ин дастгирии театрҳо, китобхонаҳо, марказҳои фарҳангии ҷавонон, иншооти варзишӣ, муассисаҳои таълимии берун аз мактабӣ ва ғайритаълимӣ, интишори адабиёти таълимӣ, бадеӣ ва методӣ, таҳияи барномаҳои давлатӣ ва минтақавӣ оид ба

рушди тарбияи ҷисмонӣ ва варзиш, ташаккули арзишҳои ахлоқӣ ва маънавӣ мебошад. Махсусан васеъ гардонидани шабакаи марказҳои ҷавонон дар сатҳи шаҳру ноҳияҳо ва ҷамоатҳо ба ҷавонон имконият медиҳад, ки чорабиниҳои зиёди маърифатӣ, ба монанди тренингҳои омӯзишӣ, семинарҳо, мизҳои мудаввар, озмунҳо, маҳфилҳои фарҳангию эҷодӣ ва ғайра бо иштироки бевоситаи худи ҷавонон доир гарданд, ки ин иқдом метавонад ҷавононро ба корҳои манфиатнок ва фоидабахш машғул намуда, аз оворагардию бекорӣ ва даст задан ба падидаҳои номатлуб эмин нигоҳ дорад.

Зикр кардан ба маврид аст, ки таъсис ва дастгирии маҳфилҳои худфаъолияти сиёсӣ ва ҳуқуқии ҷавонон бо иштироки бевоситаи нерӯҳои бохирад, аз ҷумла зиёиён муҳимтарин василае ҳаст, ки метавонад дар баланд бардоштани эҳсоси ватандӯстии ҷавонон ташаккули фарҳанги маънавию сиёсӣ, маърифати ҳуқуқӣ ва омӯзиши асосҳои таъриху фарҳанги миллӣ мусоидат намояд.

Худ ба худ **иштироки ҷавонон консепсияи муосири фаъолсозии сиёсӣ, фарҳангӣ, иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва интизомӣ (рафторӣ)-и ҷавонон мебошад, ки барои рушди гуманистӣ ва иҷтимоию иқтисодии ҷомеа, таъмини устуворӣ ва таҳкими иқтидори кадрии идоракунии давлатӣ зарур аст, истифодаи самараноки захираҳои меҳнатӣ ва зеҳнӣ ва муҳимтар аз ҳама, ин (иштироки ҷавонон) гарави рушди устувор, амният ва рушди демократии ҷомеа мебошад**.

Зарурат ва саривақтии истифодаи ин механизмро Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон зимни суханронии худ дар назди намояндагони ҷавонони ҷумҳурӣ 23 майи соли 2013 қайд намуда буданд: «*Бе иштироки фаъоли чунин қувваи бузург, тараққиёти иҷтимою иқтисодӣ ва сиёсӣ ва мадании давлати моро тасаввур кардан имконнопазир. Аз ин рӯ, мо барои иштироки ҳамаҷонибаи ҷавонони кишвар дар бунёди Ватани*

муқаддасамон, барои беҳтар намудани шароити таҳсилу зиндагӣ, аз худ кардани касбу кор ва фаъолияти пурсамари онҳо тамоми чораҳои зарурӣ андешида, пайваста ҷонибдорӣ мекунем» [1, с.10–11]. Ин аз он гувоҳӣ медиҳад, ки Ҳукумат ба насли наврас ва бахусус татбиқи босамари сиёсати давлатии ҷавонон таваҷҷуҳи ҷиддӣ зоҳир мекунанд.

Гузашта аз ин, сиёсати давлатии ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон яке аз шаш самти стратегӣ ва афзалиятноки сиёсати иҷтимоии давлат эълон шудааст, ки таҳия ва татбиқи чораҳои таъхирнопазири ноил шудан ба ин ҳадафро дар назар дорад ва аз ин рӯ, иштироки ҷавонон дар ин самт муҳим мебошад [2, с.43].

Консепсия ва ё мафҳуми «иштироки ҷавонон» вақтҳои охир дар сатҳҳои гуногун: байналмилалӣ, минтақавӣ ва миллӣ ва ё давлатию ҷамъиятӣ татбиқи васеъ пайдо кардааст.

Соли 1979 Ассамблеям Генералии СММ соли 1985-ро Соли байналхалқии ҷавонон: иштирок, тараққиёт ва сулҳ эълон кард. Инчунин, соли 1995 Маҷмаи Умумии Созмони Милали Муттаҳид «Барномаи ҷаҳонии амалиёти ҷавонон то соли 2000 ва баъд аз он»-ро қабул кард. Барнома 10 самти афзалиятнокро дар бар мегирад, ки яке аз онҳо «Иштироки ҷавонон дар ҳаёти иҷтимоӣ» мебошад. Тавре маълум гардид, СММ яке аз созмонҳои бонуфузи байналмилалӣ буда, қариб ҳамаи кишварҳои ҷаҳон аъзои он буда, яке аз самтҳо ва ҳадафҳои стратегии фаъолияти худро – таъмини иштироки ҷавонон дар ҳаёти иҷтимоии ҷомеа, муайян менамояд ва ин таваҷҷуҳ бори дигар дуруст ва сари вакт будани ин механизм ва татбиқи онро тасдиқ мекунад.

Дар арсаи ҷаҳонӣ яке минтақаҳои фаъол вобаста ба татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон Аврупо ба ҳисоб меравад. Дар даҳаи аввали асри 21 дар Аврупо ҷиҳати татбиқи сиёсати

[1] Миралиев, К.А. Президент ва ҷавонон [Матн]: Дастури методию иттилоотӣ / К. А. Миралиев. – Душанбе: Тараккиёт, 2013. – 55 с.

[2] Маҷмӯаи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ дар соҳаҳои кор бо ҷавонон, варзиш ва сайёҳӣ [Матн]: Кумитаи ҷавонон, варзиш ва сайёҳии назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе: Басанта, 2014. – 203 с.

давлатии ҷавонон қадами ҷиддии таърихӣ гузошта мешавад, низоми амалисозии сиёсати ҷавонон ташаккул дода шуда, барномаҳои ва лоиҳаҳои гуногун дар самти фаъолсозии ҷавонон қабул карда мешаванд, марказҳо ва маҳфилҳои махсуси ҷавонон таъсис дода мешаванд. Соли 2001 Комиссияи Европу «Китоби сафед оид ба ҷавонон»-ро қабул менамояд, ки ҳамчун чаҳорчубаи соҳаи кор бо ҷавононро бо назардошти афзалиятнокии мусоидат ба иштироки ҷавонон, мавқеи фаъоли шаҳрвандии онҳо ва фаъолияти волонтёрии ҷавонон эътироф мегардад. Ҳамчунин, соли 2005 аз ҷониби Шӯрои Аврупо Барномаи Аврупоӣ оид ба манфиатҳои ҷавонон қабул мегардад, ки мақсади он – таҳкими иштироки ҷавонон дар маориф, шуғл ва ҳаёти ҷамъиятӣ муайян карда мешавад [1, с.3].

Муҳимияти иштироки ҷавонон аз якчанд хусусиятҳои аз ҷиҳати илмӣ асоснок ва дахлдори ҷомеаи муосир вобаста аст. Ҷавонон на танҳо ояндаи ҷомеаи бохирад, балки иштирокчиёни демократияи имрӯза низ мебошанд.

Тадқиқотчиён Х.Виллемс, А.Хейнен ва С.Майерс вазъияти парадоксалии иштироки ҷавононро дар маъракаҳои сиёсӣ муайян намуданд. Ҷавонон дар интихобот хеле ғайрифаъол иштирок мекунанд, илова бар ин, насли калонсол иддао доранд, ки иштироки ҷавонон дар маъракаҳои сиёсӣ коҳиш ёфтааст [2, с. 1].

Иштироки ҷавонон дар кишварҳои Аврупо аз рӯи се шакл муайян карда мешавад: 1) кор бо ҷавонон ҳамчун баҳрабардор (объект); 2) ҷалби ҷавонон ба сифати шарикон; 3) дастгирии (эътироф) ҷавонон ҳамчун сарвар [3, с. 5].

Аз ин рӯ, иштироки ҷавононро бояд ҳамчун воситаи муҳимтарини рушди сиёсӣ ва иҷтимоии ҷомеа дарк кард, ба

[1] Георгиенко, В. Сиёсати ҷавонон ИА, ША, СММ [Маводи электронӣ] / 2010. – 30 с. – Тартиби дастрасӣ: https://www.georgienko.com

[2] Шарикии ҷавонон [Матн] / Мақолаи таҳлилӣ оид ба иштироки ҷавонон – 7 с.

[3] Иштироки ҷавонон дар рушди ҷомеа [Матн]: Дастур барои агентиҳои рушд ва сиёсатмадорон / Гурӯҳи кории ҷавонони DFID–CSO – Лондон: 2010. - 120 с. (забон-русӣ)

ҷавонон на танҳо ҳамчун як гурӯҳи осебпазир (ба кӯмак ва дастгирӣ эҳтиёҷдошта), балки ҳамчун як шарик ва сарвар дар ҷомеа баррасӣ карда шавад; дар баробари ин ба онҳо дар масъалаҳои идоракунӣ имкониятҳо ва ҳуқуқҳои баробар муҳайё карда шавад.

Ҳамин тариқ, иштироки ҷавонон ҳамчун воситаи муҳим ва беназири татбиқи самараноки сиёсати давлатии ҷавонон, рушди ҷанбаҳои гуманистӣ ва ҳалли масъалаҳои иҷтимоию иқтисодии ҷомеа ва давлат дар шароити демократикунонии ҷомеа арзёбӣ мешавад.

Иштирок – ин ҷалб, саҳм, кӯмак, дастгирӣ, ҳамкорӣ ва муносибатҳои дигаре мебошад, ки кӯшишҳо, қобилиятҳо ва иқтидори ду ё зиёда тарафҳоро дар таҳия, татбиқ ва ҳамоҳангсозии як намуди муайяни фаъолият ва амалҳои мувофиқашуда байни тарафҳо муттаҳид мекунад, ки ҳам ба манфиатҳои умумӣ ва ҳам ба манфиатҳои фардӣ ноил гарданд.

Афзалияти иштироки ҷавонон бо он асоснок карда мешавад, ки ҷавонон роҳбарикунанда ва масъули тартибот ва амният набуда, дар ташаккул ва татбиқи сиёсат иштирок намекунанд, дар ҳалли масъалаҳои муҳими иҷтимоӣ ва рушди кишвари худ иштирок намекунанд. Дар натиҷаи ин холигӣ ба вуҷуд меояд, нерӯи зеҳнии пасти ҷавонон, беэҳсосӣ нисбат ба Ватан, омода набудан ба истиқлолият ва маҳорати сусти идоракунӣ, ки қонунҳои ҳаёт, табиат ва ҷомеа аз онҳо тақозо мекунад, пайдо мешавад. Сабаби дигар он аст, ки насли калонсол зарурати ҷалби шаҳрвандони ҷавонро ба ҳалли мушкилоти рӯзмарра огоҳона (дидаву дониста) рад мекунад.

Аз ин рӯ, ташаккул додан ва ба амал баровардани системаи тадбирҳои таъмини иштироки ҷавонон дар ҳаёти сиёсӣ ва иҷтимоию иқтисодӣ хеле саривақтӣ аст.

Иштироки ҷавонон, ба ду намуд **(ғайримустақим ва мустақим) ва ҳафт сатҳ (байналмилалӣ, байниминтақавӣ, миллӣ, вилоятӣ, ноҳиявӣ-шаҳрӣ ва**

маҳаллӣ) ва инчунин ба якчанд самтҳо тақсим мешавад, ки асоситарини онҳо иҷтимоӣ мебошанд.

Барои таҳқиқоти васеътар, аз ҷумла муайян кардани роҳҳо ва усулҳои татбиқи самаранок, мо ҳоло кӯшиш мекунем, ки намудҳо, сатҳҳо ва самтҳои муайяни ин механизмро муфассал баррасӣ кунем.

4.1.2. Иштироки ғайримустақими ҷавонон

Иштироки ғайримустақими ҷавонон намуди иштирокест, ки тавассути муносибатҳои муайян ва дар доираи ҳамкорӣ зимни фаъолиятҳои (хизматрасониҳои) дахлдор ба амал бароварда мешавад. Дар инҷо ҷавонон метавонанд ҳамчун шарик-иштирокчӣ ва ҳамзамон ҳамчун истеъмолкунанда амал кунанд.

Дар ҳоли ҳозир, ин навъи иштирок дар заминаи ба инобат гирифтани ҷавонон ҳамчун истеъмолкунанда тақрибан дар ҳама кишварҳо маъмул аст, яъне дар ин ҷо асосан ҷавонон ҳамчун як бахши осебпазир, гурӯҳи ниёзманди аҳолӣ дониста мешавад.

Новобаста аз ин, дар партави тағйиротҳои ахир ва афзудани нақш ва аҳамияти захираҳои инсонӣ, ҷавонон ҳамчун шарик дар ҳалли масъалаҳои рӯзмарраи идоракунӣ ҷалб карда мешаванд.

Аз ин бармеояд, ки фароҳам овардани шароит ва ҷалби ҷавонон ҳамчун шарикон дар таҳия ва татбиқи тадбирҳои сиёсӣ муносиб аст, аз ҷумла:

- чаҳорчӯбаи иштироки ҷавонон бояд ба таври возеҳ муайян карда шавад, бо назардошти (1) мӯҳлат (кай онҳо метавонанд иштирок кунанд), (2) дараҷаи иштирок (дар кадом сатҳ иштирок карда метавонанд) ва (3) масъулият (аз онҳо чӣ талаб карда мешавад);
- муайян кардани намудҳои фаъолиятҳое, ки ҷавонон бояд дар онҳо иштирок кунанд;
- муайян кардани сохторҳое, ки масъули ҷалб ва таъмини иштироки ҷавонон дар таҳия ва татбиқи тадбирҳои дахлдор мебошанд;

- муқаррар кардани дараҷаи ҳуқуқии иштироки ҷавонон дар баъзе соҳаҳои фаъолият.

4.1.3. Иштироки мустақими ҷавонон

Иштироки мустақим ин иштироки мустақилонаи ҷавонон дар ташкил ва амалисозии фаъолиятҳои (хизматрасониҳои) дахлдор мебошад, ки дар ҷараёни он ҷавонон ҳамчун истеъмолкунанда, ҳамзамон иҷрокунанда ва муштарӣ мавқеъ пайдо мекунанд.

Мутаассифона, ин намуди иштирок камтар маъмул аст, зеро механизми возеҳи татбиқи он вуҷуд надорад. Ин камбудӣ аз стереотипи (анъанаҳои кӯҳнашудаи) муносибати байни наслҳо маншаъ мегирад. Яъне, калонсолон ба худ иҷозат намедиҳанд, ки ба ҷавонон эътимод дошта бошанд, мувофиқан ҷавонон имконияти рушд пайдо намекунанд ва дар ин нокомӣ калонсолонро айбдор медонанд.

Бо вуҷуди ин, дар баъзе давлатҳо, аз ҷумла кишварҳои аврупоӣ аҳамиятнокии сиёсати ҷавонон ва рушди башардӯстонаи ҷомеаро эътироф карда, қадамҳои аввалинро дар самти ташаккули механизми иштироки ҷавонон дар ҳаёти иҷтимоӣ ва сиёсӣ гузоштанд.

Бар асоси ин ва бо мақсади ҳамоҳангсозии фаъолияти ҷавонон ҳамчун як қисми фаъоли ҷомеа, зарур аст, ки шароитҳои зарурӣ фароҳам оварда шаванд ва иштироки мустақими ҷавонон дар таҳия ва татбиқи муносибатҳои сиёсӣ таъмин карда шавад, аз ҷумла:

- муайян кардани иштироки ҷавонон дар таҳкими муносибатҳои сиёсии давлат ва ҷомеа ҳамчун самти афзалиятнок;

- фароҳам овардани шароит, аз ҷумла таҳияи механизми дастгирӣ ва ҳавасмандгардонӣ оид ба васеъ гаштани шабакаи иттиҳодияҳои ҷавонон, аз ҷумла иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ва соҳибкорӣ (масалан: ҷудо кардани маблағҳои грантӣ, имтиёзҳои андозбандӣ ва ғайра);

- тақвияти иқтидори мақомоти ваколатдори давлатии кор бо ҷавонон ва васеъ кардани намояндагии онҳо дар

мақомоти олии идоракунӣ – ҳокимияти иҷроия ва қонунгузорӣ;

- татбиқи иштироки ҷавонон дар ҳама сохторҳои идоракунии марказӣ ва маҳаллии давлатӣ ва аз ҷиҳати қонунгузорӣ мустаҳкам карда ин ниҳод;

- муайян кардани имконият (квотаҳо) барои иштироки ҷавонон дар сохторҳои иҷтимоию иқтисодӣ ва сиёсии низоми идоракунии ҳокимияти давлатӣ.

Дараҷа ё матҳи иштироки ҷавонон нисбӣ буда, аз омилҳои гуногуни субъективӣ вобаста аст.

Дар сатҳи байналмилалӣ иштироки ҷавонон мутобиқи меъёрҳои байналмилалӣ муқаррар ва дастгирӣ карда шуда, дар асоси принсипҳои умумии рушди муносибатҳо пеш бурда мешавад. Зимнан, ин меъёрҳо ва принсипҳо метавонанд дар соҳаҳои гуногуни фаъолият, ба монанди иҷтимоӣ, иқтисодӣ, гуманитарӣ ва дигар соҳаҳо бо ҳам мувофиқат накунанд. Ҳамин тариқ, ҳатто дар сатҳи байналмилалӣ, стандартҳои ягона барои таъмини иштироки ҷавонон ҳанӯз таҳия нашудаанд. Ин махсусан дар фаъолияти ниҳодҳои байналмилалӣ ба назар мерасад; дар дастгоҳи идоракунии ин ташкилотҳо аксар калонсолон фаъолият менамоянд ва барои иштироки ҷавонон ягон имконият ва ё имтиёзи махсус вуҷуд надорад.

Аз ин бармеояд, ки иттиҳодияҳои байналмилалиро зарур мегардад, ки бо назардошти тавсияҳое, ки дар асри гузашта (1965-1995) таҳия шудаанд, корро дар самти рушди иштироки ҷавонон чунин идома диҳанд.

- муайян кардани меъёрҳо ё стандартҳои байналмилалӣ барои иштироки ҷавонон, бо назардошти хусусияти бисёрсамтаи ин ниҳод дар самтҳои амнияти иҷтимоӣ, рушди иқтисодӣ ва ташаккулёбии сиёсӣ;

- таҳияи механизми хос барои ҳавасмандгардонии фаъолияти ҷавонон дар соҳаи идоракунӣ, бахусус дар низоми байналмилалии идоракунӣ;

- таҳияи маҷмӯи (ё модели) тавсияҳо оид ба иштироки ҷавонон дар ҳаёти иҷтимоӣ ва сиёсии ҷомеаи муосир.

Дараҷаи дигари иштироки ҷавонон – байниминтақавӣ буда, минтақаҳои гуногуни кураи Заминро фаро мегирад: Осиё, Шарқ, Аврупо, Амрико, Африқо ва ғайра. Дар ин минтақаҳо (байни кишварҳо) ҳамкориҳо дар соҳаҳои гуногун вуҷуд дорад, мувофиқан дар бахшҳои мухталиф дастовардҳои хос ба даст оварда шудаанд: дар ҷое системаи ҳамкорӣ дар иқтисодиёт, дар дигар ҷой рушд дар сиёсат ва дар ҷое дар соҳаи фарҳанг.

Минтақаи Аврупо дорои низоми нисбатан инкишофёфтаи сиёсати ҷавонон буда, фаъолияти муассири комиссияҳо, кумитаҳо, мақомоти давлатӣ ва марказҳои ҷавононро дарбар мегирад, аммо дар ин минтақаи пешрафта низ, масъалаи иштироки ҷавонон механизми комил надорад. Чун дар сатҳи байналмилалӣ квотаҳо ё имтиёзҳои возеҳ ҷиҳати таъмини иштироки ҷавонон дар муносибатҳои идоракунии давлатӣ то имрӯз татбиқ нагардидаанд. Новобаста аз ин, чи тавре дар боло зикр гардид, ин минтақа дар самти таъмини иштироки ҷавонон дар муносибтаҳои сиёсӣ фаъолтар аст ва моро мебояд гурӯҳи таҷрибаҳоро аз ин минтақа омӯхт.

Ҳамин тариқ, таҳияи моделҳои минтақавии рушди иштироки ҷавонон бо дарназардошти хусусиятҳои мушаххас тавсия мегардад, аз ҷумла:

- муқаррар кардани меъёр ё стандарти минтақавӣ барои иштироки ҷавонон дар муносибтаҳои сиёсию иҷтимоӣ;

- таҳияи механизмҳои ҳавасмандгардонии ҷавонон барои иштирок дар фаъолияти идоракунӣ, бахусус дар ниҳодҳои минтақавӣ;

- роҳандозии механизми мониторинги раванд ва таҳлили самаранокии модели иштироки ҷавонон дар минтақа ва кишварҳои минтақа.

Дараҷаи иштироки ҷавонон дар сатҳи миллӣ хусусияти калидӣ дошта, дар пешбурди ин усули сиёсати давлатии

ҷавонон нақши ҳалкунанда ва таъсиргузор мебозад. Дар ҳоле ки сатҳҳои минтақавӣ ва байналмилалӣ ташаккули низомҳо беҳтар хусусияти машваратию тавсиявӣ ва ё намунавӣ доранд, дар сатҳи миллӣ татбиқи онҳо ҳатмӣ буда, ба ҷомеа таъсири бевосита дорад.

Дараҷаи иштироки ҷавонон дар сатҳи миллӣ ё давлатӣ нисбат ба сатҳи минтақавӣ ё байналмилалӣ тафовут дорад, зеро ҳар як кишвар дорои низоми идоракунии хос аст ва аз ин рӯ, сиёсати ҷавонон мутобиқ ба равишҳои маҳал ва бо услуби гуногун амалӣ карда мешавад. Аммо, барои ноил шудан ба ҳадафи умумии иштироки ҷавонон, риоя ва ё татбиқи қоидаҳои умумии таҳияшуда дар сатҳҳои минтақавӣ ва байналмилалӣ зарур аст.

Аммо, айни замон дар аксари кишварҳои ҷаҳон сиёсати давлатии ҷавонон мавқеи амалӣ дорад, гарчанде услуби нави он - иштироки ҷавонон дар ҳама ҷо татбиқи худро пайдо накарда бошад ҳам. Яъен, ҳоло кишварҳо ба услуби «иштироки ҷавонон» ва татбиқи ислоҳот дар робита ба он таваҷҷуҳи хосса зоҳир накардаанд, ки албатта, сабаб бинобар андоштани иттилоот ва ё то ҳол дарк накардани аҳамиятнокии он арзёбӣ мегардад.

Тибқи **Индекси рушди ҷавонон**, ки тариқи сомонаи www.youthpolicy.org тартиб дода шудааст, аксари кишварҳои ҷаҳон заминаҳои қонунгузориро барои сиёсати давлатии ҷавонон таҳия кардаанд ва аксаран иштироки ҷавононро низ ҳамчун нишондиҳандаи рушд фаро гирифтаанд, аммо, дар асл, яъне дар амал вазъият дигар аст.

Ҳамин тариқ, бо назардошти ӯҳдадориҳои байналмилалӣ ва қонунгузории миллӣ, муҳимтар аз ҳама барои ниҳодани пойдевори мустаҳкам баҳри ояндаи ҷомеа ва давлат, кишварҳо бояд чораҳои махсусро амалӣ созанд, аз ҷумла:

- таҳқиқ ва арзёбии мунтазами вазъи иҷтимоӣ дар байни ҷавонон, аз ҷумла неруи онҳо барои иштирок, масъулияти шаҳрвандӣ ва садоқат ба сиёсати давлат;

- таҳия ва татбиқи меъёр ё стандарти давлатии иштироки ҷавонон бо дарназардошти хусусиятҳои миллӣ, ки ба фаъолгардонии шаҳрвандони ҷавон ва таҳкими мавқеи шаҳрвандии онҳо нигаронида шудааст;

- таҳияи механизмҳои ҳавасмандгардонии (квотаҳои ҷойи кор ва дигар имтиёзҳо) барои фаъолияти ҷавонон дар сохторҳои дастгоҳи давлатӣ ва идоракунӣ, аз ҷумла дар системаи мақомоти иҷроия ва қонунгузор, ки масъалаи иштироки ҷавононро дар тамоми ҷаанбаҳои идоракунии давлатӣ ба таври расмӣ тасдиқ мекунад;

- таҳияи барномаҳои миллӣ ва рушди мақсаднок бо иштироки бевоситаи ҷавонон;

- мониторинг ва арзёбии раванди иштироки ҷавонон ва самаранокии он дар сатҳи миллӣ.

Тавре дар боло таъкид шуд, идоракунии сатҳи ҷумҳуриявӣ дар навбати худ ба сатҳи вилоятӣ, ноҳиявию шаҳрӣ ва маҳаллӣ ҷудо мешавад. Ин сатҳҳо дар аксари ҷанбаҳои сиёсат бо ҳам алоқаманданд, аммо ҳар қадар сатҳ поён бошад, фаъолият ҳамон қадар осонтар мешавад, чун сарборӣ камтар буда, дастрасӣ бештар аст. Минтақаҳо ё вилоятҳо (дар Тоҷикистон) дар ду самт фаъолият мекунанд: назариявӣ-методӣ ва амалӣ, дар ҳоле ки сатҳи ҷумҳуриявӣ, асосан ба назария ва таъминоти консептуалии масъалаҳо машғул аст. Мувофиқи он сатҳи ноҳиявӣ асосан ба функсияи (вазифаи) амалию ташкилӣ ва қисман методологӣ ва маҳаллӣ (ҷамоатҳо ва кумитаҳои деҳот ва маҳалла) бошад, фақат функсияи (вазифаи) амалӣ доранд.

Чуноне, ки маълум гардид, дар шароити идоракунии демократӣ масъулиятҳои асосӣ байни мақомотҳо тақсим карда мешаванд ва барои ҳамоҳангсозии фаъолият онҳо дар доираи чаҳорчӯбаҳои муайян анҷом дода мешаванд, ки дар навбати худ, дар асоси имкониятҳои воқеӣ муқаррар карда мешаванд.

Аз ин рӯ, ниҳодҳои дахлдори минтақавӣ (вилоятӣ) бояд заминаи назариявӣ, методологӣ ва амалии иштироки ҷавононро фароҳам оваранд, аз ҷумла:

- таҳияи механизми минтақавӣ барои ҳавасмандгардонии ҷавонон (квотаҳо барои шуғлнокӣ, имтиёзҳо ва ғайра) ва ҷалби онҳо барои иштирок дар муносибатҳои идоракунии давлатӣ мутобиқи меъёрҳои давлатии иштироки ҷавонон;

- таҳия ва татбиқи барномаи минтақавӣ, ки иштироки мустақими ҷавононро дар рушди иҷтимоию иқтисодӣ ва сиёсии ҷомеаи минтақа таъмин мекунад;

- таҳкими пойгоҳи захираҳои инсонӣ тавассути ташкили фаъолияти ниҳодҳои омодасозӣ, таҷрибаомӯзӣ ва бозомӯзии мутахассисони кор бо ҷавонон ;

- мониторинг ва арзёбии раванди иштирок ва самаранокии он дар сатҳи минтақавӣ.

Дар сатҳи шаҳру ноҳияҳо, инчунин мақомоти худидоракунии шаҳраку деҳот масъалаи иштироки ҷавонон ба таври кофӣ пайгирӣ карда намешавад, зеро ин сатҳҳо асосан ба фаъолияти амалӣ машғуланд, вале ин масъала ба андозаи муайян таъсиррасонии назариявию методиро низ, талаб мекунад. Гузашта аз ин, дар сатҳи ҷамоат сохтори фаъол ва ё воҳиди «кор бо ҷавонон» вуҷуд надорад, ки ин масъаларо боз ҳам печидатар мегардонад, зеро аксари аҳолӣ дар деҳот зиндагӣ мекунанд (беш аз 70 фоиз).

Дар ин замина, ба фаъолияти мақомоти маҳалӣ (ноҳиявӣ ва худидоракунии шаҳраку деҳот) ворид намудани тағйироту иловаҳои консептуалӣ бо мақсади таъмини татбиқи самараноки сиёсати давлатии ҷавонон, аз ҷумла иштироки ҷавонон дар корҳои сатҳи маҳал зарур аст, зеро дар сатҳи байналмилалӣ, миллӣ ва дигар сатҳҳо, сиёсат таҳия карда мешавад, мувофиқан, он дар сатҳи маҳаллӣ амалӣ карда шавад ва ба воқеият табдил меёбад.

Барои ноил шудан ба ин мақсад ва таҳким бахшидани муносибатҳо дар сатҳи маҳал тадбирҳои зеринро амалӣ кардан лозим аст:

- барои таҳлил ва ёрии методӣ дар таҳия ва татбиқи ҳуҷҷатҳои ҳуқуқӣ ва меъёрӣ дар сатҳи ҷамоат воҳидҳои махсуси кор бо ҷавонон таъсис дода шавад;

- дар сатҳи мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии ноҳия низ, оид ба баррасии ҳуҷҷатҳои кор бо ҷавонон воҳиди алоқаманд ташкил гардад;

- мувофиқи меъёр ё стандарти давлатии иштироки ҷавонон ва бо дарназардошти хусусиятҳои маҳаллӣ низомномаҳо (дастурҳо) таҳия ва механизми маҳаллии ҳавасмандгардонии ҷавонон ва ҷалби онҳо ба идоракунии корҳои маҳаллӣ роҳандозӣ карда шаванд;

- барномаи маҳаллиро чи дар сатҳи ноҳия/шаҳр ва чи дар сатҳи ҷамоат таҳия ва татбиқ намуда, ба иштироки фаъолонаи ҷавонон дар рушди имконоти иҷтимоию иқтисодӣ ва сиёсии маҳал мусоидат карда шавад;

- омодасозӣ, таҷрибаомӯзӣ ва бозомӯзии мутахассисони кор бо ҷавонон таъмин карда шавад.

Инчунин иштироки ҷавонон дар таъмини рушди иҷтимоию иқтисодии ҷомеа маҷмӯи масъалаҳоеро фаро мегирад, ки татбиқи онҳо имкон медиҳад ҳам ҷавонон, ҳам ҷомеа ва ҳам сохторҳои давлатӣ вазъи иҷтимоӣ ва иқтидори иқтисодии худро беҳтар гардонанд.

Насли наврас дорои бартариҳои зиёд дар шакли дастрасӣ ба иттилооти номаҳдуд, иртиботи фарох бо тамоми ҷаҳон, малака ва дониш дар истифодаи технологияҳои иттилоотӣ ва коммуникатсионӣ ва аз ҷиҳати иҷтимоӣ арзишманди мутобиқшуда маҳсуб мешавад ва захираи аз ҷиҳати иқтисодӣ устувор барои ноил шудан ба ҳадафҳои рушди ҷомеаро ташкил медиҳанд. Дар ҳоле ки насли калонсол, ки масъули ҳалли мушкилоти иҷтимоиву иқтисодӣ мебошад, дорои ин сифатҳо намебошад.

Аз ин рӯ, дар самти пешрафти иҷтимоию иқтисодии ҷомеа зарур аст, ки байни наслҳо алоқаи ногусастанӣ фароҳам оварда, бо ҳамин иштироки устувори ҷавонон дар банақшагирӣ, таҳия ва татбиқи тадбирҳои дахлдор таъмин карда шавад. Вобаста ба ин, механизми ҳавасмандгардонии иштироки ҷавонон, бахусус соҳибкорони ҷавон ва гурӯҳҳои ҷавонони аз ҷиҳати иҷтимоӣ фаъол дар татбиқи масъалаҳои рушд таҳия карда шавад. Иштироки чавонон дар таҳкими иқтисодиёт бояд таъмин карда шавад, аз ҷумла:

- бо роҳи ҷалб намудани ҷавонон дар таҳия ва амалисозии барномаҳо ва лоиҳаҳои дахлдори давлатию ҷамъиятӣ;
- бо роҳи ҷудо намудани қарзҳои имтиёзнок, субсидияҳо ва грантҳо, таъсиси фондҳои дастгирӣ, омӯзиши мунтазами малакаҳои молиявӣ, тавассути дастгирии иттилоотии ҷавонон;
- бо роҳи соддагардонии раванди бақайдгирӣ ва ҳуҷҷатгузории фаъолият, яъне рақамикунонии ҳисоботдиҳӣ;
- тавассути кӯмаки мақсаднок ба гурӯҳҳои осебпазир;
- бо роҳи ҳавасмандгардонии соҳибкорони ҷавон, волонтёрон ва дигар гурӯҳҳои мақсаднок, тавсеа бахшидани доираи тиҷорат-тавлидгарҳо (бизнес-инкубаторҳо), лоиҳаҳои истеҳсолӣ, волонтёрӣ ва ғайра.

Дар ин робита, мисоли барҷастатарин таъмини имтиёзҳо барои рушди соҳибкории ҷавонон мебошад.

Соҳибкорӣ фаъолиятест, ки ҳам рушди иқтисодӣ ва ҳам беҳбудии иҷтимоиро таъмин мекунад ва ҳамоҳангии он бо ҷавонон ин аст, ки иштироки ҳар як ҷавон дар фаъолияти соҳибкорӣ боиси афзоиши соҳибкорон мегардад: тиҷорати нав, ҷойҳои нави корӣ, афзоиши андоз ва сармоягузориҳо ба иқтисодиёт. Аз ин рӯ, ҳавасмандгардонии рушди соҳибкорӣ дар байни ҷавонон ин рушди ояндаи иқтисодӣ ва беҳтар шудани вазъи иҷтимоиро, махсусан барои худи ҷавонон ва оилаҳои онҳо таъмин мекунад.

Мутаассифона, ин тамоюл айни замон ба таври васеъ истифода намешавад. Гурӯҳи зиёди ниҳодҳои давлатӣ, аз ҷумла мақомоти иҷроияи маҳаллӣ усули «андозбандии зуд»-ро нисбат ба усули «иқтисодиёти устувор ва андозҳои зиёд» афзалтар медонанд, ҳарчанд мувофиқи қонун онҳо (мақомоти иҷроияи маҳаллӣ) метавонанд барои рушди фаъолияти соҳибкории ҷавонон имтиёзҳо муқаррар намоянд, ба мисоли озодкунии муваққатӣ аз баъзе андозҳо, таъмини қитъаҳои замин, таъмини бино, кӯмак ба гирифтани қарзҳои камфоиз ва бефоиз, содда кардани ҳуҷҷатгузорӣ ва ғайра.

Эҳсос мегардад, ки ин усули рушди соҳибкорӣ барои аксарият ночиз ва бесамар ба назар мерасад, аммо он на танҳо рушди устувори иқтисодиро таъмин мекунад, балки ба рушди сиёсати иҷтимоӣ ва равонасозии таваҷҷӯҳи мақомоти ҳокимияти давлатӣ ба ҷомеаи шаҳрвандӣ боис мегардад, ки ин нишондиҳандаи хеле муҳими рушди демократии ҷомеа мебошад.

Фарҳанг барои мардуми тоҷик қисми асосии мероси тамаддуни миллиро ташкил медиҳад, ки он ҳазорсолаҳо умр дорад ва муаррифгари халқи тоҷик ҳамчун миллати тамаддунофар мебошад. Хусусияти иҷтимоии фарҳанг дар он аст, ки он бояд ҳифз ва аз насл ба насл мерос гузошта шавад. Аз ин рӯ, танҳо иштироки фаъоли ҷавонон дар раванди ташаккул ва татбиқи сиёсати фарҳанг метавонад амалисозии ояндаи ин рисолати ҳувиятсозии миллиро таъмин намояд.

Роҳҳои гуногуни ҷалб ва саҳмгузории ҷавонон дар фарҳанги миллӣ ва ҳифзи мероси фарҳангӣ мавҷуданд, аммо дастрастаринаш ин иштироки ҷавонон дар таҳия ва татбиқи сиёсат, банақшагирӣ, арзёбӣ ва муайян кардани мушкилот ва ҳамчнуин ҳалли онҳо мебошад.

Дар ин самт гузаронидани чорабиниҳои мунтазам, васеъ ва гуногунҷанбаи фарҳангӣ, фароғатӣ ва сайёҳӣ бо иштироки мустақими ҷавонон хеле саривақтӣ ҳисобида мешавад. Ин чорабиниҳо фестивалҳо, консертҳо, форумҳои эҷодӣ ва озмунҳо ба монанди маҳфили зарифон, викторинаҳо, рақс ва

сурудхонӣ, рӯзҳои фарҳангии минтақавӣ, урдугоҳҳои тобистона, сайёҳатҳо ва сайругаштҳо дар дохили кишвар ва ғайраро дарбар мегиранд.

Айни замон, мушкилот дар ин самт чунин аст: 1) иштироки сусти ҷавонон (набудани механизми иштироки мустақим), 2) номунтазамӣ, 3) ноустуворӣ (асоснопазир будан)-и чорабиниҳои фарҳангӣ. Дар натиҷа, чорабиниҳои фарҳангӣ самаранок ва аҳамиятнок арзёбӣ намегарданд ва байни ҳифз ва рушди фарҳанг робитае дида намешавад, ба истиснои чорабиниҳои сатҳи ҳукуматӣ.

Бо дарназардошти таҳлили боло ҷалби ҷавонон барои иштироки фаъол дар таҳия ва ташкили чорабиниҳои фарҳангӣ, фароҳам овардани шароит барои худшиносӣ, худогоҳӣ ва рушди фаъолияти эҷодии онҳо, ҳамзамон дастгирии татбиқи лоиҳаҳои фарҳангии омехта (классикӣ ва муосир) ва ташаббусҳои инноватсионии ҷавонон ва муайян кардани намудҳои гуногуни ҳавасмандгардонӣ зарур шуморида мешавад.

Самти дигари иштироки ҷавонон ин **ахлоқ ва маънавиёт** аст, ки ҳамеша ҷавононро ҳамроҳӣ мекунад ва бо рафтору кирдор ва хусусиятҳои равонии онҳо алоқаманд аст, сарфи назар аз он ки барои шахси ҷавон то андозае рад кардани онҳо хос аст.

Аз нигоҳи интизомӣ ахлоқ одатан аз ҷониби калонсолон ба ҷавонон талқин карда мешавад, аммо ҷомеаи муосир ва сиёсати ҷавонон як қатор равишҳои дигари интерактивиро пешниҳод мекунанд, ки яке аз онҳо иштироки ҷавонон дар тарбияи худ мебошад. Ин равиш, ки дар илми муосир бо номи омӯзиши «ҳамсол ба ҳамсол» маъруф аст, дар сатҳи байналмилалӣ эътироф шудааст, гарчанде ки дар амал кам ба назар расад. Дар сатҳи миллӣ механизми амалисозии возеҳи ин равиш вуҷуд надорад, ягон чаҳорчӯбаи омӯзишӣ ё таҷрибаи амалӣ барои мутахассисон ташаккул дода нашудааст, ягон барномаи давлатии мақсаднок амалӣ карда намешавад ва ташаббусҳои ташкилотҳои ҷамъиятӣ низ, ки

одатан дар ин самт талош мекунанд, ба таври комил (доимӣ) дастгирӣ намеёбанд [1, с.185].

Дар асл, барои аксари одамон тасаввур кардани иштироки ҷавонон дар тарбияи ахлоқӣ душвор аст; бисёриҳо фикр мекунанд, ки ин воқеан имконнопазир аст, аммо ин талаботи ҷомеаи муосир ва зарурати пухтарасида дар раванди татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон мебошад.

Беназирии ин усули дар он аст, ки ҳадафу вазифаҳо дар самти тарбияи ахлоқию маънавӣ ва рафтории ҷавонон нисбат ба усули анъанавӣ зудтар, дастрас, сарфакорона ва самаранок ба даст меоянд. Дар ин усул ду тараф - имконият ва синну сол дарбар гирифта мешавад, ки дар усули анъанавӣ вуҷуд надорад.

Ҳамин тариқ, ҷиҳати иштироки ҷавонон дар тарбияи ахлоқию маънавии ҷавонон зарур аст:

- заминаи меъёрии ҳуқуқии иштироки ҷавонон дар масъалаҳои тарбиявӣ, аз ҷумла тариқи усули омӯзишии «ҳамсол ба ҳамсол» таҳия ва татбиқ карда шавад;

- иштироки ҷавонон дар идоракунии низоми маориф ва соҳаи кор бо ҷавонон ҷорӣ карда шавад;

- барномаи мақсадноки давлатӣ дар самти таъмини иштироки ҷавонон таҳия ва татбиқ карда шавад;

- иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон ҷиҳати таъмини иштироки ҷавонон дар масъалаҳои тарбиявӣ дастгирӣ карда шавад;

- воситаҳои ахбори омма ба татбиқи барномаҳои иттилоотӣ дар самти иштироки ҷавонон ҷалб карда шаванд.

Иштироки ҷавонон дар **рушди шуури шаҳрвандӣ ва масъулияти ҷамъиятӣ** раванди ташаккули давлати ҳуқуқбунёд, соҳибихтиёр ва дунявиро тақвият мебахшад.

Масъулияти шаҳрвандӣ ин муҳаббати шахс ба Ватан, ба кишваре, ки дар он зиндагӣ мекунад, ин волоияти қонун ва ҳифзи Ватан, сулҳу оромӣ ва ғайра мебошад. Масъулияти

[1] Миралиён, Қ. А. Асосҳои татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон дар ҷаҳони муосир [Матн] / Бюллетени ДДТБП. - Душанбе, 2015. - № 3 (3) 2015. - С. 182-188

шаҳрвандии шахс бо идеологияи миллӣ пайванди ногусастанӣ дорад, ки дар навбати худ дар кишварҳои ҷавон (аз лиҳози аҳолӣ) он бештар аз ҷавонон вобастагӣ дорад. Ҳамин тариқ, фарди ҷавони аз лиҳози идеологӣ бомаърифат, шаҳрвандест дорои эҳсоси баланди масъулият ва уҳдадорӣ ва барои риояи меъёрҳои умумииҷтимоӣ ва ҳифзи Ватани худ доимо омода аст.

Дар ин самт, бахусус дар ростои тарбияи идеологии шаҳрвандон, қариб ки ягон барномаи муассир амалӣ намегардад. Зимнан, падидаҳои манфӣ ба монанди экстремизм, терроризм ва амсоли инҳо афзоиш ёфта истодаанд. Аз ин рӯ, иштироки ҷавонон дар рушди идеология ва шуури шаҳрвандӣ, ҳамчун як модели муосир, метавонад таъсири назаррас расонад ва афзоиши рафторҳои номатлубро дар ҷомеа коҳиш диҳад.

Дар ин робита, барои рушди шуури шаҳрвандӣ дар ҷомеа ва таҳкими идеологияи миллӣ андешидани чораҳои таъхирнопазир ва маҷмӯӣ, бахусус бо иштироки ҷавонон зарур аст. Аз ҷумла, таҳия ва татбиқи барномаи маҷмӯии маърифатнокии ҷавонон дар доираи усули омӯзиши «Ҳамсол ба ҳамсол»; татбиқи барномаи таълимии интерактивӣ оид ба «Масъулияти шаҳрвандӣ» ва «Идеологияи миллӣ»; баргузории фестивалҳо ва озмунҳои фарҳангӣ ва маърифатии ҷавонон; таҳияи намоишномаҳои театрии ҷавонон оид ба тарбияи шаҳрвандӣ дар ноҳияҳо ва шаҳрҳо; ҳавасмандгардонии ҷавонон бо усулҳои нав ва муосир барои хизмат дар артиши миллӣ; мусоидат ба ташаккули шабакаи иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон барои рушди масъулияти шаҳрвандӣ тавассути фармоиши иҷтимоии давлатӣ ва грантҳо; ҳавасмандгардонии эҷодкории ҷавонон дар таҳия ва нашри барномаҳои гуногуни технологияи иттилоотӣ.

Муҳимтарин омили татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон **фаъолияти сиёсии ҷавонон** ё иштироки ҷавонон дар ҳаёти сиёсии ҷомеа мебошад.

Иштироки ҷавонон дар ҳаёти сиёсии ҷомеа аз иштирок дар қабули қарорҳо, таҳия ва татбиқи барномаҳои дахлдори давлатӣ, идоракунии давлатӣ, ҳалли мушкилоти иҷтимоӣ, таълиму тарбияи насли наврас ва ғайра иборат мебошад. Тавре аз таҳлилҳо бармеояд имрӯз шумораи ками давлатҳо иштироки ҷавононро дар маҷмӯи муносибатҳо таъмин карда тавонистаанд. Аммо дар он сурат муваффақият ба даст оварда мешавад, ки агар иштироки ҷавонон дар соҳаҳои ҳаёту фаъолияти сиёсӣ ба таври фаъол таъмин карда шавад.

Бояд гуфт, ки иштироки ҷавонон дар дигаргунсозии сиёсии ҷомеа ҷузъи таркибии низоми сиёсии ҳокимияти давлатӣ, бахусус дар шароити демократикунонии ҷомеа маҳсуб меёбад. Аз ин рӯ, устуворӣ ва муваффақияти сиёсатро танҳо тавассути фаъолияти пурҳаракти ҷавонон ба даст овардан мумкин аст. Гузашта аз ин, дар кишварҳое, ки аксарияти аҳолии онҳоро ҷавонон ташкил медиҳанд, ин усул самаранокии зиёд дорад.

Ҳамин тариқ, барои таъмини суботи сиёсии давлат амалисозии тадбирҳои зерин пешниҳод карда мешавад:

- консепсияи миллии иштироки ҷавонон дар ҳаёти сиёсии ҷомеа таҳия ва амалӣ карда шавад;
- ҷавонон ба сифати намояндаи халқ, вакили парлумон ба мақомоти қонунгузории сатҳи марказию маҳаллии кишвар ҷалб карда шаванд;
- дар раванди таҳияи ҳама гуна барномаҳои давлатие, ки ба ҷавонон алоқамандӣ доранд, намояндагони ҷавонон ва ё иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон ҷалб карда шаванд;
- дар дастгоҳи идоракунии мақомоти ҳокимияти давлатӣ воҳидҳои махсуси кор бо ҷавонон ташкил карда шаванд;
- ниҳодҳои гуногуни илмию таҳқиқотӣ ва омодасозии кадрии соҳаи кор бо ҷавонон таъсис дода шаванд;
- низоми фаъолияти волонтёрии ҷавонон, ки тибқи қонунгузорӣ муқаррар шудааст, дар ҳошияи рушди сиёсати

давлатии ҷавонон, аз ҷумла худташаккулдиҳӣ ва худогоҳии ҷавонон ташаккул дода шавад.

ХУЛОСА:

Фасли мазкури тадқиқот, ки равиши «иштироки ҷавонон» ва нақши иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавононро дар раванди демократикунонии ҷомеа баррасӣ намуд, чунин хулоса мегардад.

1. **Нақши ҷавонон дар демократикунонии ҷомеа хеле назаррас ҳисобида мешавад**, чун аксарияти аҳолиро ташкил медиҳанд ва дар қиёс ба насли калонсол қобилияти беши таъсиррасониро соҳибанд, ҳамчунин захираи асосии иноснӣ ва меҳнатии кишвар мебошанд.

2. Мафҳуми «иштироки ҷавонон» ҳамчун **консепсияи муосири фаъолсозии сиёсӣ, фарҳангӣ, иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва интизомӣ (рафторӣ)-и ҷавонон мебошад, ки барои рушди гуманистӣ ва иҷтимоию иқтисодии ҷомеа, таъмини устуворӣ ва таҳкими иқтидори кадрии идоракунии давлатӣ зарур аст, истифодаи самараноки захираҳои меҳнатӣ ва зеҳнӣ ва муҳимтар аз ҳама, ин (иштироки ҷавонон) гарави рушди устувор, амният ва рушди демократии ҷомеа муайян гардид.** Бо вуҷуди ин, татбиқи мафҳуми «иштироки ҷавонон» ҳамчун як қисми низоми идоракунии сиёсати давлатии ҷавонон тадбирҳои зиёд ҳоло талаб намекунад; барои ноил шудан ба натиҷаҳои дилхоҳ чораҳои ҳамаҷонибаи давлатӣ ва ҷамъиятӣ заруранд.

3. Муайян карда шуд, ки дар таҷрибаи байналмилалӣ иштироки ҷавонон тавассути муттаҳид кардани талошҳои шаҳрвандони ҷавон ва иттиҳодияҳои ҷавонон таъмин карда мешавад. Аммо, дар Тоҷикистон вазъи фаъолияти иттиҳодияҳои ҷавонон хеле заиф арзёбӣ мегардад; бахусус, иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ва марказҳои ҷавононе, ки фаъолият мекунанд, аз иқтидори зарурии рушд фориғанд.

4. Дар таҳқиқот бо назардошти мушкилоти муайяншуда ва таҷрибаҳои омӯхташуда, **механизм ё таркиби иштироки ҷавонон** иборат ду намуд: ғайримустақим ва мустақим ва

ҳафт сатҳ: байналмилалӣ; байниминтақавӣ; миллӣ; минтақавӣ; ноҳиявӣ-шаҳрӣ; маҳаллӣ ва якчанд самтҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ, фарҳангӣ, ахлоқӣ, шаҳрвандӣ ва сиёсӣ муқаррар карда шуд.

§ 4.2. Нақши иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон ва фаъолияти волонтёрӣ дар рушди демократия дар Тоҷикистон

4.2.1. Иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон

Иттиҳодияҳои ҷавонон манфиатҳои гурӯҳҳои муайяни ҷавононро ифода мекунанд ва мисли дигар иттиҳодияҳо, ҳадафи онҳо амалӣ гардонидани идеяҳои муносиб ва таҳкимбахши муносибатҳо мебошад. Ҷавонон, ки дар атрофи ҳадафҳо ва вазифаҳои мушаххас муттаҳид шудаанд, иттиҳодияҳо таъсис медиҳанд ва чораҳои заруриро барои ноил шудан ба онҳо амалӣ менамоянд. Аҳамияти муттаҳидгардии ҷавонон дар он аст, ки барои муттаҳидсозӣ, ҳамгироӣ ва ҳамоҳангсозии кӯшишу талошҳои худ замина фароҳам меоранд ва ин ба такмили таҷрибаи идоракунӣ ва васеъ гардонидани донишу малакаҳои ҷавонон муҳим аст.

Бо инобати он ки ҷавонон қисми зиёди аҳолиро ташкил медиҳанд, муттаҳидшавии ҷавонон на танҳо ба онҳо дар ташаккули шахсият ва худамалисозии онҳо мусоидат мекунад, балки ба беҳтар шудани вазъи иҷтимоию иқтисодии ҷомеа, баланд гардидани сатҳи маърифати сиёсӣ ва ҳуқуқии - аҳолӣ, махсусан дар самти демократикунонии ҷомеа, рушди ҷомеаи шаҳрвандӣ ва рушди давлати соҳибихтиёр низ мусоидат мекунад.

Аммо, вазъияти ташкилию идории иттиҳодияҳои ҷавонон чандон хуб нест. Дар Тоҷикистон тақрибан 200 иттиҳодияи ҷамъиятии ҷавонон расман ба қайд гирифта шудаанд, аммо на ҳамаи онҳо фаъолият мекунанд. Аксарияти онҳо бо реҷаи «аз лоиҳа то лоиҳа» фаъолият мекунанд ва ба

лоиҳаҳои грантии ташкилотҳои байналмилалӣ такя мекунанд. Ҳамчунин, тақрибан 1700 иттиҳодияҳои ғайридавлатиӣ низ мавҷуданд, ки бо ҷавонон кор мекунанд, ки бо мушкилоти ҳаммонанд дар робита бо устувории молиявӣ рӯбарӯ ҳастанд. Тафовути байни ин иттиҳодияҳо дар он аст, ки якумӣ ташкилоти махсусгардонидашудаи ҷавонон мебошад ва кормандони асосии онҳо (на кам аз 80%) ҷавонон, шахсони то 30-сола мебошанд [1], дуюмӣ бошад, ягон маҳдудияти хос надошта, танҳо чанде аз самтҳои фаъолияти онҳо ба соҳаи кор бо ҷавонон равона гардидааст.

Мутаассифона, ҳар ду намуди иттиҳодияҳо, новобаста аз он ки ҷузъи фаъоли ҷомеаи шаҳрвандиро ташкил медиҳанд, аз дастгирии худ ҷомеаи шаҳрвандӣ, аз ҷумла ниҳодҳои оила, кумитаҳои маҳаллаву деҳот, иттифоқҳои касаба, соҳибкорон ва ғайра баҳравар нестанд, яъне ноқисии дохилӣ ҷорӣ аст.

Дар инҷо, сабабу омилҳои ин ноқисӣ зиёд аст, аммо ду гурӯҳи онҳоро баррасӣ кардан мумкин аст.

Якум, ташкил ёфтани иттиҳодияи ҷамъиятӣ дар ҳошияи амалисозии чорабиниҳои лоиҳаҳо ва ё барномаҳои ташкилотҳои муқими байналмилалӣ, зимнан, бо анҷом расидани муҳлати барномаи ташкилоти байналмилалӣ иттҳодияи ҷамъиятӣ аз фаъолият боз мемонад. Дар ин равиш низ ду зерҳолат ҷой дорад: 1) ташкилоти байналмилалӣ, ки барои лоиҳаи худ маблағ ворид кардааст, - албатта, ба ин фаънолкӣ сипосгузорем, - бояд онро амалӣ созад, зимнан, субъектҳои муносиб, ин иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ба ҳисоб меравад. Мусаллам аст, ки иттиҳодияҳои ҷамъиятии тачрибадор бояд ҷалб карда шаванд, аммо дар сурати мавҷуд набудани ингуна иттиҳодияҳо зарурати таъсис додани иттиҳодияҳои нави ҷамъиятӣ пеш меояд; 2) ҳадафу вазифаҳои барномаҳои ташкилотҳои байналмилалӣ на ҳамеша бо ҳадафҳои ниҳодҳои алоқаманди ҳокимияти давлатӣ мувофиқ меафтанд ва дар ҳамин нуқта низои байни

[1] Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи ҷавонон ва сиёсати давлатии ҷавонон”, №1830 аз 23.12.2021

институтҳои давлатӣ, ташкилотҳои муқими байналмилалӣ ва иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ташаккул меёбанд. Оқибат, пас аз анҷом ёфтани маблағгузории лоиҳаҳои ташкилотҳои муқими байналмилалӣ ташкилотҳои ҷамъиятӣ чун таҷрибаи кам доранду ҳамчун зарурат таъсис ёфта буданд ва бо ниҳодҳои давлатӣ низ (аз гузаштаи наздик) дар низоъ ҳастанд, аз дастгирии ниҳодҳои давлатӣ фориғ мемонанд ва фаъолияташон қатъ мегардад.

Дуюм, сатҳи иттилоот ва дониши субъектҳои маҳал – ниҳодҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ ва мақомоти ҳокимияти давлатӣ, вобаста ба принсипҳои идоракунии ҷомеаи демократӣ паст аст, зимнан, зарурати таъсиси иттиҳодияҳои ҷамъиятиро баҳри бартараф кардани мушкилоти ҷомеа сарфаҳм намераванд, дар ниҳоят омилҳои таъсисиёбии иттиҳодияҳои ҷамъиятии «аз лоиҳа то лоиҳа», мувофиқа нагардидани лоиҳаи барномаҳои иҷтимоӣ байни ташкилотҳои байналмилалӣ ва давлатӣ, кам ворид шудани маблағҳои грантӣ ба Тоҷикистон, бе татбиқ боқӣ мондани вазифаҳои ниҳодҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ, зиёд гардидани сарбории ниҳодҳои давлатӣ аз ҷумла дар самти амалисозии сиёсати ҷавонон ва ғайра амсоли инҳо ташаккул меёбанд.

Барои ҳалли ин мушкилот бо ҳамоҳангсозии мақомоти ваколатдори давлатии кор бо ҷавонон соли 2014 Ассотсиатсияи ташкилотҳои ҷавononи Тоҷикистон таъси меёбад, ки ҳадафи он муттаҳид кардани талошҳои ташкилотҳои ҷавонон ва дастгирии ҳамаҷонибаи онҳо мебошад. Ин Ассотсиатсия ҳамчун як мақоми машваратӣ муқаррар мегардад ва шумори зиёди ташкилотҳои давлатӣ ва ҷамъиятии ҷавononро муттаҳид ва ҳамоҳанг месозад. Дар оғоз ин Ассотсиатсия 154 аъзо дошт ва дар чорабиниҳои гуногуни самти сиёсати давлатии ҷавонон иштирок мекард. Ин Ассотсиатсия ҳар сол Форуми ҷумҳуриявии ташкилотҳои ҷавononи Тоҷикистонро баргузор менамуд, ки дар доираи он ташкилотҳои ҷавонон хоҳ ҷамъиятӣ, хоҳ давлатӣ аз вазъи кор гузориш медоданд ва рӯи ҳалли мушкилоти ҷавонон ва

иттиҳодияҳои ҷавонон мубоҳисаҳои судманд амалӣ гардонида мешуд. Аммо, Ассотсиатсия ҳанӯз ба натиҷаҳои назаррас ноил нашудааст, зеро механизми дастгирии устувори ташкилотҳои ҷавонон ҳоло ташаккул наёфтааст ва иқтидори аксари иттиҳодияҳои ҷавонон хеле заиф аст [1, с.3].

Дар айни замон ҷавононро мақомоти давлатии соҳаи кор бо ҷавонон, марказҳои ҷавонон, бахшҳои корҳои ҷавонони муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ ва маҳфилҳои волонтёрон намояндагӣ мекунанд, ки дар маҷмӯъ шумори ба 500 адад мерасад, яъне дар таносуб ба ҳаҷми кор хеле кам аст [2, с.32].

Бо дарназардошти гуфтаҳои боло, татбиқи чораҳои зерин имконпазир ва саривақтӣ ба шумор меравад:

- таҳияи механизми ҳавасмандгардонии шаҳрвандони ҷавон ва иттиҳодияҳои ҷавонон ва васеъ кардани шабакаи иттиҳодияҳои ҷавонон, аз ҷумла муайян кардани имтиёзҳои андозбандӣ ва молиявӣ ҷиҳати рушди фаъолияти онҳо;
- таҳия ва татбиқи барномаҳои мақсадноки давлатӣ оид ба рушди иттиҳодияҳои ҷавонон бо назардошти дастгирии ташкилию техникии фаъолияти онҳо, тақвияти захираҳои инсонӣ ва рушди идоракунӣ;
- густариши таҷрибаи ҷудо кардани маблағҳои грантӣ (давлатӣ) барои рушди фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон дар самти татбиқи масъалаҳои мубрами сиёсати давлатии ҷавонон. Ҳамзамон, ҷалби бахши тиҷорат дар ин самт (ҷиҳати ҳал намудани мушкилоти иҷтимоии худи бахши тиҷорат) ба мақсад мувофиқ аст;
- таҳкими заминаҳои методологӣ, ҳуқуқӣ ва молиявии татбиқи фармоишҳои иҷтимоии давлатӣ тавассути иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон ва марказҳои ҷавонон, аз ҷумла ҷалби вазорату идораҳои дахлдор, инчунин мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ дар ташаккули низом ва татбиқи амалии фармоишҳои иҷтимоии давлатӣ (ин ба

[1]Анҷуманҳои иттиҳодияҳои ҷавонони Тоҷикистон [Матн]: Ҳисоботи солона барои соли 2015. – Душанбе: 2016. – 15 саҳ.

[2] Миралиев К.А., Ҷураев, К. К. Дастури амалӣ оид ба ташаккул ва рушди марказҳои ҷавони дар Тоҷикистон [Матн] / Душанбе, 2012. – 90 с.

субъектҳои давлатӣ имкон медиҳад, ки дар самти рушди захираи инсонӣ ва истифодаи самараноки он муваффақ гарданд, пул ва вақтро сарфа кунанд, сатҳи маҳсулнокии корро афзоиш диҳанд, доираи таъсирро васеъ кунанд ва сифати хизматрасониро таъмин намоянд ва бо ин васила ба рушди ҷомеаи шаҳрвандӣ ноил гарданд);

- таъсиси марказҳои таълимӣ (омӯзишӣ) барои тайёрии касбӣ, бозомӯзӣ ва тақрибаомӯзии мутахассисони (кормандони) иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон (маблағгузории фаъолияти ингуна марказҳоро метавон ҳамчун хизматрасонии пулакӣ таъмин намуд). Иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ, дар навбати худ, метавонанд маблағҳои грантӣ, аз ҷумла фармоишҳои иҷтимоии давлатиро ва ё даромадҳои аз фаъолияти соҳибкориро ҳамчун манбаъ истифода намоянд;

- иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавононро дар таҳия ва дастгирии методологии барномаҳои давлатӣ, чуноне ки дар бисёр кишварҳои пешрафта амалӣ карда мешавад, ҷалб намоянд;

- ҳар сол номгӯи мушкилоти ҷавонон ё хизматрасониҳоеро, ки барои иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон ва марказҳои ҷавонон пешбинӣ шудаанд, муайян ва интишор намоянд. Ин номгӯй метавонад ҳамчун самтҳои афзалиятноки фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон ба инобат гирифта шавад.

4.2.2. Иттиҳодияҳои волонтёрии ҷавонон ва нақши онҳо дар рушди сиёсати ҷавонон

Ихтиёригӣ ва ё волонтёрӣ қисми ҷудонашавандаи ҷомеаи муосир мебошад, зеро маҳз он тобоварандаи талаботи имрӯз буда, ба ҳама гуна шароит мутобиқ ва василаи ягонаи умумиҷаҳонии устувори дастгирикунанда ва кӯмакрасони давлат ва ҷомеа мебошад. Тавассути ихтиёрӣ, шаҳрвандон бо роҳҳои гуногун ба рушди имконоти иҷтимоӣ ва иқтисодии ҷомеаи худ саҳм мегузоранд. Илова бар ин, онҳо ба васеъ гардидани имкониятҳо ва устувории институтҳои ҷоемаи шаҳрвандӣ мусоидат менамоянд, ҳамзамон малакаҳои ба худ

хосро тақвият бахшида, қуллаҳои касбию амалии ҳаётро мустақилона фатҳ месозанд.

Мафҳуми **волонтёр** – аз калимаи лотинии «voluntarius» гирифта шуда, дар забони тоҷикӣ маънои ихтиёрӣ, ризоӣ ва фидоиро дорад.

Новобаста аз хусусияти байналмилалӣ касб кардани истилоҳи «волонтёр(ӣ)» он дар бисёр кишварҳо он бо забони давлатӣ тарҷума ва мавриди истифода қарор дода шудааст. Чунончӣ дар Федератсияи Россия «Добровольчество», Олмон «Еҳренамт», Ирон «Ризокорӣ/Довталабон», Озарбойҷон «Конулу», Туркия «Гонулу», Тоҷикистон «Ихтыяры» ва ғайра мавриди амал қарор дорад.

Боиси зикр аст, ки солҳои охир истилоҳи «волонтёр» дар фаъолияти ғаразноки ҳаракатҳои экстремистӣ ва террористӣ бештар истифода гардида истодааст ва ба ин васила то андозае нисбат ба ин истилоҳ дар байни ҷомеа эҳсоси манфӣ ҷой гирифтааст.

Ҳамин тариқ, дар баробари дигар кишварҳо ҷиҳати устувор гардонидани мақоми ин самти фаъолият дар ҷомеа ва дар роҳи баланд бардоштани нуфузи забони тоҷикӣ истифодаи истилоҳи «волонтёрӣ» ва «фаъолияти волонтёрӣ» бо забони давлатӣ муовфиқан «ихтиёрӣ» ва «фаъолияти ихтиёригӣ» аз манфиат холӣ намебошад.

Ихтиёригӣ ин гурӯҳи фаъолиятҳое мебошад, ки аз ҷониби шахси воқеӣ, иттиҳодияҳо ва ё шахси ҳуқуқӣ барои беҳдошти вазъи ҳаёти инсонӣ бо интихоби озод ва бе даромади молиявӣ, берун аз чаҳорчӯбаи хизматӣ, ҳамчун хизмати шаҳрвандӣ ба амал бароварда мешавад.

Ихтиёрӣ ин шахси воқеие мебошад, ки бо хоҳиши худ ва ё интихоби озод вақт, кор ва малакаи худро мувақатан ва ё мунтазам бе интизории ҷуброни молиявӣ, яъне ройгон (ба истиснои пардохти зарурии хароҷотҳо, ки ба иҷрои вазифаи ихтиёрии ӯ нигаронида мешавад) ба манфиати ҷомеа бевосита (шахсан) ва ё ба воситаи ташкилотҳои ҷалбкунанда пешниҳод (манзур) менамояд.

Ҳамчунин, мутобиқи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи иштироки шаҳрвандон дар таъмини тартиботи ҷамъиятӣ» ҳамин фаъолият бо унвони «**Дастёрони ихтиёрӣ»** оварда шудааст, ки ҳамчун ниҳоди кумакрасон ба мақомоти ҳифзи ҳуқуқ муқаррар гардидааст.

Дастёрони ихтиёрӣ - гурӯҳи ихтиёрии на камтар аз даҳ шаҳрванди Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад, ки дар ҷойи кор, таҳсил ва маҳалли зисти шаҳрвандон бо мақсади мусоидат ба мақомоти ҳифзи ҳуқуқ барои таъмини тартиботи ҷамъиятӣ ва пешгирии ҳуқуқвайронкунӣ бо тартиби муқаррарнамудаи Қонуни мазкур таъсис дода шуда, **аз қайди баҳисобгирии мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ** гузаштааст ва дар маҳалҳо **таҳти роҳбарии мақомоти ҳифзи ҳуқуқ** фаъолият мекунад.

Дар Тоҷикистон ин мафҳум ҳамчун «Ихтиёрӣ» ҳануз аз солҳои 2000-ум инҷониб дар амал мебошад, инчунин, ҳамин мафҳум дар якчанд санадҳои ҷории меъёрии ҳуқуқӣ истифода мешавад, аз ҷумла қонунгузорӣ дар соҳаи ӯҳдадории умумии ҳарбӣ ва хизмати ҳарбӣ, эҳсонкорӣ, милитсия, ҷавонон ва сиёсати давлатии ҷавонон, иттиҳодияи корфармоён, дружинаи ихтиёрӣ ва ғайра.

Мутобиқи тачрибаи давлатҳои соҳибтаҷриба андоза ва ё ченаки хизматрасонии ихтиёрӣ аз рӯи соат муайян карда шудааст. Дар соли 2013 қиммати ихтиёрӣ барои як соат 22,5 доллари ИМА-ро ташкил додааст [1].

1) Тибқи маълумоти Корпоратсияи хизматрасонии миллӣ ва ҷамъиятии ИМА дар соли 2012 64,5 млн. шаҳрвандони ИМА ва ё 26,5% аҳолии калонсоли ин кишвар 7,9 млрд./соат хизмати ихтиёрӣ кардаанд, ки арзиши он ба иқтисодиёти ҳамин кишвар 175 млрд. доллари ИМА-ро ташкил додааст [2]. Ин таносбунокӣ ба сари ҳар ихтиёрӣ 2,7 млн. доллари ИМА дар як сол рост меояд.

---

[1] Вақти волонтёрӣ [Маводи электронӣ] / Тартиби дастрасӣ - http://www.independentsector.org/volunteer_time (забон-англисӣ)

[2] Волонтёрӣ дар ИМА [Маводи электронӣ] / Тартиби дастрасӣ - www.volunteeringinamerica.gov. (забон-англисӣ)

2) Саҳми ихтиёрӣ 8% Маҷмӯи маҳсулоти дохилии (ММД) кишварҳоро ташкил медиҳад ва ҳатто дар баъзеи онҳо ба 14% ММД мерасад. Соли 2003 ихтиёриён ба иқтисодиёти Британияи Кабир 42,6 млрд. фунт стерлинг ва ё 64 млрд. доллари ИМА даромад овардаанд [1].

3) Тадқиқоти дар байни 24 кишварҳои Аврупо гузаронидашуда нишон медиҳад, ки 65% даромадҳои хайриявии ин кишварҳо ба ихтиёриён рост меояд ва танҳо 35% он бевосита, яъне дар шакли маблағӣ ҷалб карда шудааст [2].

Аз ин ҷо хулоса бармеояд, ки саҳми ихтиёриён дар рушди иқтисодиёти ҷомеа хело назаррас мебошад ва ба он на танҳо кишварҳои тараққикарда, балки тамоми кишварҳо, аз ҷумла кишварҳои дар ҳоли рушдбуда бештар ниёз доранд, зеро маҳз иқтисодиёти ҳамин кишварҳо барои василаҳои иловагӣ тақозо дорад.

Ихтиёрӣ дар соҳаи иҷтимоӣ нақши калидӣ дорад. Нишондиҳандаҳо он дар ин самт, ин: устувории робитаи иҷтимоӣ; ташаккулёбии (қоматафрозии) устувор, бехатар, ҷамъияти иттифоқ; рушдёбии робитаи шаҳравандон ва таъмини хизматрасонӣ ва молрасонии ҷамъиятӣ мебошад.

1) Фаъолияти ихтиёрӣ шахсонро ба ҳам муттаҳид месозад, барои онҳо имконияти ташаккули малакаҳои муошират ва таҷрибаандузӣ фароҳам меорад. Ихтиёрӣ имкон пайдо мекунад, ки бо ташкилоту муассисаҳои гуногун ва кору фаъолияти онҳо шинос шавад, ҳамзамон бо ташкил гардидани робита байни ихтиёрӣ ва ташкилот, кордиҳанда имкон пайдо мекунад, ки аз миёни ихтиёриён беҳтаринҳоро барои кор

---

[1] Омӯзиши миқёс ва нақши ихтиёрӣ – 1997, Маркази миллии ихтиёрӣ, иқтибос аз Шӯрои Аврупо, “Беҳтар кардани мақом ва нақши ихтиёриён ҳамчун саҳми Ассамблеяи Парлумонӣ бахшида ба Соли байналмилалии ихтиёриён 2001”, Ҳуҷҷати 8917, 22 декабри соли 2000 [Маводи электронӣ] / Тартиби дастрасӣ - http://www.seeyn.org/files/4/6_Voluntarism_and_public_institutions.pdf (забон-англисӣ).

[2] Лестер М. Саламон, Войсех Соколовски, «Ихтиёрӣ дар дурнамои байнимиллӣ: Далелҳо аз 24 кишвар», Ҳуҷҷатҳои кории Лоиҳаи муқоисавии бахши ғайритиҷоратии Ҷонс Хопкинс, № 40 (2001) [Маводи электронӣ] / Тартиби дастрасӣ - http://www.jhu.edu/~ccss/publications/pdf/cnpwp401.pdf (забон-англисӣ)

даъват созад. Яъне, дар ин росто ҳам шахси бекор соҳиби кор мегардад ва ҳам кордиҳанда соҳиби хизматчии чолоку ботаҷриба/корманд.

2) Ихтиёрӣ кӯмакрасони давлат дар роҳи беҳдошти вазъи иҷтимоии аҳолӣ мебошад. Ба қишрҳои ниёзманд, осебпазир ва душвортарбия, ки давлат дастрасӣ надорад, кӯмак дар шаклҳои гуногун расонида мешавад. Ҳатто ба ташкилоту идораҳо кӯмаки машвратии касбӣ пешниҳод карда мешавад, ки рушди фаъолияти онҳо мусоидат менамояд.

3) Ҳангоми ҳолатҳои фавқуллода ихтиёриён дар сафи пеш мебошанд. Дар Ҳиндустон аз ҷониби ихтиёриён ба 500 ҳазор аҳолии деҳот малакаи эмин будан дар ҳолатҳои фавқуллода омӯзонида шуда, дар 78 ҳазор деҳотҳо низоми огоҳсозӣ аз ҳолатҳои фавқуллода бо фарогирии гурӯҳи ихтиёриён таъсис дода шуд [1].

4) Мутобиқи яке аз таҳқиқотҳои аврупоӣ 43% кормандони иҷтимоии 35 кишварҳои таҳқиқгардидаро ихтиёриён ташкил медиҳанд. Дар Полша 87% кормандони ташкилотҳои ҷамъиятӣ ба ихтиёриён рост меояд [2].

5) Дар Англия дар солҳои 2007–2008 ҳудуди 2 млн. нафар тавассути барномаи хизматчии ихтиёрӣ соҳиби ҷойи кор гардиданд. Дар инҷо 87% хизматчиён (коргарон) ба он ақидае мебошанд, ки ихтиёрӣ барои дарёфти ҷойи корӣ ва ташкили карера барои ҷавонони 16-25 сола мусоидат менамояд [3].

Аз инҷо бармеояд, ки ихтиёригӣ мусоидаткунада ва шарики боэътимоди давлат дар роҳи беҳдошти вазъи иҷтимоии шаҳрвандон, аз ҷумла қишри ниёзманди аҳолӣ

---

[1] Саҳми ихтиёриён дар Ҳиндустон [Маводи электронӣ] / Тартиби дастрасӣ - http://www.pointsoflight.org/sites/default/files/sitecontent/files/social_impact_of_volunteerism_pdf (забон-англисӣ)

[2] Тарин Нелсон, "Нигоҳи муқоисавӣ ба қонунгузории миллии ихтиёрӣ", Ташаббуси байниамрикоӣ барои сармояи иҷтимоӣ, ахлоқ ва рушд, Бонки рушди байниамрикоӣ, июни соли 2005 (забон-англисӣ)

[3] Хизматчии ихтиёрӣ [Маводи электронӣ] / Тартиби дастрасӣ - http://www.ivr.org.uk/ivr-volunteering-stats/180-volunteering-and-employment (забон-англисӣ)

мебошад, ки ба ин нишондиҳанда тамоми кишварҳо ниёз, ҳатто талоши доимӣ доранд.

Дар кишвар барои рушди фаъолияти волонтёрӣ ва ё ихтиёрӣ соли 2013 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти волонтёрӣ» қабул гардидааст, ки мутобиқи он (моддаи 1):

- **фаъолияти волонтёрӣ** – фаъолияте, ки дар шакли кор ва хизматрасонӣ аз ҷониби шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ бо тартиби муқаррарнамудаи Қонуни мазкур дар самти беҳдошти вазъи иҷтимоию иқтисодӣ ва маънавии давлат ва ҷомеа ба амал бароварда мешавад;
- **волонтёр** – шахси воқеие, ки ихтиёран ва бо интихоби озод вақт, кор ва малакаи худро бемузд ва ё ҷуброни хароҷот бевосита ва ё ба воситаи ташкилотҳои ҷалбкунанда ба манфиати ҷомеа пешниҳод менамояд;
- **дафтарчаи волонтёрӣ** – ҳуҷҷати расмии бақайдгирии фаъолияти волонтёрӣ, ки дорои маълумот оид ба собиқаи меҳнатии волонтёрӣ, мукофотҳо ва тайёрии иловагӣ мебошад;
- **ташкилоти ҷалбкунанда** – шахси ҳуқуқии ғайритиҷоратие, ки шахсони воқеиро барои амалигардонии фаъолияти волонтёрӣ бо тартиби муқаррарнамудаи Қонуни мазкур ҷалб менамояд;
- **самтҳои фаъолияти волонтёрӣ** – самтҳои дорои хусусияти иҷтимоии ҳаёти ҷомеа, аз ҷумла дар соҳаҳои ҳифзи иҷтимоии аҳолӣ, **ҳифзи ҳуқуқи инсон**, тандурустӣ, маориф, илм, фарҳанг, варзиш, туризм, эҳсонкорӣ, ҳифзи муҳити зист, ки барои рушди онҳо фаъолияти волонтёрӣ амалӣ карда мешавад;
- **истифодабарандаи фаъолияти волонтёрӣ** – шахси воқеӣ ва (ё) ҳуқуқие, ки ба фоидаи ӯ фаъолияти волонтёрӣ бидуни ғаразҳои сиёсӣ, инчунин бе мақсади пайравӣ намудан ба дин ва паҳн кардани эътиқоди динӣ амалӣ карда мешавад;

- **шартнома оид ба фаъолияти волонтёрӣ** – созиши хаттии байни волонтёр ва ташкилоти ҷалбкунанда, ки бо тартиби муқаррарнамудаи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон баста шуда, дар он шартҳои амалишавии фаъолияти волонтёрӣ нишон дода мешаванд.

Чи тавре аз маҷмуи мафҳумҳо маълум мегардад, фаъолияти волонтёрӣ ба тамом ба рушди ҷомеаи ва шахсият, зимнан кумак ба мақомоти ҳокимияти давлатӣ дар татбиқи ҳадафҳои иҷтимоӣ равона гардидааст, ки истифодаи ин модел ҳамчун замина барои таҳкими ҳамкории милитсия, ҷомеа ва ҷавонон муфид мебошад.

Механизми ҳавасмандгардонии шаҳрвандон, аз ҷумла ҷавонон дар моддаи 14-и Қонун чунин муқаррар гардидааст, ки бисёр мувофиқ ва муносиб аст.

- Давраи машғул шудан ба фаъолияти волонтёрии мувофиқ ба соҳаи таҳсилот ва ихтисоси таълимӣ, ки бо дафтарчаи волонтёрӣ ва шаҳодатномаи волонтёрӣ тасдиқ мегардад, ҳангоми қабул ба муассисаҳои таълимии таҳсилоти миёнаи касбӣ ва таҳсилоти олии касбӣ ба эътибор гирифта мешавад.

- Давраи машғул шудан ба фаъолияти волонтёрӣ бо тартиби муқаррарнамудаи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон собиқаи меҳнатии волонтерӣ эътироф карда мешавад, агар он шарти ҳатмии ба кор қабул кардан бошад ва волонтёр дар соҳаи ҷавобгӯй ба ихтисоси дахлдори гирифтааш кор карда, ин ҳолат бо дафтарчаи волонтёрӣ, шаҳодатномаи волонтёрӣ ва шартнома оид ба фаъолияти волонтёрӣ тасдиқ карда шавад.

Дар умум, бо истифода аз механизмҳои қонунии фаъолияти волонтёрӣ мумкин аст, ки ҷавононро ҳамчун шаҳрвандони фаъол барои ҳамкорӣ ва кумак ба қишри ниёзманди ҷомеа ҷалб намуд.

ХУЛОСА:

Дар ин қисмати тадқиқот, ки нақши иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон дар раванди демократикунонии ҷомеа баррасӣ карда шуд, чунин хулоса мегардад.

1. Муайян карда шуд, ки дар таҷрибаи байналмилалӣ иштироки ҷавонон тавассути муттаҳид кардани талошҳои шаҳрвандони ҷавон ва иттиҳодияҳои ҷавонон таъмин карда мешавад. Аммо, дар Тоҷикистон вазъи фаъолияти иттиҳодияҳои ҷавонон хеле заиф арзёбӣ мегардад; бахусус, иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ва марказҳои ҷавононе, ки фаъолият мекунанд, аз иқтидори зарурии рушд фориғанд.

2. Механизми рушди ҷомеаи шаҳрвандӣ дар ҳошияи татбиқи сиёсати ҷавонон пешниҳод шуд, ки он аз: васеъ кардани шабакаи иттиҳодияҳои ҷавонон ва ҳавасманд гардонидани ҷавонон дар ин самт; дастгирии ташкилию техникии фаъолияти онҳо; тақвияти иқтидори захираҳои инсонӣ ва рушди низоми идоракунӣ бо истифода аз иқтидори иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон ва таъмини иштироки фаъоли онҳо дар таҳия ва татбиқи барномаҳои давлатӣ ва фармоишҳои иҷтимоӣ иборат мебошад. Ҳамзамон, ҷалби дигар ниҳодҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ ва бахши хусусӣ дар татбиқи ин механизм ба тақвияти иқтидори техникии иттиҳодияҳои ҷавонон мусоидат хоҳад кард.

3. Фаъолияти волонтёрӣ низоми мусоидаткунада ва шарики боэътимоди давлат дар роҳи беҳдошти вазъи иҷтимоии шаҳрвандон, аз ҷумла қишри ниёзманди аҳолӣ мебошад.

4. Бо истифода аз механизмҳои қонунии фаъолияти волонтёрӣ мумкин аст, ки ҷавононро ҳамчун шаҳрвандони фаъол барои ҳамкорӣ ва кумак бо қишри ниёзманди ҷомеа ҷалб намуд.

§ 4.3. Парламентаризми ҷавонон дар кишварҳои ИДМ: амалия, мушкилот ва дурнамо

Дар давмои чанд даҳсолаи охир дар фазои кишварҳои Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил (ИДМ) тағйироти зиёде ба вуқуъ омад. Ин тағйирот, аз як тараф, аз давраи гузарише, ки ҳар як давлати узви ИДМ аз сар гузаронидааст, вобаста буд ва аз тарафи дигар, натиҷаи талошҳои муштараки кишварҳои узви Иттиҳод барои идоракунии равандҳои ҷаҳонишавӣ буд. Бо пайдо шудани моделҳои гуногуни рушди муносибатҳои сиёсӣ дар ҳошияи демократикунонӣ **парламентаризми ҷавонон** ҳамчун як шакли иштироки ҷавонон дар ҳаёти сиёсии ҷомеа ба миён омад.

Ҳамин тариқ, ҳадаф гузоштем, ки парламентаризми ҷавонон ва амалияи татбиқи онро дар кишварҳои ИДМ мавриди таҳлилу омӯзиш қарор дода, зарфиятҳо ва таҷрибаҳоро баррасӣ намуда, усулҳои муваффақ ва самараноки татбиқи онро дар кишварҳои Иттиҳод муайян намоем. Дар ин росто ба сифати заминаи таҳлилии тадқиқот қонунҳои алоқаманд, дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, маводҳои иттилоотӣ, таҷрибавӣ ва сотсиологӣ, натиҷаҳои тадқиқотҳои амалӣ ва маҷмӯи маълумоти оморӣ баррасӣ карда мешаванд.

Модели парлумонии ҷавонон аз Олмон ва Фаронса маншаъ мегирад. Парлумони ҷавонон бори аввал дар ҷануби Париж ҳамчун як лоиҳаи мактабӣ таъсис дода шуд ва аввалин ҷаласаҳои сатҳи байналмилалӣ дар ҳаминҷо (соли 1988) баргузор шуданд [1].

Модели парлумонии ҷавонон дар ИДМ пас аз 11 сол ҳамчун модели донишгоҳӣ ташаккул ёфт, соли 1999 дар толори собиқ Институти ҷавонони Донишгоҳи гуманитарии Маскав мизи мудаввар дар мавзӯи «Парлумони ҷавонон -

[1] Парлумони ҷавонони Аврупо [Маводи электронӣ] / Википедия. – Тартиби дастарсӣ: https://en.wikipedia.org/wiki/European_Youth_Parliament (забон-русӣ)

механизми татбиқи сиёсати ҷавонон ва манфиатҳои ҷавонон тавассути иштирок дар интихобот дар ҳама сатҳҳо» баргузор шуд. Дар соли 2003 аввалин семинар-конфронси умумирусиягӣ зери унвони «Рушди парлумонии ҷавонон дар Федератсияи Русия» баргузор гардид, ки ҳадафи он таҳияи тавсияҳо барои рушди низоми парлумонии ҷавонон буд. Ҳамин тариқ, таъсиси сохторҳои парлумонии ҷавонон дар Федератсияи Русия дар даҳаи охири сари 20 оғоз ёфт.

Сарфи назар аз он, ки модели парламентаризми ҷавонон аз Аврупо сарчашма мегирад, он барои кишварҳои ИДМ комилан нав нест. Инро як навъ идомаи мантиқии низоми куҳнашудаи собиқ Комсомол, вале дар шакли мутаносибан дигар ва такмилёфта арзёбӣ кардан мумкин аст. Комсомол мисли парламенти ҷавонон бар асоси принсипи мақомоти интихобии идоракунӣ фаъолияти худро ҷорӣ намуда, мақоми машваратии ҷамъиятӣ дошт, он соли 1918 таъсис ёфта буд. Таҷрибаи фаъолияти он дар бисёр кишварҳои ҷаҳон омӯхта шуд ва моделҳои гуногуни ин низом дар баъзе аз онҳо истифода гардиданд. Беназирии модели Комсомол дар **сохти иерархии идоракунии он буд** [1, с.29], аз ҷумла: 1) **намояндагӣ** дар ҳама ташкилотҳо, бахусус мактабҳо ва донишгоҳҳо, фабрикаҳо, коргоҳҳо, мақомоти ҳокимияти давлатӣ; 2) **принсипи иштирок** – ҳамаи аъзои Комсомол дар раванди қабули қарорҳои ташкилию ҳамоҳангсозӣ иштирок мекарданд; 3) **принсипи интихобот** – аъзои Комсомол аз ҷониби раёсати ташкилот ва роҳбарони он аз ҷониби аъзои ташкилот бо мизони ҳудудӣ интихоб мешуданд; 4) **принсипи ғайримуттамарказонӣ** – ташкилотҳои ибтидоии (маҳаллии) комсомол вобаста ба масъалаҳои ташкилию идоракунӣ мустақил буданд, масъалаҳои иқтисодӣ ва маъмуриро мустақилона ҳал мекарданд. Ҳамин тариқ, парламенти ҷавонон то андозае ба низоми комсомол монандӣ дорад, аммо он ҳамчун низоми ҳамкории байни давлат ва ҷавонон

[1] Тошенко Ж. Т. Сотсиологияи идоракунӣ. Китоби дарсӣ барои донишгоҳҳо [Матн]. Москва: Маркази пешгӯии иҷтимоӣ ва маркетинг, 2011 (забон-русӣ)

дар шакли нав, муосир, бо принсипҳои демократӣ татбиқ карда мешавад.

Яке аз таърифҳои маъмултарини мафҳуми «парламентаризми ҷавонон» чунин аст: *системаи намояндагии ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии ҷавонон ҳамчун гурӯҳи махсуси иҷтимоӣ, ки ба таъсис ва фаъолияти сохтори махсуси машваратии ҷамъиятӣ барои ҷавонон - парламенти ҷавонон - дар назди мақомоти давлатӣ ё бо тартиби муқаррарнамудаи онҳо, инчунин дигар муассисаҳои иҷтимоӣ барои иштироки фаъоли шаҳрвандони ҷавон дар ҳаёти давлат асос ёфтааст* [1].

Системаи намояндагӣ (дар инҷо) – механизмест, ки барои ҷалб ва иштироки намояндагони ҳамаи гурӯҳҳои ҷавонон бо назардошти маҳали зист, машғулият ва нуқтаи назари онҳо ҳангоми қабули қарорҳо равона гардидааст. Моҳият ва ё рисолати механизми мазкур, ин демократикунонии муносибатҳо, таъмини иштироки ҳамаи ҷонибҳои манфиатдор дар равандҳои қабули қарорҳо ва иттилоотнокии гурӯҳҳои мақсаднок оид ба фаъолияти ташкилот (парламенти ҷавонон) мебошад. Бо ин васила щадафи муҳими идоракунӣ - ҳавасмандгардонии сохторҳои поёнӣ - таъмин мегардад.

Парлумони ҷавонон бо принсипи идоракунии иреархӣ (боло-поён) метавонад дар назди мақомоти ҳокимияти намояндагӣ / қонунгузор ва ё ҳокимияти иҷроияи давлатӣ таъсис дода шавад. Ҳамчунин, Парлумони ҷавононро метавон дар назди муассисаҳои таълимӣ ташкил намуд, вале бо принсипи идоракунии маҳаллӣ. Аммо, дар таҷриба бо назардошти хусусияти мушаххаси намояндагӣ доштани ҳадафҳо, парлумонҳои ҷавонон асосан дар назди мақомоти ҳокимияти намояндагӣ – парлумонҳои касбӣ фаъолият мекунанд.

[1] Парламентаризми ҷавонон [Маводи электронӣ] / Википедия. – Тартиби дастарсӣ: https://ru.wikipedia.org/wiki/Youth_parliamentarism

Азбаски парламентаризми ҷавонон барои фаъол гардонидани ҷавонон ва иштироки онҳо дар равандҳои рушди сиёсии ҷомеа ва давлат пешбинӣ шудааст, фаъолияти парламенти ҷавонон ҳамчун як иттиҳодияи ҷамъиятии машваратию тавсиявӣ ба рисолати зикршуда мувофиқат мекунад.

Мақоми парлумони ҷавонон ҳамчун иттиҳодияи ғайридавлатӣ (ғайритиҷоратӣ) ба рушди сиёсии ҷомеа таъсири назаррас низ, дорад, аммо ин иттиҳодияҳо бинобар маҳдудиятҳои муайяни ҳуқуқӣ, имконияти молиявӣ ва иқтидори заифи идоракунӣ наметавонанд, ки ба талаботи ин модели ҳаракати ҷавонон пурра ҷавобгӯ бошанд. Албатта, ин маҳдудиятҳо вобаста ба шароити идоракунии давлат ва бо назардошти хусусиятҳои фарҳангӣ, динӣ ва дигар хусусиятҳои маҳаллӣ фарқ мекунанд. Аммо дар аксари кишварҳои узви ИДМ (бинобар таъсири таърихи сиёсӣ дар гузаштаи наздик) иқтидори ташкилӣ ва молиявии ташкилотҳои ғайридавлатӣ (ғайритиҷоратӣ) ҳаммонанд - хеле заиф аст, зимнан барои онҳо татбиқи ташаббусҳои ҷавонон, ки сармоягузории доимии молиявӣ талаб мекунанд, душвор аст.

Яке аз принсипҳои парламентаризми ҷавонон ин иштироки ҷавонон дар раванди қабули қарорҳо мебошад ва ин сазовори таваҷҷӯҳи махсус аст. Таъмини «иштироки ҷавонон» гуфта, мо иштироки мустақим ва ғайримустақими ҷавононро дар ҳаёти сиёсию иҷтимоии ҷомеа, фаъолгардонии онҳоро дар таҳия ва татбиқи барномаҳои рушди мақсаднок ва васеъ кардани имкониятҳо ва роҳёбӣ ба зинаи роҳбарии мақомоти давлатиро дар назар дорем. Дар ҳақиқат, фаъолгардонии ҷавонон ин рушди фарҳангӣ, ҳуқуқӣ ва сиёсии ҷомеа тавассути ҷалби шаҳрвандони ҷавон ва саҳми онҳо дар татбиқи самараноки қарорҳои ҳукумат мебошад.

Аксари одамон, бахусус насли калонсол, метавонанд бипурсанд: Чаро парламентаризми ҷавонон? Оё барои ҷавонон омӯхтан ва таҷриба пайдо кардан дар соҳаи

идоракунии қонунгузорӣ ва сиёсӣ - парламентаризм - ҳанӯз барвақт нест?

Албатта, барвақт нест, ҳатто мутаносибан дер ҳам шудааст, зеро:

- ✓ синни миёнаи аҳолии дунё 28,5 солро ташкил медиҳад, аз ин рӯ, аксарияти интихобкунандагон ва иштирокчиёни маъракаҳои сиёсӣ (тақрибан 50%) ҷавонони аз 20 то 39 сола мебошанд;
- ✓ шаҳрвандон на ҳамеша омодаанд дар маъракаҳои сиёсӣ ва раванди қабули қарорҳои муҳими иштирок кунанд ва на ҳамеша дар ин масъалаҳо нақши фаъол доранд. Дар натиҷа, ниёзҳо ва талаботи воқеии онҳо метавонанд дар оянда ба назар гирифта нашаванд. Зимнан, қарорҳое, ки манфиатҳои аксариятро ба назар намегиранд, наметавонанд фарогир ва ё салоҳиятнок ҳисобида шаванд ва ҳатто метавонанд ба ҷомеа зарари ҷиддӣ расонанд. Иштироки ҷавонон дар ин равандҳо бо назардошти он ки онҳо қисми зиёди ҷомеаро ташкил медиҳанд, метавонад ҳалкунанда бошад ва бо ин васила кафолати дурустии қарорҳои муҳимми сиёсӣ ва қонунгузориро таъмин кардан мумкин аст. Ғайр аз ин, иштироки ҷавонон принсипҳои демократии қабули қарорҳоро таъмин мекунад ва тақвият мебахшад;
- ✓ иштироки ҷавонон дар фаъолияти мақомоти қонунгузорӣ ва намояндагӣ метавонад сатҳи баланди таваҷҷӯҳ ва иштироки фаъоли онҳоро дар ҳаёти сиёсӣ таъмин намояд. Илова бар ин, имконияти иштирок дар равандҳои сиёсӣ ва қонунгузорӣ метавонад ҳавасмандии ҷавононро барои саҳм гузоштан (ҳамчун фарди баркамол ва интихобкунандаи фаъол) дар ҳалли

масъалаҳои идоракунии сиёсӣ дар ояндаи наздик зиёд намояд [1, с.5].

Ҳамин тариқ, мо метавонем хулоса барорем, ки парламентаризми ҷавонон:

- ин иштироки фаъоли ҷавонон дар ҳаёти сиёсии ҷомеа ва фаъолияти давлат мебошад;
- мактаби тарбияи сарварони ҷавони аз ҷиҳати сиёсӣ омодашуда, кадрҳое, ки дастовардҳо ва арзишҳои миллиро дар оянда метавонанд сазоворона муаррифӣ кунанд;
- имконияти рушди ниҳодҳои демократӣ дар ҷомеа ва татбиқи принсипҳои идоракунии самараноки низоми давлатӣ.

Пеш аз баррасии таҷрибаи амалии татбиқёбии **модели парлумони ҷавонон** дар кишварҳо бояд якчанд нишондиҳандаҳо ё талаботи заминавии зеринро, ки барои ташкил ва пешбурди фаъолияти пурсамари ин ниҳод хос аст иброз намуд:

1) Парлумони ҷавонон дар назди мақомоти ҳокимияти қонунгузор (намояндагӣ) ҳамчун воҳиди алоҳида ё мустақил (сохтори мустақил) таъсис дода шавад бо назардошти ҳамоҳангсозии мустақими мақомоти қонунгузор (намояндагӣ);

2) Парлумони ҷавонон мақоми машваратӣ ва тавсиявии ҷамъиятиро доро бошад;

3) Парлумони ҷавонон ҳамчун иттиҳодияи ҷамъиятӣ (ғайриҳукуматӣ) фаъолият кунад (ба мақомоти ҳокимияти давлатӣ тобеъ набошад);

4) Парлумони ҷавонон фаъолиятро дар шакли иҷлосия амалӣ гардонад; ҷаласаҳои худро мунтазам, вале на камтар аз ду маротиба дар як сол баргузор намояд;

---

[1] Иштироки ҷавонон дар парлумонҳои миллӣ [Маводи электронӣ] / Иттиҳоди байнипарлумонӣ. Берлин: 2011. С. 19. – Тартиби дастрасӣ: http://www.ipu.org/pdf/publications/youth_en.pdf (забон-русӣ)

5) Парлумони ҷавонон бояд принсипи интихобии фаъолият ва шакли ягонаи муттаҳидсозии аъзоро дар ҳама сатҳҳои ҳудудӣ дошта бошад;

6) Парлумони ҷавонон дорои сохтори идоракунии иерархӣ ё маҳҳлӣ ва намояндагӣ бошад, яъне дар ҳама сатҳҳои ҳудудӣ сохтори ягонаи идоракунӣ дошта бошад;

7) Парлумони ҷавонон фаъолияти қонунгузориро бояд анҷом диҳад ва имкониятҳои (механизмҳои) васеъ барои пешниҳоди қарорҳои худ ба мақомоти ҳокимияти қонунгузор (намояндагӣ)-ро ҷиҳати баррасӣ ва татбиқи минбаъда дошта бошанд; қарорҳои Парлумони ҷавонон хусусияти машваратӣ ва тавсиявӣ доранд.

Ассамблеяи байнипарлумонии ҷавонони кишварҳои узви ИДМ

Боиси зикр аст, ки дар фазои кишварҳои ИДМ дар назди Ассамблеяи байнипарлумонии давлатҳои узви ИДМ Ассамблеяи байнипарлумонии ҷавонони кишварҳои узви ИДМ фаъолият мекунад, ки бо қарори Шӯрои Ассамблеяи байнипарлумонии давлатҳои узви ИДМ аз 22 ноябри соли 2012 таъсис ёфтааст.

Ассамблеяи байнипарлумонии ҷавонон ниҳоди машваратии доимии Ассамблеяи байнипарлумонии давлатҳои узви ИДМ мебошад. Ҳадафи асосии Ассамблеяи байнипарлумонии ҷавонон ин ҷалби вакилони ҷавон ба раванди рушди ҳамкориҳо байни кишварҳои узви ИДМ, фароҳам овардани шароит барои муколама ва мубодилаи таҷриба байни вакилони ҷавони ИДМ ва намояндагони иттиҳодияҳои ҷавонон, ҷалби ҷавонон ба дипломатияи парлумонӣ, беҳтар кардани фарҳанги ҳуқуқӣ, фаъолияти иҷтимоӣ ва шаҳрвандии насли ҷавон мебошад [1].

Парламентаризми ҷавонон дар Федератсияи Русия

[1] Ассамблеяи байнипарлумонии ҷавонони кишварҳои узви ИДМ [Маводи электронӣ] / Сомонаи Ассамблеяи байнипарлумонии кишварҳои узви ИДМ. – Тартиби дастарсӣ: http://www.iacis.ru/structure/mmpa/

Тавре дар боло қайд карда шуд, татбиқи модели парламентаризми ҷавонон дар Федератсияи Русия (ФР) соли 2003 бо қабули «Тавсияҳо оид ба рушди парламентаризми ҷавонон дар Федератсияи Русия» оғоз гардид. Дар байни кишварҳои ИДМ, Федератсияи Русия дорои нисбатан таҷрибаи пуриқтидор дар самти рушди парламентаризми ҷавонон мебошад. Агар мо рушди модели парламентаризми ҷавононро ба марҳилаҳо - ташаккулёбӣ, рушд ва устуворӣ - ҷудо кунем, пас дар Федератсияи Русия парламентаризми ҷавонон дар марҳилаи ташаккулёбӣ қарор дорад.

Имрӯз дар Федератсияи Русия ташкилоти ҷамъиятии умумирусиягии «Ҳаракати ягонаи парлумонии ҷавонони Федератсияи Русия», ки моҳи декабри соли 2012 таъсис ёфтааст, фаъолият мекунад. Ҳадафи он мусоидат ба рушд ва ҳамкории парлумони ҷавонон ва сохторҳои он, ки дар Федератсияи Русия фаъолият мекунанд, мебошад. Бояд қайд кард, ки таҷрибаи Русия дар татбиқи модели парлумони ҷавонон барои омӯзиш хеле муносиб аст, зеро ташаккули парлумони ҷавонон, аз ҷумла дар сатҳҳои маҳаллӣ (шаҳрӣ, ноҳиявӣ ва дигар сатҳҳо) масъалаҳои (саволҳои) зиёдеро ба миён меорад ва ҳалли онҳо ва маҷмӯи посухҳоро дар асоси таҷрибаи амалӣ талаб мекунад.

Дар дохили Маҷлиси Федералии Федератсияи Русия, яъне **дар сатҳи федералӣ** ду парлумони ҷавонон амал мекунанд: 1) Парлумони ҷавонон дар назди Думаи давлатӣ ва 2) Палатаи қонунгузорони ҷавонон дар назди Шӯрои Федератсия.

Вобаста ба шакли ташкилию ҳуқуқӣ Парлумони ҷавонон дар назди Думаи давлатӣ ниҳоди машваратӣ буда, аз намояндагони ҷавонон иборат аст, ки дар ҷаласаҳои парлумони ҷавонони минтақавӣ интихоб шудаанд. Ин ниҳод барои мусоидат ба фаъолияти Думаи давлатӣ дар соҳаи танзими қонунгузорӣ, ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии ҷавонон таъсис дода шудааст. Сохтори Парлумони ҷавонон дар назди Думаи давлатӣ иборат аст, аз: Раиси фахрӣ - Раиси Думаи

давлатӣ, Сарпараст - муовини Раиси Думаи давлатӣ, Шӯрои Парлумони ҷавонон (Раиси Парлумони ҷавонон ва муовинони ӯ, котиби иҷроия) ва 11 комиссияи соҳавӣ [1].

Дар сатҳи ҳудудҳои федералӣ шӯроҳои ҳамоҳангсози парлумони ҷавонон мавҷуданд, ки ҳамчун иттиҳодияи ихтиёрӣ дар назди мақомоти қонунгузор (намояндагӣ)-и ҳокимияти давлатии субъектҳои Федератсияи Русия таъсис дода шудаанд. Аъзоёни шӯроҳо парламентҳои ҷавонон мебошанд, ки дар назди мақомоти қонунгузор (намояндагӣ)-и ҳокимияти давлатии субъектҳои Федератсияи Русия фаъолият мекунанд (дар мисоли Ассотсиатсияи парлумонии «Шарқи Дур ва Забайкалье») [2].

Дар **сатҳи минтақавӣ** (дар сатҳи субъектҳои алоҳидаи Федератсияи Русия) 79 парламенти ҷавонон фаъолият мекунанд, ки онҳо низ ҳамчун ниҳоди машваратии ҷамъиятӣ дар назди мақомоти қонунгузории (намояндагии) субъектҳои Федератсияи Русия фаъолият мекунанд [3].

Принсипи узвият дар парлумони ҷавонон дар сатҳи минтақавӣ гуногун аст. Масалан, дар вилояти Киров Парлумони ҷавонон аз намояндагони ташкилотҳои ҷамъиятии ҷавонон, донишгоҳҳо ва коллеҷҳо, мақомоти худидоракунии донишҷӯён ва хонандагон ва намояндагони ҳизбҳои сиёсӣ ташкил карда мешавад (Парлумони ҷавонони дар боло зикршуда соли 2006 таъсис ёфтааст) [4]. Аммо, принсипи умумии пешбарӣ кардани намояндагони ҳар як маҳал бетағйир боқӣ мемонад: дар вилояти Вологда, илова

---

[1] Парлумони ҷавонон дар назди Думаи давлатии Маҷлиси Федералии Федератсияи Русия [Маводи электронӣ] / Портали ягонаи ҳаракати парлумонии ҷавонони Русия. – Тартиби дастарсӣ: http://newparlament.ru/pages/view/structure/88

[2] Шӯрои ҳамоҳангсозии парлумонҳои ҷавонон [Маводи электронӣ] / Портали ягонаи Ҷунбиши парлумонии ҷавонони Русия. – Тартиби дастарсӣ: http://newparlament.ru/pages/view/structure/14 (12.03.2017)

[3] Ҳаракати парлумонии ҷавонон: Сатҳи минтақавӣ [Маводи электронӣ] / Портали ягонаи Ҳаракати парлумонии ҷавонони Русия. – Тартиби дастарсӣ: http://newparlament.ru/workspaces/regional

[4] . Парлумони ҷавонони вилояти Киров [Маводи электронӣ] / Портали ягонаи ҳаракати парлумонии ҷавонони Русия. – Тартиби дастарсӣ: http://newparlament.ru/workspaces/about/4

бар категорияҳои ҷавонони дар боло зикршуда, як намоянда аз ҳар як ноҳия ва 10 намоянда аз ҳар як ҳудуди шаҳрӣ метавонанд ба парлумони ҷавонон ворид шаванд [1].

Ғайр аз ин, дар Федератсияи Русия парлумони ҷавонон дар **сатҳи маҳалли низ, вуҷуд дорад**, ки дар он ҷо онҳо асосан мувофиқи принсипҳои умумиқабулшуда ташкил карда мешаванд. Аммо, талаботи узвият барои парлумони ҷавонон вобаста ба гурӯҳҳои ҷавононе, ки онҳо ҷалб мекунанд, фарқ мекунад. Масалан, мувофиқи Низомнома дар бораи Парлумони ҷавонони шаҳри Егоревск вакилон/аъзоёни Парлумони ҷавонон аз ҷумлаи донишҷӯёни муассисаҳои таҳсилоти олӣ ва миёнаи касбӣ интихоб карда мешаванд [2].

Ҳамин тариқ, метавон хулоса кард, ки дар Федератсияи Русия парламентаризми ҷавонон дорои низоми нисбатан ташаккулёфтаи идоракунӣ мебошад: аз сатҳи федералӣ то сатҳи маҳалӣ, бо принсипҳо ва меъёрҳои фаъолияти намояндагӣ, машваратии ҷамъиятӣ (машваратӣ), усули интихоботии ташаккул ва қабули қарорҳои демократии дорои хусусияти машваратӣ.

Парламентаризми ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон парлумони ҷавонон соли 2010 ба фаъолият шурӯъ кард. Он бо ташаббуси Кумитаи оид ба корҳои ҷавонони назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва иттиҳодияи ҷамъиятии «Мо ва ҷомеаи шаҳрвандӣ» ҳамчун як ниҳоди машваратии ҷамъиятӣ таъсис дода шудааст. Аз нигоҳи мақоми ташкилӣ ва ҳуқуқии худ, парлумони ҷавонон як ташкилоти ҷамъиятӣ (бе мақоми ҳуқуқӣ) мебошад, ки дар асоси ҳуҷҷатҳои меъёрии муассисони худ ва санадҳои

[1] Низомнома дар бораи Парлумони ҷавонони вилояти Вологда [Маводи электронӣ] / Портали ягонаи ҳаракати парлумонии ҷавонони Русия. – Тартиби дастарсӣ: http://newparlament.ru/pages/view/documents/1207 (забон-русӣ)

[2] Низомнома дар бораи парлумони ҷавонони ноҳияи шаҳри Егоревский [Маводи электронӣ] / Портали ягонаи ҳаракати парлумонии ҷавонони Русия. – Тартиби дастарсӣ: http://newparlament.ru/pages/view/documents/1232 (забон-русӣ)

қонунгузории татбиққунандаи сиёсати давлатии ҷавонон фаъолият мекунад.

Парлумони ҷавонон бо парлумони кишвар робитаи ташкилӣ ё ҳуқуқӣ надорад, аммо он метавонад пешниҳодҳо ва тавсияҳои худро тавассути мақомоти ваколатдори давлатии кор бо ҷавонон пешниҳод кунад. Сохтори идоракунии парлумони ҷавонон дар Тоҷикистон сирф миллӣ буда, ҷаласаҳои он ҳадди ақал ду маротиба дар як сол баргузор мешаванд. Аъзои Парлумони ҷавонон асосан донишҷӯёни донишгоҳҳо аз тамоми минтақаҳои кишвар мебошанд.

Парламентаризми ҷавонон дар Ҷумҳурии Қазоқистон

Дар Ҷумҳурии Қазоқистон тибқи маълумоти дастрасгашта ду шакли парлумони ҷавонон вуҷуд дорад.

1). Парлумони ҷавонон ҳамчун шахси ҳуқуқии ғайритиҷоратӣ.

Парлумони ҷавонон ҳамчун шахси ҳуқуқии ғайритиҷоратӣ фаъолияти худро соли 2003 оғоз кард. Мақоми олии роҳбарикунандаи он маҷлиси умумии вакилон - аъзои ташкилот мебошад. Парлумони ҷавонон дар шаҳри Остона низ ба ҳамин шакл фаъолият мекунад. Мақомоти роҳбарикунанда аз Шӯрои ҳамоҳангсозӣ иборат аст, ки ба мӯҳлати як сол интихоб мешавад. Парлумони ҷавонон бо Маҷлиси Парлумони Ҷумҳурии Қазоқистон ҳамкорӣ мекунад. Узвият дар ин созмон ба таври ғайриоддӣ зоҳир мешавад: ҳар касе, ки мехоҳад вакили парлумони ҷавонон гардад, бояд ариза пешниҳод кунад ва номзадии худро ба маҷлиси умумии вакилони кунунии парлумони ҷавонон пешниҳод кунад. Ҳар як узви ташкилот (вакил) ҳаққи узвияти пардохт мекунад, ки маблағи он солона ба ҳисоб гирифта мешавад [1].

Метавон хулоса кард, ки парламенти ҷавонон дар шакли тавсифшуда бесалоҳият аст, зеро бо мақомоти намояндагии ҳокимияти давлатӣ робитаи мустақим надорад, ташкилот

[1] Дар бораи Парлумони ҷавонон [Маводи электронӣ] / 2009. – Тартиби дастарсӣ: https://sites.google.com/site/youthparliam/about-yp (забон-русӣ)

мақоми машваратӣ надорад ва дар идоракунӣ аз рӯи принсипи интихоботӣ амал намекунад ва дар минтақаҳо низ, намояндагӣ надорад.

2). Парлумони ҷавонон дар асоси ихтиёрӣ.

Парлумони ҷавонон дар асоси ихтиёрӣ ба сифати ниҳоди машваратии ҷамъиятӣ дар се сатҳ фаъолият мекунад: Парлумони Ҷумҳурии Қазоқистон, парлумони минтақавии Ҷумҳурии Қазоқистон ва донишгоҳҳо. Дар соли 2011 дар натиҷаи интихобот ба парлумони ҷавонон гурӯҳҳои гуногуни ҷавонон намояндагӣ карданд: намояндагони созмонҳои ҷавонон, донишҷӯён, тоҷирон, олимон ва ғайра [1].

Аз ду шакли тавсифшуда шакли дуюм нисбатан ба нишондиҳандаҳои хоси парлумони ҷавонон ҷавобгӯ мебошад. Парлумони ҷавонон дар Ҷумҳурии Қазоқистон фаъолият дорад, аммо масъалаи мавҷудияти сохтори иерархии идоракунӣ, яъне намояндагии парлумони ҷавонон дар ҳамаи вилоятҳо, ноҳияҳо ва шаҳрҳо ҳанӯз ҳам кушода боқӣ мемонад.

Парламентаризми ҷавонон дар Ҷумҳурии Қирғизистон

Ҷумҳурии Қирғизистон барои рушди парламентаризми ҷавонон аз равиши хеле муосир истифода мебарад — татбиқи лоиҳаҳо. Парлумони ҷавонон ҳамчун ниҳоди лоиҳавӣ таъсис дода шудааст, ки дар сотсиологияи идоракунӣ ба сифати сохтори иқтисоди бозорӣ омӯхта мешавад. Ниҳоди лоиҳавӣ дар давоми 18 моҳ бо иштироки 40 нафар фаъолони 18-29 сола аз тамоми минтақаҳои Қирғизистон амалӣ гардонида шуд. Намояндагони ташкилотҳои ҷавонони ҳизбҳои сиёсӣ, иттиҳодияҳои ҷавонон ва дигар гурӯҳҳои фаъоли ҷавонон дар кори парлумони ҷавонон иштирок карданд. Лоиҳа соли 2014 ба анҷом расид [2].

---

[1] Тукушева Л. Интихобот ба парлумони ҷавонон [Маводи электронӣ] / Л.Тукушева, И.Алпысаева, М.Дидигова. Остона, 2011. – Тартиби дастарсӣ: http://repository.enu.kz/bitstream/handle/123456789/1360/vybor-molodej.pdf (забон-русӣ)

[2] Парлумони ҷавонон дар Бишкек ба кор шурӯъ кард [Маводи электронӣ] / Кабар, 2016 http://old.kabar.kg/rus/society/full/111772 (забон-русӣ)

Ин модели парлумони ҷавонон аз нигоҳи назариявӣ ва методологӣ хеле устувор аст. Аммо, чуноне ки таҷриба нишон медиҳад, камбудиҳои асосии аксари ғояҳои лоиҳавии ин навъ парлумони ҷавонон, ин хусусияти муваққатӣ доштан, набудани ҳамкории наздик бо мақомоти давлатӣ, зимнан, дастгирии заифи ҳукумат арзёбӣ мегардад.

Ин лоиҳа ба анҷом расид, аммо натиҷаҳо, аз ҷумла рушди парламентаризми ҷавонон дар кишвар ба даст наомад.

Парламентаризми ҷавонон дар Ҷумҳурии Беларус

Дар Ҷумҳурии Беларус дар назди Шӯрои вакилони шаҳри Минск палатаи ҷавонон фаъолият мекунад, ки бар асоси принсипҳои умумиқабулшудаи интихоби вакилон аз байни ҷавононии фаъол ва намояндагии ҷавононии минтақаҳо асос ёфтааст. Дар назди Шӯрои вакилони шаҳри Могилёв инчунин парлумони ҷавонон таъсис дода шудааст; аввалин маъракаи интихоботӣ соли 2014 баргузор гардид. Иштирокчиёни парлумони ҷавонон асосан донишҷӯён мебошанд [1].

Ҳамин тариқ, дар Беларус модели парламентаризми ҷавонон дар ҳоли ташаккул аст.

Парламентаризми ҷавонон дар Арманистон

Дар Арманистон парлумони ҷавонон соли 2011 ба фаъолият шурӯъ кард (Раиси Маҷлиси Миллии Арманистон, О. Абраҳамян, фармонеро дар бораи таъсиси парлумони ҷавонон имзо кард [2]). Мувофиқи низомнома парлумони ҷавонон аз 12 кумита ва 131 вакил иборат хоҳад буд, ки 39 нафари онҳо аз ҷониби фраксияҳои Маҷлиси Миллӣ пешбарӣ карда мешаванд, 50 ҷой ба донишгоҳҳои давлатӣ, 20 ҷой ба минтақаҳо ва 22 ҷой ба номзадҳои ҷавон бо усули худпешбарӣ дода мешавад. Аммо, парлумони ҷавононро ҳамчун як ниҳоди

[1] Парлумони ҷавонон дар Белорусия [Маводи электронӣ] / Кумитаи иҷроияи вилояти Минск. – Тартиби дастарсӣ: http://www.mrik.gov.by/ru/molodezhnyj-parlament-budet(забон-русӣ)

[2] Парлумони ҷавонон таъсис дода мешавад [Маводи электронӣ] / Сомонаи расмии Маҷлиси Миллии Ҷумҳурии Арманистон. – Тартиби дастарсӣ: http://www.parliament.am/news.php?do=view&cat_id=2&day=04&month=04&year=2011&NewsID=4434&lang=rus (забон-русӣ)

алоҳида дар сохтори Маҷлиси Миллии Ҷумҳурии Арманистон пайдо кардан имконнопазир гардид.

Парламентаризми ҷавонон дар Ҷумҳурии Озарбойҷон

Парлумони ҷавонони Озарбойҷон соли 2005 бо дастгирии ташкилии Вазорати ҷавонон ва варзиш ва Ассотсиатсияи ҷамъиятии ихтиёриёни Озарбойҷон таъсис дода шудааст. Парлумони ҷавонони Озарбойҷон ҳамчун як ташкилоти ғайриҳукуматӣ ва иттиҳодияи машваратии ҷамъиятӣ фаъолият мекунад, ки манфиатҳо ва ҳуқуқҳои қонунии ҷавононро намояндагӣ мекунад. Узвият дар Парлумони ҷавонон бар асоси пурсишнома ва мусоҳиба сурат мегирад ва ҷавонон аз саросари кишвар ҷалб карда мешаванд [1].

Мутобиқи таҳлилҳои маълумоти зерин низ мавҷуд аст (аз соли 2012): «Дар Озарбойҷон Парлумони ҷавонон таъсис дода мешавад. Парлумони ҷавонон як лоиҳаи дарозмуддат аст, ки аз ҷониби гурӯҳи ташаббускори иборат аз 11 нафар пешниҳод шудааст. Интихоби аъзои парлумон дар ду марҳила сурат мегирад: дархост ва мусоҳиба. Ҷавонони фаъоли иҷтимоӣ аз синни 18 то 29 сола, донишҷӯёни боистеъдод ва фаъоли иҷтимоӣ, ҷавононе, ки дар созмонҳои байналмилалӣ, ВАО, сохторҳои хусусӣ ва давлатӣ ва дар соҳаи илм кор мекунанд, метавонанд вакилони ҷавони парлумон шаванд» [2].

Ин маънои онро дорад, ки парлумони ҷавонон дар Озарбойҷон шакли устувори фаъолият надорад. Ғайр аз ин, парлумони ҷавонон қисми мақоми қонунгузории давлатӣ нест, балки як шахси ҳуқуқии мустақил аст, ки ин хилофи

[1] Парлумони ҷавонон дар ҳаёти иҷтимоию сиёсии Озарбойҷон нақши фаъол хоҳад бозид - Ҷейҳун Усмонлӣ [Маводи электронӣ] / 1NEWS.AZ, 2012. – Тартиби дастарсӣ: http://www.1news.az/news/molodezhnyy-parlament-budet-igrat-aktivnuyu-rol-v-obschestvenno-politicheskoy-zhizni-azerbaydzhana---dzheyhun-osmanly (забон-русӣ)

[2] Дар Озарбойҷон Маркази ҷавонон таъсис дода мешавад [Маводи электронӣ] / Агентии иттилоотии Trend. – Тартиби дастарсӣ: http://www.trend.az/azerbaijan/politics/2026125.html (забон-русӣ)

хусусиятҳои дар боло зикршудаи парлумони ҷавонон мебошад.

Хулоса

Чунин ба назар мерасад, ки дар ҳамаи кишварҳои ИДМ, ба истиснои Русия вазъият дар самти ташаккул ва рушди парламентаризми ҷавонон қариб ки яксон ва ғайриқаноатбахш аст. Дар айни ҳол ҳамаи кишварҳои ИДМ-ро аҳамиятнокии парламентаризми ҷавонон – фаъолнокии сиёсӣ ва ҳуқуқии ҷавонон муттаҳид кардааст. Ҳама татбиқи онро дар низоми идоракунии давлатии қонунгузорӣ (намояндагӣ) дастгирӣ мекунанд, ки инро қарори Шӯрои Ассамблеяи байнипарлумонии кишварҳои узви ИДМ аз 22.11.2012 №47 дар бораи таъсиси Ассамблеяи байнипарлумонии ҷавонони кишварҳои узви ИДМ тасдиқ мекунад [1].

Далели дастгирии фаъолияти Парлумони ҷавонон дар фазои ИДМ ба он асос меёбад, ки Парлумони ҷавонон дар (сохтори) назди Ассамблеяи байнипарлумонии ИДМ бо ризоияти (қарори) кишварҳои узви Ассамблеяи байнипарлумонии ИДМ таъсис ёфтааст ва зарурати ташкили фаъолияти Парлумони ҷавонон дар кишварҳои узви ИДМ дар Низомномаи Парлумони ҷавонон дар (сохтори) назди Ассамблеяи байнипарлумонии ИДМ ба таври возеҳ инъикос ёфтааст: «Парлумони ҷавонон дар (сохтори) назди Ассамблеяи байнипарлумонии ИДМ аз ҳайатҳои парлумонии ҷавонони кишварҳои узви ИДМ иборат аст». Аъзои ҳайатҳои парлумонии ҷавонон, ки дар ин Низомнома муайян шудаанд, метавонанд (1) **аъзои ҷавони парлумони кишварҳои ИДМ (то 35-сола)** ва (2) **намояндагони парлумони ҷавонон** ва сохторҳои машваратӣ ва намояндагии ҷавонон, ки дар дохили парлумони миллии кишварҳои узви ИДМ таъсис дода шудаанд, бошанд. Ин ду нишондиҳанда (талабот) ҷузъиёти хеле муҳими қарори дар боло зикршуда мебошад, ки

[1] Низомнома дар бораи Ассамблеяи байнипарлумонии ҷавонони кишварҳои узв [Маводи электронӣ] / Сомонаи расмии Ассамблеяи байнипарлумонии кишварҳои узв дар Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил. – Тартиби дастарсӣ: http://iacis.ru/upload/iblock/a61/kp.2_polozhenie-mmpa-sng.pdf (забон-русӣ)

кишварҳои узви ИДМ-ро вазифадор мекунад, ки онҳоро риоя ва таъмин намоянд. Яъне, аз лиҳози ҳуқуқӣ ва тақозои ҳамкории минтақавӣ имрӯзҳо бояд дар ҳамаи кишварҳои узви ИДМ парлумони ҷавонон фаъолият дошта бошад, аммо воқеият дигар аст...

Айни замон дар сатҳи кишварҳои ИДМ ҳолатҳое, ки шумори назарраси намояндагони ҷавонони то 35-сола (10-20 нафар) ба парлумонҳои миллӣ роҳ ёфта бошанд, хеле кам ба назар мерасад. Аз ин рӯ, ташкили ҳайати парлумонии ҷавонон (миллӣ) иборат аз 8-10 нафар аз ҳар як кишвар ғайриимкон аст, мувофиқан иҷрои талаботи якум барои кишварҳои узви ИДМ имконнопазир аст. Иҷрои талаботи дуюм низ бо сабаби фаъол набудани парлумонҳои ҷавонон дар парлумонҳои миллии бисёре аз кишварҳои узви ИДМ аз имкон дур аст (ба истиснои Русия).

Қобили зикр аст, ки «Стратегияи ҳамкории байналмилалии ҷавонони кишварҳои узви Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил то соли 2020» , ки аз ҷониби Шӯрои сарони давлатҳои ИДМ 10 декабри соли 2010 тасдиқ шудааст, вазифаи зеринро муқаррар мекунад: «Таъсиси модели муассири ҳамкорӣ байни иттиҳодияҳо ва ташкилотҳои ҷамъиятии кӯдакон ва ҷавонони кишварҳои узви ИДМ». Новобаста аз он ки давраи татбиқи Стратегияи мазкур анҷом ёфта бошад ҳам, ин модели ҳамкории устувор байни иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон дар ИДМ вуҷуд надорад, яъне вазифаи муқарраргардида, беиҷро боқӣ монд.

Модели парлумони ҷавонон, ки ҳамтои он дар сатҳи Ассамблеяи байнипарлумонии ИДМ фаъолият мекунад, маҳз механизмест, ки метавонад ҳамкории муассирро байни иттиҳодияҳои ҷавонон ва ҷавонони фаъоли кишварҳои узви ИДМ дар ҳошияи рушди сиёсати давлатии ҷавонон, фаъолсозии ҷавонон ва иҷтимоикунонии онҳо дар шароити ҷаҳонишавӣ таъмин намояд.

Ҳамин тариқ, бо назардошти таҳлили боло, вазъияти мавҷуда ва таҷрибаи андухта дар самти ташаккули

парламентаризми ҷавонон татбиқи чораҳои зерин мувофиқи мақсад мебошад.

1. Дар кишварҳои ИДМ (нигаред ба суратгузориши поён) ташаккул додани низоми парламентаризми ҷавонон тариқи таъсис ва ба роҳ мондани фаъолияти парлумонҳои ҷавонон дар назди мақомоти намояндагии (қонунгузори) ҳокимияти давлатӣ (парлумонҳо) ҳамчун иттиҳодияи машваратии ҷамъиятӣ.

2. Дар доираи «Тавсияҳо оид ба танзим ва рушди парламентҳои ҷавонон дар давлатҳои аъзои ИДМ», ки бо Қарори Ассамблеяи байнипарламентии давлатҳои аъзои ИДМ оид ба таъсиси Ассамблеяи ҷавонони байнипарламентии давлатҳои аъзои ИДМ аз 19.04.2019, №49-9 тасдиқ шудааст:

- Парлумони ҷавонон дар сохтори мақомоти қонунгузор (намояндагӣ)-и ҳокимияти давлатӣ ва худидоракунии маҳаллӣ (маъмурӣ) дар ҳама сатҳҳо таъсис дода шавад;
    - дар дохили парлумони миллӣ *(масалан, Палатаи ҷавонони ҷамъиятӣ (Парлумони ҷавонон) дар дохили Думаи давлатии Маҷлиси Федералии Федератсияи Русия ва Палатаи қонунгузорони ҷавон дар назди Шӯрои Федератсияи Маҷлиси Федералии Федератсияи Русия, Парлумони ҷавонон дар назди Маҷлиси Миллии Ҷумҳурии Арманистон ва Шӯрои вакилони ҷавон дар назди Кенеши Жогоркуи Ҷумҳурии Қирғизистон)*;
    - дар дохили мақоми қонунгузор (намояндагӣ) дар сатҳи минтақавӣ *(масалан, Палатаи ҷавонон дар назди Шӯрои вакилони шаҳри Минск)*;
    - дар дохили мақоми намояндагии худидоракунии маҳаллӣ (маъмурӣ) *(масалан, Парлумони ҷавонон дар назди Шӯрои вакилони ноҳияи шаҳри Любертси дар вилояти Маскав)*.
- Барои таъмини фаъолияти самараноки парлумони ҷавонон, тавсия дода мешавад, ки принсипҳои зерин риоя / таъмин карда шавад:

- намояндагии манфиатҳои қонунии ҷавонон дар мақомоти давлатӣ ва маҳаллии ҳокимияти давлатӣ;
- фароҳам овардани шароит барои ҳамкорӣ байни парлумони ҷавонон ва мақомоти давлатӣ барои таъмини иштироки мустақими ҷавонон дар таҳия, қабул ва татбиқи қарорҳо ва ташаббусҳои қонунгузорӣ дар соҳаи сиёсати давлатии ҷавонон;
- қонунӣ будани таъсис, рушд ва фаъолияти парлумони ҷавонон;
- тавозуни оптималӣ байни шумораи парлумони ҷавонон дар сатҳҳои миллӣ, минтақавӣ ва маҳаллӣ;
- мустақилияти парлумони ҷавонон аз таъсири ҳизбҳои сиёсӣ.

- Вазифаҳои асосии парлумони ҷавонон бояд аз инҳо иборат бошад:
  - иштирок дар таҳияи лоиҳаи қонунҳо, пеш аз ҳама дар соҳаи сиёсати давлатии ҷавонон: муҳокимаи лоиҳаҳои қонунҳо ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ дар бораи ҷавонон; омодасозии ташаббусҳои ҳуқуқи қонунгузорӣ ва пешниҳоди онҳо ба мақомот ва шахсони дорои ваколати ташаббуси ҳуқуқи қонунгузорӣ.

    Ин ба ҷавонон имкон медиҳад, ки ба муайян кардани самтҳои асосии сиёсати давлатии ҷавонон таъсир расонанд. Ин вазифа дар фаъолияти парлумони ҷавонон калидӣ ҳисобида мешавад;
  - намояндагии манфиатҳои қонунии ҷавонон дар мақомоти давлатӣ ё мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ.

    Парлумони ҷавонон ҳамзамон кафолат медиҳад, ки таваҷҷӯҳи ҷомеа ба масъалаҳои ҷавонон ҷалб карда шавад ва ҳукуматҳо бо ҷавонон дар ҳалли ин масъалаҳо ҳамкорӣ кунанд. Ин ба ноил шудан ба натиҷаҳои мушаххаси иҷтимоӣ ва иқтисодӣ, ҷалби шаҳрвандони ҷавон дар равандҳои иҷтимоӣ-сиёсӣ

ва ба баланд бардоштани сатҳи маданияти ҳуқуқӣ ва иштироки шаҳрвандӣ дар байни ҷавонон мусоидат мекунад;

- рушди захираҳои инсонӣ барои мақомоти иҷроия ва қонунгузории (намояндагии) ҳокимияти давлатӣ ва мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ.
- Кори парлумони ҷавонон ба муайян кардан, ташкили омӯзиш ва пешрафти роҳбарони ҷавони умедбахш, ки ба фаъолияти иҷтимоӣ-сиёсӣ ва маъмурӣ манфиатдоранд, мусоидат мекунад.

Истифодаи шаклҳо ва усулҳои гуногун дар низоми парлумонии ҷавонон ба фарди ҷавон кӯмак мекунад, ки ҳамзамон донишҳои илмӣ ва малакаҳои амалиро дар корҳои қонунгузорӣ ва маъмурӣ ба даст оранд. Аъзои парлумони ҷавонон гурӯҳи афроди ҳамфикрро бо ҷаҳонбинии фаъол ташкил медиҳанд, ки омодаанд ғояҳо ва барномаҳои мақомоти қонунгузории (намояндагии) ҳокимияти давлатӣ ва мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ (идоракунӣ)-ро дастгирӣ ва якҷоя амалӣ кунанд;

- баргузории чорабиниҳои аҳамияти иҷтимоӣ дошта.

Ниҳодҳои парлумонии ҷавонон дар татбиқи барномаҳо ва чорабиниҳои алоҳидаи аҳамияти иҷтимоӣ дошта, ки дар сатҳҳои миллӣ, минтақавӣ ва маҳаллӣ баргузор мешаванд, фаъолона иштирок мекунанд. Ҳам худи парлумони ҷавон ва ҳам иттиҳодияҳое, ки аъзои парлумони ҷавононро ваколатдор кардаанд, метавонанд дар ташкили ин чорабиниҳо иштирок кунанд;

- амалисозии тадбирҳои таълимӣ, ки аз як тараф ба ташкили омӯзиш барои ҷавононе, ки аъзои парлумони ҷавонон мебошанд, равона мегардад ва аз тарафи дигар, гузаронидани омӯзишҳои аъзои парлумони ҷавонон дар байни ҷавонон дар самти

баланд бардоштани сатҳи маърифати ҳуқуқии интихобкунандагони ҷавон ва дастрасии онҳо ба иттилооти иҷтимоӣ-сиёсӣ, ҳамчунин тақвияти иштироки фаъоли ҷавонон дар маъракаҳои сиёсӣ нигаронида шудаанд;
    - таъмини ҳамкории байналмилалии ҷавонон.
- Парлумони ҷавонон бо ҷалби шаҳрвандони ҷавон ҳамчун ташкил карда мешавад, аз ҷумла аз ҳисоби:
    - вакилони мақомоти қонунгузори (намояндагии) ҳокимияти давлатӣ ва мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ (идоракунӣ);
    - намояндагони сохторҳои парлумонии ҷавонон, ки дар назди мақомоти қонунгузори (намояндагии) ҳокимияти давлатӣ ва мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ (идоракунӣ) дар ҳама сатҳҳо таъсис дода шудаанд;
    - намояндагони муассисаҳои таълимӣ, иттиҳодияҳои (созмонҳои) ҷамъиятии ҷавонон ва дигар сохторҳое, ки вазифаҳои онҳо татбиқи масъалаҳои сиёсати ҷавононро дарбар мегирад.
- Парлумони ҷавонон мувофиқи тартиби муқаррарнамудаи қонунгузорӣ ва Низомномаи фаъолият метавонад:
    - дар баррасии лоиҳаҳои санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ва дигар ҳуҷҷатҳое, ки ба ҳуқуқ ва манфиатҳои ҷавонон дахл доранд, иштирок намояд;
    - ташаббусҳои қонунгузорӣ ва тавсияҳои худро барои баррасӣ ба мақоми қонунгузор (намояндагӣ)-и ҳокимияти давлатӣ ё мақоми (маъмурияти) маҳаллии ҳокимияти давлатӣ пешниҳод намояд;
    - аз мақоми қонунгузор (намояндагӣ)-и ҳокимияти давлатӣ ё мақоми (маъмурияти) маҳаллии ҳокимияти давлатӣ, ки дар он таъсис ёфтааст, мавод, тавзеҳот ва дигар маълумоти заруриро барои

баррасии масъалаҳо дар доираи фаъолияти худ дархост кунад;

- дар кори ҷаласаҳои мақоми қонунгузор (намояндагӣ)-и ҳокимияти давлатӣ ё мақоми (маъмурияти) маҳаллии ҳокимияти давлатӣ, ки дар он таъсис ёфтааст ва ҷаласаҳои кумитаҳо (комиссияҳо)-и дахлдори он, инчунин дар конфронсҳо, семинарҳо ва дигар чорабиниҳое, ки аз ҷониби он баргузор мешаванд, иштирок кунад;
- семинарҳо, мизҳои мудаввар, таҳқиқоти сотсиологӣ ва дигар чорабиниҳоро дар доираи салоҳияти худ ташаббускор ва ё ҳамкорӣ кунад;
- бо ташкилотҳо ва муассисаҳои дахлдор оид ба масъалаҳои марбут ба фаъолияти худ ҳамкорӣ кунад.

3. Парламенти ҷавонон метавонад ба сифати мақоми машваратии ҷамъиятӣ таъсис дода шавад;

4. Барои парлумони ҷавонон (вакилон он) фаъолияти ихтиёрӣ афзалтар аст (он набояд мустақиман ба мақомоти иҷроияи давлатӣ, созмонҳои ғайритиҷоратӣ ё тиҷоратӣ вобаста бошад);

5. Парламенти ҷавонон ҳамчун мақоми намояндагӣ бояд ба принсипи интихоби кадрҳои роҳбарикунанда риоя кунад ва шакли ягонаи муттаҳидсозии аъзоёнро дар ҳама сатҳҳои татбиқи ҳудудии модел дошта бошад;

6. Парлумони ҷавонон бояд сохтори иерархии идоракунӣ дошта бошад, ки зерсохторҳоро бо шакли ягонаи идоракунӣ дар ҳама сатҳҳои имконпазири ҳудудӣ фаро гирад (ниг. ба диаграммаи поён);

7. Аъзоён (вакилони) парлумони ҷавонон бояд имкони иштирок дар кори кумитаҳо, комиссияҳо ё дигар сохторҳои мақоми намояндагӣ (қонунгузорӣ)-ро дошта бошанд.

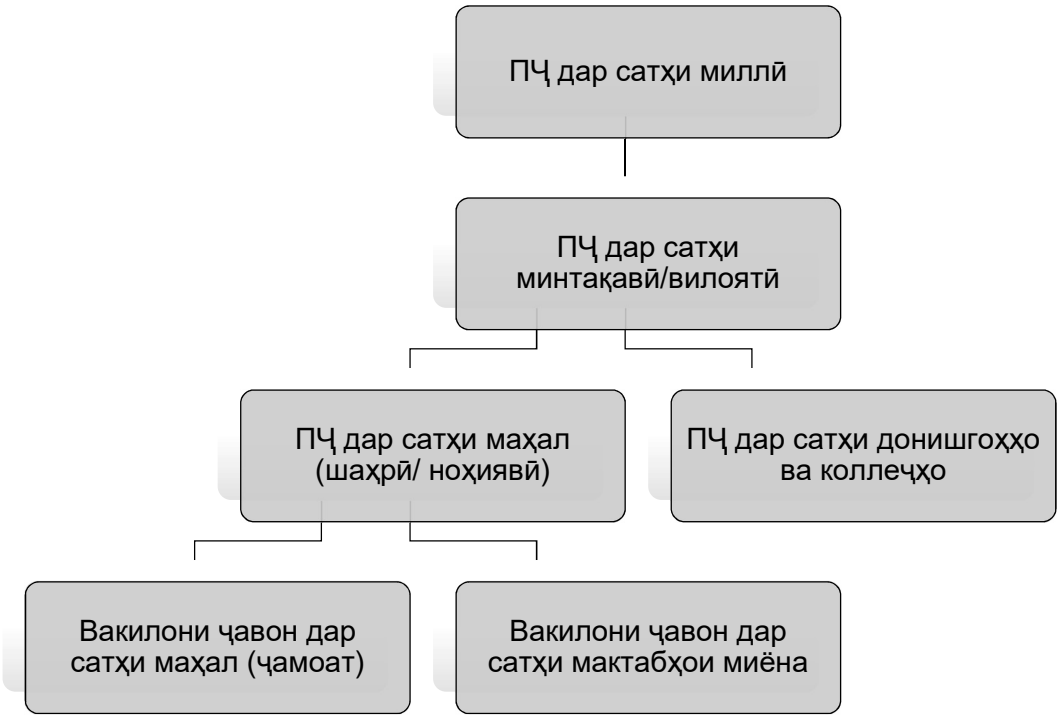

8. Албатта, дар шароити рушди муносибатҳои демократӣ ва парламентӣ усулҳои гуногуни ташкили фаъолияти ниҳоди намояндагии ҷавонон вуҷуд дорад, аммо муносиб ва мувофиқтар аз байни онҳо тартиби зерин арзёбӣ мегардад ва барои истифода бо назардошти дигармаи боло тавсия дода мешавад:

a) ҳайати вакилони парлумони ҷавонон дар сатҳи миллӣ бояд аз ҳисоби вакилони сатҳи минтақавӣ;

b) ҳайати вакилони парлумони ҷавонон, дар сатҳи минтақавӣ ва донигоҳҳо бояд аз ҳисоби вакилони сатҳи маҳаллӣ ва донишҷӯёни фаъол;

c) ҳайати вакилони парлумони ҷавонон дар сатҳи маҳаллӣ (шаҳру ноҳияҳо) ва донишгоҳҳо бояд аз ҳисоби вакилони сатҳи ҷамоатҳо ва донишҷӯёни фаъол;

d) ҳайати вакилони парлумони ҷавонон дар сатҳи ҷамоатҳо бояд дар асоси принсипҳои демократии умумиқабулшуда аз ҳисоби ҷавонони фаъоли маҳал ва хонандагони синфҳои болоӣ ва омӯзишгоҳҳои ибтидоии касбӣ интихоб карда шаванд.

9. Дар сатҳи миллӣ масъалаи таҳия ва ташаккули низоми парламентаризми ҷавонон бояд аз ҷиҳати қонунгузорӣ таҳким бахшида шавад, яъне ба санадҳои қонунгузорӣ, аз ҷумла низомномаи мақоми намояндагии (қонунгузори) ҳокимияти давлатӣ, ки дорои меъёрҳои таъмини фаъолияти самараноки парламенти ҷавонон дар кишвар мебошанд, иловаҳо ва ислоҳоти мувофиқ ворид карда шаванд.

10. Фароҳам овардани шароити иқтисодӣ барои фаъолияти самараноки парлумони ҷавонон муҳим аст, зеро парлумони ҷавонон иттиҳодияи ҷамъиятии худихтиёри ғайритиҷоратӣ аст ва қобилияту имконияти худмаблағгузорӣ надорад. Илова бар ин, рисолати он ҳалли як ҳадафи хеле муҳими миллиро дар бар мегирад: фаъолнокии сиёсӣ ва ҳуқуқии ҷавонон.

§ 4.4. Модели рушди муназзами сиёсати ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон

4.4.1. Заминаи назариявӣ ва асосҳои консептуалии ркшди сиёсати ҷавонон

Таҳқиқот нишон медиҳад, ки аз нигоҳи назариявӣ сиёсати ҷавонон таҳкурсӣ дорад, дар аксари кишварҳо он аз ҷиҳати ҳуқуқӣ ташаккулёфта ва ҷузъи сиёсати давлат ҳисобида мешавад ва ҳамчун механизми саривақтии фаъолсозӣ ва рушди ҷавонон эътироф шуда, низоми идоракунии худро дорад. Татбиқи бо равонасозии захираҳои (фондҳои) гуногуни молиявии давлатӣ ва ғайридавлатӣ тавассути татбиқи моддаҳои дахлдори буҷет, барномаҳои давлатӣ ва лоиҳаҳо таъмин карда мешавад. Он мавзӯи омӯзиш ва таҳқиқот дар илму фанҳои гуногун, аз ҷумла сиёсатшиносӣ, сотсиология, фалсафа, ҳуқуқ, равоншиносӣ ва ғайра мебошад, мувофиқан нашрияҳои гуногуни илмӣ интишор мегарданд ва ниҳодҳои сершумори тадқиқотию илмӣ ва таълимию тарбиявӣ дар саросари ҷаҳон фаъолият доранд ва дар қисми

зиёди онҳо мутахассисон аз рӯи касб ва тахассусҳои соҳаи сиёсати ҷавонон, бахусус «кор бо ҷавонон» омода карда мешаванд.

Зимнан, дар сатҳи ҷаҳонӣ ҳанӯз дар асри гузашта барои татбиқи сиёсати ҷавонон заминаи ташкилию ҳуқуқӣ фароҳам оварда шудааст, ки ниҳодҳои байнилмилалӣ бо қабули қарорҳо, фармоишҳо, барномаҳо ва ҳуҷҷатҳои стратегии дахлдор давлатҳоро барои амалӣ намудани чораҳо ҷиҳати беҳтар гардонидани вазъи ҷавонон ҷалб ва уҳдадор кардаанд. Барои татбиқи сиёсати ҷавонон бисёр кишварҳо мунтазам ҳамоишҳои гуногуни байналмилалӣ, конфронсҳо, фестивалҳо ва конгрессҳоро баргузор мекунанд, ки ба рушди сиёсати ҷавонон дар саросари ҷаҳон мусоидат мекунанд. Масалан, дар соли 2014 аввалин Форуми умумиҷаҳонии сиёсати ҷавонон баргузор гардид, ки натиҷаҳои он то имрӯз дар саросари ҷаҳон татбиқ мешавад [1].

Илова бар ин, дар заминаи татбиқи сиёсати ҷавонон ва муайян кардани нишондиҳандаҳои (стандартҳои) ягона барои арзёбии вазъи ҷавонон Махзани додаҳои махсуси байналмилалӣ дар шакли платформаи интернетӣ ташаббус карда шуд, ки дар он дар бораи вазъи ҷавонон ва сиёсати ҷавонон дар сатҳи кишварҳои ҷаҳон ва нисбат ба ҳар як кишвар (дар алоҳидагӣ) маълумот ҷамъоварӣ карда мешавад. Бояд қайд кард, ки ин платформа **Индекси рушди ҷавононро** муайян мекунад, ки бар асоси нишондиҳандаҳои сиёсати ҷавонон дар кишварҳо тартиб дода мешавад ва ин беҳтарин дастоварди дар самти татбиқи сиёсати ҷавонони дар самтҳои байналмилалӣ ҳисобида мешавад.

Усулҳои татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон дар ҳар кишвар ҳар гуна аст. Дар баъзе кишварҳо ба сиёсати давлатии ҷавонон таваҷҷӯҳи махсус равона мегардад, он ба воҳиди сохтории ҳукумат ҳамчун соҳаи афзалиятнок ворид карда

[1] Эзоҳи консептуалӣ барои аввалин Форуми умумиҷаҳонии сиёсати ҷавонон [Маводи электронӣ] – Боку, 2014. - Тартиби дастрасӣ : http://www.youthpolicy.org/ (забон-англисӣ)

шудааст ва аз маблағгузории муназам, таъмин бо кадрҳо ва низоми устувори идоракунии давлатӣ бархӯрдор аст. Дар ҳоле ки дар дигар кишварҳо сиёсати давлатии ҷавонон ҳамчун як самти алоҳида амалӣ гардонида мешавад ва мушкилоти зиёдеро дучор аст, аз ҷумла маблағгузории нокифоя, норасоии кадрҳо, эътироф нашудан ҳамчун низоми давлатӣ ва ғайра. **Аз ин рӯ, зарур аст, ки заминаи консептуалии сиёсати ҷавонон дар сатҳи ҷомеаи ҷаҳонӣ тақвият дода шавад, соҳаи «кор бо ҷавонон» ҳамчун касб ва ё тахассуси соҳаи сиёсати ҷавонон эътироф карда шавад, марказҳои байналмилалии таълимӣ (омӯзишӣ) таъсис дода шаванд ва барномаҳои байналмилалии мубодила ва таҷрибаомӯзӣ ба роҳ монда шаванд**.

Дар ин замина, албатта, баъзе аз асосҳои назариявии сиёсати ҷавонон дар сатҳи ҳар кишвар метавонанд хусусиятҳои хоси худро дошта бошанд, ки бо шароити маҳаллӣ, нерӯи шуурнокӣ (менталитет), анъанаҳои миллӣ, вазъи иҷтимоию иқтисодӣ ва низоми идоракунии давлатӣ (сиёсӣ) алоқаманданд.

Мисол, дар шароити Тоҷикистон таҳқиқоти мазкур баъзе асосҳои назариявиеро муайян намуд, ки ба рушди сиёсати давлатии ҷавонон дар ҳошияи демократикунонии ҷомеа алоқаманданд ва метавон онҳоро дар сатҳи ҳар кишвари демократӣ татбиқ намуд.

Муайян карда шуд, ки сиёсати давлатии ҷавонон бо назардошти вазъ ва имкониятҳои **иҷтимоию иқтисодӣ, сиёсӣ, фарҳангӣ ва ахлоқии** ҷавонон дар ҷомеа ташаккул ёфта, бо хусусияти бисёрҷабҳаи худ амалисозии тадбирҳоро бо усулҳои **уфуқӣ** ва **амудӣ**, **таъсиррасонии бисёрсоҳавӣ**, **масъулияти интизомӣ** ва **таъсиррасонии бунёдӣ (принсипиалиро)** талаб мекунад [1, с.25].

[1] Миралиён, Қ. А. Баъзе назарияҳои сиёсати давлатии ҷавонон [Матн] / Қ. А. Миралиён // Маркази ҳамкории илмӣ “Интерактив Плюс”: Технологияҳои инноватсионӣ дар илм ва маориф. - 2015. - № 3 (3). - С. 24-30 (забон-русӣ)

Дар ҳақиқат, дар сурати ба роҳбарӣ гирифтани ин муқаррароти консептуалӣ ва таҳияи роҳҳои ноил шудан ба онҳо метавон тасвири воқеии сиёсати давлатии ҷавонон, аҳамият ва нақши онро дар ҳаёти ҷомеа ва ҷавонон инъикос намуд.

Усули амудӣ ё **равиши идоракунии амудӣ** бештар дар низомҳои сотсиалистии ҳокоимияти давлатӣ таҷриба мегардад [1, с.86]. Азбаски Тоҷикистон солҳои зиёд қисми чунин низом буд, равишҳои амудии идоракунӣ ҳоло афзалият доранд. Аммо, бо дарназардошти он ки мо дар роҳи демократикунонӣ ва низоми либералии ҳокимият қарор дорем, равиши уфуқии идоракунии ҷомеа низ, таъсиррасон ва афзалтар арзёбӣ мегардад.

Аз ин бармеояд, ки барои татбиқи самараноки сиёсати давлатии ҷавонон ҳамчун як қисми сиёсати умумии идоракунӣ бояд равишҳои омехтаи идоракунии истифода гардад, аз ҷумла дар ҳошияи демократикунонии ҷомеа истифодаи **усули уфуқӣ** - ғайримарказикунонии муносибатҳо ё маҳаллисозии сиёсати идоракунӣ аҳамиятнок ба ҳисоб меравад (таҳлилҳо дар боби I).

Усули дигари татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон, ин **усули таъсиррасонии байнисоҳавӣ** мебошад, ки масъулият ва ё уҳдадории якчанд соҳаро, ҳамчунин таъсиррасонии муштаркаро (бисёрсоҳавиро) тақозо менамояд. Аҳамиятнокии амалии (функсионалии) усули таъсиррасонии байнисоҳавии татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон метавонад на танҳо рушди мутаносибан комили ҷавононро таъмин кунад, балки вазифаҳои ҳокимияти давлатиро сабук менамояд, маблағҳои буҷетиро сарфа карда, иҷрои самараноки вазифаҳои соҳаҳои алоқамандро содда гардонида ва аз ҳама муҳим, дастгоҳи ёрирасони инкишофдиҳандаи соҳаҳоро ташкил кунад.

Усули **масъулияти интизомӣ** барои татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон маҷмӯи чораҳои низомнок, ҳамоҳангшуда,

[1] Гостенина, В. И. Сотсиологияи идоракунӣ: Стандарти насли сеюм [Матн] / В. И. Гостенина. – Санкт-Петербург: Питер, 2013. – 368 с. (забон-русӣ)

банақшагирифташуда ва мувофиқашударо ифода мекунад, ки ҳамаи ҷонибҳои манфиатдорро (субъектҳоро), аз ҷумла худи ҷавононро дар бар мегирад. Ин ҳадафест, ки бисёре аз субъектҳои сиёсати давлатии ҷавонон пайгирӣ мекунанд, ба тарбияи интизомии ҷавонон ва таъмини ояндаи устувор мусоидат мекунад.

Василаи муҳим дар самти татбиқи сиёсати ҷавонон ин усули **таъсиррасонии бунёдӣ** (принсипиалӣ) мебошад, ки ба тарбияи маънавии насли ҷавон мусоидат менамояд. Дар ростои муқовимат бо падидаҳои номатлуб дар байни ҷавонон, аз қабили экстремизм, терроризм, нажодпарастӣ, ҷиноятқорӣ, танфурӯшӣ, нашъамандӣ ва ғайра талабот ба усули таъсиррасонии бунёдӣ зиёд аст.

Истифодаи самараноки усулҳои болозикр имкон медиҳад, ки ба тарбия ва таълими ҷавонон таъсири бештар расонида шавад ва ҳадафҳои мушаххаси давлатӣ амалӣ карда шаванд. Аҳамиятнокии ин равишҳо дар он аст, ки ҷавонон ҳамчун захираи асосии меҳнатӣ ҳолати имрӯза ва заминаи ояндаро месозанд (муайян мекунанд), мутаносибан, татбиқи чораҳои бунёдӣ сифат ва манфиатнокиро таъмин намуда, аҳамияти сиёсати давлатии ҷавононро барои ҳукумат ва ҷомеа афзоиш медиҳад.

Дар заминаи демократикунонии ҷомеа ва иҷтимоикунонии ҷавонон яке аз самтҳои афзалиятноки сиёсати давлатии ҷавонон беҳтар кардани вазъи иҷтимоию иқтисодии ҷавонон - татбиқи маҷмӯи чораҳое мебошад, ки ба таъмини иҷтимоӣ ва фаъолсозии ҷавонон, иштироки ҷамъиятӣ, маърифатнокӣ, мустақилияти иқтисодӣ, таъминоти ҷавонон ва ғайра нигаронида шудаанд (таҳлилҳо дар боби II).

Вазъи сиёсии ҷавонон аз фаъолнокии сиёсӣ ва иштирок дар маъракаҳои сиёсӣ вобаста аст. Дар даҳсолаи охир консепсияи «иштироки ҷавонон», яъне иштирок дар ҳаёти сиёсии ҷомеа дар саросари ҷаҳон эътирофи бештар пайдо кардааст. Аз инҷо бармеояд, ки сарфи назар аз тартиби

қатъии низоми идоракунӣ, ҷавоникунонии иқтидори кадрӣ, зимнан, ҷалби ҷавонон ба ниҳодҳои сиёсӣ ва маъмурӣ, шунидани андешаҳои онҳо ва қабули қарорҳои мувофиқ аҳамиятнок ҳисобида мешавад.

Барои ҳар як халқу миллат фарҳанг, эҷодкорӣ ва адабиёт нуқтаи пайвандсозии байни наслҳо, даврaҳои таърихӣ ва ҳифзи ҳувияти миллӣ ва мардумӣ арзёбӣ мегарданд. Аз ин рӯ, **тарбияи фарҳангию эҷодии ҷавонон** ва таъмини саҳми (ҷалби) онҳо дар самти ҳифзи мероси фарҳангӣ мустаҳкамии ин нуқтаи пайвандсозро таъмин мекунад [1, с.270]. Дар шароити ҷомеаи муосир фаъолияти эҷодӣ дар байни ҷавонон мавқеи хеле муҳим дорад, ки ҳамчун ҷузъи огоҳсозанда ва муаррификунандаи фарҳанг ҳисобида мешавад, зминан, рушди муштараки онҳо ба ҳамин ҳадаф хизмат мекунад.

Вазъи **ахлоқии ҷавонон** маҷмӯи хусусиятҳои равонӣ ва рафториро дар бар мегирад ва аҳамиятнокии рафтору кирдорҳои ҷавононро нисбат ба муҳити зист муайян мекунад, ки ин, дар навбати худ, аз сатҳи таълиму тарбияи фарди ҷавон аз ҷониби худи муҳити зист вобастагӣ дорад. Аз ин рӯ, ҳангоми пайгирии принсипи демократии идоракунии давлатӣ татбиқи барномаҳои идеологӣ барои ҷавонон ва ҷомеа набояд маҳдуд карда шавад. Баръакс, онҳо бояд таҳия ва барои дарк ва эҳсоси масъулияти шаҳрвандӣ ва муҳаббати ҷавонон ба Ватани худ татбиқ карда шаванд, зеро озодӣ, истиқлолият, эътирофи арзишҳои инсонӣ ва дигар меъёрҳои демократӣ ба манфиатҳои миллӣ ва фарҳангии давлат хос буда, ҷузъи ҳадафҳои идеологии он мебошанд.

4.4.2. Модели рушди муназзами сиёсати ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон: ҳамкории байни ҳокимияти сиёсӣ, ҷомеаи шаҳрвандӣ ва бахши хусусӣ

Сиёсати ҷавонон якчанд даҳсола аст, ки дар саросари ҷаҳон (оғоз аз асри гузашта), аз ҷумла дар Тоҷикистон татбиқ

[1] Набиев, В. М. Созандагони Тоҷикистони соҳибкорлол [Матн] / В.М. Набиев. - Душанбе: Ирфон, 2013. - 340 с.

мегардад. Аммо, ҳадафҳо ва вазифаҳои он ҳанӯз ба қуллаи худ нарасидааст ва ба рисолати воқеии ин сиёсат ҷавобгӯ нестанд. Мушкилоти асосӣ дар инҷо, дар истифодаи усулҳои гуногуни татбиқи сиёсати ҷавонон аст, ки дар навбати худ на ҳамеша ба муваффақият оварда мерасонад. Таҳқиқот нишон медиҳад, ки ҷавонон қариб дар ҳама ҷо бо мушкилоти якхела ва роҳи умумии рушд рӯбарӯ мешаванд. Ин маънои онро дорад, ки усулҳои татбиқи сиёсати ҷавонон набояд ба таври назаррас фарқ кунанд, мувофиқан барои ноил шудан ба комёбӣ дар татбиқи сиёсати ҷавонон риояи тартиботи (тактикаҳои) мушаххасе зарур аст, ки ба масъалаҳои ҷавонон, хусусият, талабот ва шароити рушди онҳо хос бошанд.

Аз ин рӯ, ин қисми тадқиқот барои дарёфт ва муайян кардани механизми (модели) ягонаи стратегӣ оид ба таъмини самаранокӣ ва рушди устувори сиёсати ҷавонон дар шароити демократикунонии ҷомеа равона мегардад.

Ҳангоми таҳияи модели мазкур барои инъикоси вазъи беҳтар ва ҳолати кунунии фаъолият дар доираи қонунгузории ташаккулёфта ва заминаҳои назариявӣ ва методологии муайяншуда, мо **ба самтҳои афзалиятноки асосӣ** ҳамчун **механизми стратегии** татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон (ки дар ҳамин тадқиқот муайян шудаанд) такя менамоем.

Бояд иброз намуд, ки самтҳои афзалиятҳои сиёсати давлатии ҷавонон дар доираи Консепсияи миллии сиёсати ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқ карда шуданд, ки натиҷаи амалии ҳамин тадқиқот мебошад.

Аҳамиятнокӣ, мубрамият, саривақтӣ ва мувофиқ будани самтҳои афзалиятноки сиёсати давлатии ҷавонон (дар маҷмӯъ 10 афзалият) дар боби II ва дигар бахшҳои тадқиқот дар ҳошияи иҷтимоишавӣ ва фаъолнокии сиёсии шаҳрвандони ҷавон муайян карда шуданд.

Ҳамин тариқ, бо назардошти такмили асосҳои назариявӣ ва технологӣ ва таъмини самаранокии (функсионалии) низоми идоракунии сиёсати давлатии ҷавонон ва рушди ҷавонон дар шароити демократикунонии ҷомеа, роҳу усулҳои

стратегӣ, муосир, дастрас ва самараноки татбиқ намудани ҳар як самти афзалиятнок, бахусус иштироки ҷавонон, дастгирии давлатӣ, нақш ва имкониятҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ ва саҳми бахши хусусӣ (доираи тиҷорат) дар ин самт ба сифати **модели рушди системавии сиёсати ҷавонон** пешниҳод карда мешавад.

Равишҳои консептуалии ҳар як самти афзалиятнок бо назардошти мушкилот, ҳолатҳои муайяншуда ва таҷрибаи омӯхташуда (таҷриба ва технология) дар соҳаи рушди сиёсати ҷавонон, иҷтимоишавӣ, фаъолнокии ҳуқуқӣ ва сиёсии ҷавонон таҳия карда мешаванд.

Самти афзалиятноки I. ИШТИРОКИ ҶАВОНОН

Барои он ки сиёсати ҷавонон самаранок, эътирофшуда ва системанок бошад, иштироки ҷавонон дар ҳама соҳаҳои ҷомеа ва давлат бояд таъмин карда шавад.

Бахусус вақти он расидааст, ки дар доираи Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон афзалиятнокии сиёсати давлатии ҷавонон ва меъёрҳои иштироки ҷавонон дар рушди иҷтимоию иқтисодӣ ва сиёсии кишвар муайян карда шавад.

Иштироки ҷавонон дар соҳаи идоракунии давлатӣ шароитеро фароҳам меорад, ки сохторҳои ҳокимияти давлатӣ мунтазам бо кадрҳои ҷавони ҳамаҷониба омӯзонидашуда, омодашуда, ботаҷриба ва босалоҳият таъмин мегардад. Илова бар ин, мутобиқи ин низом ҷойивазкунии доимии кадрҳо дар асоси рақобат ва бо сарфаи хароҷот осон мегардад ва бо ин васила самаранокӣ ва модернизатсияи (навсозии) устувори идоракунии сиёсати давлатӣ таъмин мегардад.

Дар ин асно зарур аст, ки механизми ҷалб ва иштироки ҳатмии ҷавонон дар муносибатҳои идоракунӣ ва зинаҳои роҳбарии ниҳодҳои давлатӣ, аз ҷумла мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ дар шаҳракҳо ва деҳот таҳия ва амалӣ карда шавад. Ин механизмро мебояд ҳамчун мактаби омӯзишӣ (бо принсипи «аз поён ба боло») ва омодасозии (омӯзонидани онҳо бо малакаҳои идоракунӣ дар муассисаҳои таҳсилотии

алоқаманд) кадрҳои ҷавон бо тимсоли поён роҳандозӣ намуд [дар мисоли Донишгоҳи ҷавонони Чин оид ба илмҳои сиёсӣ].

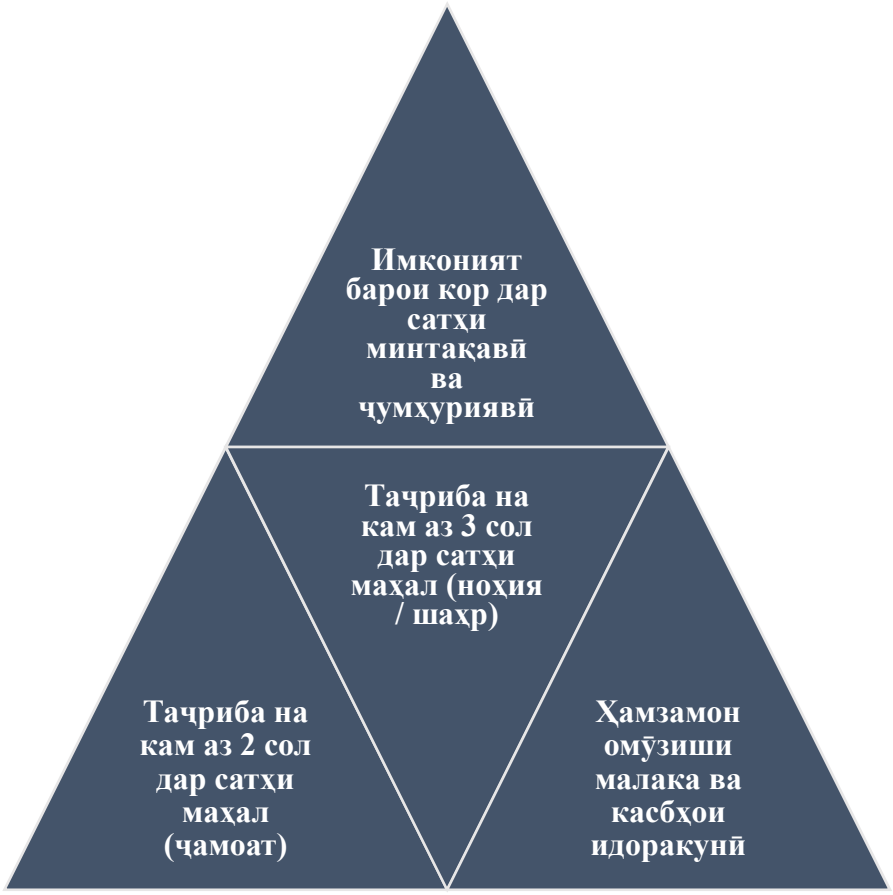

Тартиби фаъолияти мактаби омодасозии кадрҳои ҷавон ё механизми иштироки ҷавонон дар идоракунӣ

Иштироки ҷавонон дар низоми идоракунии ҳокимияти намояндагӣ (қонунгузор) ҳокимият эътимод ва эҳтиром мардумро сиёсати қонқнгузории кишвар афзун мегардонад. Чун аксарияти аҳолӣ ҷавононанд, намояндагони ҷавонон метавонанд бо иштироки фаъоли худ риояи меъёрҳои қонунгузорӣ ва ҳифзи манфиатҳои сиёсии давлатро таъмин намоянд. Дар баробари ин, мутобиқи ин механизм захираи кадрҳои муосир ва босалоҳият ҷиҳати татбиқи сиёсати қонунгузорӣ ва намояндагӣ метавонад фароҳам оварда шавад.

Барои фаъолияти чунинин механизм, тавре таҳқиқот нишон медиҳад, фароҳам овардани шароит барои

ҳавасмандгардонӣ ва фаъолсозии ҷавонон, аз ҷумла муайян кардани квотаҳо (ҷойи корӣ) барои фаъолияти касбии ҷавонони синни 25-35 сола дар сохторҳои парлумонӣ (Парламент) пешниҳод мегардад.

Албатта, дар ҷойи холӣ амалӣ гардонидани ин механизм мумкин нест, зимнан принсипҳои идоракунии демократӣ бар ин пешниҳод ихтилоф дорад, аммо дар шароити имрӯза ва давраи созандагӣ ин ташаббусро мумкин аст, ки дар муҳлати муайян татбиқ намуд. Гузашта аз ин, чи тавре аз таҳлилҳои боло бармеояд, барои татбиқи ин намуди иштироки ҷавонон механизми мусоидаткунанда аллакай мавҷуд аст - парламентаризми ҷавонон. Бо ташкили парламентҳои ҷавонон дар асоси ҷамъиятӣ дар назди мақомоти намояндагии (қонунгузории) ҳокимияти давлатӣ метавона иштироки касбии ҷавононро дар низоми идоракунии ҳокимияти намояндагӣ (қонунгузор) дар сатҳи баланд таъмин намуд.

Аз ҳизбҳои сиёсӣ низ, интизор меравад, ки ин механизмиро барои тақвияти имконияти иштироки ҷавонон дар мақомоти намояндагӣ ба роҳбарӣ гирифта, бо тартиби муқарраргардида тавассӯҳ ва иштироки ҷавононро дар маъракаҳои интихоботии сиёсӣ ба таври фаъол таъмин намоянд.

Иштироки ҷавонон дар идоракунии мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатиро метавон ҳамчун дастгоҳи доимӣ ва фаврии амалисозандаи ҳадафҳо ва вазифаҳо пешбинӣ намуд. Ҷавонон табиатан ихроҷкунандаи қувва ва тавононии зиёде мебошанд, ки ба насли калонсол намерасад. Истифодаи дурусти ин қувва ва ё захираи меҳнатӣ на танҳо кори мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатиро беҳтар мекунад, балки аксарияти аҳолиро аз рафтори номатлуб эмин нигоҳ медорад ва онҳоро ба иҷрои дастурҳои давлатию ҷамъиятӣ ҳавасманд менамояд.

Дар ин робита, тавре ки таҳқиқот пешбинӣ менамояд, зарур аст, ки чаҳорчӯбаи фаъолияти (вазифаҳои) ҷавонон ҳамчун як воҳиди (шуъбаи) махсусгардонидашуда дар мақомоти ҳокимияти иҷроия ва квотаи (ҳиссаи) ҷойҳои корӣ барои кадрҳои

ҷавон дар ҳар як системаи идоракунии дастгоҳи иҷроияи ҳокимияти давлатӣ муайян карда шавад (мисол дар ҳудуди 30%). Ин таносуб инчунин метавонад ба ҷойивазкунӣ ва ҷойгиркунии мунтазами кадрҳои ҷавон (аз поён ба боло) ва фароҳам овардани муҳити рақобатпазир барои рушд мусоидат намояд, ки ин воситаи хеле муҳим барои рушди иқтидори кадрӣ мебошад.

Иштироки ҷавонон дар идоракунии мақомоти судӣ ва ҳифзи ҳуқуқ маҳсулнокӣ ва рақобатпазирии вазифаҳои маъмурии ин мақомотро афзоиш медиҳад ва барои беҳтар кардани фаъолияти кормандон ва рушди захираҳои кадрии ин низом шароити зарурӣ фароҳам меорад. Ин механизм инчунин эътимоди ҷомеаро нисбат ба низоми адлия зиёд мегардонад ва фасодро коҳиш медиҳад, ки хеле нишондиҳандаи муҳим аст.

Ин талабот пешниҳод мекунад, ки ҳиссаи кормандон дар мақомоти судӣ ва ҳифзи ҳуқуқ, аз ҷумла кормандони роҳбарикунанда ба андозаи то 30% аз ҳисоби мутахассисони ҷавони ботаҷриба муайян карда шавад.

Ҳамчунин зарур аст, ки барои аъзои оилаи кадрҳои ҷавон имтиёзҳо дар шакли таъмин кардан бо манзил ва кӯмакпулӣ пешниҳод карда шаванд, то шавқи онҳо ба фаъолияти касбӣ зиёд гардад ва бо ин васила обрӯи сохторро баланд бардоранд. Ин муносибат имкон медиҳад, ки шароити зарурӣ барои интихоби кадрҳо беҳтарин ва фидокор фароҳам оварда шавад.

Иштироки ҷавонон дар рушди ҷомеаи шаҳрвандӣ иқтидор ва имкониятҳоро барои васеъ кардани шабакаи ниҳодҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ ва сифати хидматрасонии онҳо ба ҷомеа афзоиш медиҳад, зимнан, нақш, мавқеъ ва аҳамияти онҳо дар ҷомеа баланд мегардад, ки боиси афзоиши иштироки онҳо дар татбиқи ҳадафҳои давлатӣ ва масъалаҳои муҳими иҷтимоӣ мегардад.

Татбиқи ин механизм муайян кардани чаҳорчӯбаи иштироки ҷавонон дар ниҳодҳои ҷомеаи шаҳрвандиро тақозо мекунад. Аз нигоҳи ҳуқуқӣ зарур аст, ки иттиҳодияи ҷавононро

ҳамчун ниҳоде муқаррар кунем, ки дар он ҳадди ақал 75% ҳайати роҳбарикунандаро ҷавонон ташкил диҳанд.

Ҳамчунин зарур аст, ки барномаи омодасозии мутахассисон барои кор дар иттиҳодияҳои ҷавонон, аз ҷумла дар ташкилотҳои ҷамъиятӣ, роҳандозӣ карда шавад ва механизми ҷалби кадрҳо дар низоми идоракунии давлатӣ то андозае (масалан, ҳадди ақал 5%) тавассути ниҳодҳои ҷомеаи шаҳрвандии ҷавонон амалӣ карда шавад.

Иштироки ҷавонон дар рушди бахши хусусӣ имкониятҳои таҳкими иқтисодии давлат, ҷомеа ва худи ҷавононро васеъ мегардонад; бо ин васила иқтидори тиҷоратро тақвият мебахшад, намудҳои нави хизматрасонӣ ва равишҳои муосири хизматрасонии шаҳрвандонро мекушояд. Ҷавонон ба рушди бахши хусусӣ, аз ҷумла соҳибкорӣ, ки дар ҷомеаи имрӯза саривақтӣ аст, такони нав мебахшанд, зеро хизматрасониҳои он дар саросари кишвар дастрас ва паҳн шудаанд. Ғайр аз ин, ин механизм шароити рақобатро фароҳам меорад ва инҳисорро (монополияро) дар бахши тиҷорат коҳиш медиҳад, зимнан, сифат ва арзиши хизматрасониро беҳтар мекунад ва ба рушди устувори муносибатҳои иқтисодӣ мусоидат мекунад. Ҳамзамон, амалисозии низоми сармоягузории шаҳрвандӣ бо истифода аз захираҳои мавҷуда, бахусус муҳоҷирони меҳнатӣ ба мақсад мувофиқ аст, ки ҳам барои таъминоти иҷтимоии муҳоҷирон дар оянда шароит фароҳам меорад ва ҳам имрӯз барои доираи соҳибкорони ҷавон манбаи сармоявиро ташкил медиҳад.

Барои самаранокии ин воситаи муҳим, зарур аст, ки барои тиҷорати ҷавонон, аз ҷумла фаъолияти соҳибкории онҳо, имтиёзҳо дар шакли озодкунӣ аз андоз, грантҳо/субсидияҳо ва дигар имтиёзҳо муқаррар карда шавад. Барои ташкилотҳое (соҳибкорӣ, кишоварзӣ ва ғайра), ки на кам аз 50% қувваи кории онҳо ҷавонон мебошанд, имтиёзҳои амволӣ ва молиявӣ ҷорӣ карда шаванд. Масалан, бо қарзҳои бефоиз ё камфоиз ба мӯҳлати 5-10 сол ва ё бо дороиҳои зарурии амволи ғайриманқул,

ба монанди бино, замин ва ғайра, бояд ба мӯҳлати аз 2 то 5 сол таъмин карда шаванд.

Самти афзалиятноки II. ШУҒЛНОКИИ ҶАВОНОН

Дар баробари дигар василаҳо, иштироки ҷавонон дар шуғлмандӣ, худшуғлнокиро метавон тавассути фаъолсозии иттиҳодияҳои ҷавонон, ташаббусҳои волонтёрӣ (ихтиёрӣ) ва намояндагии онҳоро дар мақомоти ваколатдори давлатии шуғл ва меҳнат татбиқ кард. Ин усул, тавассути баргузории чорабиниҳои иттилоотӣ дар байни ҷавонон, аз ҷумла бо принсипи «ҳамсол ба ҳамсол» ба мувозинат ва афзоиши сатҳи шуғлмандии ҷавонон дар бозори меҳнат мусоидат мекунад, зеро ҳамсолон нисбат ба калонсолон бештар ба якдигар эътимод доранд ва такя мекунанд. Илова бар ин, механизми мазкур метавонад сарфаи хароҷотро (буҷетро) таъмин кунад ва роҳҳои муосири шуғлнокии шаҳрвандони ҷавонро дар ҳошияи истифодаи технологияҳои муосири иттилоотӣ муайян ва амалӣ намояд.

Барои ноил шудан ба ин натиҷаҳо фаъолгардонии низоми фармоиши иҷтимоии давлатӣ ва таъсиси грантҳо барои иттиҳодияҳои ҷавонон дар самти таъмини шуғлнокии ҷавонон, инчунин татбиқи ҳадафҳои барномаҳои мақсадноки давлатӣ муҳим ҳисобида мешавад.

Ҳамзамон, усулҳои муосири шуғлнокии ҷавонон бояд бурда истифода шаванд, аз ҷумла ҷалби захираҳои меҳнатӣ ва нерӯи зеҳнӣ ба бозори меҳнат ва фаъолгардонии ҷонибҳои манфиатдор барои ба даст овардани ин захираҳо бо шартҳои бозорӣ. Бо ин роҳ арзишмандии нерӯи зеҳнӣ ва ё захираи инсонӣ ҳамчун мутахассиси дар бозори меҳнат талаботдошта баланд мегардад, ки яке аз шартҳои адолати меҳнатӣ ва демократикунонии ҷомеа мебошад.

Ҷавонон бояд роҳи дурусти шуғлмандӣ, интихоби ихтисос ё касби мувофиқро (бо назардошти қобилият ва хоҳишу завқи худ) пеш гиранд, то инки дар оянда барои онҳо дарёфти ҷойи кор душвор нагардад.

Дар баробари ин, ҷавонон бояд ба назар гиранд, ки гаронтарин неъмат дар ҳаёт вақт аст ва онро бояд доим сарфа кард ва оқилона истифода бурд, аз ҷумла барои таҳсил, омӯхтани малака ва касбу ҳунар, тарбияи ҷисмонӣ ва тақвияти маънавӣ ва мебояд аз рафторҳои номатлуб - макорӣ, ҳиллаву найранг, айшу ишрат, дилхушӣ, беҳудгӯӣ, танбалӣ, бекоргардӣ, рӯҳафтодагию дилсардӣ ҳазар кард.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бо назардошти он ки ҷавонон қисми зиёди қувваи кориро ташкил медиҳанд, шуғлмандии ҷавонон рушди назарраси иқтисодиро таъмин намуда, бозори меҳнатро танзим ва вазъи иҷтимоии аҳолиро беҳтар мегардонад. Мувофиқан, саҳми давлат дар шуғлнокии ҷавонон, ин саҳм дар рушди иқтисоди миллӣ ва ҷомеа мебошад. Дар ин замина, аз ҷониби ҳокимияти давлатӣ бояд чораҳои маҷмӯӣ ҷиҳати мусоидат ба шуғлнокии устувори ҷавонон таҳия ва амалӣ карда шаванд.

Дар робита ба ин, таҳия ва татбиқи барномаи рушди мақсаднок оид ба таъмини шуғли ҷавонон бо фарогирии маҷмӯи чораҳое, ки ба баланд бардоштани сатҳи маълумот, тамоюли касбӣ ва омӯзиши малакаҳои меҳнатии ҷавонон нигаронида шуда бошанд, мувофиқи мақсад дониста мешавад.

Ҳамчунин пешниҳод мегардад, ки муқаррароти қонуние татбиқ карда шавад, ки корфармоёнро барои ҷалби шаҳрвандони ҷавон барои кор ҳавасманд гардонад. Мисол, тавассути додани қарзҳои имтиёзнок ва субсидияҳо барои ташкилотҳое, ки ҳадди аққал 30%-и ҳайтаи кории онҳоро ҷавонон ташкил медиҳанд.

Ҷомеаи шаҳрвандӣ, оғоз аз оила то ба иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ имкон доранд, ки бо роҳи тарбия, омӯзонидан ва огоҳонии ҷавонон оид ба воситаи дурусти интихоби касбу ихтисос ва шуғлнокӣ таъсири қаввӣ расонанд. Ниҳодҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ метавонанд бидуни монеа ва ҳатто бо шартҳои мутақобилан судманд самаранокии фаъолияти иқтисодиро тавассути ҷалби ҷавонон ҳамчун намояндагони корфармоён, аз ҷумла соҳибкорон, таъмин намоянд. Ин

механизм инчунин ба ниҳодҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ, бахусус иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ имкон медиҳад, ки вазифаҳоеро, ки дар назди ҷомеа ба уҳда доранд, самаранок амалӣ намоянд, дар байни ҷомеа обрӯ гиранд ва иқтидори молиявии худро тақвият диҳанд.

Барои ноил шудан ба ин ҳадаф, ниҳодҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ бояд бо мақомоти давлатии шуғл ва корфармоён, бахусус бахши хусусӣ ҳамкории зич дошта, ба онҳо аз ҳисоби ҷавонон қувваи корӣ омода ва пешниҳод намоянд. Дар шароити ҷомеаи муосир иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ имкониятҳои фарроҳи омодасозӣ ва ё омӯзонидани ҷавононро ҳамчун захираи меҳнатӣ бо малка ва маҳорати касбӣ доранд.

Барои таъмини шуғл ва ҷойи корӣ ба ҷавонон, зимнан, ба онҳо омӯзонидани малакаҳои ҳаётӣ ва фароҳам овардани шароит барои интихоби касб ё ихтисос зару аст, ки бо ҷалби маблағҳои дохилӣ ва хориҷӣ лоиҳаҳои иҷтимоӣ (грантҳо) таҳия ва амалӣ карда шаванд.

Дар шароити рушди иқтисодиёти бозорӣ бахши хусусӣ, аз ҷумла соҳибкорон ҷиҳати афзун гардонидани даромаднокӣ бо истифода аз захираҳои инсонӣ, бахусус ҷавонон ва бо ин васила таъмини онҳо бо ҷойҳои корӣ имконияти фаррох доранд. Ҷавонон вобаста ба вазъи иҷтимоию иқтисодӣ ва инфиродии худ нисбат ба насли калонсол дастрастаранд. Ғайр аз ин, бинобар қобилиятҳои чандири зеҳнии худ, ҷавонон зуд меомӯзанд ва метавонанд ба талаботи муосири тағйирёбанда мутобиқ шаванд. Азбаски ҷавонон ҳамчун захираи дастрас, тоза, қавӣ ва устувор арзёбӣ мегарданд, сармоягузорӣ ба онҳо таваккали (риски) ночиз дошта, устувории бахши тиҷоратро таъмин мекунад.

Дар ин робита, бахши хусусӣ, аз ҷумла соҳибкорон бояд бо ҷавонон робитаи наздик дошта бошанд ва ба онҳо ҷиҳати шарикӣ шароитҳои муносиб фароҳам оваранд.

Барои ҷалби ҷавонон ба соҳибкорӣ таҳия ва татбиқи се барнома ё лоиҳа тавсия мегардад: 1) ҳавасмандгардонии ҷавонон, 2) ҳамкорӣ бо иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон, 3)

саҳмгузорӣ дар татбиқи барномаҳои давлатии шуғлнокии ҷавонон.

*1) **Ҳавасмандгардонии ҷавонон** бояд тавассути таҳия ва амалисозии барномаҳои (лоиҳаҳои) омӯзишии ҷавонон ҷиҳати бо шуғл ва касб таъминкунии онҳо бо фарогирии гурӯҳҳои ниёзманд (бекорон) ба роҳ монда шавад. Чунин лоиҳаҳо бо унвони «study tour (сафари омӯзишӣ)» маъруф мебошанд ва дар шароити имрӯзаи бозорӣ муносиб аст. Доираи тиҷорат инчунин бояд бо муассисаҳои таҳсилоти олӣ ва миёнаи касбӣ робитаҳои наздик ё шарикӣ дошта бошанд, то инки мутахассисони (кадрҳои) мувофиқ ва муносиби тиҷорати худро омӯзонанд, омода созанд ва ба бозори меҳнат бароранд, яъне самаранок истифода намоянд.*

*2) **Ҳамкорӣ бо иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавононро** мебояд ҳамчун шарти асосӣ зимни фармоиши барномаҳои омӯзишӣ ва ҷалби ҷавонон ҷиҳати такмили дониш, ихтисос ва рушди малакаҳои идоракунӣ гузошт. Яъне, доираи тиҷоратро зарур аст, ки кормандони худро омӯзонад ва ё кормандони нави соҳибмалака ҷалб намояд, пас онҳоро зарур аст (тавсия мегардад), ки дар ин самт бо иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон ҳамкорӣ намоянд.*

*3) **Саҳмгузорӣ дар татбиқи барномаҳои давлатӣ** бояд дар ҳамкорӣ бо ниҳодҳои дахлдори давлатӣ анҷом дода шавад, ин тарзи ҳамкорӣ, дар навбати худ, ба гирифтани қарзҳои имтиёзнок ва субсидияҳо барои татбиқи лоиҳаҳои доираи тиҷорат мусоидат мекунад.*

Самти афзалиятноки III. ТАРЗИ ҲАЁТИ СОЛИМИ ҶАВОНОН

Бинобар сабаби мутаносибан серҳаракат ва кунҷков будан ва шавқи зиёд ба варзиш доштани ҷавонон фароҳам овардани шароит барои тарзи ҳаёти солими онҳо тақозо мегардад. Ҳамзамон, қисми зиёди гурӯҳҳои осебпазири (носолими) аҳолиро ҷавонон ташкил медиҳанд, мувофиқан,

бо назардошти ин вазъ, ҷавонон ба тарзи ҳаёти солим бештар таваҷҷӯҳ доранд, то инки ба хатогиҳои ҳамсолони худ дучор нагарданд. Тасдиқи ин далел ба он асос меёбад, ки ҷавонон нисбат ба калонсолон бо якдигарро хубтар мефаҳманд ва ба якдигар то андозае эътимод доранд ва онҳо равишҳо ва робитаҳои хоси худро доранд.

Аз ин рӯ, зарур аст, ки шумораи кормандони субъектҳои соҳаи тарзи ҳаёти солим, аз ҷумла муассисаҳои дахлдори тандурустӣ ва иншооти тарбияи ҷисмонӣ ва варзиш аз ҳисоби мутахассисони ҷавон бештар карда шаванд.

Барномаи (методологияи) омӯзиши «ҳамсол ба ҳамсол», ки дар сатҳи байналмилалӣ эътироф шудааст, бояд дар низоми таълиму тарбияи ҷавонон ҷорӣ карда шавад. Иштироки фаъоли ҷавонон дар татбиқи ин барнома таъмин карда шавад.

Ҷавонон бояд донанд, ки некӯаҳволӣ дар ҳаёт метавонад танҳо тавассути мувозинати тарбияи ҷисмонӣ ва рӯҳӣ ба даст оварда шавад, мувофиқан, вайроншавии ин мувозинат, яъне нобаробарии ҷисму рӯҳ набзи ҳаёт ва фаъолияти инсонро халалдор ва ваёрон мекунад. Аз ин рӯ, хеле муҳим аст, ки тарзи ҳаёти солимро пеш барем ва ба маслиҳати мутафаккири барҷастаи ва ҷаҳонии тоҷику форс Умар Хайём пайравӣ намоем:

Ду чиз ки ҳаст мояи доноӣ,
Беҳтар зи ҳама ҳадиси ногӯёӣ.
Аз хӯрдани ҳар чиз ҳаст, нохӯрдан беҳ,
Ва-з муҳаббати ҳар чӣ ҳаст беҳ танҳоӣ.

Ҳукумат барои тарзи ҳаёти солими ҷавонон шароити зарурӣ фароҳам меорад ва имкониятҳои нави зиёдеро барои таъмини тандурустии ҷамъиятӣ ташкил менамояд, аз ҷумла тавассути татбиқи усулҳои сарфакорӣ - баргузории чорабиниҳои омӯзишӣ (пешгирикунанда) бо ҷалби ихтиёриёни ҷавон (волонтёрон) ва афзоиши ташриф ба муассисаҳои тиббӣ ва варзишӣ роҳандозӣ мешаванд. Дар ин росто ду нишондиҳандаи муҳим ба даст оварда мешавад: 1) коҳиши сатҳи бемориҳо дар байни шаҳрвандон; 2) рушди

иқтисодӣ (аз ҳисоби хизматрасонии пулакӣ ва пасандозҳо дар бахши тандурустӣ) ва беҳтар шудани тарзи ҳаёти аҳолӣ.

Барои ноил шудан ба ин ҳадаф, таҳия ва татбиқи барномаи мақсадноки давлатӣ оид ба тарзи ҳаёти солими ҷавонон, баланд бардоштани сатҳи маълумотнокӣ ва бедорнамоии шавқу рағбати онҳо ба тарбияи ҷисмонӣ ва варзиш зарур аст.

Шабакаи инфрасохтори варзишӣ бояд бо дарназардошти намудҳои нави машғулиятҳои варзишӣ, аз ҷумла варзиши миллӣ васеъ карда шавад, то ки ҳама ба хизматраосниҳои самти тартияи ҷисмонӣ ва варзиш дастрасӣ дошта бошанд ва бо ин васила саломатии худро беҳтар гардонанд.

Зарур аст, ки стандартҳо, аз ҷумла системаи сертификатсияи иншооти варзишӣ таҳия карда шаванд ва бо ин васила метавон ба ташкили хизматрасонии варзишии босифат ба ҷавонон мусоидат намуд.

Ниҳодҳои ҷомеаи шаҳрвандиро инчунин мебояд барои тарғиби тарзи ҳаёти солим тавассути татбиқи фармоиши иҷтимоии давлатӣ ва грантҳои давлативу байналмилалӣ талош кард. Ин маънои аз нав тамаркуз кардани вазифаҳои таблиғотии давлатӣ ва иттилоотӣ ба ниҳодҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ, аз ҷумла иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавононро дорад. Бояд қайд кард, ки ин усули фаъолият захираҳо ва вақти мақомоти давлатиро (воҳидҳоеро, ки воқеан норасоии онҳо вуҷуд дорад) сарфа мекунад. Ғайр аз ин, ин усул яке аз талаботи низоми идоракунии демократӣ мебошад, ки ба рушди ҷомеаи шаҳрвандӣ ҳамчун як ниҳоди ёрирасони ҳокимияти давлатӣ нигаронида шудааст.

Ҷомеаи шаҳрвандӣ барои ташаккули тарзи ҳаёти солим дар байни ҷавонон тавассути барномаҳо ва лоиҳаҳои гуногуни грантии байналмилалӣ, ки барои бахшҳои ғайритиҷоратӣ ва ғайриҳукуматӣ дастрасанд, имкониятҳои фаровон дорад. Бо истифода аз ин имкониятҳо, ниҳодҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ метавонанд лоиҳаҳо ва барномаҳои муштаракро дар ҳамкорӣ бо мақомоти давлатӣ ва иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон

таҳия ва амалӣ намоянд - равише, ки ҳам ниҳодҳои байналмилалӣ ва ҳам ҳукуматӣ онро истиқбол мекунанд. Ин равиш ба созмонҳои ниҳодҳои шаҳрвандӣ, аз ҷумла иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон имкон медиҳад, ки маблағгузории бештарро ҷалб кунанд ва барномаҳои бештарро барои ҷавонон амалӣ созанд, иқтидори молиявӣ ва моддии худро тақвият диҳанд ва дар байни ҷавонон, мақомоти давлатӣ ва ҷомеа мавқеи намоён ва эҳтиром пайдо кунанд.

Барои ин, муҳим аст, ки ниҳодҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ, аз ҷумла иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон бо мақомоти дахлдори давлатӣ, аз ҷумла дар сатҳи маҳал робитаҳои ҳакмории зич ва танзимшавандаро нигоҳ доранд ва дар таҳия ва татбиқи чорабиниҳо дар соҳаи тарзи ҳаёти солим барои ҷавонон иштирок кунанд.

Ҳамзамон, иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон бояд на бештар аз се самти фаъолиятро интихоб кунанд, то инки сифати хизматрасонӣ дар як минтақаи муайян таъмин карда шавад. Ташкилотҳое, ки ба тарзи ҳаёти солим тамаркуз мекунанд, тавсия дода мешаванд, ки захираи кадрии худро тавассути ҷалби мутахассисони соҳибтахассус таҳким диҳанд. Барои кормандони ташкилотҳои ҷамъиятӣ тавсия дода мешавад, ки реҷаи доимии корро пайгирӣ намоянд, зимнан, мумкин аст, ки ба таври ҳамкор ё ихтиёрӣ фаъолият намоянд.

Ниҳодҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ инчунин бояд роҳи интихобкардаи худро дар самти хизмат ба ҷомеа фаъолтар пеш баранд, аз ҷумла ҷалби дар роҳи интихоби кормандони худ, ба ҷалби онҳо ҳанӯз дар солҳои донишҷӯӣ машғул гарданд, бо онҳо омӯзишҳо гузаронанд ва ба сифати волонтёр дар амалисозии чорабиниҳои самти тарзи ҳаёти солим ҷалб намоянд.

Дар ин самт зарур аст, ки талошҳо барои таблиғи тарзи ҳаёти солим ва пешгирии бемориҳои махсусан хатарнок дар байни ҷавонон, аз қабили нашъамандӣ, ВНОМ/БНМ ва бемориҳои бо роҳи алоқаи ҷинсӣ гузаранда тақвият бахшида шаванд.

Дар ҷомеаи демократӣ тарзи ҳаёти солим барои бахши хусусӣ имкониятҳои зиёдеро ҷиҳати ба даст овардани даромад ва нуфуз (имиҷ) фароҳам меорад. Солҳои охир шумори бештари одамон аз хизматрасониҳои тарбияи ҷисмонӣ ва варзишии бахши хусусӣ, ки сифат ва дастрасии беҳтар доранд, истифода мебаранд. Таъсиси хадамот ва иншооти нави варзишӣ, аз қабили марказҳои варзишии фарогир, маҳфилҳои фитнес, майдонҳои теннис, маҳфилҳои футбол, мактабҳои гуштингирӣ, маҳфилҳо ва роҳҳои дучархаронӣ, пайроҳаҳо барои давидан, марказҳои барқарорсозии саломатӣ ва ғайра дар ҳамкории зич бо мақомоти давлатӣ ва ташкилотҳои махсуси ғайритиҷоратӣ метавонад имкониятҳои бештареро барои тақвияти иқтидори молиявии онҳо ва ҳам хизматрасонии иҷтимоӣ фароҳам оварад. Ин усул ба бахши хусусӣ, аз ҷумла соҳибкорон, имкон медиҳад, ки вақт ва пулро сарфа кунанд. Бо ҳамкории зич бо мақомоти давлатӣ онҳо метавонанд масъалаҳои таъминоти ҳуқуқиро зуд анҷом диҳанд ва эҳтимолан дар баъзе хизматрасониҳои марбут ба истифодаи замин ва биноҳо маблағи зиёд сарфа кунанд. Дар ин росто, иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ имкон доранд, ки кормандони (мураббиён, хизматрасонони) инфрасохтори варзиширо дар сатҳи баланди касбӣ ва рақобатпазир бо назардошти донишҳои равонӣ, ҷисмонӣ, педагогӣ, гигиенӣ ва эстетикии онҳо, ки ҷузъи хеле муҳим дар пешниҳоди хизматрасонӣ мебошад, омода созанд.

Татбиқи ин механизм баланд бардоштани сатҳи дониши намояндагони бахши хусусӣ, аз ҷумла соҳибкоронро дар самти тарзи ҳаёти солим, пешниҳоди хизматрасонӣ ва ҷалби ҷавонон тақозо мекунад.

Бахши хусусӣ бояд бо мақомоти давлатӣ дар муайян кардани намуди фаъолияти варзишии тиҷоратӣ ва макони баргузории он, аз ҷумла стандартҳо ва меъёрҳои иншооти дахлдор робитаи наздик дошта бошад.

Ҳамчунин, барои ҳар як ниҳод ва соҳибкор зарур аст, ки ба сатҳи нави рушд барояд — ҷалби мардум ва таблиғи

хизматрасониҳои худ. Ин амалро бо ду роҳи махсусан фаъол анҷом додан мумкин аст: ҷалби намояндагони ВАО (яъне, пардохти хидматҳои онҳо) ва саҳмгузорӣ дар чорабиниҳои оммавии дорои аҳамияти миллӣ. Ин намуди фаъолият барои таблиғоти ҳудудан ройгон ва ҷалби истеъмолкунандагон (гурӯҳҳои мақсаднок) шароит фароҳам меорад.

Намояндагони бахши хусусӣ, аз ҷумла соҳибкорон бояд доираи фаъолияти худро аз ҷиҳати сифат ва дастрасии хизматрасонӣ васеъ гардонанд ва бо ин васила ташкилотҳои махсусгардонидашуда, аз ҷумла иттиҳодияҳои ҷамъиятиро барои омӯзиш ва омода кардани мутахассисон оид ба усулҳои робита, муошират ва кор бо муштариён ҷалб намоянд.

Самти афзалиятноки IV. ТАҲСИЛОТИ МУНОСИБ БАРОИ ҶАВОНОН

Иштироки ҷавонон дар раванди таълим, аз ҷумла дар таҳия ва татбиқи сиёсати маориф, ҳамчун механизми беназир, метавонад сифати таълим ва тахассуси касбии мутахассисони ҷавонро таъмин кунад. Бо назардошти гуногунрангӣ ва мураккабии бозори меҳнат ва иҷтимоикунонии ҷавонон, ҷалби ҷавонон ва ба назар гирифтани андеша ва пешниҳодҳои онҳо ҳангоми муайян кардани стандартҳои таълимӣ, аз ҷумла самтҳо ва барномаҳои таълимӣ самаранок хоҳад буд. Ин равиш имкон медиҳад, ки сиёсати маориф чуноне таҳия гардад, ки ба ниёзҳо ва имконоти гурӯҳи мақсаднок мувофиқтар бошад ва бо ин васила шаклҳои нолозим ё бесамари таълимро аз байн барад. Ғайр аз ин, иштироки ҷавонон ҳамчун истеъмолкунанда эътимодро дар интихоби роҳи дуруст таъмин мекунад ва аз ҳама муҳимтар, ҷавононро барои иштироки фаъолона дар амалисозии барномаҳои таҳияшуда талқин мекунад.

Барои татбиқи ин механизм, намояндагони фаъоли ҷавонон бояд (тавассути озмун) дар таҳияи чаҳорчӯбаи қонунгузории соҳаи маориф, аз ҷумла стандартҳо ва

барномаҳои таълимӣ ҷалб карда шаванд. Ин амалро метавон тариқи ҷалби иттиҳодияҳои ҷамъияти ҷавонон ва ВАО ва дархост кардани пешниҳодҳо ва шарҳҳои онҳо анҷом дод.

Зарур аст, ки дар раёсати (ректорати) ҳама намуди муассисаҳои таҳсилоти касбӣ воҳиди (вазифаи) «кор бо ҷавонон» таъсис дода шавад, то инки ҷалби ҷавонон дар раванди таҳияи барномаҳои таълимӣ ва иштироки фаъоли онҳо дар чорабиниҳои ҷамъиятию таълимӣ таъмин карда шавад. Бар асоси таҳлилҳо ва таҷрибаҳои омӯхташуда масъалаи тарбияи ҷавонон дар муассисаҳои таҳсилоти касбӣ бояд аз нав дида баромада шуда, ҳамоҳангсозии он ба воҳиди кор бо ҷавонон вогузор карда шавад.

Васеъ кардани фаъолияти мутаносибан мустақил ва масъулиятҳои функсионалии воҳидҳои кор бо ҷавонони муассисаҳои таҳсилоти кабсӣ ба мақсад мувофиқ аст, аз ҷумла вогузор кардани назорати нишондодҳои давомот, сатҳи донишандӯзӣ, фаъолнокии ҷамъиятӣ, инчунин ниёзҳо ва дигар талаботи таълимгирандагон (донишҷӯён).

Фарди ҷавон бояд роҳи муносиб ва мвофиқи таҳсилро интихоб кунад, зеро он асоси рушди ояндаи шахсии ӯ буда, муваффақияти ӯро дар ҷои кор ва ҳаёти оилавӣ муайян мекунад. Аз ин рӯ, ҳангоми интихоби касбу ихтисос ба фарди ҷавонро муҳим аст, ки тавсияҳои волидон ва дигар наздиконро ба назар гирад; аммо бояд эҳсос кунад, ки ояндаи худ дар дасти худи ӯ аст, қарори интихоб бояд мустақилона ва бошуурона қабул гардад ва ба қобилият, хоҳиш, азм, ирода ва имконияти воқеии ӯ, ҳамчунин талаботи бозори меҳнат мухолифат накунад.

Раванди иштироки ҷавонон дар таҳсил ва рушди шахсӣ

Дар шароити ҷомеаи имрӯза талабот ба сатҳи таҳсилоти шахс ҳар рӯз зиёд мегардад, мувофиқан, барои ноил шудан ба муваффақияти таълимӣ шахси ҷавон бояд донишҳои муосирро ба даст орад, ки на ҳамаи онҳо дар низоми кунуни таҳсилот дастрасанд. Айни замон зарур аст, ки барои таҳсилоти босифат ва муносиби ҷавонон шароити арзанда фароҳам оварда шавад, зеро ҷавононӣ босавод ҷомеаи босавод ва давлати устуворро дар ояндаи наздик ташкил медиҳанд. Аз ин рӯ, ташаккул ва дастгирии низоми тариқавӣ (алтернативӣ) ва иловагии таҳсилот, ба монанди даврaҳои хурди омӯзишӣ, курсҳои кӯтоҳмуддат, таҳсилоти фосилавӣ, таҳсилоти беруна ва ғайра ба мақсад мувофиқ аст. Чунин низом, илова бар низоми анъанавӣ метавонад ба беҳтар шудани сатҳи таҳсилоти ҷавонон мусоидат кунад, муҳити рақобатпазирро фароҳам оварад ва дар натиҷа, сифати таълими ҷавононро таъмин намояд, имконоти давлатро васеъ кунад ва дастрасии ҷавононро ба барномаҳои таълимии муосир фароҳам оварад.

Аз ин рӯ, зарур аст, ки заминаи қонунгузории низоми тариқавии (алтернативии) таҳсилоти иловагӣ ташаккул ва тақвият дода шавад ва ниҳодҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ ва бахши хусусӣ барои таҳия, коркард ва амалисозии хадамоти иловагӣ ва фосилавии таҳсил ҳавасманд гардонида шаванд.

Ташаккул ва рушди низоми таҳсилоти фарогири фосилавӣ кафолат медиҳад, ки ҷавонони гурӯҳҳои осебдида, аз ҷумла маъюбон ба таҳсилоти муносиб (ҳатмӣ) фаро гирифта шаванд ва мақоми иҷтимоии беҳтарро соҳиб гарданд.

Барои ҳавасмандгардонии доираи тиҷорат ва ҷомеаи шаҳрвандӣ ҷиҳати таъсиси (сохтмони) муассисаҳои таълимии намудҳои гуногун ва муосир зарур аст, ки уҳдадориҳои андозии низоми маориф сабук карда шаванд. Зеро, таъсиси муассисаҳои нави таълимӣ ҷойҳои нави корӣ ва андозсупорандагони навро ба вуҷуд меорад, ки дар ниҳоят дастгирии низоми андоз ба ҳисоб меравад. Яъне, дар инҷо алгоритими оддии бадастории даромад возеҳ ба назар мерасад; бо гузоштани сармоя (озод кардан ё сабукӣ додан аз андоз) ба миқдори кам даромади зиёд (ҷойи корӣ, андоз) ба даст меояд. Аммо, мутаассифона, то ҳол ин алгоритими иҷтимоию иқтисодии оддиро на ҳама масъулони низоми андозу молия дарк кардаанд…

Ҳамчунин зарур аст, ки низоми таҳсилоти ғайрирасмӣ дар кишвар қонунӣ карда шуда, механизми эътирофи сатҳи татбиқи онҳоро дар раванди таълим муайян кунем, зеро ин навъи таҳсилоти иловагӣ ба омӯзонидани малакаҳои ҳаётӣ ва маҳорати амалӣ ба ҷавонон мусоидат мекунад, ки на ҳамеша дар низоми маориф вуҷуд дошта метавонад. Яъне, ҳар нафар ба ҳар шакл метавонад ба омӯзиш ва такмили касб, ихтисос ва малка машғул гардад, ҳатто ба фаъолияти меҳнатӣ шуруъ кунад; муҳим он аст, ки дониш ҳар навъе бошад, албатта, ба нафъи фард ва ҷомеа, мо онро қабул дошта бошем… Зимнан, барасмиятдарории онро метавон тариқи низоми эътирофи салоҳият (валидатсия), яъне бо имтиҳон кардани сатҳи дониш ва касби мавҷудаи шахс амалӣ намуд.

Ҷомеаи шаҳрвандӣ ҳамчун ниҳоди калидии демократия масъули огоҳонидани мардум дар бораи аҳамиятнокии омӯзишу донишу таҳсил барои инсон аст. Дар баробари ин, ниҳодҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ метавонанд баробар бо мақомоти ҳокимияти давлатӣ дар таъмини ҷавонон бо хидматрасониҳои пулакӣ ва ройгон, асосӣ ва иловагии таълимӣ иштирок кунанд. Ин механизм иқтидори амалии ниҳодҳои ҷомеаи шаҳрвандиро, бахусус иттиҳодияҳои ҷамъиятиро тақвият мебахшад.

Бо ин мақсад, ниҳодҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ бояд лоиҳаҳоеро пиёда кунанд, то ба мардум, аз ҷумла калонсолон дар бораи аҳамият ва нақши маориф, аз ҷумла низомҳо, дараҷаҳо, шароит, усулҳо ва роҳҳои бо маълумот ё таҳсилот фаро гирифтани фарзандон ва худи онҳо, иттилоот расонида шавад.

Иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон бояд бо муассисаҳои таҳсилоти миёна ва олии касбӣ ҳамкорӣ кунанд ва ба онҳо барои таблиғи барномаҳои таълимии худ дар байни ҷавонон кумак расонанд.

Иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон бояд дар доираи вазифаҳои оинномавии худ муассисаҳои таълимӣ, марказҳои омӯзишию машваратӣ ва омодасозии довталабон таъсис диҳанд ва донишҳои зарурӣ ва малакаҳои ҳаётиро ба ҷавонон омӯзонанд ва ё ба ин самт роҳнамоӣ кунанд.

Нақши доираи тиҷорат, бахусус корхонаҳо ва ташкилотҳое, ки ба истеҳсолот нигаронида шудаанд, дар рушди имконоти таҳсилоти ҷавонон ва тайёр кардани кадрҳои тахассуснок баланд аст. Дар шароити бозори меҳнат дар аксари кишварҳо доираи тиҷорат даҳсолаҳо боз ба сатҳи нави рушди соҳибкорӣ - тавассути омодасозии кадрҳои баландихтисос гузаштааст. Ин маънои онро дорад, ки доираи тиҷорат дигар интизори шумораи зиёди кормандони эҳтимолан номувофиқ (номуносиб) намеистад. Ин талаботи кадрии худро пешакӣ (3-4 сол пеш) муайян карда, бо бахши маориф (муассисаҳои таҳсилоти касбӣ) мустақиман робита ва ҳамкорӣ ба роҳ монда, кадрҳои тахассуснокро (яъне, кадрҳои

ба талаботи онҳо мутобиқро) фармоиш медиҳанд. Ин механизм аз ҷониби ҳам кордиҳандагон (доираи тиҷорат) ва ҳам хизматрасонон (муассисаҳои таълимӣ) дастгирии васеъ пайдо кардааст ва барои кишварҳои рушдёбанда, ба монанди Тоҷикистон, хеле аҳамиятнок ва саривақтӣ аст.

Масъалаи дигар, кушодани муассисаҳои таҳсилоти касбии махсусгардонидашуда аз ҷониби доираи тиҷорат аст, ки барои рақобати солим шароит фароҳам меорад, то инки донишҷӯёни қобилиятнок бештар ҷалб карда шаванд ва бо ин васила сифат ва сатҳи таълим беҳтар гардад. Ин механизм (муассисаҳои таҳсилоти махсусгардонидашуда) сарфи назар аз таҷрибаи кам доштанашон муассисаҳои таҳсилоти анъанавиро як сӯ тела медиҳанд, чун аз ҷиҳати рушди шабакавӣ ва қобилияти рақобатпазирии бозорӣ онҳо пешсафанд. Илова бар ин, ин механизм имконияти давлатро барои маблағгузории рушди дигар соҳаҳои маориф, ки ҷомеаи муосир талаб мекунад, васеъ мекунад.

Барои татбиқи ин механизм, тақвияти заминаи қонунгузорӣ ва муайян кардани стандартҳо барои муносибатҳои байни доираи тиҷорат ва муассисаҳои таҳсилоти касбӣ, ки сифати ҳамкории мутақобиларо кафолат медиҳанд, зарур аст.

Дар айни замон, намояндагони доираи тиҷорат бояд консепсияи сиёсати кадрии худро муайян ё таҳия кунанд ва талаботи худро ба кадрҳои тахассуснок пешбинӣ кунанд. Зимнан, бо муассисаҳои таҳсилоти касбии алоқаманд (соҳавӣ) ҷиҳатаи омодасозии (фармоиши) кадрҳои тахассусснок робита ва ҳамкорӣ ба роҳ монанд. Ҳамзамон, кордиҳандагон дар давмои таҳсили кадрҳои ояндаи худ бо онҳо робита барқарор кунанд ва сифати таҳсилоти онҳро назорат намоянд.

Ҳамчунин, доираи тиҷорат бояд муассисаҳои таҳсилоти касбии худро таъсис диҳанд. Ин имкон медиҳад, ки дар баробари таҳсил шароити таҷрибаомӯзии кадрҳои ояндаи худро фароҳам оваранд. Ҳамзамон, аз механимзҳои дигар омодасозии кадрҳо, ба монанди барномаи фосилавии омодасозӣ (акселераторӣ)

истифода бурдан, тавсия мегардад. Дар воқеъ дар қиёс ба ҷаҳони муосири тиҷорат ва таҳсилот ҷомеаи мо хеле қафо мондааст…Механизмҳои болозикр шумори каме аз пешравиҳои ҷомеаи муосир аст.

Самти афзалиятноки V. ТАЪМИНОТИ ИҶТИМОИИ ҶАВОНОН

Дар шароити имрӯза бар асоси имкониятҳои маҳдуди буҷетӣ хизматрасониҳои давлатӣ на ба ҳама талаботи иҷтимоии ҷомеа ҷавобгӯ аст, зимнан, ҷорӣ намудани хидматҳои тариқавии (алтернативии) дастгирии иҷтимоӣ, ба монанди кумаки ихтиёриёни ҷавон саривақтӣ ба шумор меравад. Нақши ҷавонон дар ҳалли масъалаҳои муҳими иҷтимоӣ, ҳамдардӣ ва хайрхоҳии онҳо дар ин самт вобаста ба қобилият ва имкониятҳои онҳо арзишманд ҳисобида мешавад. Илова бар ин, иштироки ҷавонон дар таҳия ва татбиқи сиёсати иҷтимоӣ, аз ҷумла барномаҳои рушди иҷтимоии давлатӣ метавонад муттасилии дастгирии иҷтимоиро таъмин кунад.

Барои татбиқи ин механизм зарур аст, ки фаъолияти ихтиёрӣ (волонтёрӣ), бахусус ихтиёриёни ҷавонон дар ҷумҳурӣ ба низом дароварда ва инкишоф дода шавад. Ба назар мерасад, ки таҳияи намудҳои нави хизматрасонии иҷтимоӣ, ки барои ниёзмандон дастрасанд ва ҳамзамон ташаккули захираи инсонии низоми хизматрасонии иҷтимоӣ саривақтӣ мебошад.

Ҷавонони бекор бояд ихтисос ё касберо ба даст оранд, ки ба қобилияти фардӣ ва талаботи бозори меҳнат ҷавобгӯ бошад ва имконияти расмии шуғлмандиро пайдо кунанд. Ғайр аз ин, ҷавонони боистеъдод бояд фаъолияти соҳибкории худ ё муштаракро ташкил намоянд ва ҳамсолони худро ба кор ҷалб кунанд, махсусан имрӯзҳо, ки бозори муосири меҳнат кулли шароитҳо ва имкониятҳоро фароҳам овардааст.

Тоҷикистон давлати иҷтимоӣ аст, ки ба ин ҷанбаи ҳаёти ҷамъиятӣ аҳамияти хоса медиҳад. Аз ин лиҳоз, иҷтимоигардонии шаҳрвандон, бахусус ҷавонон метавонад ба

рушди устувори кишвар ва дар ин замина, ба беҳтар шудани вазъи иҷтимоии аҳолӣ мусоидат намояд. Бо вуҷуди ин, ҳокимияти давлатӣ бояд рӯи татбиқи равишҳои нав ва чандир ҷиҳати рушди иҷтимоӣ, ки ба илм ва технологияи иттилоотӣ ва ҷомеаи шаҳрвандӣ асос ёфтаанд, кор баранд.

Яке аз механизмҳои мусоир, чи тавре дар боло зикр шуда буд, ин иштироки корфармоён дар омӯзиш, ҳамзамон фармоши мутахассисон мутобиқи барномаи «сафари омӯзишт (study tour)» мебошад. Ҳамчуниин, таъсиси пойгоҳҳои додаҳои (порталҳои) онлайнӣ оид ба захираи мутахассисоне, ки хидматҳои худ, ҷойҳои кории холӣ ва ғайраро пешниҳод мекунанд, ки бо ин васила сатҳи бекорӣ дар байни ҷавонон коҳиш меёбад.

Бо пайвастан ба самти интихобшуда ва озмӯдашудаи кишварҳои пешрафта ва татбиқи равишҳои демократӣ дар рушди ҳокимияти давлатӣ, зарур аст, ки вазифаҳои муҳими иҷтимоии давлатиро байни мақомоти давлатӣ ва ниҳодҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ тақсим намуд, механизми татбиқи фармоишҳои иҷтимоии давлатиро тавассути иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ тақвият дод ва онҳоро пеш аз ҳама барои иҷтимоикунонии ҷавонон равона кард.

Дастгирӣ ва рушди таҳсилоти фарогир ва кумаки иҷтимоии мақсаднок барои ҷавонони ниёзманд, аз ҷумла ҷавонони маъюб, низ заруранд.

Ташкили боғҳои иҷтимоӣ ва ярмаркаҳои маҳсулоте, ки барои ҷавонони маъюб шуғлмандӣ ва мустақилияти иқтисодии онҳоро таъмин мекунанд, саривақтӣ ҳисобида мешавад. Ин механизм ба дастгирии маънавӣ ва рушдии зеҳнии ҷавонони маъюб, истифодаи қобилият ва истеъдодҳо, омӯзиши малакаҳои муҳими ҳаётӣ ва беҳтар кардани имкониятҳои иқтисодии онҳо мусоидат менамояд.

Нақши ҷомеаи шаҳрвандӣ ҳамчун ниҳоди фаъоли демократӣ дар рушди иҷтимоии ҷавонон хеле назаррас аст. Дар ҷомеаи демократӣ аксари вазифаҳои рушди иҷтимоӣ ба зиммаи ниҳодҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ вогузор мешаванд.

Зимнан, нақши фаъол ва иштироки онҳо дар ҳалли мушкилоти иҷтимоии аҳолӣ нуфуз ва таъсири онҳоро зиёд мегардонад. Барои иҷрои вазифаҳои худ, намояндагони ҷомеаи шаҳрвандӣ метавонанд мустақилона фондҳои гуногуни иҷтимоиро, ҳам давлатӣ ва ҳам байналмилалӣ, ки ҳоло дар давраи ҷаҳонишавӣ шумораи онҳо зиёд аст, ҷалб кунанд. Ғайр аз ин, бо назардошти иқтисоди бозорӣ ниҳодҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ имкониятҳои худро барои худмаблағгузорӣ, фаъолияти соҳибкорӣ ва тақвияти иқтидори ташкилию амалӣ васеъ карда метавонанд.

Ин имкониятҳои ниҳодҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ дар заминаи фаъолияти густурдаи онҳо, аз ҷумла робитаи мустақим ва наздик бо ҷомеа, намояндагони маҳал ва гурӯҳҳои ҷавонон, татбиқ мешавад.

Ташкилотҳои ғайриҳукуматӣ бояд тавассути ҷалби фондҳои байналмилалӣ ва саҳмҳои бахши хусусӣ захираи инсонӣ ва техникии худро афзоиш диҳанд. Муайян кардани самти касбии фаъолият ва хидматрасонии онҳо махсусан муҳим аст.

Иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон бояд бо мақомоти давлатӣ робитаи зич дошта бошанд ва дар татбиқи фармоишҳои иҷтимоии давлатӣ мувофиқи барномаҳо ва стратегияҳои давлатӣ иштирок кунанд.

Ин самт мустақиман бо фаъолияти хайриявию эҳсонкории бахши хусусӣ, аз ҷумла соҳибкорон алоқаманд аст. Барои соҳибкорон саҳмгузорӣ дар рушди иҷтимоии давлат на танҳо як амали хайриявӣ, балки баланд бардоштани обрӯ ва эътимоди муштариён ва ҳокимият, инчунин таблиғи хизматрасониҳо ва имкониятҳои худ мебошад, ки ин амалҳо ба дарёфти манбаи иловагии даромад боис мегардад. Ин механизм инчунин асоси накукорӣ баҳри охиратро ифода мекунад, зеро дар Қуръони Карим оварда шудааст, ки «ҳар як донае, ки дар роҳи Худо сарф мешавад, ба ҳафт хӯша табдил меёбад, ки ҳар кадоме 100 дона медиҳад» [1, с.44]. Яъне, кумак

[1] Қуръони Карим (асл ва матни тарҷумаи тоҷикӣ) [Матн] – Душанбе: Ифрон, 2007. – 616 с.

ва хайру эҳсоне, ки 100 сомонӣ арзиш дорад, ба хайркунанда дар ҳаҷми 10 ҳазор сомонӣ мегардад. Ғайр аз ин, некӯаҳволии иҷтимоии ҷомеа, бахусус рушди иҷтимоии ҷавонон маънои зиёд шудани шумори муштариёни тиҷоратро дорад, яъне ба ҳар сурат доираи тиҷорат аз эҳсонкорӣ фоида мегирад.

Ин воқеан имконпазир аст, ба шарте ки бахши хусусӣ иқтидори идоракунӣ ва захираҳои инсонии худро беҳтар созад ва барномаҳои хайриявию эҳсонкории мувофиқро бо ҷалби ҳукумат ва ҷомеаи шаҳрвандӣ таҳия кунад. Ин маънои онро дорад, ки соҳибкорон бояд барномаи хайриявию эҳсонкории худро дошта бошанд, ки бо ҳамкории зич бо ҷомеаи шаҳрвандӣ ва мақомоти давлатӣ амалӣ карда шавад.

Илова бар ин, соҳибкорони ҷавон барои такмили дониши ҳуқуқии худ ташвиқ карда мешаванд, зеро қонунгузорӣ барои фаъолиятҳои хайриявию эҳсонкорӣ имтиёзҳои зиёдеро фароҳам овардааст.

Самти афзалиятноки VI. ТАЪМИНИ ҲИФЗИ ҲУҚУҚ ВА МАНФИАТҲОИ ҶАВОНОН

Меъёрҳои асосии таъмини ҳифзи ҳуқуқ ва манфиатҳои ҷавонон дар санадҳои қонунгузории соҳаи сиёсати давлатии ҷавонон инъикос ёфтаанд, аз ҷумла дар қонунуҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҷавонон ва сиёсати давлатии ҷавонон», «Дар бораи ҳуқуқи кӯдакон», «Дар бораи масъулияти падару модар дар таълиму тарбияи кӯдак». «Дар бораи маориф» ва бисёр дигар санадҳо. Ҳадафи ин санадҳо фароҳам овардани шароити ҳуқуқӣ барои рушди шоистаи ҷавонон, таҳсили онҳо, тарбияи ахлоқӣ, таҳаммулпазирӣ, масъулияти шаҳрвандӣ, ватандӯстӣ, худшиносӣ, худогоҳӣ, мутобиқшавӣ ба ҷомеаи муосир, шуғлнокӣ ва тарзи ҳаёти солим ва ғайра мебошад. Дар ҳамаи ин соҳаҳо комёбии комилро дар он сурат ба даст овардан мумкин мегардад, агар ҷавонон бевосита дар раванди татбиқи ин соҳаҳо ҷалб карда шаванд, зеро роҳи муносиби таъсиррасонӣ ба рушди нерӯи

зеҳнӣ, тарбияи ҷисмонӣ ва ахлоқии ҷавонон аз худи ҷавонон вобастагӣ дорад.

Ҷавонон инчунин бояд дар таҳия ва татбиқи қонунгузорӣ ва барномаҳои дахлдори давлатӣ, ки барои дастгирии ҳуқуқии онҳо равона шудаанд, иштирок кунанд.

Ҳамчунин зарур аст, ки таъсис ва рушди иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон дар самти таъмини ҳифзи ҳуқуқ ва пешбурди манфиатҳои ҷавонон дастгирӣ карда шавад. Аз ҷумла, дастгирии шабакаи иттиҳодияҳои донишҷӯён (дар мисоли Парламенти ҷавонон) ва хонандагон ва васеъ кардани имкониятҳо ва салоҳиятҳои онҳо дар самти ҳифзи ҳуқуқ ва манфиатҳои ҷавонон ба мақсад мувофиқ аст, зеро шумори онҳо хеле зиёд аст ва низоми дурусти фаъолиятҳоро ташкил намудан имконпазир аст.

Шаҳрвандони ҷавонро мебояд аз хурдӣ ҷанбаҳои ҳуқуқии давраи ҳаётро, бахусус ҳуқуқҳои худро дар давраи наврасӣ ва калонсолӣ омӯзанд, то аз мушкилот канорагирӣ кунанд ва ҳуқуқҳои худро дар ҳама ҳолат ҳифз карда тавонанд. Дониши ҳуқуқӣ роҳи боэътимоди қабули қарорҳои оқилона ва рушди шахсият, инчунин роҳи некӯаҳволии инсон аст.

Маърифати ҳуқуқӣ дар байни ҷавонон кафолати амнияти ҳуқуқӣ кулли аҳолии кишвар мебошад ва дар давраи гузариш нишондиҳандаи махсусан муҳим ба ҳисоб меравад, ки ба рушди ҳамаи соҳаҳои давлат мусоидат мекунад. Аз ин лиҳоз, муҳим аст, ки меъёрҳои қонунгузорӣ механизми татбиқи устувор ва таъсиррасонии дақиқ ва мақсаднок дошта бошанд. Тарбияи ҳуқуқии наврасон ва ҷавонон дар ҳошияи татбиқи модели адлияи ноболиғон дар кишвар инчунин механизми муносибати одилона ва шоиста бо насли ҷавон - ояндаи ҷомеаро тақозо мекунад.

Ниҳодҳои давлатиро мебояд вобаста ба ҳар як санади қонунгузорӣ механизми муносиби татбиқро дар шакли консепсия, стратегия ва барномаҳои мақсаднок таҳия ва амалӣ намоянд.

Ҳангоми таҳияи низоми адлияи ноболиғон шабакаи судяҳои ноболиғон бояд васеъ карда шавад ва марказҳои боздошти муваққатӣ (тарбия ва барқарорсозӣ) барои наврасоне, ки бо қонун дар низоъ қарор доранд, таъсис дода шавад. Мувофиқан, судяҳое, ки бо наврасон кор мекунанд, бояд дар асоси хусусиятҳои равонӣ ва барномаҳои тарбиявии онҳо аз нав омӯзонида шаванд.

Имкониятҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ, бахусус оила ва дин дар тарбияи ҳуқуқии ҷавонон хеле муҳиманд. Зеро таълиму тарбияи дурусти кӯдакон амрест, ки Худованд муқаррар кардааст. Иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ метавонанд як қатор лоиҳаҳоеро таҳия ва амалӣ кунанд, ки ба татбиқи равишҳои муосири дастгирии ҳуқуқӣ ва равонии кӯдакон - адлияи ноболиғон нигаронида шудаанд. Ғайр аз ин, фондҳои дастгирии ҳуқуқӣ, ки дар шакли гуногун фаъолият доранд, ҳамчун манбаи муносиб барои иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ба ҳисоб меравад.

Дар ин самт, оилаҳо ва иттиҳодияҳои динӣ бояд ҷавононро ҳанӯз аз синни хурдсолӣ дар самти таъмини ҳифзи ҳуқуқ, адолат ва манфиатҳои оилавию ҷамъиятӣ тарбия намоянд.

Иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ инчунин бояд лоиҳаҳои бештари омӯзиширо таҳия ва амалӣ намоянд, аз ҷумла дар самти татбиқи модели адлияи ноболиғон дар ҷумҳурӣ, баланд бардоштани сатҳи дониши кормандони судӣ ва ҳифзи ҳуқуқ, волидон ва ҷавонон ва бо ин васила маблағгузории беруна (байналмилалӣ) ва дохилиро ҷалб намоянд.

Дар ҷомеаи демократӣ доираи тиҷорат барои рушди худ имкониятҳои бештар дорад, ки тавассути пешниҳоди хидматҳои зарурӣ ба шаҳрвандон ба он ноил мегарданд, аз қабили хизматрасонии ҳуқуқӣ ба монанди ҳимоя, тафтишот, таъмини бехатарӣ ва ғайра. Зимнан, сармоягузорӣ ва ё саҳмгузорӣ дар таъсис ва рушди марказҳои дастгирии ҳуқуқии барқарорсозӣ ва равонӣ метавонад ба густариши хидматҳои нав (манбаъҳои нави соҳибкорӣ) мусоидат кунад.

Барои ноил шудан ба ин ҳадафҳо соҳибкоронро мебояд ба рушди захираи инсонӣ ва техникӣ дар ҳамкорӣ бо мақомоти давлатӣ ва иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ мусоидат намуда, шабакаи хадамоти нав ва муосири ҳифзи ҳуқуқ, аз ҷумла адлияи ноболиғонро таъсис диҳанд.

Илова бар ин, соҳибкорон, бахусус ассотсиатсияҳо ва иттифоқҳои онҳо бояд лоиҳаҳои дурнамоеро таҳия кунанд, ки ба муайян кардани хизматрасониҳои нав, аз ҷумла дар самти хизматрасониҳои ҳуқуқӣ, равонӣ ва барқарорсозӣ мусоидат кунанд.

Самти афзалиятноки VII. Мустақилияти иқтисодии ҷавонон

Дар шароити ташаккули муносибатҳои бозорӣ иштироки ҷавонон дар соҳаи таъмини мустақилияти иқтисодии худ тариқи саҳмгузорӣ дар таҳия ва татбиқи сиёсати иқтисодӣ ва барномаҳои иқтисодии самти сиёсати давлатии ҷавонон дида мешавад.

Дар ин замина, ҷавонон бояд дар ташаккули иқтидори иқтисодии худ фаъолона иштирок кунанд ва ба ин масъала ҳамчун ҷузъи асосии ҳаёти худ таввҷуҳ дошта, самти рушди иқтисодии худро аз синни хурдӣ муайян кунанд, мувофиқан дар интихоби ихтисос (самти таҳсил), касб ва шуғл фаъол бошанд.

Ҷомеаи муосир иштироки мустақими ҷавононро дар таҳия ва татбиқи лоиҳаҳои мустақили иқтисодӣ, бахусус дар самти соҳибкорӣ ва истифодаи самараноки шабакаи Интернет тақозо мекунад.

Аз ин рӯ, зарур аст, ки иштироки доимии намояндагони ҷавонон дар раванди таҳия ва татбиқи қонунгузорӣ, стратегияҳо ва барномаҳои мақсадноки рушди иқтисодии ҷомеа таъмин карда шавад.

Дар шароити дигаргуниҳои демократии ҷомеа ва муносибатҳои бозорӣ, ҷавонон қабл аз интихоби касб, аввал бояд нақшаи мустақилияти иқтисодиро худро тарҳрезӣ

намоянд, сипас касбу ихтисоси мувофиқро интихоб карда, барои ноил шудан ба ҳадафҳои нақшавӣ чораҳо андешанд. Бояд қайд кард, ки ҳама гуна меҳнати инсонӣ, новобаста аз намуди он, хусусияти иқтисодӣ дорад. Аз ин рӯ, фарди ҷавон мисли меҳмонест, ки дар остонаи хонаи зиндагӣ истодааст, ин хона якчанд дари даромад (роҳ) дорад, ӯ бояд роҳи (дари) дурустро интихоб намояд, ки он муносиб, мувофиқ ва дастрас бошад.

Ҷавононе, ки майли соҳибкорӣ доранд, бояд ҳам дар якҷоягӣ ва ҳам дар алоҳидагӣ талош варзанд, то инки маҳорат ва малакаҳои соҳибкории худро инкишоф дода, хадамоти муосири тиҷоратӣ таъсис диҳанд, ки ба талаботи шаҳрвандон ва ғояҳои тиҷоратӣ муфид ва ҷавобгӯ бошад.

Мустақилияти иқтисодии ҷавонон ин кафолати вазъи иқтисодии устувор ва беҳбудии ҷомеа ва давлат аст, ки аз сатҳи маълумотнокӣ ва ё маърифати иқтисодӣ, шароити интихоби захираву имкониятҳои иқтисодӣ ва мавҷудияти асосҳои ҳавасмандгардонии фаъолияти иқтисодии ҷавонон, бахусус соҳибкории онҳо маншаъ мегирад. Ин нишондиҳандаҳо хеле муҳиманд ва албатта, ба дастгирӣ ва ҳамоҳангсозии густурдаи давлат ниёз доранд, зеро онҳо хусусияти байнисоҳавӣ доранд.

Барои татбиқи ин механизмҳо зарур аст:

- таҳия ва амалӣ гардонидани стратегияи давлатӣ оид ба ташаккул ва рушди мавқеи иқтисодии ҷавонон зери унвони «Иқтисод аз мактаб то бозор», ки маҷмӯи чораҳоро оид ба фаъолсозии ҷавонон, аз ҷумла тарбия ва таълими онҳо дар рӯҳияи маданияти иқтисодӣ ва роҳҳои ноил шудан ба онро дар бар гирад;

- таҳия ва амалӣ намудани барномаи мақсадноки давлатӣ оид ба рушди соҳибкории ҷавонон бо фарогирии ҷанбаҳои таълимии сиёсати соҳибкорӣ ва чораҳои ҳавасмандгардонӣ барои мусоидат ба рушди соҳибкорӣ дар байни ҷавонон;

- амалисозии чораҳои ҳавасмандгардонии маҳаллӣ, аз ҷумла дар самти дастгирии ҳуқуқӣ ва молиявӣ барои рушди

соҳибкорӣ дар байни ҷавонон аз ҷониби мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ.

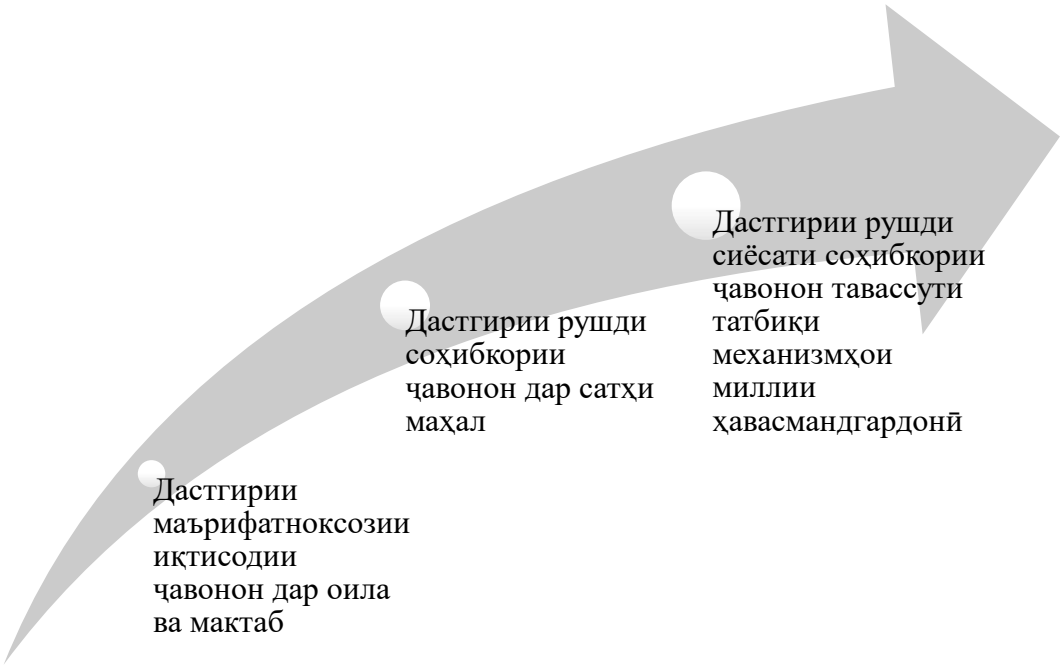

Раванди рушди иқтисодии (соҳибкории) ҷавонон

Нақши ҷомеаи шаҳрвандӣ дар ташаккули мустақилияти иқтисодии ҷавонон пеш аз ҳама дар раванди тарбия, иттилоотнокӣ ва таълимӣ инъикос меёбад. Аз аёми кӯдакӣ то наврасӣ оила бояд дар тарбияи иқтисодии ҷавонон иштирок кунад. Баъдтар, ба инкишофи шахсият ва мустақилияти бештари шахси ҷавон аҳли ҷомеа, аз ҷумла иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ бояд саҳмгузорӣ намоянд.

Мустақилияти иқтисодии ҷавонон, дар навбати худ, барои рушди ҷомеаи шаҳрвандӣ манфиатҳои зиёде хоҳад оварда, аз ҷумла ҳамчун манбаи дастгирии молиявии лоиҳаҳои иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ дар оянда ба ҳисоб меравад.

Аз ин рӯ, зарур аст, ки фарди ҷавон (дар оила) дар синни хурдӣ донишҳои заминавиро дар бораи ҷанбаҳои иқтисодии - ҳаёти инсон ба даст орад, яъне волидон бояд фарзандони худро дар рӯҳияи маданияти иқтисодӣ тарбия кунанд.

Оилаҳо, бахусус волидон, бояд мероси фарҳанги ҳунармандиро эҳё ва ҳифз кунанд ва бо ин васила ба ҷавонон малакаҳои ҳунармандиро омӯзонанд, то аз ҷиҳати иқтисодӣ ва маънавӣ худкифо бошанд.

Ниҳодҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ, аз ҷумла иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ бояд лоиҳаҳои гуногунро барои тарбияи иқтисодии шаҳрвандони ҷавон ва мутобиқсозии онҳо ба талаботи бозори меҳнат таҳия ва амалӣ намоянд.

Иттиҳодияҳои ҷамъиятиро инчунин мебояд барои намояндагони мақомоти давлатӣ ва бахши хусусӣ дар заминаи мустақилияти иқтисодии ҷавонон омӯзишҳои давравӣ (мунтазам) ташкил ва амалӣ намоянд.

Доираи тиҷорат аз сиёсати мустақилияти иқтисодии ҷавонон нафъи калон мебинад. Ин ба бахши хусусӣ имкон медиҳад, ки шабакаҳои хидматрасонии худро васеъ кунад, имкониятҳои молиявӣ ва дигар имкониятҳои худро тақвият диҳад, дар ҷомеа обрӯй ва нуфуз пайдо кунад, доираи гурӯҳҳои мақсаднок ва истеъмолкунандагони худро васеъ кунад ва ба лоиҳаҳои бештари давлатӣ дастёб гардад.

Айни замон, барои ноил шудан ба нишондиҳандаҳои дар боло зикршуда бахши хусусӣ, аз ҷумла соҳибкорон бояд бо ҷавонон, ҳокимияти давлатӣ ва ниҳодҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ робита ва ҳамкории зич дошта бошанд, то инки барои рушди дарозмуддат заминаи муносиб фароҳам оварда шавад, аз ҷумла, сармоягузорӣ дар барномаҳои давлатӣ ва лоиҳаҳои иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ, ки ба тарбияи ҷавонон дар самти мустақилияти иқтисодӣ нигаронида шудаанд. Ин муносибатро метавон «Дурнамои рушди хусусӣ» номид, ки мутаносибан ба ҳамкории мутақобила ва дастгирии мунтазам ниёз дорад.

Барои самаранокии ин механизм, зарур аст:

- *татбиқи стратегияҳо ва барномаҳои давлатӣ, ки ба фаъолияти иқтисодии ҷавонон, аз ҷумла рушди соҳибкорӣ дар байни онҳо нигаронида шудаанд, дастгирӣ (саҳмгузорӣ) карда шаванд;*
- *лоиҳаҳои ниҳодҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ, ки ба тарбия ва омӯзиши ҷавонон дар самти рушди иқтисодӣ ва мустақилияти ҷавонон нигаронида шудаанд, дастгирӣ карда шаванд;*

- таҳия ва татбиқи лоиҳаҳои муосир ва муштараки тиҷоратии ҷавонон бо ҷалби олимон ва соҳибкорони ҷавон, ки ба фаъолсозӣ ва бедор кардани шавқи ҷавонон ба соҳибкорӣ мусоидат мекунанд;

- ташкил ва амалӣ гардонидани лоиҳаҳои омӯзишии мунтазами тиҷоратӣ ва дарсҳо (мастер-классҳо) барои бозомӯзӣ ва такмили малакаҳои соҳибкорӣ дар байни ҷавонон ва соҳибкорони ҷавон бо ҷалби соҳибкорони муваффақ ва олимони соҳаи иқтисодиёт.

Самти афзалиятноки VIII. ВАТАНДӮСТИИ ҶАВОНОН (МАСЪУЛИЯТИ ШАҲРВАНДӢ)

Нақши ҷавонон дар рушди ҷомеаи шаҳрвандӣ ва дифоъи Ватан хеле баланд аст, зеро онҳо қисми зиёди аҳолии кишварро ташкил медиҳанд ва захираи асосӣ ва фаъоли инсонӣ мебошанд.

Дар шароити тағйироти демократӣ яке аз усулҳои муассири тарбияи шаҳрвандии ҷавонон ин ҷалби худи ҷавонон дар татбиқи чораҳои тарбиявӣ мебошад. Иштироки ҷавонон дар татбиқи сиёсати рушди шаҳрвандӣ, идоракунии давлатӣ, бахшҳои идеологии ҷомеа ва амалисозии чораҳои гуногуни зеҳнии иттилоотӣ, тарбиявӣ ва таълимию фароғатӣ ба пайдоиши равишҳои нав дар самти тарбияи шаҳрвандӣ ва ватандӯстии ҷавонон мусоидат мекунад.

Барои ноил шудан ба ин, ҷавонон бояд дар таҳия ва татбиқи қонунгузорӣ, стратегияҳои давлатӣ ва чорчӯбаҳои методологии тарбияи шаҳрвандӣ ва ватандӯстии ҷавонон иштирок кунанд. Ин механизмро метавон тавассути ҳамкорӣ бо мақомоти ваколатдори давлатӣ ва иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон амалӣ намуд.

Зарур аст, ки ҷавонон ба низоми идоракунии масъалаҳои тарбияи идеологии ҷавонон бевосита ҷалб карда шаванд ва бо ин васила сиёсати ҷавонисозии кадрҳо дар соҳаи тарбияи ватандӯстӣ ва шаҳрвандии ҷавонон амалӣ карда шавад.

Субъектҳои сиёсати давлатии ҷавонон бояд равишҳои нави системавиро барои тарбияи ватандӯстии ҷавонон, аз қабили усули «ҳамсол ба ҳамсол», хизматрасониҳои дӯстона ба ҷавонон, ихтиёрӣ (волонтёрӣ), муошират ва робитаҳо интернетӣ ва ғайра татбиқ кунанд.

Фарди ҷавон бояд донад, ки ӯ метавонад ба ҳама неъматҳо, манфиатҳо ва арзишҳои ҳаётие, ки ӯ ҳақ дорад танҳо дар Ватани худ, ки дар онҷо таваллуд шуда, ба воя расидааст ва масъулияти шаҳрвандӣ ба дӯш дорад, ноил гардад. Аз ин рӯ, онҳо бояд Ватани худро эҳтиром кунанд, онро аз нерӯҳо ва таҳдиди душман ҳифз ва дифоъ кунанд ва ҳама уҳдадориҳои шаҳрвандии худро иҷро кунанд.

Барои давлат ҷавонони ватандӯст ва бо ҳиссиёти баланди масъулияти шаҳрвандӣ – захираи устувори мудофиавӣ аз таҳдидҳои дохиливу беруна буда, манфиатҳо ва марзҳоро муҳофизат мекунанд ва таъмин будани амнияти кишварро кафолат медиҳанд. Онҳо инчунин ҷомеаи солим, комилҳуқуқ ва пояи устувори рушди ояндаро таъмин мекунанд. Аз ин рӯ, ҳокимияти сиёсӣ бояд ҷиҳати таҳкими сиёсати давлатии ҷавонон дар ҳошияи тарбияи ватандӯстӣ, инсондӯстӣ ва шаҳрвандии ҷавонон, аз ҷумла татбиқи чораҳои маҷмӯии муосир ва бо ин васила пешбурди рукнҳои идеологӣ, бедорсозии шавқу завқ дар самти эҳсоси ватандӯстӣ ва ҳувияти миллии ҷавонони кишвар чораҳо андешад.

Самаранокии ин механизмро бо роҳҳои зерин ба даст овардан мумкин аст:

- таҳия ва татбиқи консепсияи миллии тарбияи ватандӯстӣ, инсондӯстӣ ва шаҳрвандии ҷавонон, аз ҷумла барномаи ғайримарказонии амал;

- ҷалб ва дастгирии ниҳодҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ, аз ҷумла иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон, тавассути татбиқи фармоишҳои иҷтимоии давлатӣ дар соҳаи тарбияи шаҳрвандии ҷавонон;

- андешидани чораҳо барои ҳавасмандгардонии ҷавонон тавассути фароҳам овардани имкониятҳо барои рушди

малакаҳои касбӣ ва ҳаётӣ ҳангоми хизмати ҳарбӣ, кӯмак ҷиҳати тамоюли касбӣ ва шуғл, имтиёзҳо пас аз адои хизмати ҳарбӣ ва ғайра;

- таҳияи механизми тарбияи идеологӣ ва ватандӯстии ҷавонон тавассути татбиқи барномаҳои дахлдори тарбиявӣ дар бахшҳои тарбияи ҷисмонӣ ва дифоъ, амалисозии чорабиниҳои таълимӣ ва фароғатӣ, лоиҳаҳои адабӣ ва эҷодӣ ва ғайра.

Зинабандии раванди тарбияи ватандӯстӣ ва шаҳрвандии ҷавонон

Нақши ҷомеаи шаҳрвандӣ, бахусус оила, дар тарбияи шаҳрвандӣ ва ватандӯстии ҷавонон ниҳоят муҳим буда, имкониятҳои нисбатан васеъ дорад. Зимнан, ҷавононе, ки масъулияти баланди шаҳрвандӣ доранд, ҷомеаи шаҳрвандии рушдёфтаро ташкил медиҳанд ва ин нишондиҳанда дар

раванди демократикунонии кишвар хеле аҳамиятнок мебошад.

Тарбияи шаҳрвандии ҷавонон ҳанӯз аз синни хурдсолӣ бояд дар оила ҷиддӣ ба роҳ монда шавад, чун оила нисбат ба дигар ниҳодҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ ба тарбияи фард чи аз ҷиҳати равонӣ (маънавӣ) ва чи аз лиҳози моддӣ таъсири бештар дорад. Иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ва динӣ низ метавонанд ба таҳкими нерӯи зеҳни, равонӣ ва тарбияи шаҳрвандии ҷавонон ва дар ниҳоди онҳо ҷой додани эҳсоси ватандӯстӣ, таҳаммулпазирӣ ва сулҳдӯстӣ онҳо нақш дошта бошанд. Муттаҳид кардани имкониятҳои оила, созмонҳои ҷамъиятӣ ва ҳаракатҳои динӣ механизми ягонаи тарбияи фарогири ҷавононро ташкил медиҳад, ки саривақтӣ мебошад.

Дар ин робита, зарур дониста мешавад, ки талошу имкониятҳои оила ва иттиҳодияҳои ҷамъиятию диннӣ вобаста ба тарбияи шаҳрвандии ҷавонон муттаҳид карда шаванд ва дар ин самт лоиҳаҳои муштарак бо ҷалби фондҳои дахлдори дохилию хориҷӣ, аз ҷумла ташкилотҳои байналмилалӣ амалӣ карда шаванд.

Оила бояд ҷиддияти вазъиятро дарк кунад, чун шахси бетарбия ва бадахлоқ на танҳо ба ҷомеа, балки ба худи оила ва наздикон низ зарари ҷиддӣ мерасонад. Аз ин рӯ, оила, бахусус навхонадорони ҷавон бояд ба тарбия ва таълими шоиста, қонунӣ ва масъулиятноки кӯдакон (ҷавонон) дар рӯҳияи шуури шаҳрвандӣ ва ватандӯстӣ диққат диҳанд. Зимнан, афзоиши сатҳи таваллуд, яъне шумори зиёди фарзанд дар шароити имрӯза монеи тарбия ва таълими комили фарзанд – ҷавонон ва ояндаи ҷомеа арзёбӣ мегардад; танҳо танзим ва банақшагирии таваллуд роҳи ҳалли ин мушкилот аст.

Бо назардошти эътимод ва эътиқоди шаҳрвандон ба арзишҳои динӣ, ходимон ва иттиҳодияҳои диниро мебояд барномаҳои махсусгардонидашудаи тарбиявии ҷавононро таҳия ва амалӣ намоянд, ин тадбир барои дур кардани ҷавонон аз рафтору кирдори номатлубу ношоиста, рӯй овардан ба донишу илм ва эҳтиром ба калонсолону ҷомеа муосидат менамояд.

Намояндагони ВАО, аз ҷумла расонаҳои иттилоотию иҷтимоии интернетӣ бояд мунтазам дар байни ҷавонон лоиҳаҳо ва барномаҳои тарбиявӣ пахш намоянд ва бо ин васила онҳоро барои қабули қарорҳои дуруст ва шоистаи ҳаёт, озод аз майлу рағбатҳои манфӣ талқин созанд.

Барои таъмини рақобатпазирӣ ва фоидаоварии тиҷорат ба бахши хусусӣ, аз ҷумла доираи соҳибкорон муҳити бехатар ва фазои орому осуда лозим аст, зимнан, ин шароитро танҳо дар ҷамъияте метавон фароҳам овард, ки аъзои он аз лиҳози масъулияти шаҳрвандӣ ва тарбияи ҳуқуқӣ бархурдор бошанд. Ба ибораи дигар, хидматҳои бахши хусусӣ дар ҷомеаи ҳуқуқӣ бо эҳсоси баланди масъулияти шаҳрвандӣ ва муҳаббат ба Ватани худ зарур ва самаранок хоҳанд буд.

Барои ноил шудан ба фазои орому осуда доираи тиҷорат бояд дар татбиқи стратегияҳо ва барномаҳои давлатии мақсадноки самти тарбияи шаҳрвандӣ, инсондӯстӣ ва ватандӯстии ҷавонон фаъолона иштирок ва саҳмгузорӣ намояд.

Илова бар ин, ҳамкории наздики бахши хусусӣ ва ҷомеаи шаҳрвандӣ, аз ҷумла дар раванди татбиқи лоиҳаҳое, ки ба таълиму тарбияи шаҳрвандӣ ва ҷавонон нигаронида шудаанд, инчунин огоҳӣ ва роҳнамоии волидон дар тарбияи дурусти фарзандон ба мақсад мувофиқ аст.

Ҳамчунин зарур аст, ки дар самти тарбияи ватандӯстӣ дар байни ҷавонон ва соҳибкорони ҷавон нақшаҳои тиҷоратии омехта (ҳамгиро) амалӣ карда шаванд, ки ин тадбир метавонад ба таҳкими асосҳои идеологӣ ва инсондӯстонаи бунёди ҷомеаи демократӣ мусоидат намояд.

Самти афзалиятноки IX. РАФТОРИ ШОИСТА ВА ФАРҲАНГИ ҶАВОНОН

Ҷавонон табиатан аз рукнҳои ахлоқӣ дида, ба рафтор ва кирдорҳои ғайриахлоқӣ бештар таваҷҷӯҳ доранд. Зимнан, маҳз ҳамин таваҷҷӯҳпазирии номатлуб ҷавононро барои амалисозии ғояи мушаххас ва ягона (ҳамчун муқовимат) водор мекунад, ки онро дар навбати худ, метавон ба сифати

василаи муқовимат бо рафтор ва кирдори ғайриахлоқии ҷавонон истифода бурд. Яъне, иштироки ҷавонон дар ташаккули асосҳои ахлоқӣ, рафторӣ ва фарҳангӣ дар байни ҳамсолони худ.

Дар ин росто, ҷалби ҷавонон дар ҷараёни қабули қарорҳо, иштирок дар таҳия ва татбиқи стратегияҳо ва барномаҳои мақсадноки тарбияи ахлоқӣ ва фарҳангӣ ба мақсад мувофиқ аст.

Муҳим аст, ки шароити ҷавонигардии кадрҳо дар сохторҳои фарҳангӣ ва тарбиявӣ фароҳам оварда шавад. Ин тадбир ба афзоиши маҳсулнокии ин соҳаҳо ва дастрасии онҳо барои ҷавонон боис мегардад. Муҳимтар аз ҳама, ҷавонон имкон пайдо мекунанд, ки таҷрибаҳои худро мубодила кунанд ва аз муваффақияту нокомиҳои якдигар сабақ омӯзанд. Ҳамин тариқ, ба воситаи якчанд ҷавони тарбиятдида ва омӯзонидашуда, мо ҳазорҳо нафарро бо барномаҳои тарбиявию омӯзишии талқинсозандаи ахлоқ ва рафтори шоиста фаро мегирем.

Барои баргузории чорабиниҳои гуногуни фарҳангӣ ва маънавию ахлоқӣ дар байни ҷавонон имкониятҳо бояд васеъ карда шаванд, то инки ҷавонон худ, мустақилона машғули баргузории чунин чорабиниҳо бошад; ин имконият медиҳад, ки фарди ҷавон рисолати масъулиятнокиро эҳсос кунад ва тағйир додани рафтори ҳамсолон талош варзад.

Ҷавонон бояд дар ҳифз ва интиқоли тамаддун, арзишҳои фарҳангӣ ва таърихии миллӣ - аз насл ба насл - фаъол бошанд, зеро онҳо пояи давлат, миллат ва халқ мебошанд. Ҷавонон ҳамеша аз тарбяи миллӣ ва фарҳанги тарбияи оилавии хеш бояд пуштибонӣ намоянд ва бо ахлоқи ҳамида, рафтори шоиста ва таҳаммулпазири худ дар ҷомеаи ҷаҳонӣ фарқкунанда ва намуна бошанд, зеро яке аз пешрафти миллии мо дар арсаи ҷаҳонӣ, ки аксар онро эътироф кардааст, ин фарҳанги тарбиявӣ ва арзишҳои оилавӣ ва маданияти рафтории мо мебошад.

Ҷавонон ворисони тамаддун, фарҳанг ва таърихи миллӣ мебошанд, аз ин рӯ, рушди ояндаи маданӣ ва фарҳангии ҷомеа аз онҳо вобаста аст. Бо татбиқи сиёсати фарҳангии

ҷавонон ҳокимият захираи боэътимодеро пайдо мекунад, ки ба ҳифз ва интиқоли арзишҳо ва мероси фарҳангию таърихӣ қодир ҳастанд.

Илова бар ин, рафтори шоиста ва меъёрҳои баланди ахлоқӣ дар байни ҷавонон кафили сулҳ ва рушди устувори ҷомеа арзёбӣ мегардад, ки таъмини он барои давлат хеле арзишманд аст.

Барои ноил шудан ба ин ҳадаф тақвияти низоми чорабиниҳои тарбиявӣ ва воситаҳои иттилоотию маънавӣ дар муассисаҳои таълимӣ, тарбиявӣ ва фарҳангӣ зарур мегардад.

Ҷалби ВАО дар татбиқи барномаҳои гуногуни тарбиявӣ ва фарҳангӣ, таҳияи филмҳо ва намоишномаҳои бадеӣ матлуб аст. Дар ин замина, татбиқи хизматрасониҳои муосир бо истифода аз шабакаи интернет ва алоқаи мобилӣ муносиб аст, зеро ин хизматрасониҳо дар байни ҷавонон нисбат ба хизматрасониҳои анъанавӣ талабот ва дастрасии бештар доранд.

Рушди сайёҳии дохилӣ, ки бар пояи ҷолибияти он сурат мегирад, сатҳи дониши фарҳангӣ ва таърихии ҷавононро баланд мебардорад, рафтори онҳоро тағйир медиҳад ва эҳсоси муҳаббати онҳоро ба арзишҳои миллӣ тақвият медиҳад.

Дастгирӣ ва баргузории мунтазами озмунҳо ва фестивалҳои фарҳангӣ, маърифатӣ ва фароғатии натиҷабор дар байни ҷавонон фаъолнокии насли ҷавонро дар рушди фарҳанг ва арзишҳои миллӣ таъмин хоҳад кард.

Дар шароити дигаргуниҳои демократӣ ҷомеаи шаҳрвандӣ, бахусус оила барои тарбияи ҷавонон, ахлоқ ва фарҳанги онҳо масъулияти хосса дорад. Ҳамчунин, бо назардошти маданияти миллӣ, анъанавӣ ва эътимоди динии шаҳрвандон, нақши иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ва ҳаракатҳои динӣ дар тарбияи ахолқӣ ва рафтории ҷавонон назаррас аст.

Муҳим аст, ки оила дар доираи татбиқи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи масъулияти падару модар дар таълиму тарбияи кӯдакон» дар тарбияи рафторӣ, ахлоқӣ ва маънавии ҷавонон нақши фаъол дошта бошад. Дар ин робита, волидон инчунин бояд кӯдакони хурдсолро аз дастрасии озод ба

сомонаҳое, ки дорои мундариҷаи ношоиста мебошанд, муҳофизат кунанд.

Аз нигоҳи рафтор ва арзишҳои оиладорӣ, аъзоёни оила бояд дарсҳои аз ҳаёт омӯхташударо ба ҷавонон, аз ҷумла марбут ба ташаккули оила ва камолоти ҷинсӣ (репродуктивӣ) омӯзонанд, то инки ба оқибатҳои номатлуб ва нохуш дучор нашаванд.

Иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ бояд лоиҳаҳои маҳаллӣ ва муштаракро ҷиҳат баланд бардоштани сатҳи огоҳӣ ва маърифати ҷавонон оид ба малакаҳои рафторӣ ва ахлоқӣ дар ҷомеа амалӣ кунанд.

Ходимони динӣ бояд бо насли калонсол ва ҷавонон мунтазам чорабиниҳои тарбиявии иттилоотӣ ва ахлоқии маърифатӣ ташкил кунанд, ба онҳо муносибатҳои дурусти инсонӣ ва қоидаҳои рафторро дар ҷамъият фаҳмонанд, дар ниҳоди ҷавонон эҳтиромро нисбат ба калонсолон ва пиронсолон ҷой диҳанд, муносибати калонсолонро нисбат ба ҷавонон дар самти тарбияи ахлоқӣ, фарҳанги рафтор, одоб ва ғайра тақозо намоянд.

Муваффақияти ҳар як шахс дар баробари қобилияти касбӣ аз хусусиятҳои ахлоқӣ ва маданӣ, муносибатҳои рафторӣ ва кирдори хосса нисбат ба дигар одамон, гурӯҳҳои мақсаднок, муштариён ва ё истеъмолкунандагон вобаста аст.

Бахши хусусӣ табиатан ба пешниҳоди хизматрасонӣ ва муайян кардани (таҳлилу омӯзиш ва дарёфти) манбаъҳои нави даромад ва фоида машғул аст. Бо вуҷуди ин, ҷанбаҳои назариявӣ, методологӣ, ахлоқӣ ва мадании фаъолият, ки асоси муносибатҳои тиҷоратиро ташкил медиҳад ва ба муҳити истеъмолкунандагон таъсир мерасонанд, бештар ба назар гирифта намешаванд. Зимнан, дар ҳоле ки доираи тиҷорат ба хизматрасониҳои амалӣ тамаркуз мекунад, ниҳодҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ ва баъзе мақомоти давлатӣ вобаста ба ҷанбаҳои назариявӣ ва методологии хизматрасониҳо барномаҳои рушди мақсаднокро таҳия ва амалӣ мекунанд. Ҳамин тариқ, омезиши (муттаҳидии) онҳо ба ҳарду ҷониб фоида меорад.

Аз ин рӯ, барои фаъолияти ин механизм, доираи тиҷорат бояд:

- *дар таҳия ва татбиқи барномаҳои давлатӣ оид ба тарбияи рафторӣ, ахлоқӣ ва рушди фарҳангии ҷавонон иштирок кунад ва саҳм гузорад;*
- *барои омӯзиши кормандон оид ба усулҳои хизматрасонӣ, ахлоқ ва маданият ва муносибатҳои байнишахсӣ бо иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ва мақомоти дахлдори давлатӣ ҳамкории зич намояд;*
- *барои ташкили сайёҳии дохилӣ, ки ҷиҳати тарбияи маънавӣ ва ватандӯстию худогоҳии кормандон муфид мебошад, лоиҳаҳои махсус роҳандозӣ намояд;*
- *чорабиниҳои иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавононро дар самти тарбияи рафторӣ, ахлоқӣ ва рушди фарҳангии ҷавонон дастгирӣ (сарпарастӣ) намояд.*

Самти афзалиятноки Х. ҶАНБАҲОИ ИНСТИТУТСИОНАЛӢ ВА ИЛМИЮ АМАЛИИ СИЁСАТИ ДАВЛАТИИ ҶАВОНОН

Аз нигоҳи мантиқӣ, танҳо ҷавонон бояд дар сохтори идоракунии сиёсати давлатии ҷавонон иштирок кунанд ва ё масъул бошанд. Аммо, дар асл, ин низом барои таҳия ва татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон нигаронида шудааст, ки дар навбати худ, танҳо мутахассис, яъне шахси соҳибтахассус ва ботаҷриба метавонад масъулияти идоракуниро уҳдабаро шавад. Ин маънои онро дорад, ки шахс бояд дар соҳаи худ (сиёсати ҷавонон) ихтисосманд, касбӣ бошад, малакаҳои идоракунӣ ва қобилияти роҳбарӣ дошта, таҷрибаи кор бо ҷавононро дошта бошад, зимнан, ин талабот (меъёр) дар чор ҳолат ба таври воқеӣ тамъин карда мешавад:

1) **Ихтисосманд, касбӣ будан**. Ихтисос ва ё касбро метавон танҳо пас аз хатми муассисаи таҳсилоти олии касбӣ соҳиб гардид. Аммо, барои таҳсили тахассуси соҳаи сиёсати ҷавонон ё кор бо ҷавонон ба шахс 4-6 сол лозим аст. Албатта,

дар ин муддат шахси ҷавон ба камол мерасад, ба синни 24 солагӣ;

2) **Таҷрибаи амалӣ доштан**. Албатта ҳангоми таҳсил дар муассисаи аҳсилоти касбӣ, ҳамзамон мумкин аст, ки ба сифати волонтёр ва ё таҷрибаомӯз соҳиба таҷриба гардид, аммо на дар сатҳи маъмурият). Яъне, дар сурати таҷрибаи волонтёрӣ доштан дар соҳаи кор бо ҷавонон метавон дар зинаи мутахассис фаъолияти меҳнатиро оғоз намуд;

3) **Таҷрибаи касбӣ доштан**. Шахс танҳо пас аз соҳиб гардидан ба дараҷаи касбӣ метавонад ба фаъолияти касбӣ машғул шавад. Зимнан, дар шароити Тоҷикистон, ки мутахассиси самти кор бо ҷавонон омода карда намешавад, корманди ояндаи ин соҳавро зарур мегардад, ки дар низоми таҳсилоти иловагӣ, дониш ва малакаҳои заруриро аз худ кунад, тахмин дар муҳлати 1-2 сол. Дар ин муддат шахси ҷавон ба синни 26 солагӣ мерасад;

4) **Таҷрибаи роҳбарӣ доштан**. Тибқи тартиби муқарраршуда якчанд зинаи фаъолияти касбӣ мавҷуд аст, ки шахс бо гузаштани онҳо ба зинаи роҳбарӣ мерасад, аз ҷумла мутахассис (2 сол), сармутахассис (2-3 сол), мудир (4-5 сол), сардор. Яъне, барои то ба зинаи роҳбарӣ расидан ба шахс лоизм мегардад, ки 8-10 сол таҷрибаи касбӣ ва фаъолияти натиҷанок дошта бошад. Ҳамин тариқ, шахси ҷавон ба синни 36 солагӣ мерасад, зимнан, 6 соли ҷавонӣ сипарӣ мегардад.

Аз инҷо бармеояд, мантиқ ва ё фаҳмиши он ки «танҳо ҷавонон бояд дар сохтори идоракунии сиёсати давлатии ҷавонон фаъолият кунанд ё масъул бошанд» нодуруст аст. Дар ҳаминҷо низ тахассуси касбии ҷавонон ба ду маъно ҷудо мешавад: **ниҳоди (ташкилоти) ҷавонон** ва **ниҳоди (ташкилоти) кор бо ҷавонон**.

Ниҳоди (ташкилоти) ҷавонон – ташкилотест, ки дар он аксариятро, на кам аз 50%-и ҳайтаро бояд ҷавонони то 30 сола ташкил намояд. Ингуна ташкилот метавонад бошад: иттиҳодияи ҷамъиятии ҷавонон, маркази ҷавонон, маҳфили волонтёрони ҷавон ва ғайра. Яъне, ниҳоде, ки ба татбиқии

ҷанбаҳои ҷамъиятию ташкилӣ ва амалии сиёсати давлатии ҷавонон машғул мегардад.

Ниҳоди (ташкилоти) кор бо ҷавонон ба ду гурӯҳ ҷудо мешавад, 1) ташкилоти мустақими кор бо ҷавонон ва 2) ташкилоти ғайримустақими кор бо ҷавонон

Ниҳоди (ташкилоти) мустақими кор бо ҷавонон – ташкилотест, ки самти асосии фаъолияташ ба татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон нигаронида шуда, дар зинаҳои поёнии ҳайати идоракунӣ то 50% ҷавонони то 30 сола фаъолият менамоянд ва дар зинаи роҳбарӣ бошад, маҳдудияти синнусолӣ вуҷуд надорад. Мисол: мақомоти ваколтадори давлатии кор бо ҷавонон, бахши кор бо ҷавонон дар муассисаҳои таҳсилоти касбӣ. Яъне, ниҳоде, ки ба татбиқии ҷанбаҳои сиёсию методӣ, такшилию ҳуқуқӣ ва идоракунии сиёсати давлатии ҷавонон машғул мегардад.

Ниҳоди (ташкилоти) ғайримустақими кор бо ҷавонон – ташкилотест, ки як ё чанде аз самтҳои фаъолияташ ба татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон нигаронида шуда, ба амалисозии ҷанбаҳои алоқаманди (маҳдуди) соҳаи сиёсати давлатии ҷавонон машғул ва масъул аст.

Ҳамин тариқ, бо назардошти мушкилоти муайяншуда ва муқаррароти дар боло зикршуда, бо мақсади фаъолсозии ҷавонон дар шароити рушди демократии ҷомеа, бо назардошти тавсияҳои созмонҳои байналмилалӣ ва бар асоси тайрибаҳои омӯхташуда, зарур дониста мешавад:

- *ҷалби ҷавонон барои фаъолияти меҳнатӣ ва касбӣ бо назардошти мафҳумоҳои (нишондодҳои) боло ба таври муносиб ба роҳ монда шавад;*
- *низоми давлатии идоракунии сиёсати ҷавонон ва ё яке аз иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон бояд ҳамчун мактаби омодасозии кадрҳои ҷавон пазируфта шавад;*
- *иқтидори иттиҳодияҳои ҷавонон, аз ҷумла ташкилотҳои донишҷӯён ва хонандагон (бахшҳои кор бо ҷавонон, муассисаҳои таълимӣ)-ро тақвият дода, вазифаи (функсияи) идоракунӣ ва ҳамоҳангсозии онҳо ба мақомоти*

ваколатдори давлатии кор бо ҷавонон ё инки як аз иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон вогузор карда шавад;

- ба низоми ҳаракати ҷамъиятии хонадагони синфҳои болоии мактабҳои миён ислоҳот дароварда шуда, вазифаҳои (функсияҳои) идоракунӣ аз соҳаи маориф гирифта шуда, ба мақомоти ваколатдори давлатии кор бо ҷавонон ё инки як аз иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон вогузор карда шавад;

- новобаста аз шакли ташкилию ҳуқуқӣ дар ҳар як ташкилоте, ки дар он зиёда аз сад нафар ҷавонон фаъолияти мещнатӣ доранд бояд иттиҳодияи ҷавонон (бахш, шуъба, марказ) таъсис дода шуда, ҳамоҳангсозии он ба мақомоти ваколатдори давлатии кор бо ҷавонон вогузор карда шавад;

- дар сатҳи маҳал тавассути муқаррар кардани имтиёзҳои андоз, пешниҳоди грантҳои махсус ва фармоиши иҷтимоии давлатӣ механизми дастгирӣ ва ташвиқи таъсиси иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон ва марказҳои ҷавонон ба роҳ монда шавад.

- ҷавононро мебояд бо мақомоти ваколатдори давлатии кор бо ҷавонон, иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон ва марказҳои ҷавонон дар тамоси доимӣ ва ҳамкории фаъол бошанд ва аз хизматрасониҳои онҳо истифода баранд, ҳамзамон ба онҳо хидматҳои худро пешниҳод кунанд ва бо ин васила ба сатҳи муайяни рушди шахсӣ метавонанд ноил гарданд.

Низоми идоракунии давлатӣ асоси рушди сиёсати давлатии ҷавононро ташкил медиҳад. Дар амалия дар бисёр ҳолатҳо тафовути байни низоми сиёсати давлатии ҷавонон ва низоми идоракунии сиёсати давлатии ҷавонон нодуруст фаҳмида мешавад, ки боиси қабули хулосаҳо ва қарорҳои нодуруст мегардад. Мафҳуми сиёсати давлатии ҷавонон дар боби аввал тавсиф шудааст, зимнан низоми идоракунии сиёсати ҷавонон фаъолияти идоракунӣ ва ҳамоҳангсозии мақомоти ваколатдори давлатии соҳаи кор бо ҷавонон мебошад, ки чаҳорчӯбаи ҳуқуқию ташкилӣ ва идоракунии сиёсати давлатии ҷавононро дар ҷумҳурӣ танзим мекунад.

Бо назардошти камбудиҳои муайяншудаи идоракунӣ дар татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон ва мушкилоте, ки ҷавонон бо онҳо рӯбарӯ ҳастанд, бахусус афзоиши падидаҳои номатлуб ва суръати заифи иҷтимоишавии ҷавонон, низоми идоракунии давлатии сиёсати давлатии ҷавонон бояд тақвият дода шавад ва бо ин васила ба ҷавонон шароитҳои худташаккулёбӣ ва мустақилият, маърифати ҳуқуқӣ ва рушди иҷтимоию иқтисодӣ фароҳам оварда шавад. Ҳамчунин, шароити касбикунонии низоми идоракунии сиёсати ҷавонон ва омодасозии кадрҳои тахассусманди (мутахассисони) «кор бо ҷавонон», зимнан. таъминоти назариявӣ, илмӣ, методологӣ, иттилоотӣ ва таҳлилии сиёсати давлатии ҷавонон ташаккул дода шавад. Танҳо дар ҳамин сурат метавон интизор шуд, ки сиёсати давлатии ҷавонон ва ҷавонон мутаносибан рушд мекунанд ва ба фаъолиятҳои иттилоотӣ, амалӣ ва илмию методологӣ машғул мешаванд.

Барои рушди низоми идоракунии сиёсати давлатии ҷавонон амалисози тадбирҳои зерин зарур аст:

- *васеъ намудани функсияҳо (вазифаҳо) ва захираҳои кадрии мақомоти ваколатдори давлатӣ кор бо ҷавонон:*
    - *шумораи кормандони низомро зиёд намуда, дар ҳар як ҷамоат (мақомоти худидоракунии маҳаллии шаҳрак ё деҳа) бахши кор бо ҷавонон таъсис дода шавад;*
    - *идоракунӣ ва ҳамоҳангсозии ҳаракатҳои донишҷӯён ва хонандагон ба мақомоти кор бо ҷавонон вогузор карда шавад.*
- *дар сохтори Маҷлиси намояндагони Маҷлиси олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва маҷлисҳои маҳаллии вакилони халқ Кумита ё Комиссия оид ба сиёсати давлатии ҷавонон таъсис дода шавад;*
- *дар сохтори мақоми олии судӣ таъсиси бахши махсусгардонидашуда оид ба корҳои ҷавонон, инчунин фароҳам овардани шароити зарурӣ ва таъсиси шабакаи судяҳои ноболиғон дар ҷумҳурӣ тавсия дода мешавад;*

- *дар сохтори Дастгоҳи иҷроияи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Дастгоҳи иҷроияи мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ бахши кор бо ҷавонон ҳамчун воҳиди салоҳиятнок таъсис дода шавад;*

- *тибқи тартиби муқарраршуда дар низоми маорифи (таълимии) кишвар тахассуси «кор бо ҷавонон» таъсис дода шавад ва дар ин самт стандарти давлатии ихтисос (дараҷаи бакалавр ва магистр) таҳия ва амалӣ карда шавад;*

- *барои хизматчиёни давлатӣ, махсусан шахсони масъули мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ оид ба нақш ва аҳамияти сиёсати давлатии ҷавонон ва низоми идоракунии он, масъулият, ҳуқуқ, салоҳият ва ваколатҳои онҳо мунтазам тренингҳои иттилоотӣ, коммуникатсионӣ ва методӣ баргузор карда шавад;*

- *ҷиҳати амалӣ намудани сиёсати мақсаднок ва устувор дар самти кор бо ҷавонон ниҳодҳои илмию тадқиқотӣ ва ихтисосии омӯзиш ва таълими сиёсати давлатии ҷавонон таъсис дода шаванд;*

- *бо мақсади ҳал намудани гурӯҳи мушкилоти иҷтимоӣ, иқтисодӣ ва сиёсии ҷомеа дар самти худшиносӣ, худгоҳӣ, ҳувияти миллӣ, захираи кадрӣ, рушди сармояи инсонӣ, таҳкими шуури сиёсӣ, маданияти иқтисодӣ ва ғайра ва ҳалли муносиб ва муосири онҳо дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ фанни «Сиёсати ҷавонон» ҷорӣ карда шавад;*

- *дар буҷаи давлатӣ барои сиёсати давлатии ҷавонон сатри алоҳидаи маблағгузорӣ муқаррар карда шавад;*

- *дар буҷаи давлатӣ сатри фармоиши иҷтимоии давлатии марбут ба татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон ҷудо карда шавад;*

- *шабакаи марказҳои ҷавонон ва иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон васеъ карда шавад;*

- *дастгирӣ ва маблағгузории татбиқи барномаҳо ва ташаббусҳои ҷавонон аз ҷониби мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ба таври фаъол ба роҳ монда шавад.*

Иштироки ҷомеаи шаҳрвандӣ дар ниҳодсозии сиёсати давлатии ҷавонон дар раванди демократикунонӣ, бахусус ислоҳоти низоми идоракунии давлатӣ хеле муҳим аст. Иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон, аз ҷумла созмонҳои ғайритиҷоратӣ ё ғайриҳукуматӣ метавонанд дар ҷанбаҳои амалӣ, методологӣ ва таҳлилии татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон иштирок кунанд. Ин вазифаҳо дар баробари вазифаҳои идоракунӣ ва ҳамоҳангсозӣ айни замон аз ҷониби мақомоти ваколатдори давлатии кор бо ҷавонон амалӣ карда мешаванд. Зимнан, сифат, маҳсулнокӣ ва самаранокии ин талошҳо ба беҳбудӣ ниёз доранд.

Бояд қайд кард, ки низоми демократии идоракунӣ вазифаҳоро байни ниҳодҳои давлатӣ, ҷомеаи шаҳрвандӣ ва доираи тиҷорат одилона тақсим мекунад. Воқеан, чуноне ки дар кишварҳои пешрафтаи демократӣ роиҷ аст, ниҳодҳои давлатӣ ба таҳия, идоракунӣ ва ҳамоҳангсозии сиёсат муваззаф буда, ҷомеаи шаҳрвандӣ ва бахши хусусӣ ба татбиқи ташкилию амалии сиёсат, қонунгузорӣ, стратегияҳо ва барномаҳои мақсаднок бояд машғул гарданд. Ба ибораи дигар, ҳар се ниҳодҳои ҷомае бояд якҷо амал кунанд: давлат ҳамчун фармоишгар ва ҳамоҳангсоз ва бахши ғайриҳукуматӣ ҳамчун иҷрокунанда. Танҳо бо ҳамин механизми муштарак метавон шароити рақобатпазирро фароҳам овард ва дар натиҷа ба сифат, маҳсулнокӣ ва самаранокии сиёсати амалӣ ноил гардид.

Дар ин робита ва бо назардошти таҳлилҳои боло ҷомеаи шаҳрвандӣ, бахусус иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавононро мебояд чунин тадбирҳоро амалӣ намоянд:

- *такя ба таҷрибаҳои беҳтарин ва сабақҳои омӯхташуда дар ҳамкории зич бо ниҳодҳои давлатӣ, бахусус мақомоти давлатии кор бо ҷавонон нерӯи кадрӣ ва иқтидори ташкилию техникӣ тақвият дода шавад;*
- *шабакаи иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон дар саросари ҷумҳурӣ, аз ҷумла дар деҳот васеъ карда шуда, дар ин*

замина, марказҳои омӯзишӣ ва омодасозии мутахассисон барои иттиҳодияҳои ҷавонон таъсис дода шавад;

- самти фаъолият вобаста ба соҳаҳои муайяни хизматрасонӣ маҳдуд карда шуда, хидматҳои касбӣ ба ҷавонон пешниҳод карда шаванд;

- дар самти ниҳодсозии сиёсати давлатии ҷавонон, аз ҷумла чаҳорчӯбаи ҳамкорӣ байни ташкилотҳои ҷавонон, имконияти иштироки ташкилотҳои ҷамъиятӣ дар татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон тариқи роҳандозии фармоишҳои иҷтимоии давлатӣ, мониторинг ва арзёбии раванди татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон ва ғайра лоиҳаи муштарак таҳия ва амалӣ карда шаванд;

- оид ба ҷалби ВАО ба таблиғи асосҳои институтсионалӣ ва нақши сиёсати давлатии ҷавонон дар ҷомеа лоиҳаҳои дахлдор таҳия ва амлӣ карда шаванд;

- дар самти татбиқи лоиҳаҳои дахлдори институтсионалӣ, аз ҷумла тақвияти иқтидори техникӣ тавассути барномаҳои ихтиёрӣ (волонтёрӣ) ҳамкорӣ (ҷалби маблағгузорӣ) бо бахши хусусӣ ба роҳ монда шавад;

- ҷавонон ва ҳама намуди иттиҳодияҳои ҷавонон ба ҷустуҷӯи роҳҳои нав ва муосири ниҳодикунонӣ ба воситаи технологияҳои иттилоотӣ ва усулҳои интерактивӣ ҷалб карда шаванд.

Бо назардошти он ки тақвияти иқтидори институтсионалии сиёсати давлатии ҷавонон бозори хизматрасониро васеъ мекунад, бахши хусусӣ, аз ҷумла соҳибкорон метавонанд дар ин самт саҳми назаррас гузоранд.

Ҳамзамон, соҳибкорон барои омӯзонидан ва омодасозии мутахассисони худ ва таҳлили бозори хизматрасонӣ имкон доранд, ки бо ниҳодҳои таҳқиқотӣ ва таҳлилии соҳаи сиёсати ҷавонон тариқи шартномавӣ ҳамкорӣ ба роҳ монанд. Ғайр аз ин, дар таҷриба фармоиши хариди молу хизматрасонӣ бо усули мутақобила ҷой дорад, ки ба ниҳодҳои мақомоти давлатии ҷавонон имкон медиҳад, ки бо бахши хусусӣ дар ин самт шарикӣ дошта бошанд.

Иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон метавонанд тариқи барномаҳои ихтиёрӣ (волонтёрӣ) бо намояндагони бахши хусусӣ ҳамкорӣ намуда, маҳсулоти онҳоро ба фурӯш бароранд ва бо ин васила иқтидори техникии худро тақвият диҳанд.

Аз ин рӯ, намояндагони бахши хусусӣ бояд:

- дар тақвияти иқтидори институтсионалии сиёсати давлатии ҷавонон, бахусус таъсиси инфрасохтори муосир ва нави иттиҳодияҳои ҷавонон саҳм дошта бошанд;

- бо мақомоти давлатии кор бо ҷавонон барои хариди мол, кор ва хизматрасонӣ ҳамкорӣ ва шарикӣ ба роҳ монанд;

- омодасозии кадрҳо ва таҳлили бозори хизматрасониро ба ниҳодҳои тадқиқотии ҷавонон фармоиш диҳанд;

- дар чорабиниҳо ва маъракаҳои оммавии ташкилнамудаи мақомоти давлатии кор бо ҷавонон барои таблиғи мол, кор ва хизматрасониҳои худ дар шароити ҳамкории мутақобила истифода барад;

- бо иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон ҷиҳати таблиғ ва фурӯши мол, кор ва хизматрасониҳо тавассути барномаҳои ихтиёрӣ (волонтёрӣ) ҳамкорӣ ба роҳ монанд.

АДАБИЁТ ВА САРЧАШМАҲО

1. Анҷуманҳои иттиҳодияҳои ҷавонони Тоҷикистон [Матн]: Ҳисоботи солона барои соли 2015. – Душанбе: 2016. – 15 с.
2. Анҷуманҳои созмонҳои ҷавонони Тоҷикистон [Матн]: Ҳисоботи солона барои соли 2017. – Душанбе: 2017. – 18 с.
3. Асадуллоев, Р. Н. Ҷавонон дар равандҳои демократикунонии ҳаёти ҷамъиятӣ дар кишвар (бо истифода аз Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун мисол) [Матн] / Р. Н. Асадуллоев. – Душанбе, 2004. – 179 с. (забон-русӣ)
4. Ассамблеяи байнипарлумонии ҷавонони кишварҳои узви ИДМ [Маводи электронӣ] / Сомонаи Ассамблеяи байнипарлумонии кишварҳои узви ИДМ. – Тартиби дастарсӣ: http://www.iacis.ru/structure/mmpa/
5. Ахмедов С. Ислам и исламизм. [Маводи электронӣ] / Тартиби дастрасӣ: http://islam-today.ru/obsestvo/islam-i-islamizm
6. Ашуров, С. Б. Ташаккул ва танзими бозори меҳнат дар минтақаи изофаи меҳнат (назария, методология ва амалия) [Матн]: Хулосаи рисолаи доктори илмҳои иқтисодӣ: 08.00.05 / Ашуров С. Б. – Душанбе, 2012. – 40 с. (забон-русӣ)
7. Балхӣ, Мавлоно Ҷалолуддин. Маснавии маънавӣ [Матн] / Душанбе: «Адиб», 2022. – 688 с.
8. Баренбойм, П.Д. Волоияти қонун ҳамчун шарики ҷомеаи шаҳрвандӣ: ба муносибати 150-солагии консепсияи «Давлат ҳамчун асари санъат» [матн] // Қонунгузорӣ ва иқтисод. - 2010. - № 9. - С. 7 – 11 (забон-русӣ)
9. Барномаи миллии рушди иҷтимоии ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2016-2018 [Матн]: Гузориш оид ба татбиқ дар соли 2017 / Кумитаи кор бо ҷавонони назди Ҳукумати ҶТ. - Душанбе: 2018.
10. Барномаи миллии рушди иҷтимоии ҷавонони Ҷумҳурия Тоҷикистон барои солҳои 2013-2015 [Матн]: Дастури методию амадӣ. – Душанбе: СМТ, 2012. – 60 с.
11. Барномаи рушди хизматрасониҳои дӯстона барои ҷавонони номуташаккил [Матн]: Ҳисобот дар бораи натиҷаҳои татбиқ / Маркази ҷумҳуриявии иттилоот ва роҳнамоии ҷавонон. - Душанбе, 2006. - 35 с.

12. Барномаи ҷаҳонии амал барои ҷавонон: Резолютсияи СММ аз 13.03.1996 #50/81 [Маводи электронӣ] – Нбйорк, 2010. – Тартиби дастрасӣ: www.un.org/youth. (забон-англисӣ)
13. Баҳори араб [Маводи электронӣ] / 2026. Тартиби дастрасӣ – https://tg.wikipedia.org/wiki/Баҳори-араб
14. Бозори меҳнат, 2025 [Матн] / Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. - Душанбе: 2025. – 327 с.
15. Бронников И, А. Хусусиятҳои муосири аудиторияи интернетии Русия ҳамчун иштирокчии муошарати сиёсӣ [матн] // PolitBook. – 2013. - № 2. – С. 44 - 59 (забон-русӣ)
16. Вазъи ҷиныяткорӣ дар байни ҷавонон [Матн]: Бюллетени иттилоотӣ / Маркази ҷумҳуриявии иттилоот ва роҳнамоии ҷавонон. – Душанбе : 2014. – 52 с .;
17. Вазъияти бозори меҳнат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон (Ҳисобот дар асоси натиҷаҳои пурсиши қувваи корӣ, ки аз 20 июл то 20 августи соли 2016 гузаронида шудааст, таҳия шудааст) [Матн]: Маҷмӯаи оморӣ / Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. - Душанбе: ҶДММ Бебок, 2018. - 219 саҳ .
18. Вақти волонтёрӣ [Маводи электронӣ] / Тартиби дастрасӣ - http://www.independentsector.org/volunteer_time (забон-англисӣ)
19. Википедия. Ислом [Маводи электронӣ]. - Тартиби дастрасӣ: https://ru.wikipedia.org/wiki/
20. Википедия. Ювенология [Маводи электронӣ]. Тартиби дастрасӣ - http://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki (забон-русӣ)
21. Волонтёрӣ дар ИМА [Маводи электронӣ] / Тартиби дастрасӣ - www.volunteeringinamerica.gov. (забон-англисӣ)
22. Георгиенко, В. Сиёсати ҷавонон ИА, ША, СММ [Маводи электронӣ] / 2010. – 30 с. – Тартиби дастрасӣ: https://www.georgienko.com
23. Гостенина, В. И. Сотсиологияи идоракунӣ: Стандарти насли сеюм [Матн] / В. И. Гостенина. – СПБ.: Питер, 2013. – 368 с. (забон-русӣ)
24. Гузориши «Барномаи миллии рушди иҷтимоии чавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2016 – 2018» дар соли 2017 [Матн]: Кумитаи ҷавонон, варзиш ва сайёҳии назди Ҳукумати ҶТ. - Душанбе: 2018. - 28 с.

25. Дар бораи Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон: Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 17 сентябри соли 2012, № 901 [Матн] // Ахборӣ Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 2012. - № 9. - Моддаи 838. – 2013. - № 12. - Моддаи 889
26. Дар бораи Қатъномаи Шӯрои Амнияти СММ аз 9.12.2015, № 2250 [Манбаи электронӣ] – Ню Йорк: 2015. - Тартиби дастрасӣ: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2250(2015)&referer=http://www.youthpolicy.org/blog/peacebuilding/un-security-council-resolution-youth/&Lang=R (забон-русӣ)
27. Дар бораи масъулияти волидон дар тарбия ва таълими кӯдакон: Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 08/02/2011, № 762 [Матн] // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 2011. – № 7–8. - модда. 616.
28. Дар бораи Муассисаи давлатии «Фонди дастгирии соҳибкорӣ» [Маводи электронӣ]: Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 5 феврали соли 2013, №34. – Душанбе: – Тартиби дастрасӣ: http://www.adlia.tj/show_doc.fwx?rgn=118710
29. Дар бораи Парлумони ҷавонон [Маводи электронӣ] / 2009. – Тартиби дастарсӣ: https://sites.google.com/site/youthparliam/about-yp (забон-русӣ)
30. Дар бораи ҳамкорӣ дар соҳаи кор бо ҷавонон: Созишномаи кишварҳои узви ИДМ аз 25.11.2005 [Маводи электронӣ] – М: 2005. – Тартиби дастрасӣ: http://cis.minsk.by/reestr/ru/Reestr.html#reestr / view / text ?doc=3044 (забон-русӣ)
31. Дар бораи ҳамкорӣ дар соҳаи кор бо ҷавонон: Созишномаи кишварҳои узви ИДМ аз 25.11.2005 [Маводи электронӣ] – Минск: 2012. – Тартиби дастрасӣ: http://cis.minsk.by/reestr/ru/Reestr.html#reestr/view/text?doc=3044 (забон-русӣ)
32. Дар бораи ҳимоя ва дастгирии давлатии соҳибкорон: Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 26 июли соли 2014, № 1107 [Матн] // Ахборӣ Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 2014. - № 7. - Қисми 2. - Моддаи 404

33. Дар бораи ҷавонон ва сиёсати давлатии ҷавонон: Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 27 ноябри соли 2014, № 1161 [Матн] // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. - 2004. - № 7 - Моддаи 459. - 2011. - № 6 – Моддаи 429
34. Дар Озарбойҷон Маркази ҷавонон таъсис дода мешавад [Маводи электронӣ] / Агентии иттилоотии Trend. – Тартиби дастарсӣ: http://www.trend.az/azerbaijan/politics/2026125.html (забон-русӣ)
35. Дар Тоҷикистон фисади ҷойҳои холиро дар мақомоти давлатӣ номбар карданд [Маводи электронӣ]. – Душанбе: 2016. - Тартиби дастрасӣ: https://tj.sputniknews.ru/20250721/tajikistan-vakansiy-gosstruktura-1069183884.html
36. Дастури методию амалӣ вобаста ба татбиқи «Барномаи давлатии тарбияи ватандӯстӣ ва таҳкими ҳувияти миллии ҷавонони Тоҷикистон барои солҳои 2018-2022» [Матн] / Кумитаи кор бо ҷавонон ва варзиши назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон - Душанбе: 2019. – 53 с.
37. Диаспора – шарики рушди Тоҷикистон [Матн] / Созмони байналмилалии муҳоҷират. Миссия дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе: 2014. – 149 с.
38. Донишгоҳи ҷавонони Хитой оид ба илмҳои сиёсӣ [Манбаи электронӣ] – 2025. – Тартиби дастрасӣ: https://www.cyu.edu.cn/ (забон-англисӣ)
39. Елисеева, И. И., "Ювенология ва сиёсати ноболиғон дар асри 21: Таҳқиқоти ҳамаҷонибаи байнифаннӣ" (баррасии монографияи муштарак) [Матн] / И. И. Елисеева // Бюллетени Донишгоҳи Санкт-Петербурги Вазорати корҳои дохилии Русия. – №3 (31). - 2011. - С. 383-386 (забон-русӣ)
40. Зотов В.Д., Зотова Л.В. Таърихи омӯзишҳои сиёсӣ: Китоби дарсӣ [Матн] / М.: Юрист, 2005. – 605 с. (забон-русӣ)
41. Институти илмии ҷавонон дар Калифорния (ИМА) [Манбаи электронӣ] – 2025. – Тартиби дастрасӣ: https://www.ysi-ca.org/index.html (забон- англисӣ)
42. Институти Тадқиқоти Ҷавонони Коннектикут (ИМА) [Манбаи электронӣ] – 2025. – Ҳолати дастрасӣ: https://sites.tufts.edu/iaryd/about/ (забон- англисӣ)

43. Институти фарҳанг ва сиёсати ҷавонони Донишгоҳи давлатии омӯзгории Новосибирски Федератсияи Русия [Манбаи электронӣ] – 2025. – Тартиби дастрасӣ: https://nspu.ru/obuchenie/instituty-fakultety/detail.php?ID=176 (забон-русӣ)
44. Институти ҷавонони Олмон [Манбаи электронӣ] – 2015. – Реҷаи дастрасӣ: https://www.dji.de/ (забон- англисӣ)
45. Исаев, Б. А. Назарияи сиёсат: Китоби дарсӣ [Матн] / Б. А. Исаев. – Санкт-Петербург: Питер, 2008. – 464 с. (забон-русӣ)
46. Исламизм [Манбаи электронӣ] / Википедия. – 2026. – Тартиби дастрасӣ: https://ru.wikipedia.org/wiki/Исламизм
47. Исоев, Б.А. Назарияи сиёсат: Китоби дарсӣ [Матн] / Б.А.Исаев. – Петербург: Питер, 2008. – 464 с. (забон-русӣ)
48. Истифодабарандагони шабакаҳои иҷтимоӣ дар соли 2026: Ҳама рақамҳо, тамоюлҳо ва далелҳо барои маркетинги шумо [Манбаи электронӣ] – 2016. – Реҷаи дастрасӣ: https://www.blog2social.com/en/blog/monthly-active-users-in-social-media/ (забон-англисӣ)
49. Иштироки ҷавонон дар парлумонҳои миллӣ [Маводи электронӣ] / Иттиҳоди байнипарлумонӣ. Берлин: 2011. С. 19. – Тартиби дастрасӣ: http://www.ipu.org/pdf/publications/youth_en.pdf (забон-русӣ)
50. Иштироки ҷавонон дар рушди ҷомеа [Матн]: Дастур барои агентиҳои рушд ва сиёсатмадорон / Гурӯҳи кории ҷавонони DFID–CSO – Лондон: 2010. - 120 с. (забон-русӣ)
51. Кант, И. Ҷавоб ба саволи: Маърифат чист? [Манбаи электронӣ]: Институти фалсафаи Академияи илмҳои Русия / И. Кант. - М.: 2007. – Тартиюи дастрасӣ: http://iph.ras.ru/uplfile/philec/gou/kant.pdf (забон-русӣ)
52. Каримов Ш.Т. Ташкилотҳои ғайриҳукуматӣ ҳамчун ниҳоди ҷомеаи шаҳрвандӣ дар Тоҷикистон – Душанбе: 2021. – Тартиби дастрасӣ: https://www.osiyoavrupo.tj/pdf/nepravitelstvennye-organizacii-kak-institut-grazhdanskogo-obshchestva-v-tadzhikistane (забон-русӣ)
53. Карнеги, Д. Чӣ тавр дар суханронии оммавӣ эътимод ба худ ва таъсир расонидан ба одамонро инкишоф додан мумкин аст: Чӣ тавр дӯстонро ба даст овардан ва ба одамон таъсир

расонидан мумкин аст. Чӣ тавр аз ташвиш даст кашидан ва зиндагӣ карданро оғоз кардан мумкин аст [Матн] / Д. Карнеги. – Минск: Попурри, 2011. – 768 с. (забон-русӣ)

54. Колмикова О. Н. Ҳамкории ҷомеа, ҳукумат ва тиҷорат [Матн] / Сабтҳои илмии филиали Тамбови Донишгоҳи илмӣ-методии Русия. - 2015. - С. 1-5 (забон-русӣ)
55. Кон, И. С. Ҷавонон: Энсиклопедияи бузурги шӯравӣ. Нашри 3-юм. Ҷилди 16. [Матн] / И. С. Кон.– Москва: 1998. (забон-русӣ)
56. Консепсияи миллии сиёсати ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] (бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 03.06.2014, №228 тасдиқ шудааст)
57. Консерватизм [Манбаи электронӣ] / Википедия. – 2026. – Тартиби дастрасӣ: https://ru.wikipedia.org/wiki/Консерватизм
58. Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон (1994) [Матн] / Душанбе: 1994
59. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҷавонон ва сиёсати давлатии ҷавонон» [Матн] / №1830 аз 23.12.2021
60. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот» [Матн] / Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, соли 2008, №1 қисми 2, мод. 12
61. Қуръони Карим (асл ва матни тарҷумаи тоҷикӣ) [Матн] – Душанбе: Ифрон, 2007. – 616 с.
62. Лестер М. Саламон, Войсех Соколовски, «Ихтиёрӣ дар дурнамои байнимиллӣ: Далелҳо аз 24 кишвар», Ҳуҷҷатҳои кории Лоиҳаи муқоисавии бахши ғайритиҷоратии Ҷонс Хопкинс, № 40 (2001) [Маводи электронӣ] / Тартиби дастрасӣ - http://www.jhu.edu/~ccss/publications/pdf/cnpwp401.pdf (забон-англисӣ)
63. Либерализм [Манбаи электронӣ] / Википедия. – 2026. – Тартиби дастрасӣ: https://ru.wikipedia.org/wiki/Либерализм
64. Лисовский, В. Т. Сотсиологияи ҷавонон: Китоби дарсӣ [Матн] / В. Т. Лисовский. - Санкт-Петербург: Нашриёти Донишгоҳи Санкт-Петербург,1996. - 460 с. (забон-русӣ)
65. Лисовский, В. Т. Сотсиологияи ҷавонон: китоби дарсӣ [Матн] / В. Т. Лисовский. - Санкт-Петербург: Нашриёти Донишгоҳи Санкт-Петербург, 1996. - 460 с. (забон-русӣ)

66. Лукичев, О. В. Падидаи ювенология ҳамчун дониши ҳамаҷонибаи байнифаннӣ дар бораи насли ҷавон [Матн] / О. В. Лукичев // Криминология. – 2011. - С. 36-40 (забон-русӣ)
67. Луков, А. Ювенология: Масъалаҳои ташаккули назарияи ҷавонон [Матн] / Вал. А. Луков // Бюллетени Академияи Байналмилалии Илмҳо.– 2007. - №2. - С. 66-69 (забон-русӣ)
68. Лупандин, В. Н. Сотсиологияи ҷавонон: Китоби дарсӣ [Матн] / В. Н. Лупандин. – Орел: 2011 - 238 с. (забон-русӣ)
69. Манко, Ю. В. Сотсиологияи ҷавонон: маводи таълимӣ [Матн] / Ю. В. Манко, М. Оганян. - СПб.: Петрополис, 2008. - 316 с. (забон-русӣ)
70. Маориф дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн]: Маҷмӯаи оморӣ / Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. - Душанбе: 2025. – 96 саҳ .
71. Масалов, А. Г. Равишҳои назариявӣ барои муайян кардани моҳияти ҷавонон [Матн] / А. Г. Масалов // Бюллетени силсилаи илмҳои гуманитарии Донишгоҳи давлатии Маскав ба номи Шолохов, илмҳои сиёсӣ – 2012. - С. 102-110 (забон-русӣ)
72. Маҷаллаи «Youth & Policy Journal» [Маводи электронӣ]: NE21 6DX. – (1982) 2016. – Тартиби дастрасӣ: https://www.youthpolicyandpolicy.org (забон-англисӣ)
73. Маҷмӯаи омории шумораи аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон то 1 январи соли 2025. [Матн] / Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. - Душанбе: 2025. – 55 с.
74. Маҷмӯаи омории шумораи аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон то 1 январи соли 2025. [Матн] / Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. - Душанбе: 2025. – 55 с.
75. Маҷмӯаи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ дар соҳаи татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон дар Тоҷикистон [Матн]: Маҷмӯа барои мақомоти кор бо ҷавонон. – Душанбе: 2011. – 146 с.
76. Маҷмӯаи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ дар соҳаи татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон дар Тоҷикистон [Матн]: Маҷмӯа барои мақомоти кор бо ҷавонон. – Душанбе: 2011. – 146 саҳ.
77. Маҷмӯаи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ дар соҳаҳои кор бо ҷавонон, варзиш ва сайёҳӣ [Матн]: Кумитаи ҷавонон, варзиш ва сайёҳии назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе: Басанта, 2014. – 203 с.

78. Миралиев К.А., Ҷураев, К. К. Дастури амалӣ оид ба ташаккул ва рушди марказҳои ҷавони дар Тоҷикистон [Матн] / Душанбе, 2012. – 90 с.
79. Миралиев Қ.: Татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон ва нақши он дар таҳкими иқтидори ҳаракатҳои ҷавонон дар Тоҷикистон дар шароити ҷомеаи муосир [Матн] - Душанбе: Рафиграф , 2006. - 186 с.
80. Миралиев Қ.А. Президент ва ҷавонон [Матн]: Дастури иттилоотӣ / Қ. А. Миралиев. – Душанбе: Тараққиёт, 2013. – 55 с.
81. Миралиев, Қ., Ҷавонон ва 20 соли истиқлолият [Матн] / Миралиев Қ. – Душанбе: САМТ, 2012. – 272 с.
82. Миралиён К. А. Идеология миллӣ ва нақши он дар таҳкими асосҳои идоракунии сиёсӣ-иҷтимоӣ [Матн] / Қ.А.Миралиён. - Душанбе: Шарқи озод , 2016. - No1 (29) 2016. - С.53-62
83. Миралиён Қ. А. Баъзе назарияҳои сиёсати давлатии ҷавонон [Матн] / Қ. А. Миралиён // Маркази ҳамкории илмӣ «Интерактив Плюс»: Технологияҳои инноватсионӣ дар илм ва маориф. – 2015. - №3 (3). - С. 24-30 (забон-русӣ)
84. Миралиён, Қ. А. Асосҳои татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон дар ҷаҳони муосир [Матн] / Бюллетени ДДТБП. - Душанбе, 2015. - № 3 (3) 2015. - С. 182-188
85. Миралиён, Қ. А. Афзалиятҳои сиёсати давлатии ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / К. А. Миралиён // Тоҷикистон ва ҷаҳони муосир. - 2015. - № 3 (46). - С. 54-62
86. Миралиён, Қ. А. Баъзе назарияҳои сиёсати давлатии ҷавонон [Матн] / Қ. А. Миралиён // Маркази ҳамкории илмӣ «Интерактив Плюс»: Технологияҳои инноватсионӣ дар илм ва маориф. - 2015. - № 3 (3). - С. 24-30 (забон-русӣ)
87. Миралиён, Қ. А. Баъзе роҳҳои беҳтар кардани таблиғи идеологияи давлатӣ дар байни ҷавонон [Матн] / Қ. А. Миралиён // Ахбори Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, Шуъбаи илмҳои иҷтимоӣ. - Душанбе, 2015. - № 3 (239) 2015. - С. 103-112
88. Миралиён, Қ. А. Муҳоҷирати меҳнатии ҷавонон: мушкилот ва дурнамо [Матн] / Қ. А. Миралиён // Ахбори Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, Шуъбаи илмҳои ҷамъиятӣ. - Душанбе, 2015. - № 1 (237) 2015. - С. 97-103

89. Миралиён, Қ. А. Нақши ҷомеаи шаҳрвандӣ дар рушди сиёсати ҷавонон [Матн] / К. А. Миралиён // Сино . – 2014. - №3/3(316). - С. 195-200
90. Миралиён, Қ. Ташаккули сиёсати ҷавонон ва ҷанбаҳои идеологии он [Матн] / Қ. Миралиён. – Олмон: Нашриёти академии LAPLAMBERT, 2015. – 89 с. (забон-русӣ)
91. Муртазоқулов Д.С., Миралиён К.А. Ҷанбаҳои сиёсии чаҳорчӯби меъёрии сиёсати давлатии ҷавонон дар Тоҷикистон: мушкилот ва дурнамо [Матн] / Д.С.Муртазоқулов, К.А.Миралиён // Маҷаллаи ҳуқуқи Авруосиё . - № 5 (96). - М.: 2016. - С.360-366
92. Набиев, В. М. Созандагони Тоҷикистони соҳибистиқлол [Матн] / В.М.Набиев. - Душанбе: Ирфон , 2013. - 340 с.
93. Низомнома дар бораи Ассамблеяи байнипарлумонии ҷавонони кишварҳои узв [Маводи электронӣ] / Сомонаи расмии Ассамблеяи байнипарлумонии кишварҳои узв дар Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил. – Тартиби дастарсӣ: http://iacis.ru/upload/iblock/a61/kp.2_polozhenie-mmpa-sng.pdf (забон-русӣ)
94. Низомнома дар бораи Парлумони ҷавонони вилояти Вологда [Маводи электронӣ] / Портали ягонаи ҳаракати парлумонии ҷавонони Русия. – Тартиби дастарсӣ: http://newparlament.ru/pages/view/documents/1207 (забон-русӣ)
95. Низомнома дар бораи парлумони ҷавонони ноҳияи шаҳри Егоревский [Маводи электронӣ] / Портали ягонаи ҳаракати парлумонии ҷавонони Русия. – Тартиби дастарсӣ: http://newparlament.ru/pages/view/documents/1232 (забон-русӣ)
96. Одайник , В. Психологияи сиёсат [Матн] / В. – Петербург: Ювента , 1996. – 381 с.
97. Омори ҷаҳонӣ оид ба ВНМО: Дастурамали иттилоотӣ, 2024. [Маводи электронӣ] Тартиби дастрасӣ - https://www.unaids.org/sites/default/files/media_asset/UNAIDS_FactSheet_ru.pdf (бо забони русӣ)
98. Омӯзиши миқёс ва нақши ихтиёрӣ – 1997, Маркази миллии ихтиёрӣ, иқтибос аз Шӯрои Аврупо, «Беҳтар кардани мақом ва нақши ихтиёриён ҳамчун саҳми Ассамблеяи Парлумонӣ

бахшида ба Соли байналмилалии ихтиёриён 2001», Ҳуҷҷати 8917, 22 декабри соли 2000 [Маводи электронӣ] / Тартиби дастрасӣ - http://www.seeyn.org/files/4/6_Voluntarism_and_public_institutions.pdf (забон-англисӣ).

99. Орлова, В. В. Усулҳои таҳқиқоти ҳамаҷониба ва арзёбии мавқеи ҷавонон дар ҷомеа: китоби дарсӣ. [Матн] / В. В. Орлова. - Томск: Нашриёти Томск. Донишгоҳи давлатии системаҳои идоракунӣ ва радиоэлектроника, 2013. – 224 с. (забон-русӣ)
100. Паёми Пешвои миллат, Президенти Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон [Манбаи электронӣ] – Душанбе, 2016. – Тартиби дастрасӣ: https://president.tj/event/missives/12756
101. Паёми Президенти Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олӣ [Маводи электронӣ] / Душанбе: 2010. – Тартиби дастрасӣ: https://president.tj/event/missives/14
102. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон [Манбаи электронӣ] – Душанбе, 2016. – Тартиби дастрасӣ: http://president.tj/ru/node/13747
103. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе: 22.12.2017. – Тартиби дастрасӣ: http://president.tj/ru/node/16772
104. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олӣ [Маводи электронӣ] – Душанбе, 2016. – Тартиби дастрасӣ: http://president.tj/ru/node/13747
105. Пайравӣ аз суннат: 3 вазифаи падар нисбат ба фарзандонаш [Маводи электронӣ] / 2026. Тартиби дастрасӣ - https://islam-today.ru/veroucenie/sleduem-sunne-3-obazannosti-otca-pered-svoimi-detmi/ (забон-русӣ)
106. Панарин, И. ВАО, таблиғот ва ҷангҳои иттилоотӣ [Манбаи электронӣ]: Таърихи таблиғот / И. Панарин. – 2012. - Тартиби дастрасӣ: http://propagandahistory.ru/books/Igor-Panarin_SMI--propaganda-i-informatsionnye-voyny/36

107. Парламентаризми ҷавонон [Маводи электронӣ] / Википедия. – Тартиби дастарсӣ: https://ru.wikipedia.org/wiki/Youth_parliamentarism
108. Парлумони ҷавонон дар Белорусия [Маводи электронӣ] / Кумитаи иҷроияи вилояти Минск. – Тартиби дастарсӣ: http://www.mrik.gov.by/ru/molodezhnyj-parlament-budet(забон-русӣ)
109. Парлумони ҷавонон дар Бишкек ба кор шурӯъ кард [Маводи электронӣ] / Кабар, 2016 http://old.kabar.kg/rus/society/full/111772 (забон-русӣ)
110. Парлумони ҷавонон дар назди Думаи давлатии Маҷлиси Федералии Федератсияи Русия [Маводи электронӣ] / Портали ягонаи ҳаракати парлумонии ҷавонони Русия. – Тартиби дастарсӣ: http://newparlament.ru/pages/view/structure/88
111. Парлумони ҷавонон дар ҳаёти иҷтимоию сиёсии Озарбойҷон нақши фаъол хоҳад бозид - Ҷейҳун Усмонлӣ [Маводи электронӣ] / 1NEWS.AZ, 2012. – Тартиби дастарсӣ: http://www.1news.az/news/molodezhnyy-parlament-budet-igrat-aktivnuyu-rol-v-obschestvenno-politicheskoy-zhizni-azerbaydzhana---dzheyhun-osmanly (забон-русӣ)
112. Парлумони ҷавонон таъсис дода мешавад [Маводи электронӣ] / Сомонаи расмии Маҷлиси Миллии Ҷумҳурии Арманистон. – Тартиби дастарсӣ: http://www.parliament.am/news.php?do=view&cat_id=2&day=04&month=04&year=2011&NewsID=4434&lang=rus (забон-русӣ)
113. Парлумони ҷавонони Аврупо [Маводи электронӣ] / Википедия. – Тартиби дастарсӣ: https://en.wikipedia.org/wiki/European_Youth_Parliament (забон-русӣ)
114. Парлумони ҷавонони вилояти Киров [Маводи электронӣ] / Портали ягонаи ҳаракати парлумонии ҷавонони Русия. – Тартиби дастарсӣ: http://newparlament.ru/workspaces/about/4
115. Пул аз он ҷое, ки кор ҳаст: чи гуна муҳоҷирати меҳнати Тоҷикистонро дастгирӣ мекунад [Маводи электронӣ] / Тартиби дастрасӣ - https://caravan-info.pro/tg/pul-az-on-choe-ki-kor-hast-chi-guna-muhochirati-mehnati-tochikistonro-dastgiri-mekunad/

116. Равонии (рӯҳияи) инсон чист [Маводи электронӣ] / 2026: тартиби дастрасӣ - https://www.nur.kz/family/self-realization/1769996-psihologia-celoveka-knigi-dla-nacinausih/
117. Раҳимов, И. Ҳ. Ташаккули сиёсати давлатии ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон: диссертатсия... кафедраи илмҳои сиёсӣ: 23.00.02 [Матн] / И. Ҳ. Раҳимов. - Душанбе, 2002. –22 с.
118. Раҳмон Э. Ҷавонон – иқтидори эҷодӣ ва созандаи кишвар: Суханронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар мулоқот бо намояндагони ҷавонони ҷумҳурӣ, 23 майи соли 2013 [Матн] / Душанбе: Омӯзгор, 2013. – 12 саҳ .
119. Раҳмон, Э. Суханронӣ дар маҷлиси тантанавӣ ба муносибати 25-умин солгарди Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон [Маводи электронӣ] / Э. Раҳмон. – Душанбе - Тартиби дастрасӣ: http://www.prezident.tj /node/2943
120. Раҳмонов, Э. Ватани худро дӯст доред, эҳтиром кунед ва ҳифз кунед: Суханронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар мулоқот бо намояндагони ҷавонони ҷумҳурӣ, 21 майи соли 2005 [Матн] / Э. Раҳмонов - Душанбе: Деваштич, 2005. - 49 с.; Исаев, Д. Н. Тарбияи ҷинсӣ ва психогигиенаи ҷинсӣ дар кӯдакон (русӣ) [Матн] / Д. Н. Исаев, В. Е. Каган // Ҷавонони Русия: Феҳристи библиографӣ/РГУБ. - М., 1995. - шумораҳои 1-4. - С. 154-162; Сиёсати ҷавонон (русӣ) [Матн]: Бюллетени иттилоотӣ / Институти ҷавонон. - М .: Socium, 1996. - № 127.
121. Резолютсияи марбут ба шуғли ҷавонон [Маводи электронӣ] / ТҶМ. – Женева, 2005. – 21 с. – Тартиби дастрасӣ: http://www.ilo.org/employment/areas/youth (забон-русӣ)
122. Россия 120 ҳазор тоҷикро ба рӯйхати вайронкунандагони қонун ворид кард [Маводи электронӣ] / Тартиби дастрасӣ: https://oila.tj/news/rossiya-120-azor-toikro-ba-rykhati-vayronkunandagoni-onun-vorid-kard
123. Самаранокии чаҳорчӯбаи институтсионалӣ ва қонунгузорӣ барои таъмини ҳуқуқи шахсони таҳти васоят ва парастории қарордошта [Матн]: Ҳисоботи тадқиқотӣ / ТҒҲ «Ҳуқуқ ва некӯаҳволӣ». - Душанбе: 2005. - 15 саҳ.
124. Самтҳои фаъолияти раёсати огоҳонӣ ва пешгирии ҳуқуқвайронкунӣ дар байни ноболиғон [Маводи электронӣ] / Тартиби дастрасӣ - https://www.mvd.tj/7350-samtoi-faolijati-korii-raesati-ogoon-va-peshgirii-uuvajronkun-dar-bajni-

nobolion-va-avononi-vkd-tarbijai-avonon-dar-ruijai-vatandstiju-vatanparast.html
125. Саҳми ихтиёриён дар Ҳиндустон [Маводи электронӣ] / Тартиби дастрасӣ - http://www.pointsoflight.org/sites/default/files/sitecontent/files/social_impact_of_volunteerism_pdf (забон-англисӣ)
126. Слутский, Э. Г. Ювенология дар асри 21: Дониши ҳамаҷонибаи байнифаннӣ дар бораи насли ҷавон [Матн] / таҳрири Э. Г. Слутский ва В. В. Журавлев. - Санкт-Петербург: 2007. – 734 с. (забон-русӣ)
127. Созмони умумиҷаҳонии савдо [Маводи электронӣ] / Тартиби дастрасӣ - https://tg.wikipedia.org/wiki/Созмони-умумиҷаҳонии-савдо
128. Сотсиализм [Манбаи электронӣ] / Википедия. – 2026. – Тартиби дастрасӣ: https://ru.wikipedia.org/wiki/Сотщаизм
129. Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 [матн] / Душанбе, 2015 – 103 с.
130. Стратегияи сиёсати давлатии ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 [Матн] (бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30.04.2021, №166 тасдиқ шудааст)
131. Стэнли, Г. Ҷавонон - маориф, низом ва гигиена [Матн] / Г. Стэнли Холл. - Зеландияи Нав: Донишгоҳи Кларк, 1904. –168 с. (забон-англисӣ)
132. Суханронӣ дар ҷаласаи Шӯрои сарони давлатҳои аъзои СҲШ [Манбаи электронӣ] – Русия, 2015. – Тартиби дастрасӣ: http://president.tj/ru/node/9366
133. Суханронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар мулоқот бо намояндагони ҷавонони ҷумҳурӣ, 23 майи соли 2013 [Манбаи электронӣ] – Душанбе: 2013. - Тартиби дастрасӣ: http://president.tj/node/4438
134. Суханронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Эмомалӣ Раҳмон дар мулоқот бо намояндагони ҷавонони ҷумҳурӣ, 23.05.2013 [Маводи электронӣ] – Душанбе: 2013. – Тартиби дастрасӣ: http://president.tj/node/4438
135. Таблиғот [Манбаи электронӣ] / Википедия. – 2015. – Тартиби дастрасӣ: https://ru.wikipedia.org/wiki/Пропаганда

136. Таблиғот [Манбаи электронӣ] / Википедия. – 2015. – Тартиби дастрасӣ: https://ru.wikipedia.org/wiki/Пропаганда
137. Такмили системаи рушди захираҳои инсонӣ барои сиёсати ҷавонон дар Федератсияи Русия [Матн]: Маҷмӯаи тезисҳо дар асоси маводи Конфронси илмӣ-амалӣ. – Москва: 2009 – 320 саҳ. (забон-русӣ)-
138. Тақдими 32 ҳазор китоби Қуръон бо тарҷумаи тоҷикӣ дар арафаи моҳи Рамазон [Маводи электронӣ] / 2023. Тартиби дастрасӣ https://old.asiaplustj.info/tj/news/tajikistan/society/20230316/tadimi-32-azor-kitobi-uron-bo-tarumai-toik-dar-arafai-moi-ramazon
139. Тарин Нелсон, "Нигоҳи муқоисавӣ ба қонунгузории миллии ихтиёрӣ", Ташаббуси байниамрикоӣ барои сармояи иҷтимоӣ, ахлоқ ва рушд, Бонки рушди байниамрикоӣ, июни соли 2005 (забон-англисӣ)
140. Тоҷикистон барои нерӯгоҳи барқи обии Роғун Фонди муштараки фоидаро таъсис медиҳад [Маводи электронӣ] / тартиби дастрасӣ - https://fergana.ru/news/137154/?country=tj
141. Тоҷикистон дар рақамҳо [Матн] / Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. - Душанбе: 2025. - 167 с .
142. Тошенко Ж. Т. Сотсиологияи идоракунӣ. Китоби дарсӣ барои донишгоҳҳо [Матн]. Москва: Маркази пешгӯии иҷтимоӣ ва маркетинг, 2011 (забон-русӣ)
143. Тукушева Л. Интихобот ба парлумони ҷавонон [Маводи электронӣ] / Л.Тукушева, И.Алпысаева, М.Дидигова. Остона, 2011. – Тартиби дастарсӣ: http://repository.enu.kz/bitstream/handle/123456789/1360/vybor-molodej.pdf (забон-русӣ)
144. Фарҳанг ва ҳаёти ҳаррӯза [Маводи электронӣ]: Маркази миллии иттилоотии фарҳанг ва санъат / Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон: – Тартиби дастрасӣ: http://www.mmifs.tj/index.php/kultura
145. Фашизм [Манбаи электронӣ] / Википедия. – 2026. – Тартиби дастрасӣ: https://ru.wikipedia.org/wiki/Фашизм
146. Фонди дастгирии соҳибкорӣ дар Тоҷикистон барои дастгирии 17 лоиҳа тақрибан 1,8 миллион доллар ҷудо кард [Манбаи электронӣ]: Портали интернетии ИДМ. – Минск:

2014. – Реҷаи дастрасӣ: http://www.e-cis.info/news.php?id=9056

147. Фрич, П. Ҷавонон дар шаҳрҳои пур [Маводи электронӣ] Лондон: 2015. – Тартиби дастрасӣ: http://www.youthpolicy.org/blog/youth-research-knowledge/cities-are-definitely-full-of-youth-but-are-they-youthful/#FN1 (забон-англисӣ)
148. Хизматчии ихтиёрӣ [Маводи электронӣ] / Тартиби дастрасӣ - http://www.ivr.org.uk/ivr-volunteering-stats/180-volunteering-and-employment (забон-англисӣ)
149. Хулосаҳо аз Форуми якуми ҷаҳонӣ оид ба сиёсати ҷавонон [Маводи электронӣ] – ш.Боку : 2014 (2015). – Тартиби дастрасӣ - http://www.youthpolicy.org/ (забон-русӣ)
150. Ҳаракати парлумонии ҷавонон: Сатҳи минтақавӣ [Маводи электронӣ] / Портали ягонаи Ҳаракати парлумонии ҷавонони Русия. – Тартиби дастарсӣ: http://newparlament.ru/workspaces/regional
151. Ҳисоботи фишурда ва муқоисавӣ оид ба натиҷаи фаъолияти Кумитаи ҷавонон, варзиш ва сайёҳӣ дар соли 2016 ва нақшаҳо барои соли 2017 [Матн] / Кумитаи ҷавонон, варзиш ва сайёҳии назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе: 2016. - 56 с.; Гузориши «Барномаи миллии рушди иҷтимоии чавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2016 – 2018» дар соли 2017 [Матн]: Кумитаи ҷавонон, варзиш ва сайёҳии назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе: 2018. – 28 с; Тоҷикистон дар рақамҳо [Матн]: Маҷмӯаи оморӣ / Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. - Душанбе: 2025. – 167 с.
152. Ҳисоботи ҷаҳонии рушд 2007 [Маводи лектронӣ] / Бонки фаҳонб. - Вашингтон (ИМА)., 2006. - Тартиби дастрасӣ: http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2006/09/13/000112742_20060913111024/Rendered/PDF/359990WDR0complete.pdf (забон-англисӣ)
153. Ҳисоботи ҷаҳонии ҷавонон [Маводи электронӣ] / СММ. – Нюйорк (ИМА) – тартиби дастрасӣ: https://www.un.org/publications (забон-англисӣ)

154. Ҷомеаи шаҳрвандӣ [Манбаи электронӣ]: Давлат ва ҳуқуқ. – 2016. – Реҷаи дастрасӣ: http://otherreferats.allbest.ru/law/00314820_0.html (забон-русӣ)
155. Ҷон, О. Ҷ. Дюи ва омӯзиши таҷрибавӣ: Таҳияи назарияи кори ҷавонон [Матн] / О. Ҷ. Ҷон // Ҷавонон ва сиёсат. – 2012. - №108. - С. 55-72 (забон-англисӣ)
156. Шарикии ҷавонон [Матн] / Мақолаи таҳлилӣ оид ба иштироки ҷавонон – 7 с.
157. Шарҳи бахши энергетикаи Ҷумҳурии Тоҷикистон [Манбаи электронӣ]: Вазорати корҳои хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе: – Тартиби дастрасӣ: http://mfa.tj/ru/energetika/obzor-energeticheskogo-sektora-rt.html
158. Шелина, Т. Т. Падидаи вобастагии интернетӣ ҳамчун сабаби рафтори каҷравии наврасон [Маводи электронӣ] // Олими ҷавон / Т. Т. Шелина, В. С. Маслова. - 2014. № 21.1. - С. 143-145. - Тартиби дастрасӣ: http://www.moluch.ru/archive/80/13809/
159. Шербакова, В. П. Сиёсати давлатии ҷавонон ҳамчун омили беҳсозии мутобиқшавии иҷтимоии ҷавонон [Матн] / Бюллетени Донишгоҳи давлатии Тула. Гуманитарӣ - № 4. - 2013. - С. 278-290 (забон-русӣ)
160. Шумора ва ҳайати хонавода [Матн]: Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе: 2024. – 75 с.
161. Шумораи аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон то 1 январи соли 2025 [Матн] / Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе: 2025. – 55 саҳ.
162. Шумораи ҳолатҳои бақайдгирифташудаи ВИЧ дар Тоҷикистон, аз соли 1991 инҷониб [Маводи электронӣ] / Маркази ҷумҳуриявии пешгирӣ ва мубориза бо СПИД. - Душанбе: 2021. – Тартиби дастрасӣ: http://nac.tj/omori_rasmi/
163. Шӯрои ҳамоҳангсозии парлумонҳои ҷавонон [Маводи электронӣ] / Портали ягонаи Ҷунбиши парлумонии ҷавонони Русия. – Тартиби дастарсӣ: http://newparlament.ru/pages/view/structure/14 (12.03.2017)

164. Эзоҳи консептуалӣ барои аввалин Форуми умумиҷаҳонии сиёсати ҷавонон [Маводи электронӣ] – Боку, 2014. - Тартиби дастрасӣ : http://www.youthpolicy.org/ (забон-англисӣ)

Миралиён Қиёмиддин Абдусалимзода

Бахшида ба 35-солагии Истиқлолияти
давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон

СИЁСАТИ ҶАВОНОН

Ба матбаа 02.05.2026 супорида шуд.
Барои чоп 08.05.2026 иҷозат (имзо) шуд.
Андозаи 60Х84/16, ҷузъи чопӣ 23/25
Адади нашр 200 нусха
Дар матбааи ҶДММ “ТоРус” чоп шудааст.